

Reinoldi.
HEIDENSTENI

SECR. REGII
de Bello Moscouitico
quod STEPHANVS Rex
Poloniæ gessit

COMMENTARIORVM
LIBRI VI.

Basileæ

Per CONRAD. VALDKIRCHIVM.
CIO 15 XXCVIII.

SIGISMUNDO
BATTORI DE SOM-
LIO, PRINCIPI TRANS-
SILVANIAE

Reinoldus Heidenstenius.

HISTORIAM suis legibus scribere, Sigismunde Princeps Illustrissime, & maiorem utilitatem communi hominum vite affert, quàm cuiusquam oratione explicari potest: & maius quiddam esse videtur, quàm non modò ab eo expectari debeat, qui inter continua negotia in aula versetur: verùm etiam quàm vulgò homines opinantur. Quae enim in re singulis etatibus plurimi homines doctissimi, ac non modò doctrina atq; ingenio, verùm ocio etiam abundantes elaborarint, quod tamen paucissimi in ea praestiterint, quis non summam difficultatem in causa esse dicat? sed tamen historiarum non unum idemq; genus est: diuersitas in sola tractandi ratione, ac orationis ornatu posita videtur: ab eadem autem re difficultas omnis esse. ceteris enim rebus omnibus ferè inter se conueniunt, hac sola summus historicus à mediocri, seu ut rectius dicam, historicus à narratore differt. Nam & res dignas cognitione hominum qualibet historia scribere se profectur, & eas ad veritatem quàm maximè scribere existimari vult: easdem verò sententiarum grauitate, & verborum luminibus exornare, ac non modò rebus ipsis, verùm sententiis e-

tiam & verbis magistrum vita agere, præclarum quiddam est: nec tamen omnis historia proprium. Nam ut de cæteris taceam, ei, quam Commētarios vocari iam obtinuit, quæ iusta historia quasi subseruiens, ea qua illa exornet, simpliciter ac nudè scribit, quis nescit iure ab omnibus propemodum concessum iam esse, ut etiam sine ullo orationis ac præceptorum ornatu, quàm verissimè saltem, quæ gesta sint, narret? Hoc igitur scriptionis genere, bellum, quod à Patruo tuo Stephano Polonia Rege, cum Ioanne Magno Mesconia Duce gestum est, à me pertextum, non tam ut ab historico, quàm à qualicunq; narratore, ad te nunc mitto. Quanquam minimè hîc quidem me fugit, huius etiam generis Commentariorum propriam quandam esse elegantiam ac dignam homine erudito puritatem: quæ nisi maxima difficilimaq; essent, minimè, qui princeps in hoc genere est, Cæsar tantam laudem consecutus Commentariis suis fuisset, ut ne imitatione quidem à quoquam exprimi posse iudicentur. Verùm hæc quoq;, quæ ego quidem ipse in me requiro, si quis alius præterea in Commentariis hîsce requirenda putabit: is vellem perspiceret, quàm non modo breui tempore, sed quàm alieno etiam ac impedito, interq;, quot aliarum rerum occupationes in Aula non solum negociosissima, sed & quæ nullo certo in loco consistens perpetuus quodammodo profectionibus circumfertur, scribendi mihi fuerint. Id certè consequar, ut quò minùs à me ad hæc res scribendas studij allatum videbitur: eò libentiùs alij, qui possunt, ad easdem ornandas se conferant. Reliquis duabus rebus, quas historia propositas esse suprà ostendi, rerum grauitatem, ac narrationis veritatem, videor mihi non debere dubitare, cumulatè omnibus eos satisfacturos. Non enim indignam eius belli cognitionem iudicatu-
ros homines opinor: quod cum eo hoste gestum est, cuius potentia non vicinis modò nationibus, verùm remotioribus nonnullis formidolosa iam erat, quemq; qui etiam non metuebant, antequam victus esset, vix tamen vinci posse iudicabant. Tibi quidem, Sigismunde Illustrissime, vel incun-
disssimam

disſimam futuram certò iam mihi promitto. Accedunt ad bellicas, domeſtica res: quæ ut tempore ac natura ferè cum bellicis coniunctæ fuerunt; ita à me etiam diſiunctæ non ſunt. Verùm potiſſima ac propria cuiuſcunque hiſtoria laus veritas eſt: de hac nihil neceſſe eſt me dicere. Primùm enim minimè de remotis à memoria noſtra rebus ſcribo, in quibus vel errare facile poſſim, vel fingere, ſi quid velim, nullius memoria iam reſellente: ſed edo hæc iis cognoscenda, qui iſs iſſis rebus, de quibus ſcribo, interſuerunt; ut res per huius belli tempus geſtas, iis, qui ab illis abſuerunt, eorum, à quibus adminiſtrata ſunt, viuorum & præſentium memoria teſte commendem. qua in re utrunque fuit, ut & ego facilimè ea à multis, qui iis interſuerunt, cognoscere potuerim; à veritate autem vlla in re recedere non potuerim, tot hominum conſcientia conſtrictus. Accedit huc, ut publicorum actorum, quibus res, quæ hiſce libris comprehenduntur, magnam partem teſtata ſunt, pro eo loco, in quo ſum, ſummam facultatem habuerim. Ita quæ ſingula, ſi alicui obtigerint, magnum momentum ad cognoscendam veritatem attuliſſe ei videantur, ea mihi vniuerſa ferè fuerunt. Habes dere: nuno cur ad te potiſſimum eos mittam. Primùm, Sigismunde Illuſtriſſime, cùm de rebus à Patruo tuo Clariſſimo Rege geſtis ſcriberem, cui rectius dicare eos deberem, quàm tibi, nullum reperiẽbam: ad quem nimirum non modò magna pars gloriæ huius propinquitatis iure, ac quaſi hereditate pertinere videbatur; verùm quem ad ſimilium rerum gloriã iam incenſum non minori contentione ipſum etiam olim adſpiraturum omnes exſpectarent. Itaq; iam antè mea ſponte tui obſeruantiffimum, ad hanc tamen voluntatem meam non minùs ſumma quoque de virtute tua exſpectatio me adduxit: qua caue exiſtimes quicquam illuſtrius eſſe. Tantum enim in omni optimarum artium genere ſtudium, tantaq; indoles, quanta ea in te eſſe nouimus, minimè vel obſcura cuiquam eſſe poſſunt, vel Tranſſyluania tantùm finibus ſe tenere. Ab hoc igitur tuarum laudum fonte,

PRAEFATIO.

*ut aliquam meo etiam huic labori laudem, hominem illarum
studiosissimum, haurire non molestè me feras: singularis ve-
rò erga te observantia mea qualemcunque hanc significatio-
nem ut gratam tibi esse patiaris, ita te rogo; ut quam-
vis, pro summa tua humanitate, tua sponte id
facturum te non dubitem; ego ta-
men maximi beneficij loco
id sim acceptu-
rus.*

R. HEIDENSTENII

SECR. REGII

de

BELLO MOSCO-
VITICO

Commentariorum

Liber Primus.

STEPHANVS Rex, quo cōfirmata foris cum finitimis omnibus pace ac amicitia, dissidia ex Electionis studiis inter Partes exorta facilius componeret, ac in tranquillo statu Remp. collocaret; ad plerosque vicinos Principes literas dedit; quibus more inter Principes recepto Regnum sibi delatum, suamque & in illos beneuolentiam, & cum omnibus pacis studium declarabat. In hisce ad Ioannem Basilij filium, magnum Moscouiæ Ducem, Stephanum Grudsensciū Polonum, & Leonem Bukouieciū Lituānum cum literis mittit: se prouidētia diuina ac Ordinum studiis ad Regnum asscitum; id ita gerere instituisse, vt cum omnibus Principibus Christianis pacem & amicitiam coleret: eodem animo erga illum quoq; vt finitimū & Christiani nominis Principem esse: si quæ inter ipsum ac regnum Poloniæ magnumq; Ducatum Lituaniæ à Maioribus vtriusq; traditæ controuersiæ intercederent; de iis ex æquo & bono amicè inter eos agi posse. Respondit Moscus: Etsi audierit Maximilianū Imperatorem in Regem electum: quò minùs tamen cum ipso quoque gratia ac amicitia sibi essent, non se recusare: placere sibi, vt maiores Legati more Maiorū mitterentur: interim ab iniuria & maleficio vtrinque abstineretur. Rex responso hoc accepto, ad domesticas res componendas, maximeq; Gedanensium motus sedandos totus conuersus, Thoruniæ conuentum habet: in eodem Legatos etiam in Moscouiā pacis tractandæ causâ mittendos ex Senatus autoritate decernit. Fuere ij, Sta-

nisslaus Kriscius Masouia, Nicolaus Sapieha Minscensis Palatini, Theodorus Skuminus Palatij Lituani Quæstor. Quibus rebus perfectis, dissensionibus ac in iisdem perseuerantia Gedanensium perimot⁹, armisq; ciuitatem persequi coactus, primùm copiis illorum vrbe egredi ausis per Ioanem Sborouium, aulici militis Præfectum, quem ad exercitum cum imperio reliquerat, ad Dirsauiam fusis, ad urbem castra promouet. Quo tempore Moscus occupandæ Liuoniæ tum maximè opportunitatem se nactum ratus, ad vim atq; arma altum adiungit. Regebatur Liuonia sub nomine Administratoris à Ioanne Chodkeuicio: in præsiidiis pauci Poloni, pleriq; Lituani nominis Præfecti erant: à quibus immoderatiùs indigenæ habiti, simulq; non satis in illis præsidij contra potentiam Moscouiticam existimâtes, ad res nouas ferè spectabant. Non ignarus harû rerum Moscus miserat in Liuoniam Magnum Holsatiæ Ducé, quem, cùm iam antè ad se transisset, promissis ac affinitate deuinctum tenebat. Rumorem de eo tradit, fore, vt si vtrò Liuones se dedant, ad exèplum Ducis in Prussia beneficiario iure Liuoniam regendam ei traderet; vt autoritas ac administratio omnis penes Magnum, penes se nomen collati beneficiij ac maiestas Imperij essent, quibus reb. adducti Prouinciales, hinc odio seu tædio externi imperij, illinc spe & nimia cupiditate eiusdè lingue ac nationis magistratus, simul à factiosis quibusdam ac nouarum rerû cupidis impulsî, præsidia ex arcibus & oppidis ferè omnibus eiiciunt: ipsi Vendam, vbi tum Magnus erat, cõfluunt: nomen insigniaq; regia illi circumdant: inq; verba eius sacramèto se adigunt. Moscus interim maximo exercitu coacto, in Liuoniâ nullo impediēte, præsiidiis omnibus pulsîs, ac plerisq; arcibus à Magno occupatis penetrat: acceptisq; in deditionem Marienhausio, Rosittenio, Ludsenio, Duneburgio, Kokenhausio, Ascherotû vsq; sine maleficio, vt initio rerum gerendarum clementiæ fama colligeretur, progreditur. Confluxerat Ascherotum magnus vtriusq; sexus, ac omnis conditionis hominum, maximè aut matronarum ac virginum, numerus: erat ibidem Landmarschalcus, vir ætate, & summis olim in Prouincia ea gestis honoribus venerabilis. Moscus omnibus, qui arma ferrent, promiscuè trucidatis, imbellem sexum Tartaris constuprandum obiicit. Inde Vendam rectà profiscitur: qui ibi erant fama tantæ immanitatis perterriti portas clauserant. Egressus pro illis deprecator Magnus, cõposito ad humilitatem habitu, ac genibus illius supplex in genua prouolutus adrepens, cõuicio ac verbere ab ipso Duce in os ingesto excipitur. Cùm tantùm abesse ab eo intelligerent, vt Magni autoritate salui

esse possent, vt ne ipse quidem periculo vacaret, hostili fraude circumuentos se videntes, ira, metu & desperatione incensi, puluerē tormentarium fundamentis subdunt, quo succenso magna vtriusq; sexus, omnisq; ætatis & cōditionis hominū multitudo, ac flos ferē eius, quę reliqua adhuc erat, nobilitatis Liuonicę, absumtus fuit. Accepta ita in potestatē Venda, ac Rumburgo, quod Vendę imminet, eodem tempore per deditionem positus, iam vniuersam Liuoniā, Reualia & Riga, paucisq; circa eas castris exceptis, in potestate habebat. Parnauia siquidem post discessum Henrici interregni eo tempore interceperat: Veissensteinium nobile castellum opere ac natura munitissimum de Suecis: Naruam verò, Derpatum, Felinum, ac Marienburgum aliaq; nōnulla, iam multò antè partim de Episcopo Derpatēsi, partim de Marianis Liuonicis ceperat: ab iisq; primū initiis profectus, cū continuas deinde impressiones in prouinciā faceret, vt in Sigismundi Aug. ac Regum Poloniae fidem ac ditionē Prouinciales tum se conferrēt, plurimis detrimentis eos adegerat. Eaq; res, cū ad superiores cōtrouersias, quas de Rufsia locis quibuldam cum Magnis Ducibus Lituanię habebat, accessisset, ppetua deinde inter ipsum ac Reges Poloniae belli causa fuit: quod aliquando quidem per inducias positū, vt plurimum tamen variā fortunā, tam in Liuonia, quā Lituania gestū, in hūc vsq; Regem transmissum fuerat. Cæterum Moscus abducto secum Alexandro Polubenscio Chodkeuicij Legato, cæterisq; Præfectis, in Moscouiam se recepit. Exitinere literas ad Regem dat: quibus vt à Liuonia omninō abstineat, Regi præscribit. iisdē ad Prussum quendam Augusti Cæsaris fratrem, nulli ante hac cognitum, qui Koinicij. & Marienburgi quondam, & in reliqua Prussia latē imperitasset, genus suum referebat, quo ad ipsos Prussiae fines ius Imperij extenderet. Legati, qui ad tractandas pacis condiciones mittebantur, iter cœptum nihilominus prosequiebantur: nouis in itinere mandatis acceptis, vt de iniuriis induciarum ostentatione factis quererentur, satisfactionemq; postularent. Dum ad Gedanum Rex castra facit, exercitum in Liuonia Lituaniaq; per ostentatam pacem, maximè autem propter difficultates ærarij, quę initia regni eius exceperant, nullum parauerat: sub ingruentis tamen hostis famam, nobilitatem Lituanicam literis euocauerat, militareq; per ducatum eum imperium Nicolao Radiuilo Palatino Vilmēsi, Gregorio Chodkeuicio, qui antè illi præfuerat, defuncto, tradiderat. Hic non exigua cum voluntarij militis manu, Seelburgum peruenerat. Interim verò & Gedanenses ad humiliores æquioresq; conditiones, multis malis victi & maiora timentes, de-

scendere cœperant: cumq; Electores duo, alijq; Germaniæ Principes quidam suas pro illis preces per Legatos interponerēt, recepit Rex in fidem ciuitatē; tum verò ad bellum Moscouiticum, quod iam multò antè animo agitārat, totum se conuertit. Ad quod suscipiendum, secundum acceptas iniurias, ac Liouoniæ recuperationē multæ causæ illum hortabantur: quarum hæc vel iustissima, quod egregio aliquo facinore, non modò de sui regni hominibus, verum tot aliis, quibus Imperium Moscouiticum summa cum immanitate coniunctum, vel formidolosum erat, vel graue, bene mereris; eamq; ad posteros nominis sui famam propagare studebat, ex qua omnes non modò Regem, sed dignum etiā regno fuisse cognoscerent. Præterea verò ad maiores res, quas cogitādas suscepserat, & de quibus misso in Urbem Paulo Saionskouio cū Gregorio XIII. Summo Pontifice comunicārat, si prius Mosci potentiam fregisset, aditum se habiturum sperabat. Hoc animi proposito, in mensem Ianuariū Varsauiam Comititia edixit. Agebatur aut̃ tum annus septuagesimus septimus, supra Millesimum Quingentesimum. Rediit interim in potestatem Duneburgum à Borissio Saua, ac Vilhelmo Platero receptū. Hi in omnes occasiones intenti, cū cōmeatus inopia laborare præsidarium militem animaduenterent, per speciem officij ac comitatis esculentorum, ac poculentorum nonnihil, ac in his vini cremati, quod inopia verimaximo apud Moscos in honore est, vas ei miserant: de quo cū ad ebrietatem Mosci bibissent, illi, qui id futurum cogitārant, noctu scalis admotis, in vallum, quo solo castrum cinctum est, & in ipsum castrum euadunt: Moscos ex somno & mero vix se colligentes deturbant: castrum potiuntur. Non multo inde tempore interiecto, Venda etiam huiusmodi ratione recuperata fuit. Erat sub Matthia Dembinio ex rusticis Lotfinis fabrilis artis peritus quidam, qui sororem Vendæ in Moscorum potestate habebat; per cuius visendæ speciem & rusticorum commerciorum libertatem cū sæpius Vendam venisset, opportunitatem nactus, ceram clauibus oppidi impresserat, adq; eiusdem exēplum alias parauerat. rem ita instructam ad Dembinium detulit. Cumq; is die cōstitutō, quem festum Mosci agebant, sub oppidi portas cum Ioanne Buringio, ac tumultuaria militum manu accessisset, ab vna parte scalas Buringio admovente, ac à Lotfinis ipsis, qui Vendæ erant, concursu factō, reliquos portis reclusis in oppidum immisit. Dum Varsauiam ad Cōincia Rex contendit, nuncium in itinere accepit, ab iis rebus, quas tum agitabat, alienum. Limes regni Polonici & magni Ducatus Lituaniici magna ex parte Borystenes est; qui in Mosco-

uia ortus modico in occidentem flexu, in meridiem deinde & Pontum Euxinum magnam aquarum vim trahens fertur: superior fluminis pars, ad Lituaniam pertinet: ad inferiorem diuersarum gentium confinia cōcurrunt: præter Moscos & Poloniæ ditionis Russos, nonnullæ Turcicæ præfecturæ attingunt: non longo etiā interuallo Valachi ei imminet. In hac tot nationum nec satis pacararum colluie, non potest adhuc quamuis à tot seculis pax consistere. Itaque immensa ibi camporum spacia, multi agri inculti, ac deserti ob latrocinia vel metum iacent. Confluere huc ad prædas ex hostico agēdas solent: cū ex aliis gentibus, tum Polonis quoque & Lituanis, vt quisque est egentissimus, vel rerum capitalium damnatus, quosque vel fortuna eorum, vel leges in patria esse non sinunt. superioribus tamen temporibus, cū publicè bellum non esset, etiam ex primaria iuuentute quidam loca ea petebant, odio quietis, ac ne situ, ac ocio torperent, virtutis exercendæ causa. Magnam partem in aquis ac flumine piscatu ac latrocinii viuunt: hostemque vt ex quoque plurimū prædæ sperant, ducentes, barbaris tamen, vt maiori inter eos Christianorum numero, ac Tartaris præsertim infestiores sunt, magisque Poloniæ regibus operam nauant. quòd infimam Poloniæ partem, quæ ad flumen pertinet, tenent, à loco Nisouij appellantur: interq; reliquos Kosakkos: ita enim comuni nomine vocantur omnes tam equites, quàm pedites, qui ad latrocinia in finibus exercenda, incursionibusq; hostiles ditiones vexandas priuato instituto, ac voluntaria militia cōeunt: hi & numero & virtute plurimū ferè valent. Inter hos cū vixisset aliquandiu Ioannes Podkoua, natione Valachus obscurus alioquin loco natus: sed corporis viribus præstans, & qui soleis equorum ferreis manu dirumpendis nomen inuenisset: partim vitæ ac studiorum similitudine, partim promissis facilè homines ex præda viuentes ad inuadendam vnā secum Valachiam, imperiumque eius sibi tradendum adduxit. Petrum Palatinum Valachiæ nihil tale expectantem occupant, & prius sede Imperij exuunt, quàm ille vlla arma imminere sibi suspicari potuisset. Quòd cū Rex intellexisset, & præterquàm, quòd sine autoritate sua alieni fines bello tentati essent: Petrum, cuius dignitati fauebat, restitutum vellet, cū per Poloniam, tum in Transsylvaniam ad fratrem Christophorum Principem, vt auxilio suo Petrum iuaret, literas misit. qui cū alas aliquot equitum & peditum cohortes Stephano Battoreo Andræ fratris filio Duce auxilio ei misisset: Podkoua Nimirouam Poloniæ oppidum recipere se coactus in Nicolai Sienauij Ca-

stellani Kamenecēsis, qui finitimæ in Russia militiæ præerat, potestatem venit: ab eoque ad Regem missus fuit. Postquam ad comitia vētum fuit, primo die solenni sacro peracto, altero de Rep. sigillatim de Mosci & Tartari iniuriis ad Ordines Rex fert: bellumque ne cum his, aut cum vtro horū velint, rogat. Cum Mosco bellum iussum, cum Tartaro in præsens dilatum. Hic sub discessum Regis Henrici, sollicita ac in omnia alia intenta Rep. fines incursârat, populationibusque ac rapinis, omniisque immanitatis genere vexârat: obsidionis Gedanensis tempore magna manu facta prædas egerat: illis ipsis Comitiorum diebus, famâ nuptiarum, quas Constantinus Ostrogia Dux Palatinus Kiouiensis, propinqua suæ faciebat, excitus, in Voliniam excurrerat: Ducem Ostrogia obsederat. Pacato tumultu Gedanensi, exercitum, quem sub Gedano habuerat, in Russiam Rex ad fines tuendos miserat: iamque aliquot turmæ in Voliniam peruenerant, quarum imperium, cum de Tartarorum excursionem rumor interim allatus esset, Ioanni Sbarasio Palatino Braslauiensi, extra ordinem tradiderat. Ex iis quidam non longè Torcino in agmen hostium, ut aduentu exercitus nondum cognito, incuriosius prædas agentium, inciderant, prælioque subito contracto superiores discesserant. vnde de appropinquantibus copiis certior Tartarus factus, cum delectos ab exercitu contra Sbarasium misisset, qui ex instituto eorum, quid virium, ac animi hostis haberet, explorarent: Iique ad Saslauiam in nostros incurrisserant: fortiter impetu eorum à nostris excepto, mox se receperant: Tartarusque pactus inter cætera à Duce, ut de amouendis à finibus Nisouii apud Regem laboraret, quorum latrocinia solam bello causam obtendebat, recesserat in præsens tamen hæc dissimulari placuit. Ex hoste enim inope & vago quæinnam magnopere fructum expectari: Cum arma potius Turcica ad ipsius iniurias prouocaretur: qui solum in quo insisteret, suum ipsos fiduciariorum possessores esse diceret. Ex Mosco quoque maior eius potentia fama, eo maiorem gloriam in præsens, nomen ad posteros parari: urbibus ac opibus florentissimam olim provinciam Liunioniam, & cum aliis opportunitatibus: tum maris commodis affluentem victoriæ præmium peti. Ita contra Moscum susceptum bellum, simulque ut in hostico exercitus haberetur, scitum, priori intra fines continendi militis, ac propulsandi hostis ratione domesticis incommodis, ac superioris ætatis exemplis refutata. Proxima huic de pecuniis fuit. Delecti fuerunt è Senatu primores, qui quanto in bellum militæ, quanto in militem stipendio opus esset, dispicerent. scitum tributum in singula iugera floreni vnus: cereuisiale item in oppidis

& vrbibus, quo in singulas tonnas duo de vigesima cuiusque precij pars exigeretur. Maius id fuit, quàm vllum ante hac quisquam meminisset: consensere tamen omnes, præterquàm Krakouiensis, Sandomiriensis, & Siradiësis Palatinatum Legati: quòd nulla eius tributi sciscendi mandata se à suis habere dicerent. Noluerat Nobilitas vel bellum vel tributum sciscere: nisi de iudiciis simul, quæ iam Sigismundi Augusti temporibus postulare cœperat, in interregnis autem ipsa sibi sanxerat, perfecisset. Antiquitus à iudiciis municipalibus ad conuentus Palatinatum, ad quos quodq; municipium pertineret, inde ad Regem in Cômities prouocatio erat. Cùm à Sigismundo Augusto propter tenuiorem valetudinem infrequentius iudicia haberentur, vt ex suo corpore constituere sibi iudices liceret, Nobilitas petierat: Restitit Augustus, dum vixit. vnde illa à Rege id impetrandi spe deiecta, tempore interregni priusquàm in Regem Henricum eligeret, inter alias hanc quoque de translatione iudiciorum conditionem ei tulerat, isq; acceperat. Post discessum igitur Henrici, Nobilitas per singulos Palatinatus, vt cuiq; maximè expedire visum fuerat, ex suo Ordine, qui causas appellationis iudicarent, delegerat. qua ex re cùm, quod euenire necesse erat, magnam omnium rerum perturbationem consequi Rex animaduerneret, in causâ minimè ampliùs sibi integra, pro re nata optimum ratus, si ad vnâ formulam omnia reuocaret, sanxit hic: vt non per singulos Palatinatus iudicia haberentur: sed in singulis Palatinatibus maioribus bini, minoribus quibusdam singuli è Nobilitate quotannis delecti, primùm à Martini vsq; ad Paschatos, Poloniæ maioris Nobilitati Petricouiæ, minoris deinde à Paschatos vsq; ad inessum Lublini, ius dicerent, itaq; omnia priuatarum rerum iudicia penes Nobilitatem deinceps essent: publica, iuris item Regij atq; fisci iudicia, in eo quo antea statu fuerant, penes Reges manerent: quemadmodum & earum terrarum, quæ suis legibus, ac diuerso à cæteris iure vterentur. Moram huic rei nonnullam afferebat, quòd Nobilitas à munere iudicandi Senatorium Ordinem exclusum volebat: hi contrà tenderent, iniquum esse, dignitatem suam, quæ commodo sibi esse debebat, in iniuriam suam verti: & quia alios in Nobilitate, honore anteirent, à communi Nobilitatis corpore in re publici iuris, & ad omnes pertinente seiungi. obtentum tandem, vt tam ex Senatoribus, quàm reliqua Nobilitate, pro arbitrio Nobilitatis rebus iudicandis præficerentur. Inter Regem quoq; & Nobilitatem cōtrouersia nonnihil fuit, quòd Nobilitas regias quoq; vrbes rebus à se iudicatis teneri vellet, superioribus etiam temporibus quasdam causas earum iudicasset. remisit

Nobilitas: inuentaꝫ ratio fuit, vt quia iam causas aliquas huiusmodi iudicasset, easdem in iudicium vocatas denuò in iisdẽ Comitibus Rex cognosceret. Cumq; Magistratus quoq; ac Præfectos regiones ad iurisdictionem suam pertinere Nobilitas vellet, quod cum ij ferè res iudicatas exequerentur: frustra sibi iudicia tribui diceret, si ne vlla in eos, qui res à se iudicatas exequerentur, iurisdictione, assensit Rex, vt quatenus rerum iudicarum executio à Magistratibus cæterisque Officiis peteretur, auctoritati iudicum parerent. su pererat certamen inter Ecclesiasticum & Civilem Ordinem: cum hic eodem, quo reliquam Nobilitatem, Ecclesiasticos iure vti vellet: illi iudicia hæc Nobilitatis, quæ cum diuersæ religionis hominibus communicari intelligebant, multis nominibus suspecta sibi esse, obligariq; se illis nolle confirmarent. Ostendit his Ioannes Samoscius Cancellarius, non maius periculum eos suscipere, si in iurisdictionem consentiant, quàm si cum obtemperare ei nolint, pœnis deserti vadimonij, & contumaciæ coerceri se patiantur: quod in Palatinatum iudiciis eò vsque factum antea fuerat, vt præter alios Archiepiscopus in maiorem ferè centum quinquaginta millium condemnaretur: Addidit consilium, vt quoties Ecclesiastica res in iudicium veniret, ad sex ex nobilitate, Ecclesiastici Ordinis rotidem, qui pari auctoritate de ea cognoscerent, ad iungerentur. quorum si pares sententiæ extitissent, ad Regem in Comitibus ampliaretur. Res per aliquot dies ducta, cum tandem ad modum composita fuit. Agitatum in hisce Comitibus & de proscriptionibus fuit. Moribus gentis Polonicæ, qui creditarum cæterarumve priuatarum rerum condemnantur, iis si sententiæ iudicis non pareant, multa dicitur: quæ si spreta fuerit, priori triplo maior dicitur: si ne tum quidem obtemperatur, manu militari in bona missio decernitur: contra quam si quis se opponat, à Præfectis proscribitur. Quod olim acerrimum contra decoctores telum fuerat, luxuria temporum, per eamq; multitudo obæeratorum labefactauerat. itaq; vulgo contemnebatur, resq; magis multorum sermonibus iactata fuit, quàm noua remedia vlla ei allata. Auditis deinde externorum Principum Legatis Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis ad valetudinarij agnati sui Alberti Friderici, Alberti Prussiæ Ducis filij curâ admissus fuit. inuestitura, quam vocant accepta, solenne iuramentum Regi præstitit. Aduère ei in ceremoniis iis Saxonie Electoris, & Wirtembergici Principum Legati. Brandeburgensis Electoris Legati cum Principis sui nomine tanquam ad simultanæ inuestituræ ius pertinentis vexillum conzingerent, Nobilitatis nuncijs contra protestati, quòd primis illis
inter

inter D. Sigismundum & Gētem Brandenburgicam conventionibus ea Marchionum Brandenburgensium stirps feudo cōprehensa non esset, quæ postea priuata autoritate & Ordinibus insciis acta essent, rata se non habere ostendebant. Aderant & Pomeraniæ Ducum Legati, Principumq; suorum nomine in Bithouiensem Leoburgensemq; tractum ius maiestatemq; regni agnoscebant, literasq; inuestituræ accipiebant. Legati interea, quos ad Moscum missos suprâ demonstrauimus in Moscouiam peruenerant, à que Mosco suo ipsius ingenio feroci, tum ob rem in Liuonia prosperè gestam multò etiam superbiore, contumeliis ludibrioque excepti indignissimè habebantur: multa in nomen Polonicum & Lituanicum contumeliosè ab eo dicta factaq; fuere: cumq; ex instituto vtriusq; gentis lautia vtrinq; legatis, qui missi fuerint, præbeantur: emere victum, nec moris sit, nec si velint, in Moscouia possint: non nisi sordida ac vilissima quæq; cibaria per summam indignitatem iis ministrari iussit. In colloquiis deinde cum Legati nō nisi de induciis agendi mādata se habere significāssent, trium annorum inducias iis dat: literas autem quas Legati obsignare debebant, sine vlla cōditione purè perscribi iubet: alias deinde, quas ipse Legatis traderet, sub signo suo subiicit: in iis hæc conditiones adiecerat, vt vniuersa Liuonia vnà cum Riga & Churlandia, quæ in potestate Regis adhuc erant, & quidquid vsq; ad fines Prussiæ pertineret, Rex sibi cederet: Liuoniam nullum præsidium suum implorātem, multò minus ciuitatem vllam reciperet, vllāve ope auxilio suo iuaret. Hæc cum ex more iureiurando placita confirmare deberet, amotis iis, in quas Legati antè iurauerant, solas profert: iureiurandoq; in eas se obstringit: atq; ita nullo ampliùs de his tractandi loco relicto, ex Moscouia abire Legatos iubet. nouisq; eodem tempore in Liuoniam copiis missis acerrimè Vendam oppugnat. quæ sub exitum Comitiorum audita omnium animos ad bellum Moscouiticum iam conuersos irā ac indignatione eò magis accenderunt. Venda tamen à Moscis frustrā oppugnata fuit. Nam cum per aliquot dies tormentis vehementer muros verberāssent, aliquam etiam partem muri diruissent: Dembinus ob exiguitatem præsidij vrbi metuens, cohortatus suos, vt eam secum ingrederentur, cum tenere non potuisset, quod illi propter inopiam cōmeatum, & non exoluta stipendia minùs prompti ad pericula suscipienda essent: & quia magna ex parte equites erant, minùs etiam virtuti suæ locum in præsidio fore putarent: tandem vt propiùs saltem secum accederent, si fortè excubias & castra hostium turbare possent contendit: quod cum impetrāssent, noctu silenti agmine eos du-

cens, paulò ante lucem sub portis vrbis silit: ostenditque quòd ab hostibus iam videri cœpissent, à tanta hostium multitudine facile circumueniri posse: itaque potius vt viros fortes ac militares deceret, urbem ingrederentur, virtuteq; sua urbem contra hostem, & vrbe se tuerentur. ita urbem ingressi eidem saluti ac præsidio fuerunt. Muris enim, qui diruti ab hostibus erant, magna cura subitario opere noctu expletis, omnibus in locis fortissimè hosti occursum fuit. Itaq; vere iam imminente Mosci soluta obsidione, præmissis primùm tormentis discesserunt. quos Alexander Chodkeuicius Præfectus Grodnensis, cuius Ioannes Chodkeuicius Patruelis vicarià in administranda reliqua Liuania operà utebatur, quamuis minùs commoda valetudine esset, contractis tamen vndique ad Seeualdum copiis aliquandiu persecutus, adipisci tamen haud potuit. Sub idem ferè tempus Magnus Dux Regis fidem secutus, à Mosco discessit. Adolescens hic summo genere natus cum Churonix & Osiæ Episcopatum in Liuania teneret, perditis quorundam consiliis, ac promissis Mosci & adolescentia adductus, cum per ætatem ipse rebus suis consulere non posset, ad Moscum transferat. Ab eo fratris patruelis filia in matrimonium ei tradita, speq; iniecta fore, vt suo beneficio totius Liuanix regno potiretur, ad Reualiam obsidendam magno cum exercitu missus fuerat. à qua infecta re discedere coactus, tempore obsidionis Gedanensis iidem cum promissis in Liuaniam, quemadmodum suprà dictum est, remissus fuit. vbi territus crudelitate Mosci, quodque ademptis ei, quæ tenebat in Liuania castellis, ad fines Scythiæ deportare eum in animo haberet, per indicium cognito, cum quanto in periculo versaretur, cogitaret: transeundi ab eo consilium cepit: paulatimq; è potestate eius se subducens Lempsaliam, inde propius Rigam ac fines regios se recepit: Regemq; per Ducem Churladiæ crebrosq; internuncios ac literas, vt in fidem se reciperet, sollicitabat. Rex in earum rerum incertitudine, cum & varia de discessu eius iactarentur, vt neq; an fratri eius Regi Daniæ, cæterisve propinquis ipsius cõsiliū id eius probaretur, aut fortunæ eius curæ omnino essent, perspectum habere posset, de deditioe nihil quidem tum cum illo constituit: fide tamen publica versari eum in Liuania se passurum ostendit. Postea profecto in Liuaniam Nicolao Radiuilo Palatino Vilenensi, eidem vt cum Duce Magno, quod in re præsentī è Repub. esse perspexisset, ibidem constitueret, permisit. Hic cum in Churladiam venisset, ad eumq; Magnus accessisset, in fidem illum cum omnibus ditionibus eius regio nomine recepit, inq; verba regis sacramento adegit. conditiones deditiois hæc fuerunt: vt quas condi-

teneret possessiones, eo quo alij beneficiarij Principes sua possiderent iure, à Rege ei permitterentur: aut pro illis aliæ non deteriori conditione pro amplitudine generis & familiæ eius aliquo alio in loco darentur. Vbi de euentu Legationis Rex certior factus fuit, mittit statim ad Moscum Georgium Haraburdam, qui non aliter induciis iis teneri se velle Mosco renunciaret, quàm si de Liuania cõditionem, quæ nec à Legatis accepta esset, remisisset. Moscus retento Haraburda, Legationem interea ad Regem, quæ ad rata habenda pacta induciarum, iuramentoq; confirmanda eum adduceret, destinat. ac præcipitante iam æstate exercitum alium multò priore validiorem, maioriq; apparatu instructum, ad Vendam, quam à nostris interceptam ab eoq; postea obsessam supra ostendimus, mittit. Priusquàm vltius progrediar, pauca hoc loco de Principum Moscorum origine, potentia, moribus Gentis, totiusq; Imperij statu præmittere placet. Antiquissima Imperij Russici sedes primùm Nouogardiæ, inde Kiouiæ, posterioribus verò temporibus priusquàm Moscouiam trãsserretur, Vlodimiræ etiam fuit: cuius hanc ob causam hodie adhuc titulos Moscouiæ titulis Dux anteposit. Genus Principum ad Varagos annales Russici referunt: Gentem, vt pleræq; priscæ, nunc obscuram: sed tamen quam vltra marinam fuisse iidem annales testentur. Ex ea tres fratres ascitos primò à Nouogardiensibus, qui Slaui iam tum fuerint receptos, imperium Nouogardiæ condidisse, eiq; Ruricum natu maiorem fratrem præfuisse, reliquis duobus alias Russiæ partes Bialoiefensem, & Isboriensem obtigisse tradunt: Ruricus ex Olga Plescouiensi Suentoslaum deinde filium habuit. Hic magno cum exercitu in Bulgariam ad Danubium vsq; progressus, deuictis Bulgaris & Græcis, quibus tum Bulgari parebant, cum agros & cultum, & copias Prouinciæ adamasset, sedem Imperij in ea sibi delegit. Iaropolcho filio Kiouiam, alteri Olego Dreulanos administrandos reliquit: Nouogardiam Vlodimiro Malci cuiusdam Lübkanii, vt annales habent, filio ex ancilla Olgæ Plescouiensis suscepto concessit, qui cum à Iaropolcho regno pulsus trans mare fugisset, auxiliis maritimis comparatis reuersus, cum quæ primæ obiectæ ei fuerant ditiones, tum Kiouiam deiecto Iaropolcho occupauit, tenuitq; . Ab hoc omnes deinde principes Russiæ profecti traduntur. Nam cum duodecim filios reliquisset, diuisa inter eos omni Russiæ imperium ac domicilium imperij Kiouiam maiori natu Suentopolcho tradidit. Huic sine liberis mortuo, duo alij fratres Iaroslavus, & Isoslavus ordine in regno successerunt: Post eos Vlodimirus Monomachus Vseulodi Vlodimiræ Ducis filius, cuius hodie ad-

huc magnum apud Russos nomen est, ex eadem stirpe potitus imperio fuit. quod interpellatum quidem interim ab Vseulodo Suentoslai ex Oigo nepote, & Igoro pronepote, qui auitum regnum recuperare conatus fuerat, penes Vlodimiri posteritatem nihilominus remansit: sequentibusq; temporibus Andreas Dux Susdaliensis ab eadem Vlodimiri stirpe profectus, fœdere cum vndecim aliis cognatis Ducibus inito, deiecto Micislao, qui ex Monomachi posteris regnum Kiouie tenebat, Micislauum filium ei imposuit. hic primus sedem imperij Volodimiriam, principatumq; in Susdaliensium domum transtulit. quem qui tenebat, etsi imperium in reliquos agnatos Duces non habebat: magni tamen Ducis nomine utebatur, dignitateq; ac honore cæteris, qui comiter quasi maiestatem eius colebant, antecedebat. cumq; honoris antea vel successione, vel reliquorum omnium studiis vni deferretur, non nunquam vi ac armis occuparetur: posteaquàm in Tartari potestatem concesserunt, ab eo peti cœpit. Imperij autem Tartarici circa annũ ab orbe condito VI. M. DCC. XXXII. quemadmodum Russi annos numerant, à nato autẽ Christo ducentesimo vicesimo quarto, supra millesimum in annalibus eorum mentio fit. quo Tartari contra Cottianem Ducem Polouisciorum cum exercitu progressi, Rusiam vastârunt. cumq; Cottian Micislauum Romani filium Ducem Siernouiensem seu Kiouiensem: vtroq; enim nomine in annalibus appellatur: qui filiam eius in matrimonio habebat, & complures alios Russicos Duces in auxilium euocasset, die xvij. Mensis Iulij ad Kalkam magno prælio eos Tartari superârunt: vndecim Russicos Duces: Heroes, vt annales appellant, equitum forte genus quoddam, ad septuaginta interfecerunt: multos captos egerunt. Reuersi deinde Batti duce tredecimo anno post quadragesimo quinto nimirum supra VI. M. DCC. subiugatis primum Rosanensibus & Vlodimiriensibus, cæterisq; ferẽ omnibus Ducibus, vniuersam Rusiam sibi subiecerunt: & quamuis non rarò deinceps quoq; bello cum iis Russi contenderent, tributariam tamen semper ferẽ inde habuerunt. Ab eo igitur tempore magni etiam Duces à Tartaris Russiæ dari cœperunt. Dabantur autem ferẽ quemadmodum ostendimus è Susdaliensibus. Moscorum Ducum, atque ipsius adẽ ciuitatis æqualis temporum Batti ac vastationis, quæ ab illo Russiæ illata est, memoria in annalibus eorum extat. Inter alias enim vrbes Moscouiam quoq; à Batti expugnatam, ibidemq; Philippum quendam Palatinum & Vlodimirum Georgij magni Ducis filium captum à Tartaris tradunt. Anno ab orbe condito XII. S. VI. M. DCCC. Andrea Alexandri filio magno

igno Duce mortuo inter Michaelē Iaroslai filium Tuerensem, & Georgium Danielis filium Moscouiæ Ducem, de principatu magnoq; Vlodimiriæ Ducatu contentio fuit: quem cum vterq; à Tartaro peteret, Tartarus primò Michaelē, retento penes se Georgio, inde aliquo tempore interiecto xxv. anno supra vi. m. dccc. Georgium regno confirmauit: indeq; ad hoc vsq; tempus, quamuis aliquando Rusi vniuersi Susdaliensem iterum dari sibi à Tartaro peterent, perpetuò tamen in Moscouiæ Ducum familia honoris permansit. ex quibus cum proauus huius, qui nunc rerum potitur, Basilus Basilij filius post patrem & patruum Constantinum imperasset, cōspiratione à Demetrio Georgij filio cognomento Siemacha Duce Seueriensi, Ioanne Andreæ filio Molaiscense, Borisso Alexādri filio Tuerense Ducibus contra eum facta, regno ab iis exutus, luminibusq; à Georgio Seueriense orbatus fuit: verum à Nouogardienfibus adiutus regnum recuperauit, pacateq; deinde id obtinuit. Successit huic Ioannes filius: qui primus eam ad quam nunc excreuerunt, potentiam fundauit. Ducem Tuerensem, quamuis vxorem ex ea domo haberet, regno pepulit, principatumq; obtinuit: haud multò post & Nouogardia magna per fraudē capta, in seruitutē eam redegit, & alios principatus tentare cœpit: eoq; potentia peruenit, vt cæteris ducibus metu concedentibus, nemo qui cupiditati eius resistere auderet, reperiretur. Idem Tartarorum iugum primus excussit, coniugis Sophiæ Græcæ è Palæologorum genere, quam mortua Tuerensē superinduxerat, ingentis spiritus mulieris vocibus impulsus. Haud dissimili deinde ratione filius eius Basilus potentiam, cuius pater fundamenta iecerat, in immensum ferè auxit. Ad ea quæ pater pepererat, Smolenscē. Ducatum maximum, ac quidquid Seueriensis ditionis reliquum erat, adiecit: Kafanos mari & terra tētauit, Principes omnes agnatos ditionibus suis exutos, tum Plescouiensem ciuitatem maximam in seruitutē redegit. Successit ei in imperio hic, qui nunc rerum potitur, Ioannes: qui & ipse regnum amplissimū à patre acceptum, fortuna ac industria adiutus multò id fecit amplius. Kafanense & Astrakanense regna à patre summis viribus oppugnata cuniculorum & puluerum maximè, quos cuniculis in vrbiū oppugnationibus subiecerat, nouo iis temporibus apud illas gentes artificio adiutus, in ditionē redegit: mariq; omni Caspio vnà cum iis in potestatem accepto, ad Persidem ferè Imperium protulit: Liuoniæ maximam partem per dissensiones Liuonum occupauit: Suecos multis sæpè cladibus affecit: Polotiam temporibus Sigismūdi Augusti cepit: cumq; Selymus Turcarum

Imperator Tanaim flumen cum Rha flumine maximo, quem Rusi Volgam suâ linguâ hodie appellant coniungere statuit, vt clas-
se ex Ponto Euxino aduerso Tanai in Rha inuectus, Astrakanum
in ostio fluminis Rha, quo in mare Caspium influit, situm, ac per id
vniuersum mare Caspium potestatis suæ faceret. Turcæ quoq; vi-
cti fama ei quæ sita fuit. Nam cum Selymus à Sigismundo Augu-
sto per Ibrahimum Chauisum, qui ex nobili Strassorum familia in
Polonia natus, à pueritia impietate Turcica imbutus, ac maximis
deinde præmiis ob ingenij elegantiam affectus fuerat, per ditiones
eius transitum exercitui postulasset, is verò à Sigismundo Augu-
sto negatus ei fuisset, Selymus nihilominus per Tartariam ad per-
fodiendum spacium Isthmi, quod inter duo hæc flumina angustis-
simum est, iamq; Moscouitico solo cōtinetur, exercitum misit. qui
cū per vastissimas solitudines iuisset, Tartaris ipsis inuitis nego-
cium administrantibus, ac antè viarum incommodis attritus Mo-
scis obiectus fuisset, nullo operæ precio perfecto discedere coactus
fuit. Ita repente collecta potentia non finitimis modò omnibus,
sed remotioribus etiam quibusq; Nationibus terrori Moscus iam
erat: eoq; factus in tanta finium, ac rerum gestarum amplitudine
processerat, vt omnes alios Principes præ se cōtemneret: nullamq;
Gentem esse existimaret, quæ opibus ac potentia cōtendere secum
posset. Cū ante hac Kñesiorum, Ducum scilicet nomine, magni
cognoimento, quo eos, qui ipsis parebant, præirent addito, vsi es-
sent: Pater huius Basilus repetito ex interpretibus Slaucis sacra-
rum literarum nomine, primus Ciarium, quod Regem eorum lin-
gua significat, appellari se voluit: eoq; à Maximiliano eius nomi-
nis Primo Imperatore appellatum se iactabat. Ad religionem Chri-
stianā à Bāsilio quodam Archiepiscopo Constantinopolitano no-
men Russicum perductum, sacrisque Christianorum initiatum i-
psorum annales, ac Byzantina etiam historia habet. Itaque vt pri-
mo religionis autore Græco, ac frequentibus deinde inter Græ-
cos & Russos per Mæsiā ac Illyrium, quæ à Slauonicis eiusdem-
que linguæ Gentibus tenebantur, tum Kiouiam, quæ per Boryste-
nem cum Ponto Euxino coniungitur, commerciis, cū literas
Græcas tū ritus à Romanæ Ecclesiæ institutis diuersos magna ex
parte retinent: vt non pauca tamen ex illis ipsis cū tempus, tum
Metropolitā ac aliorum Episcoporum Principi suo obsequen-
di studium deprauarit. Leges quibus vtantur, paucas admodum
habent: eamq; ferè solam, vt Principis voluntatem pro lege obser-
uent. De eo ita illis persuasum est, Metropolitā maximè opinio-
nem hanc eorum iuuantibus, per Principem tāquam interpretem
Deum

Dēum secum coniungi: ac prout de Deo meriti sint, ita Principem vel benignum in se vel asperum esse. Itaque voluntati eius non secus ac diuinæ, seu turpia seu honesta, seu mala seu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent: illeque vitæ ac necis omniumq; rerum summam in suos potestatem obtinet. Quod ut ad potentiam comparandam conficiendaque bella maximum habet momentum: vnum omnibus rebus summa cum auctoritate præesse: omnia imperia solum administrare: eundem & consiliorum dominum, & rerum omnium autorem esse: exiguo temporis spacio copias quàm maximas cogere posse: fortunis ciuium ad potentiam suam stabiliendam pro suis uti: & quemadmodum iis rebus maximè autoritas ac opes Mosci creuerunt: ita crudelitas quoque eius ac dominandi asperitas vehementer confirmata est. Itaque cum infinitos penè variis cædibus sustulit: tum maximè Andream fratrem patruelem, ob nouarum rerum suspensiones quasdam cum liberis omnibus ac vniuersa familia, vnâ solâ filiollâ, quam Duci Magno deinde locauit, relicta, exquisitissimis cruciatibus necauit: Nobilitatem Nouogardiensem amplissimam, quam fratris rebus studuisse suspicatus fuerat, funditus penè excidit: popularium quacumque incederet, sæpè magnam stragem fecit: cum ut turbæ hominum miserorum gratiam ac misericordiam eius implorantes illi sese obtulissent, à satellitibus minutim eos concidis: vel maximo numero sub glaciem, qua magnâ partem anni lacus ac flumina consistunt, mergi iuberet. de quo cogitanti eò magis mirum videri necesse est, quomodo quæ à cæteris Principibus indulgentia ac obsequio in suos vix parari soleant, in tanta nihilominus immanitate singularis erga eum populorum charitas atque incredibilis, quæ eorundem in Principes suos est fides, existere possint: ac non modò seditiosè nihil ferè contra eum ab iis suscipi, sed & in præfidiis tuendis incredibilem constantiam præstari: paucosque omninò ab eo transfugere: non raros autem reptos hoc ipso bello, qui vel maximis præmiis propositis fidem tamen erga Principem vel cum periculo suo iis anteposuerint. Huius rei cum aliæ nonnullæ causæ sunt, tum maximè præter eam, de qua suprà dictum est, duplex religionis opinio. Nam & omnes, qui in religione ab iis dissentiant, etiam eos, qui Romanæ Ecclesiæ ritu utuntur, Barbarorum loco habent, ac tamquam pestem aliquam detestantur: nihilq; omninò cum iis commune habere fas ducunt. ex qua existimatione illud quoq; profectum est, ut Princeps quoties externos Legatos audit, in pelui aquâ ad morâ habeat, qua manus quasi illorum contagio pollutas subi-

tò abluat. Et suæ religionis institutis eandem, quam Deo, Principi suo fidem se debere edocti, non minùs vel constantiam eorum laudant, vel reliëtis corporibus animos in cœlum protinus emigrare, ac cœlesti beatitudine frui prædicant, qui fidem erga Principem suum ad extremum vsque spiritum retinuerint, quàm qui ex discipulis Seruatoris nostri in singulari erga illum pietate atque fide ad mortem vsque perstiterunt. Superstitionem alunt imperio suo Principes; dum ad nullas exterarum Nationes, nisi si quos in Legatione atq; ita quidem mittant, vt singulis Legatis singulos custodes ponant, nec cuiquam remoto custode cum aliquo colloqui liceat, quemquam comineare: aut exteros etiam promiscuè commercia cum suis agitare patiuntur. Ita fit, vt quasi perpetuis ignorationis tenebris oppressi aliarum Gentium humanitate non perspecta nec percepta omninò dulcedine libertatis, præsentia melioribus, cognita dubiis anteponant. Accedit ad hæc metus amorq; ac cura cuiusque suorum, quæ magnos etiam animos, libertatiq; assuetos faciliè debilitant. Quos enim exercitibus aut præsidiis præficit, aut vlli omnino muneri adhibet, eorum coniuges, liberos, propinquos, & quæ charissima quisq; habet, obsidum loco semper retinet: in eosque omnia cruciatus exempla edit, si quis illorum ab eo descuerit, aut si qua res non ad nutum, aut voluntatem eius facta sit. De rebus tamen creditis, contractibus, aliisue priuatis rebus pauca quædam apud ipsos Iura scripta sunt. Pœnarum tria omninò generaliis nota sunt. Mortis, cuius infinita sædæque genera: multarum & fustium; quæ tamen in immensa Principis potestate, non minùs frequenter, quemadmodum dictum est, pro libitu eius, quàm pro merito plerisque irrogantur: carcerem ad custodiam magis quàm pœnam habent: exilia planè iis ignota sunt. Senatum, cum pro libidine omnia administret, in speciem magis habet. Magnam is partem ex Knesiis constat; quo nomine Duces, vt ostensum est appellant, primæuorū Ducum à Moscouiæ Principibus oppressorum posteritatem, aut quos Princeps pro cuiusque meritis, aut sua in quemque gratia in nomen vel ordinem eum legit. Nobiliores cum aliis insignibus à vulgò distinguuntur, tum quòd patris nomen titulis aliis ad exemplum Principis soli præscribant. Magnificum hoc apud illos, eoq; ad æquales, aut inferiores solùm vtuntur: ad Principem non modò patris nomine vsurpando abstinēt, sed ne suum quidem nisi propria linguæ eius enunciatione quodammodo corruptum, quo non modò seruos eius sed quasi homunciones non homines cum illo comparatos se significant, ponunt. in exercitu paruum tympanum ad ephip-

ephippia singuli item suspensum gerunt; quo quoties agmen fisti-
vius est, à primo impulso, sonoque à proximis excepto & cæte-
ris deinceps tradito, exiguo temporis momento totus exerci-
tus consistit. Metropolitæ Senatum non ingreditur: consilio ta-
men eius quoq; nonnunquam utitur; aut quo maiorem sibi apud
populares venerationem conciliet, uti saltem se simulat. Militiam
more cæterarum Gentium ex equitatu & peditatu cõpositam ha-
bet: equitibus tamen Tartaris Nohaiensibus maximè utitur. Nul-
li sanè rei magis quàm munitionibus fidit. Itaque & opportunissi-
mis locis intra lacuum aut fluminum ambitus pleraque sitas ha-
bet; præditiisq; apparatu, comineatq; & omnibus rebus necessa-
riis diligentius ferè quàm quisquam alius Princeps eas instruit. Ei
rei iam ab eo tempore studere cœpisse videntur, quo humilib. ad-
huc rebus eorum non multum viribus contra potentiores vicinos
poterant: sed locorum ut plurimum opportunitatibus sese tueban-
tur; iisdemq; intercipiendis crescebant: postea quod semper, quo-
ties prælio cum vicinis maximeq; Polonis decertassent, inferiores
suos discedere animadverteret, nec multum in prælio virtuti suo-
rum credere se posse re ipsa edocti essent, necessariò retinuisse. Ca-
stella ferè omnia, ut in magna lignationum copia ex materia mul-
tis ingentibusq; trabibus congestis exstructa apud ipsos sunt: quæ
eadem cespite nonnunquam vestire: omnia autem crebris propu-
gnaculis ac turribus distinguere, fossis præterea, quib. nativæ de-
sunt, manu factis, valloque ac ceruis circumdare solent. quæ res ef-
ficat, ut non solum opus ad speciem inelegans non sit, sed ante hoc
bellum, quo pleraq; candentium globorum incendiis à Rege ex-
pugnata fuerunt, ad defensionem etiam tutius, maioremq; quàm
lapis opportunitatem habere crederetur: quod tormetorum icti-
bus facilius & resistat materia, & si quando iis pateat, non tamen,
quod in saxo accidere solet, magnam muri stragem secum ferat.
quæ tamen ad Liuvoniam pertinent, ex lapide etiam muros habet.
Præsidia Nobilitati singulis annis pro arbitrio indicit, Ex ea descri-
ptos perq; munitiones distributos non longius anno in vno præf-
dio continet. Adiungit his pixidarios ex plebe stipendiariū militē.
Præfecturæ item annuæ sunt. Præfectos ternos plerunq; designat,
primum qui præcipuam curam munitionum gerat; cuiq; nullum
omninò in casum extra munitionem egredi, ne dum pernoctare li-
cet: reliquos duos primo custodes ponit. quorum alteri, si id usus
postulet, in eamq; rem mandata à Principe habeant, excursiones
facere, munitionesq; excedere permissum. Eos sua lingua ad Polo-
nicorum Palatinorum exemplum, quavis nec perpetuus is honor

fit, & vnius saltem castrî imperio, eoq̃ue inter plures communi-
 cato terminetur, Voiuodas tamen quasi belli Duces appellant.
 Aurum, argentum, cæteraq̃ue metalla naturane an quærendarum
 rerum earum inscitia illorum iis negarit, non facile affirmari: v-
 tuntur sanè omnibus hisce importatis. è Perside sericum, vestem
 pictam, gemmas, vnionesq̃ue habent: cum Germania aliisque re-
 motioribus Occidentis oris arma, torimèta, puluerem tormenta-
 rium, argentum etiam atque aurum suis mercibus, pellibus pre-
 ciosis, quibus maximè abundant, lino præterea, cera & corio ma-
 gnâ partem permutant. eius negociationis Naruam, posteaquâ
 in potestatem eius peruenerat, posterioribus temporibus sedem
 Moscus constituerat. Angli etiam Noruegiam, Lappiamq̃ue ac to-
 tum quasi Septentrionem circumuecti per mare glaciale viam sibi
 patefecerunt, qua Voloda fluuius ex penitiori Moscouia se effun-
 dens, portum D. Nicolai eo in mari efficit. In morib. Gentis præ-
 ter fidem in Principem, laborum, inedia, cæterorumq̃ue incom-
 modorum, quorum est tolerantissima, patientiam, mortisque i-
 ipsius contemptum probes. homines cæteroquin in libidinem pro-
 ni sunt, nec fœminarum solùm amoribus dediti, quam ob causam
 & impuberes ferè matrimonia contrahunt, sed & puerorum: inge-
 nio fallaci, adq̃; dolos ac fraudem praua consuetudine versutissi-
 mo: non minùs fortassis ad bonas artes prompto futuro, si qui iis
 imbuat, extiterit. Rex Varfauia digressus ad Russicas res compo-
 nendas Leopolim cõtendit. Antequàm discederet Krakouiensis,
 Sandomiriensis & Siradiensis Palatinatum, quos in sciscendo tri-
 buto à reliquorum omnium consensu se seiunxisse suprâ ostendi-
 mus, conuentus edixerat. In itinere cognoscit Siradiensem Palati-
 natum mox assensum: reliquos duos in recusando tributo perstare.
 Substitit hanc ob causam Sandomiriæ: eoq̃ue minoris Poloniæ
 Senatores omnes euocat. Ex horum sententia Palatinatum eo-
 rundem denuò communem conuentum Korcini habet. Assensi
 hic tandem & ij fuerunt, remittente Rege de tributo cereuisiali, vt
 vbi duodevigesima à Regiis, & Ecclesiasticis, vicesima quarta à No-
 bilitatis subditis exigeretur. Leopoli Tartaricas Legationes Rex
 audiit: ad eas rogatu Tartari Turcarum Imperator suum Legatũ
 adiunxerat. Facta cum Tartaro pax fuit iis conditionibus, quibus
 sub prioribus Regibus eam habuisset. attulerat literas à Principe
 suo scriptas, in quas pacem postulabat: in iis de finibus nonnihil
 adiecerat. & de Nisouii accuratiùs sibi cauerat. Rex non receptis
 literis, iisdem quibus Maiores sui legibus eam coluissent, se quo-
 que pacem cum eo obseruaturũ, donatiuaq̃; ab illis dari solita datu

rum verbo respondit. Ita per totum Moscouitici belli tempus pax à Tartaro fuit. Ne verò à Nisouiiis quoque per absentiam suâ quid turbaretur, exemplo & metu continendos existimans de Podkoua capitis supplicium sumit: Amurathe Turcarum Imperatore, vt sibi dederetur, per Legatos deposcente. Illud autem vt faceret, eò grauiores causas habere se videbat, quòd Kosakki prioris expeditionis successu nondû ab instituto deiecti, eiusdem Podkouæ minori natu fratre Alexandro in Valachiam reducto Petrum Palatinum denuò non sine proprio periculo deturbârant. Alexander enim cûm viuis in hostium potestatem venisset, palo suffixus: Nisouiorum pars à Turcis intercepta Constantinopolim in catenis missa fuit. Idem tamen Petro quoque tamquam per ignauiam ac socordiam toties deiecto calamitosum postea fuit. Etenim sublato è medio Mahomete Bassa, qui Principem inter purpuratos locum tenuerat, Achmetis, qui in eius locum successit, studio de Principatu amotus, inque eius locum Iancola quidam è Saxonib. Transiluanicis oriundus; sed qui nò modò nationem Valachicâ, verûm genus etiam Principum Valachiæ eimentitus fuerat, Proinciæ impositus deinde fuit. Compositis hunc in modum rebus Russiæ, Cracouiam Rex proficiscitur. Venit eòdem Moscouitica Legatio. eius ætate atque dignitate princeps in itinere morbo extinctus fuerat. Reliqui, missis obuiam qui exciperent, ex more in urbem atq; hospitium, inde ad Regem deducti, verbum se facturos negârunt, nisi prius Rex aperto capite assurgens de valetudine & statu Principis sui percontatus se esset. Rex cûm præter rei indignitatem non committendum sibi arbitraretur, vt ad hostis barbaro fastu elati, & qui tantos iam spiritus atq; arrogantiam sibi sumisset, vt vix ferri posset, superbiam obsequio aliquo suo quid adderet: illi verò in sententia perstarent, ac potiùs infecta re discessuros se confirmarent; permisit vt inauditi in hospitium, inde in Lituaniam lentis agminibus se reciperent. Animaduersum inde fuit, tributum quod in Comitiiis Varsauiensibus sancitum fuerat, non modò prædicatione nonnullorum inferius, sed ipsi bello, in cuius vsus ab Ordinibus deputatum fuerat, par non fore. Rex quòd nec Comitiae eo tempore habenda sibi censeret, ne si nihil rerum gessisset, inani belli simulatione pecuniæ quàm maximæ cogendæ rationes quærere à nonnullis iactaretur; nec priuatos Nobilitatis conuentus cogendos; ne illud toties præter instituta Maiorum vsurpari à se Nobilitas queri posset; cûm iudicia tum à Nobilitate obirentur, per eos interim conuentus, quid de tributo illo polliceri sibi posset, necessariò Nobilitati proponendum existimabat

quòd non deessent, qui magnitudinem tributi eius in imminutione augerent. Inde ad omnes vicinos Principes Legatos designat; qui & amicorum erga se beneuolentiam magis, firmitusq; sibi adiungerent; vel maleuolorum consilia distinerent. Præcipue cum Augusto Saxonie ac Ioanne Friderico Brandeburgensi Principibus. Electoribus consilia belli communicat. Hi indignè ferentes barbara crudelitate tâdiu in nomē Germanicum à Mosco sæuiri, ad bellum pro Liouonibus suscipiendum, de quibus illi tâto terrarum interuallo ab illis oris disiuncti minus adesse possent, amice eum hortabantur. à Brandeburgensi bellica etiam tormenta quedam dono ei missa fuerunt. Ad Turcâ ubi Legati venissent, Mahometes prudentissimus trium Orientis Imperatorû Consiliarius, & in Regem haud malè animatus, cum de instituto Regis intellexisset, fauere se conatibus eius dixit, faustaq; ac felicia ei precari: magnam tamen rem suscipi: Magnas vires esse Moscouiticas; neq; secundum suû Principem vllum in orbe terrarû potentiorè eo Principem se existimare. Dimissis Legatis ad domesticarû rerum curâ Rex cõuersus fuit. Instituti Regni nō posse Prorex creari dicebatur: itaq; si quid per suam absentia in hostico accidisset, cû primoribus è Senatu se cõmunicaturum pronunciauit. pacem publicâ feuerè sanxit; maximè Kracouię; ne quod aliis temporibus acciderat, inter dissentientes de religione tumultus aliquis oriretur. Edixit si quis in vrbe oppidoue insolentiùs quid fecisset, præsertim si dubitationè iuris cognitio habitura esset, ad suum aduētum in custodia haberetur: cû aliàs ordinaria iuris publici ratione in recetibus criminibus vis vnâ cum Præfectis, Magistratus vrbanus cognoscere, interq; eos si non cõueniat, Rex consuli soleat. Dum Kracouiæ Rex est, nuncius partæ à nostris ad Vendam victoriæ allatus tanquam totius belli omen secum attulit. Obsederât eam denuò, quemadmodum suprà demonstrauius, Mosci longè maioribus quàm antea copiis & quatuor præcipuæ autoritatis Palatinis, Petro Tatouo, Basilio Voroncio, Petro Choroscino, Andrea Scholka nouo ad eam missis. Dum per aliquot dies frustra urbē oppugnât, nostris sui colligendi, & cum Suecicæ militiæ Præfecto Georgio Boie consilia communicandi spacium dederunt. Confluunt Stropam, ubi Buringius tum erat, Andreas Sapieha earum, quæ tum in Liouonia erant, copiarum Legatus, Matthias Dembinus; ex Liouonibus præter Buringium, Nicolaus Korffius. Platerus, ac alij nonnulli cum equitum aliquot manu. iis ad Gouiam flumē medio inter Volinariam & Vendam loco Suecicæ copiæ se adiungunt. Inde digressi hostem instructa acie sub signis ad Vendam expectan-

tem adoriuntur. Cum acerrimè à nostris pugnaretur, Polonis, Lituaniis, ac Suecis ad vlciscēdas hostis iniurias: Lituonibus ad libertatem: omnibus ad laudem & gloriam inter se cohortantibus. hostium equitatus pellitur, Tartaris maximè in fugam effusis. sub noctē Palatini militem ex fuga colligere, castrisque continere cœperunt: hortariq; vt pro inueterata Gentis gloria, & ratione sacramenti militaris extremam potiùs fortunam experirentur, quàm castra apparatusq; bellicum à Principe suo fidei eorum commissum delerent: verùm augente periculo ac nocte metum, eademq; pudorem ac flagitium tegente, ob eaq; non patiente se contineri multitudine, Palatini duo Petrus Chorossinus & Andreas Scholkanous, qui equitibus præerant, vnà cum equitatu in fugam seiecerunt: reliqui duo, quibus tormenta commissa fuerant, soli ferè in castris relictis insigniora tormenta bellica amplexi, vt castra & instrumentum militare, fidemq; erga Principem suum ad extremum spiritum tentata à se testarentur: itaq; à nostris postridie summo mane castra ac munitiones irrupentibus inuenti, viui in potestatem cum castris munitionibusq; ac tormentis ad triginta deuenerunt. Aliud documentum fidei non minùs insigne, qui onerandis tormentis præerant, pixidarij dederunt. Apud Moscos hæc administrandorum tormentorum ratio est. tormenta terrâ defodiunt, ante ea atq; os adeò tubi iustę altitudinis fossam ducunt. in hac qui onerandorum curam habent, delitescunt: ad os tubi funis aptatur: hoc cum implenda sunt in fossam deprimuntur, cum exoneranda rursum laxantur. Erant tormenta maximè insignia, vnum lupi: alterum accipitris: virginum duo: totidem Falconum imaginibus atque nomine: quædam præterea Sueco adempta cum eiusdem insignibus. Horum qui administrationi præerant, cum plerisque suis interfectis, cæteris dilapsis, nostros tantum non castrorum potitos viderent, cum spe tuendorum tormentorum vitæ simul amore abiecto, collo funibus, quos à summitate tuborum dependere ostendimus, inserto, vltro mortem sibi consciuerant. Insignis ea victoria fuit: hostium multi cæsi, capti non pauci fuerunt, exigua omnino nostrorum iactura. Tormentis, quæ diximus, amissis, iisdem insignibus & nominibus. alia & complura præterea conflari mox Moscuscus iussit: ad potentiam suam ostendendam pertinere existimâs, nihil à fortuna ademptum sibi videri, quod non breui à facultatibus suis insigni cum accessione expleri posset. sub idem tempus Reuallenses opem ac misericordiam Regis implorantes, vt aliquo numero frumenti se iuuaret, à Rege petierunt: in maximas angustias tot annorum bello ab hoste redactos: commerciis ferè omni-

bus exclusos: intra mœnia compullos ab agricultura longo iam tempore se prohiberi. His centum frumēti onera donat. Priusquā Cracouiā Rex discederet, de Duce exercitui præficiendō cum Senatoribus deliberat: qui cū ostenderent, vel in perpetuum munus hoc alicui eum deferre posse, vel extra ordinem vnum aut plura bella mandare, plerisq; tamen, vt in id saltem bellum aliquem lederet, placeret, Cracouiā Varſauiam discedens Nicolaum Mielecium Palatinū Podoliæ, eō ad se euocat. Hic cū paulò ante excessum Sigisfinundi Augusti Bochdanum in Valachiam reduceret, ac præter opinionem à Valachorum Turcarumq; maximis copiis circumuentus fuisset, exercitū magna cum laude incolumem in Poloniam reduxerat, indeq; magnam virtutis & scientiæ rei militaris gloriam sibi pararat. Mielēcius valetudine, qua tenui vteretur, & aliis quibusdam difficultatibus se excusabat: tandem in eam saltem expeditionē imperiū accepit. Itaq; cōstituto cum eo, quos quotque turmarum præfectos ac Centuriones scribi vellet, domum, vt se pararet, Rex eum dimisit: inde Grodnam mouit. Maxima aut afficiebatur Rex difficultate, quod & pro magnitudine suscepti belli pauca omninō pecuniæ ex tributo collectæ adhuc erant, & vt maximē integræ conferrentur, minimē tamen tanto bello pares fore videbat. lis omnibus rebus quanto potest studio occurrit: pecunias partim mutuo sumit; partim quas in fisco habebat priuatim suas, exponit. Militem passim per Poloniam scribi iubet: mittit ad fratrem Christophorum Principem Transiluanie, vt Vngarorum veteranorum cohortes aliquot & alas equitum scribat. Christophoro Rosdraseuiō & Ernesto Veiero in Germania militis conquirendi negocium dat. Lituani procures, cū de difficultatibus iis cum illis communicaret, prout quisque opibus maximē valebat, voluntarium militem offerebant; quotque singuli adducturi essent, edebant: quorum numerus cū ad decem millium ferē accederet, non parum ea re, atque alacritate Lituānorum recreatus, eō maiori animo ad reliquas res administrandas aggressus fuit: constitutisque ita pro tempore rebus iis Vilnam accessit. Palatinus Vilnensis, Nicolaus Radiūilus, cui Imperiū militare in Lituania à Rege traditum antea fuerat, postea etiam abdicata à Ioanne Chodkeuicio Leopoli administratione Liuoniæ, eiusdem Prouinciæ cura ad tempus demandata, Christophoro filio Pocillatori regio, & aulicæ militiæ per Lituāniā Præfecto exercitum, qui in Liuonia fuerat, tradiderat. Is cū ad Derpatum excursionē facta, agrumque hostium longē lateque populatus, Kirempesum per excursionem cepisset, euertissetque,

sub

sub hoc tempus ad Regem & patrem Vilnam venit: venientem exercitus emerita stipendia flagitans sequutus fuit. Ibidem alia, quæ vsui bello essent, apparare Rex instituit: tormenta bellica ad modum quendam, quem ipse vsu atque experientia accommodatissimum cognouerat, fundi iussit. Kaunæ pontem fieri imperat, quo in sequentibus expeditionibus vtatur. Is ex singulis navibus componebatur, quæ deinde tabulatis ita inter se coniungebantur, vt quoties opus esset, separari, curribusq; singulis vnâ cum tabulatis impositæ, binis iumentorum iugis non incommodè in quemcunque locum transferri possent. simul quod neq; copię omnes conuenissent, nec frigora, quæ in regione Trionibus exposita eo anno vltra solitum ad Ioannis permâserant, vt nec vllæ herbæ ad id tempus se effunderent, recessissent, Lituanicis causis, quæ in longiorem iam diem prolatae erant, cognoscendis operam dedit. Inde Basilium Lopatinscium cum literis ad Moscuin mittit: iis iustum bellum illi indicit, causas belli hasce denunciat: quod ostentatione pacis Prouinciã Liuoniam bello ac incêdio vastâset: Legatos suos contumeliosè habitos, ad extremum duplicibus induciarum literis elusisset: eodem tempore nouis in Liuoniam copiis missis Vendam oppugnâset: sua Legatione ad priores iniurias nouam contumeliam ac ludibrium adiunxisset. Remisit sub idem tempus Moscus Haraburdam, quem hactenus retinuerat, nullo alio responso, quàm quod paulò post suum hominem ad Regem missurus esset, qui iis de rebus ageret. Itaque sequutus eum mox cum literis quidam fuit. Postulabat hic, vt inducias, quæ antè perscriptæ essent, Rex obseruaret: de Liuonia si quid controuersię superesset, de ea amicè per arbitratore, quos vtrinq; nominâssent, secum conueniret. Negabat Rex, quemadmodum iam antè fecerat, posse se huiusmodi inducias vlla ratione admittere. Nam de Liuonia quod adiiiceretur, amicè de ea inter ipsos disceptari posse, frustra & ridiculè adiici: semel enim receptis iuramentoq; firmatis induciis, in quib. omni Liuoniæ iure cederet, nihilq; ampliùs petiturum se eius profiteretur, si postmodum de ea ageret, cui dubium esse posset, contra proprium iuramentum se venturum: & vel eam ipsam ob rem causa cadere debere. Quod si in Lituania Russiãq; pacem sibi cum Rege esse vellet: in Liuonia armis de iure disceptari: nouam quidem hanc induciarum rationem sibi videri: ac etsi intelligeret temporibus Sigismūdi Augusti atq; inter regnorum obtrusas aliquando huiusmodi ab eo inducias fuisse: se tamen, cū faciendæ nouæ sibi sint; non nisi iustas facere velle: neminem tam barbarum aut imperitum rerum esse, qui non videat; si constitutis melius rebus

fuis per Liuoniam, in Lituania bellum redintegrare velit, per huiusmodi inducias, quandocunq; illi integrum id futurum, quibus de cessione Liuoniæ conditionem adieciſſet: qua bello in Liuonia gerendo à Rege violata, nunquam illi belli in Lituania inſtaurandi cauſa deeſſe poſſet. Nuncio hoc dimiſſo Tartari poſtulata cognita fuerunt. Hic ſub idem tempus ad Regem Legatos miſerat, quòd bellum contra Moſcum ſuſcipi intellexiſſet, ex fœdere, quo Regibus Poloniæ operam ſuam contra quosuis hoſtes, vnico Turcarum Imperatore excepto, nauare tenetur, ab altera parte irruptionem in Moſcouiam facturum ſe oſtendebat: petebat donatiua: Niſouiorum iniurias coerceri poſtulabat. Reſpòſum huic fuit, quòd operam ſuam contra Moſcum polliceretur, facere eum officium ſuum: donatiuum datum iri: Dantur autem aliquot aureorum millia & certus veſtimètorum numerus: Niſouios colluuiem ex variis Nationibus collectam nec in poteſtate Regis eſſe: atq; ex ipsis Tartaris & Turcis non raros ſeſe illis aggregare: datum nihilominus operam iri, quantum eius fieri poſſit, vt iniuriæ illorum prohibeantur. à bello tamen contra Moſcum contrà quàm promiſerat omnino abſuit, alio contra Perſam, quod à Turcarum Imperatore tum gerebatur, auocatus. Aderat & Gottardus Churlandiæ & Semigalliæ Dux, confirmationemq; feudi ſui & inueſtituram petebat. Eum Rex Diſnæ ſiſtere ſe iuſſit, interim ad Senatum ea de re retulit. Exercitus inde vt ſub principium menſis Iulij Sui- rum conueniret, edixit. Venerat iam Vilnam Vngaricus peditatus Chriſtophori Tranſſilvaniæ Principis Regis fratris miſſu: eiufdemq; delectus iuſta equitum ala. Polonicum militem Mieleſius, qui & ipſe ſub idem tēpus ad Regem redierat, cū ſegnius à Quæſtoribus ac exactoribus expedita re pecuniaria, ob auctora- menta tardiùs accepta, moræ nonnihil à milite interponeretur, vt quàm primū ad ediſtum conueniret, acriter vrgebat.

Liber Secundus.

VILNA Pridie Calendas Iulij Rex proſectus Sui- rum inde venit. Ibi Lituani equitatus partem vidit: qui cū vniuerſus omnib. rebus eſſet ornatiffimus, tum maximè, qui à gente Radiuila, & Ioanne Kiſka Stru- ctore regio adducebatur. Ibidē de ſumma belli conſtituendum ratus, quas potiſſimū partes cum exercitu peteret, ad cōſilium retulit. Lituani omnes ferè Pleſcouiam per Liuoniam eundem arbitrabantur: quòd & propter vrbis amplitudinem atq;

nomen dignam iudicarent, quæ etiam maximo cum labore, ac periculo peteretur: & quod minus contrarium munita putaretur: muri vetustate neglecti: nihil ut loco tutissimo ac à metu belli remoto in ea prouisum, non magno labore ac periculo potiturum ea Regem sperarent. Rex contra existimabat. Nam cum vnum id potissimum bello hoc agendum sibi proposuisset, ut Liunioniam ab hoste in libertatem vindicaret: intelligebat, si in terram Liunioniam bellum transfulisset, præterquam quod in regione crebris urbibus & castellis munita, eademque tot annos vastata propter commeatus inopiam ac frequentes obsidiones, difficiliore tardioresque progressus belli futuri essent, non modò Prouinciã, cuius liberandæ causa bellum suscepisset, hosti ac suis denuò vastandam se obiecturum: verum Lituaniam etiam, quæ ad Borystenem pertinet, in ea loca omni vi belli conuersa, præsidio nudatam hostilibus incursionibus interim se expositurum. Alia etiam via per hosticum Plescouiam si iret, contra rationem rei militaris iudicabat, tot hostilibus præditiis à tergo relictis per infesta omnia atque inuia tam longè in hosticum progredi: ubi nec si quid offensum esset, facilem receptum, nec è propinquo subsidium habiturus esset. Polotia oppugnanda vtrunque consecuturum se præiudicabat, ut, cum ea ad Dunam flumen posita esset, proximisque ad Liunioniam & Lituaniã aditus haberet, & ordinem seriemque rerum gerendarum secutus ulterius deinceps in Moscouiam promotis armis ac quasi circumitâ Liunioniã, omni ab ea hoste intercluso, integra potiretur: nec simul à Lituania longius discederet: ac vtrique tam Liunioniã quam Lituaniã contra excursiones hostium præsidio esset. Accedebat huc, quod cum secundum Liunioniã recuperationem vel maxime animo Rex agitare, ut Dunæ fluminis nauigationem, qua sola portus Rigensis continetur: quæque & ad tuendam Liunioniam excludendumque ab ea hostem magnam opportunitatem, & commerciorum negotiorumque exercendorum facultatem insignem habet, Lituanis Liunionibusque expediret: id, si Polotia potiretur, magna ex parte effecturum se videbat: ab eius præsidio maximam partem Dunæ infestari, inde auxilia commeatusque Kokenhausium aliaque in Liunioniã castella summitti: excursiones fieri: Vilnam Rigamque mercaturam prohiberi. Quod denique nuperrimè ab hoste Polotia capta esset, quò recentior in animis hominum cladis eius memoria obuersaretur, eò ex commutatione rerum præsentio rem lætitiã, maioremque gloriam recuperatæ fore. Alij Polotiensem oppugnationem difficiliorem prædicabant, quam ut initio rerum gerendarum suscipi debere videretur: esse eam & loci natura ac opo-

re munitissimam: comineatu, tormentis, puluere, omniq; bellico apparatu vt arcem finitimam, & quam primos belli impetus excepturam hostis non dubitasset, diligentissimè prouisam: Plescouiam nec ad resistendum vires eas habere, & quò à metu belli remotior esset, eò omnia in illa neglectiora. Multum autem in ipsis initiis momenti esse, quibus in vtranuis partem facilè homines impellantur: plurimumq; ad totius belli opinionem, & futurarum rerum spem pertinere ab initio non offendere. Rex nihil cùm existimaret esse quod non virtute superari posset: quò maiores difficultates propositas intelligebat, eò & bene gesta re ad cætera belli persequenda alacriores omnes futuros confidebat: & si quæ incidissent difficultates, longè tamen minoribus iis, omnibus à tergo pacatis, & domesticis opibus propinquis, se occursum. quibus de causis cùm prius consilium omittendum non existimaret, intelligeretq; famam susceptæ expeditionis longè lateq; ad diuersas Nationes perlatam: exercitum præterea ex variis Gentibus collectum haberet: ac verò non bellum modò, sed causam etiam belli omnib. probatam vellet, edictum, Latine prius scriptum, inq; Polonicam, Vngaricam & Germanicam linguas translatum, quò ex iis ferè Gentibus exercitus constabat, proponit: quo Mosci in se iniurias, quibusq; causis permotus bellum aduersus eum susciperet commemorat. quod diuersis in locis typis deinde editum vulgo extat. Præmittere inde aliquem cum parte copiarum placuit, qui ex instituto rei militaris, quoad reliquus exercitus subsequeretur, hostem compulsus intra muros contineret, viamq; reliquo agmini patefaceret: quò autem præcipua autoritas ac vis Imperij penes Polonicum Ducem in castris esset: neq; dum omnes copię Polonicæ conuenissent: retêto ad exercitum Mieletio, Radiuillum cum filio Christophoro ac Lituanicis copiis quibusdam Polotiam præmisit. cum eodem Gasparem Bekefium cum equitatu Vngarico & cohortibus aliquot ire iussit. Suiro deinde Disnam mouit: ea agminis ratione, vt cùm imminerent viæ à dextra Krasna, Susa, Turoulia hostilia præsidia ab ea parte Mielecius cum exercitu Polonico: in primo agmine Ioanne Sbarasio ire iusso, tenderet: Rex læua iter faceret. In itinere aliorum Lituanorum procerum Stephani Sbarasij maximè Trocensis, Nicolai Dorohostaiscij Polotiensis, Palatinorum, Georgij item Senouicij, Castellani Polotiensis, quorundamq; priuatorum elegantissimè ornatae copię Regem asscutæ, censæ ab eo fuerunt. Fuerant per aliquot dies continuos profusæ pluuiæ: eæ tantam grauioris belli instrumenti, ac tormentorum præcipuè ducendorum difficultatem attulerant, vt iumenta quibus

quibus in propriis curribus Rex utebatur, remittere necesse haberet, quo celerius promouerentur. quæ res initio expeditionis oblatillorum, qui Pleſcouiam tam longo itinere eundum cēſuiſſent, opinionem vel tacite refutabat. Diſnæ equitem ac militem Polonicum, qui tum ferè omnis conuenerat, Mieleſtius elegatiſſimè in ſpeciem inſtructum, & in turmas cohorteſque diſtributum ſub ſignis decurrentem Regi oſtendit. Equites thorace & galea ferrea recti, præterq; haſtam, acinace, veruto, ac binis ſelloppetis ad ephippia aptis omnes armati erant: ita vt decurrentes non minorem quàm ipſi pedites, quorum propria arma ſellopeti ſunt, fragorem ederent. Eòdem quæ nondum conuenerant, Lituaniæ copię venerunt: in hiſ Ioannis Chodkeuicij Caſtellani Vilnenſis, qui grauiſſimo morbo tum tenebatur, quo non multis diebus poſt extinctus eſt, nongenti lectiſſimi equites: Ioannis item Chlebouicij Caſtellani Miſcenſis & aliorum. venit ſub idem tempus cum Chriſtophoro Roſdraſeuio, & Erneſto Veiero Germanus etiam miles: cuius etſi publicè ſcribendi facultatem non habuiſſent, ac raptim ſaltem nomina dantes quosdam adduxiſſent, erant tamen ij & animo omnibus pares: & genere armorum atq; uſu rei militaris reliquis non multò inferiores. Erant omninò vniuerſæ copię cum genere & numero hominum, tum exercitatione armorum eæ, vt Mieleſtius pro ratione ſuſcepti belli aptius ferè compoſitum, meliusq; inſtructum exercitum eum cōfirmare non dubitaret, quàm quenquam alium vidisset eorum, in quibus vel imperitandi, vel domi, ac foris parendi ſtipendia feciſſet: ac ab vna aliqua parte vel equitatu vel peditatu plerunq; laboratum animaduertiſſet. Cenſis copiis Churlandiæ Duci, quem Diſnam dilatum ſuprà oſtendimus, poſſeſſio Churlandiæ Semigalliæque Ducatus ſolenni more confirmata, ipſeq; in clientelam & fidem receptus fuit. Conſulti de eo Senatores Lituani, quorum magna pars aderat, & qui ex Polonicis præſentes erant, omnes vt correctis conditionibus, quæ cū Sigifmundo Auguſto Rege pro eius tēporis ratione non ſatis commodè tractatę exiſtinabantur, res finiretur, cenſebant. In eandem ſententiam à maioris Poloniæ, Ruſſiæ item, Pruſſiæ, ac Maſouiæ Senatoribus abſentibus per literas reſponſum fuerat. Minoris Poloniæ Senatores pleriq; qui tum fortè Lublini iudiciorum cauſa conuenerant, quòd eo tempore appellacionum iudicia, de quibus ſuprà dictum eſt, prima tum ibi habebantur, in Comitia rem differendam cenſuerant: veriti, vt videbatur, ne in Polonorum Senatorum paucitate contra Lituanos iuri in eum Ducatum regni ſatis caueretur. ſed & indignum Regi videbatur, diutius eum ducere,

cuius post semel datam fidem nunquam dubium animum : semper eximium studium, obseruantiamq; erga se perspexisset: neque Principis hostibus finitimi in illo Liunionæ statu ius, suumq; beneficium in suspenso relinquere satis tutum arbitrabatur. Itaq; perfecta res iis potissimum conditionibus fuit, vt illo fidem obsequiumq; suum Regi pollicente, iusq; iurandum in verba Regis præstante, quo nullius alterius quàm Regum Poloniae maiestatem se culturum profiteretur: Rex econtrà patrociniū ac tutelam eius contra omnes illi reciperet, de iurisdictione, quam in suos habet, vt ad conuentum Liunionæ, quem si reliquam Liunioniam Rex adiungeret; instituturus in ea esset, prouocatio ab eo esset, cautum fuit. Tendenti ad castra Mielietius obuiam misit, qui intra tentorium eius illum deducerent: apud quem aliquantisper, dum vocatur, moratus, inde ad tribunal adductus, signis militaribus ac vniuerso exercitu circumfuso, solenne iusiurandū Cancellario Regni in verba ei præeunte Regi præstitit: Hostis interim Plescouiam cum exercitu progressus partem copiarum in Liunioniam præmiserat. Hæc Duna flumine ad Kokenhausium, quo vt suprà ostendimus, potitus fuerat, raptim transmissio, ac centum quinquaginta circiter Ducis Churlandiæ equitibus, qui cis Dunam in statione erant, repentina excursione reiectis: Seelburgensēq; Ducis Churlandiæ, ac Birsensi Christophori Radiuili agro vastato, properè trans Dunam se receperunt: exercitum qui in Liunia fuerat, Christophorum Radiuiliū Vilnam stipendiorum causa secutum suprà demonstrauimus. Interim Ioannem Taluossium Castellanium Samogitiæ, cum iis, quas raptim contrahere poterat, copiis in Liunioniam Rex misit. Philonem Kimitam, qui Orlæ præerat, ad Borystenem, ne quid ex ea parte ab hoste detrimenti acciperetur curare iussit. Iam exercitus cum Palatino Villnensi Polotiā præmissus Dunam ponte Kauenæ ex nauibus, ea, qua dictum est; ratione facto ad Disnam transmiserat: nihil hoste contrà suscipiente, quo transitu eum prohiberet: vel quòd ex instituto disciplinæ Moscouiticæ sine mandato Principis ex præsidio miles egredi non audeat: vel quòd superiorum temporum successu elatus, exercitus, qui Suirum conuenire dicebatur, sinam contemserat. Dunā paulum progressum continuæ siluæ aliquandiu moratæ fuerunt. Nam ex quo Polotiā Moscus ceperat; sedecim ferè annorum spatio, quo in potestate eius fuit, eam partem agri; quæ à Duna flumine atque Disna Polotiā tendentibus prima occurrit, desertam ac incultam reliquerat: vnde frequentes densissimæq; arbores vt in solo fertili interea temporis enatæ fuerant. . Verum peditatu Vngarico securibus siluas

cadere :

cedere instituyente, ac celeriter opus perficiente, exiguo temporis spatio difficultates eas superauit. Polotia antiquitus suos Duces habuit, subq; annum à nato Christo D C C C C. L X X X. vel vt Rusi tempora numerant à cōdito mundo C C C C L X X X V I I I s. V I. M. Rochuoldo Duci paruit: qui à Vlodimiro magno ob negatam ei in matrimonium filiam Rochmedam, vt Moscorum annales habent, bello petitus, vitam pariter cum duobus filiis ac Imperio amisit. Inde in Monarcharum & Principum Gentis Russicæ potestatem concessit: quorum extincta stirpe ea, quæ in Australi Russia regnabat: Lituanis, vt quædam aliæ ditiones Russicæ celsit. Iagellone apud Lituanos primùm, inde apud Polonos regnante, cum Andreas frater eius Polotiæ dominatum, sub idem ferè tempus, quo Iagello Cracouiæ insignia regni accipiebat, arripuisset, copiis aliquibus missis recepta mox fuit: continueq; inde in fidẽ Regum Poloniæ, magnorumq; Ducum Lituaniæ ad annũ L X I I I. s. C. I C. I C. permansit. quo à Ioanne Basilij filio Moscouiæ Duce capta expugnataq; fuit. Regio Polotiensis ad centum quinquaginta circiter millia passuum in lōgitudinem, totidem in latitudinem patens, cum vbertate glebæ, tum fluminum atque lacuum copia nulli cedit. Fluiuos nauigabiles complures habet, præcipuè Dunam: qui in Moscouia non procul à Turopecia ortus Rigensem portum efficit, omniumq; Septentrionis fluminum amenissimus ferè ac pulcherrimus est. secundum eum Dryssam, Vsuiatam, è Moscouia: Disnam, Vlam è Lituania: à Smolensco Casplam in eundem Dunam omnes influentes. Plerorumq; Lituanicorum & Russicorum castellorum is ferè positus est, vt ad ostium aliquod humilioris fluminis, quo cum maiori cōiungitur, sita sint. quæ ita sita sunt, quòd maioris fluminis propinquitas pluribus communis est, à minoribus fluminibus ferè omnia nomina indita habent. Hinc Polota non magnus alioquin fluuius arci atq; vrbi: vrbs regioni nomen dedit. Antequam in Mosci potestatem veniret, vna arce atq; vrbe Polotia & castro Ieseriscia tota illa regio continebatur: cæteroquin oppidis & pagis non infrequens. Polotiæ opes propter sumnam opportunitatem Dunæ fluminis eousq; excreuerant, vt Vilnam caput Lituaniæ diuitiis antecederet. Ieseriscia versus Moscouiam in lacu, ex quo fluuius Obola oritur, sita, ab vna sola parte angustissimum aditum, & quo vix expedito iter sit, habet. Postquàm à Mosco occupata fuit, vtrinque castella aliquot excitata, præsidiaq; constituta fuerunt. partim agri fluminisq; ac nauigationis vel retinendæ vel turbandæ hosti causa: partim ad excursions, quæ vt in dubia vtrinque possessione frequentes fie-

bant, prohibendas. A Rege Sigismundo Augusto Disna ad eiusdem nominis fluuij ac Dunæ confluentem: Voronecium ad flumen Vsciam: Lepelium in insula lacus, qui à Lepelio fluuio efficitur, versus Lituaniam conditum fuit. Quoniam autem ad hunc locum ventum est, non alienum videtur, pauca de natura situq; eius narrare. Tendunt per eam Lituaniæ partem duo diuersa flumina: quorum vtrunque nauigabile est: ita inter se coniuncta, vt non plus millium passuum quinque interuallo distent: eademq; in duo maxima ac longissime distantia maria exitum habent. Lepel, de quo diximus, in Vlam fluuium itidem nauigabilem exonerans, cum eo in Dunam indeq; ad Rigam in mare Balticum effunditur: alter Beresina in diuersam partem raptus cum Borystene in pontum Euxinum deinde erumpit: ita vt si pacatæ gentes essent, in quarum potestate fluminum horum cursus sunt, in tanta eorum propinquitate, transportandarumq; ex vno in alterum mercium, coniungendorum deniq; eorundem facultate, Septentrio vniuersusq; Occidens facillimè cum Oriente commercii iungi posset. sed Dunam Mosci antehac: Borystenem iidem Mosci ac Tartari cæteri q; de quibus suprà dictum est, infestum nunc faciunt. Cæterum Sigismundus Augustus Vlæ quoq; ostium castello munire aggressus, Veneto architecto quodam vnà cum operis ab hostibus interfecto, non sine detrimento deiectus fuerat: cumq; hostis eundem locum munire instituisset, ac Augustus magnis à Radoskouicio summissis copiis, ac summa vi diu frustrà eum oppugnasset, tandem sequenti æstate per Romanum Sanguisconem Palatinum Braslauiensem, dum Moscus vetus præsidium noui inducendi causa deducit, receperat: superiorem verò eius partem Lepoliq; fluminis cum Vla confluentem imposito castello Ciafnicia iam antè communierat, simili ratione Moscus vltra Dunam quinque castellis exstructis, totius oræ eius possessionem sibi firmauerat. Sokolum in via Plescouiensi in fluminum Dryssæ & Niscia peninsula quadam Lituanicis castellis Disnæ & Dryssæ opposuerat. Niscerdam ad lacum cognominem triginta à Sauolocia passuum millibus: Sitnum in Lucensi via ad superiorem Polotæ partem. Kossianum deinde loco ab Obola flumine velut circino circumducto: Vsciatam ad fluuium itidem cognominem ac nauigabilem in Dunam ad Surassum ex aduerso Casplæ fluminis influentem: illud contra Vlam, hanc contra Vitepscium & Surassum excitarat. Cis Dunam Turouliam, ad cognominis amnis caput, quo in Dunam influit. Sussam verò singulari consilio Lituaniam versus in lacu, qui Tirouliam emittit, loco munitissimo, aquisq; yndique circum-

dato;

dato, agitans iam animo bellum Lituanicum, Vilnamque opinione præcipiens sedem bello futuro posuerat: itaque naturam antè munitissimam opere communierat, omni que apparatus bellici genere instruxerat: pauca, ut præsidia instructiora eo haberet. His Krasnam superadiunxerat, superiori in loco itidem ad Lituaniam spectante. Kosakki igitur Lituanici Francisco Suko duce ad belli suscepti famam in finibus globo facto Krasnam noctu repente scalis ad motis adorti præsidio munitionibusque ac satis magna com meatu copia vnà cum castello potiuntur. Ab altera parte Kossianum vitradunana arx simili euentu repentina excursione Kosakkorum capitur & deletur. Palatinus interim Vilnensis Polotiam cum iis, quas circa se habebat, copiis peruenerat. quas hostes cōspicati subito copias suas extra munitiones productas sub portis instructas ostendunt: nullaque iusta pugnandi facultate data intra munitiones se recipiunt. eques tamen pugnandi audius sub ipsa mœnia in eas prouectus vnum atque alterum hastis transfixit. Eodem tempore Vngari & Lituani Sitnum, via quæ Plescouiam ducit, subito Polotiā excurrentes, ut re improuisa & repentina eam intendunt. Cum Polotiam Rex iret, à læuaque Sokolam castrum hostile haberet, veritus ne maioribus à Plescouia subsidiis summissis, com meatui ac subuectionibus nostris incommodi aliquid ex eo hostis afferret, an ad id oppugnandū ex itinere diuerteret, cum Mieletio deliberabat: verum postea sæpe maiorum rerum gerendarum opportunitatem in minutioribus oppugnationibus consumi cogitans; ac ad Polotiam caput Prouinciæ properans, celeriter cōsiliū omisit: ternisque castris, quemadmodum Mielecius cum expedito equite præcurrens ea designarat, Disinā Polotiam peruenit. Dum Polotiam exercitus contendit, Mosci Polonos & Lituanos, quos à multis annis in squalore & compedibus habuerant, cū cruciatu interfectos adque trabes alligatos secundo Duna terrorem venientibus id allaturum rati, obuiam demittunt. Rex Ioanne Samoscio Cancellario & Gaspare Bekesio solis assumtis, Mieletio interim exercitum curante priuato cultu, subsidiisque contra eruptiones loco opportuno dispositis, urbem circumuectus situm loci cum iisdem cognoscit: simulque eodem in loco, à qua potissimum parte oppugnatio instituenda sit, deliberat. Constabat Polotia duabus arcibus, vna in editiori loco posita, eademque media: altera quam scloppetariorum sua lingua Mosci appellabant: & oppido Sapolotta. A meridie Dunam habet, qui modico versus Occidentem flexu, rectā inde Rigam tendit, ad eamque mare influit. Polotta recto è Septentrione cursu paulum versus Orientem sub

arce scloppetariorum, inde rursus in septentrionem declinans, radicesq; collis, in quo superior arx posita est, cōplexus, eandemq; ab oppido separans in meridiem versus paulò infra eum locū cum Duna commiscetur. Media, quam diximus, arx in colle altissimos despectus habente posita, à meridie, vt ostensum est, Duna flumine: à septentrione & ortu Polotta fluuiio oppidoq; Sapolotta: ab Occidente sole scloppetariorum arce, vndiq; in monte, cui imminet prærupto, altissimisq; fossis ac vallo, quouis ferè artificio factis firmioribus continebatur: muros & propugnacula ex aliquot inter se deuinctis validissimorum roborum ordinibus firmissima habebat. scloppetariorum arx inferiori loco occasum versus in colle tamen modicè accliu posita ab Oriente breui ponte cum superiori arce coniungebatur. Oppidum cum olim cis Polottam sub colle, quem scloppetariorum postea arce Moscus communiuit, fuisset: deletum in oppugnatione ab hoste fuerat. postea cum confirmata iam possessione propter cōmerciorū vsum, quorū loco tam opportuno summa facultas est, restaurare id institueret, quòd ab illa parte maximè opportuna oppugnatio ei fuerat, veritus ne inde rursus nostris pateret, trans Polottam fluuium atq; summam arcem in locum inter vtrunq; fluumen medium transtulerat: vt positu eius quasi triangulari, vnum latus Duna, alterum versus summam arcem Polotta fluuius, tertium fossæ turresq; tuerentur. Regi dubitandum non videbatur, quin à media eademq; summa ac inunitissima arce ordiēda oppugnatio esset: propterea, quòd quicquid in reliquis oppugnandis laboris ac temporis sumeretur, summa salua, nec receptu hostibus nec obsidionis ex ea sustinēdæ spe defutura nulla de causa sumtū iri appareret: ea verò expugnata occupato loco superiori, eodemq; inunito, ac in quem omnis comineatus apparatusq; bellicus collatus ab hoste esset, oppidum quoq; ac alteram scloppetariorum nullo negotio in potestatem peruentura. Accedebat huc, quod ab oppido difficiliorē deinde arce oppugnationē transitus fluminis Polottæ, qui radices collis, in quo arx posita erat, cōplecteretur, facturus videretur. Bekecius nihilominus oppidum Sapolottam, quod secundū Dunam flumē euntibus primo loco occurrerat, prius tentandum censebat: quo expugnato, & si in arcem deinde hostes se recipere: tamen præterquam quod incommoda obsidionis omnibus in vnum locum compulsis ea res auctura esset: spem præterea illis, nostris laborem minuturam, animosq; addituram: nec difficiliorem multò, quàm ab iis partib. futura esset, ab oppido oppugnationem futurā: cum flumen Polotta, quod impeditam eam facturus videretur, omnibus

bus ferè locis vado vix crurum tenuis transiri posset; atq; erat sanè ea humilitas fluuij id temporis. Regem, vt in sententia perstaret, Sainofcius cùm primis, vrgebat; quod cùm iterum cognoscendi situs causa solus propius sub eum locum, in quo oppidū antea fuerat, & quem Posar illi sua lingua ab incenso oppido tanquam bustum vocabant, successisset; longè inde faciliorem ascensum, neq; fossarum & collis eam altitudinem, quæ ab aliis partibus erat, esse animaduenterat; arcemq; scloppetariorum in colle ab imo accliuu ita positam, vt à summitate collis, quæ ad exteriorem partem pertinebat, tanquam gibbus aliquis enatus telorum commodè adii-ciendorum iis, qui in arce erant, facultatem præpediret. Dum cùm Mioletio, & Senatorib. reliquis ampliùs deliberare Rex vult, Germanus miles priuato consilio Polottam transgressus, locum ab oppido auersum cōtra summam ac scloppetariorum arces ad Duna-m castris capit. Veritus hinc Rex, ne ex æmulatione Nationum dissidij aliquid oriretur, vt ad oppidum, quo loco Bekefius cū Vngaris constitierat, munitiones agerètur, permisit. Inde regiis castris trans Polottam flumen medio inter eum & lacū quendam spacio, infra locum, quem à Germanis occupatum diximus, locus deligitur. eoq; binis castris exercitus à Mioletio traducitur. Vniuersorū castrorū totiusq; obsidionis hæc ferè erat facies. secundum flumē à Disna Polotiam euntibus versus oppidum Sapolottam ad Duna-m flumen primi Vngari confederant, loco ad comineatus excipiendos, cùm primis opportuno; quod inferior fluminis pars pacata erat, omnesq; subuectiones in eum ferè lōcū concurrerent, tum Duna etiam ponte nota ratione ex nauibus cōposito ibidem stratus esset. Infra Vngaros cis Polottā Nicolaus Radiuilus Palatinus Vilnensis cum Christophoro filio, subq; eorū imperio stipendiariae copiae Lituanicae, inde diuersae voluntariorū, quicquid reliqui erat spacij Polottam vsq; diuersis castris compleuerant. Ultra Polottam inter flumen & lacum quendam, quē admodum ostendimus, regia castra erant. In his Senatores ac equites Poloni magna ex parte erāt: præter hos Nicolaus Christophorus Radiuilus Marschalcus Palatij Lituanici, quiq; tum per absentia Marschalci Polonici comitatu vniuerso regio præerat. Medium castrorū locum principia Senatorumq; tentoria amplexa erāt; quorum vt quisq; potestate & honore antecede-bat, ita locum Regi proximum ceperat. Hæc cū terni tentoriorum ordines ambientes binorum vicorum paribus inter se spaciis distantium seriè efficerent: bini etiā ad eosdem aditus portæque relictæ fuerant. totidem castrorum portæ erant ex cubus stationibusq; militum firmatae. Exteriorem

castrorum partem currus circumiectione, catenisque ferreis inter se deuincti more Gentis Polonicæ muniebant. ad quos in maioris impetus aut periculi expectatione fossam etiam ducere, egestumque aggerem curribus obicere, atque ita munitissimi oppidi faciem castris circumdare solent. Supra regia castra Germani loco, quo antè ostendimus, confederant. Ad Polotiam exercitu iam existente à Marchione Georgio Friderico in Prussia Duce quingenti lectissimi pedites superuenere; qui quemadmodum ipsi voluerant, inter Germanos loco iis assignato, iisdem cum Germanis castris recepti fuerunt. In eadem causa alij quoque fuerunt, è Podolia aliisque extremis regni finibus; qui cum propter locorum longinquitatem maturius adesse non potuissent, ad Polotiam reliquum exercitum assecuti sunt; in his è voluntariis, Constantinus Constantini Ostrogia Ducis filius cum lecta equitum ala; ac alij quidam. Bekefius interim Sapolottam oppidum oppugnare coeperat, actisque ad mœnia vineis, tormentis iam quatiebat. Mosci desperata oppidi defensione, & quòd in omnes casus hæc à Principe suo, qui in præfidiis sunt, mandata accipiunt, omnibus rebus exportatis oppidum incendunt; ac in summam arcem se recipiunt. Proferuntur munitiones ad arcem flumenque Polottam, quod radices montis, in quo arx posita est, ambire supra ostendimus, magna Vngari militis virtute: vt est summi genus laboris ac tolerantia; cum per partem oppidi opus institueretur, ac sæpè in sepulchra atque cloacas, aliaque foedissima quæque incurreret. Ita instituta oppugnatio erat, vt Vngari ad dextram ab ea parte, qua oppidum fuerat; modico ab his interuallo Poloni; inde Lituani pedites, quos Stephanus Sbarafius Palatinus, Eustachius Volouicius Castellanus, Trocenses ac alij quidam voluntarij adduxerant, oppugnarent. medio inter hos loco inferius aliquantò non longè à flumine Polotta ducenti lectissimi Vngari pedites à Samoscio scripti excubabant, eo ferè positu, vt reliquo Polonico & Vngarico peditatu supra eos duobus locis inter se oppositis collocato, ducenti hi tanquam summum angulum trianguli tenere videretur, ab altera arcis parte trans Polottam, quo scloppetariorum arcu coniungitur, Germani, quos eo loco confedissee dictum est, è suis castris munitiones versus arcem agebant. Bekefius primò tormentis quater arcem instituit; quod vbi minùs succederet, propterea, quia cum ex materia constarent, potiùs perforarentur aliquibus in locis muri, quàm sternerentur; candentes globos iacere coepit. Genus id est incendiorum in superiorum temporum dissensionibus ciuilibus Vngariæ à Rege ipso institutum: cum ea, quæ ab aliis

ex diuersis incendiolorum nutrimentis excogitata essent, inagis ad speciem & terrorem comparata, quàm magnâ ad inflammandum vim habere videret. Globi igni excocti dum planè eū imbiberint, ita in tormenta mittuntur, vt inter eos & puluerem tormentariū, iustum spacium arena aut cinere primū, inde recenti ac humida herba compleatur, ne puluis ignem ex globis rapere, ab iisque inflammarī possit: itaq; in aduersos muros eiiciuntur. quæ res quòd globi lignis impacti diutius lateāt, eandemq; ob causam non tam facilè, atque flamma opprimi possint, magnum ad incendia excitanda vsum habet: eaque ratione Pharus Gedanensium Rex exusserat. Hic tamen hac etiam minùs proficiebatur, propterea quòd cūm altius aliquantò iacti essent, eadem ratione muros tantūm peruaderent: cūm in inferiorem locum ad fundamenta murorum, vt hærere possent, adigerentur, in clium ferè, qui arcem sustinebat, quiq; ita prominebat, vt aduersus locus, in quo tormenta regia erant, etsi & ipse non humilis, inferior illo tamen esset, impingebant, soloq; accipiebantur. Simul Zephyro vento per complures dies flante continui ac effusissimi imbres erant. ex his Polotta amnis tantum aquarum conceperat, vt qui antea pedibus non incommodè transiretur, tum ab equite sine periculo, trāsmitti non posset: pontes autem omnes ferè, qui inter bina castra erant, interromperet. Vnus tamen ab initio statim, postquàm accessum ad Polotiam fuisset, à Ioanne Bornemissa ad molendinum quoddam exustum sublicis aliquot sub aqua repertis, trabibusq; aliis super eas iniectis, inter munitiones ipsas ac propugnaculum, quod oppugnabatur, subitario opere factus perstiterat. Cumque per vnum pontem non satis commodè miles ad oppugnationem iturus videretur, Bekefius cymbis aliquot piscatoriis depressis nouum in eo pontem effecit. Verū eo etiam paulò post continuis tormentorum ictibus in eum directis ab hostibus merso, vnus relinquebatur is, de quo dictum est. quem & pars aliqua molendini ab incendio relicta à tormentis hostilibus tutabatur. Bekefius igitur cūm & tormenta & globos cādentes frustrā admoueri animaduerneret, vt quisq; maximè impiger in proximo constiterat, præmiis maximis propositis, vt facibus ignem muris subiicerent, hortatur; perq; pontem ac aduersum collem rectā ad arcem mittit: iis ex Polonorum Lituanorumq; munitionibus alij mox summittuntur. Occurrebat singulari militum nostrorum virtuti omnibus locis eximium hostium in defendenda arce studium. Imprimis magno incommodo nostros afficiebant ingentis molis trabes in superiore parte muri, cuius latior ambitus, quàm inferioris

erat, iam ante in eum casum ab hostib. constitutæ; quæ leuî impulsu in nostros deturbatæ, ac per cliuû prouolutæ magna cum strage, vt quosq; arripuerât, secum ferebât. tantus verò in restinguendis ignib. omnium ardor erat, vt non ætate cōfecti, non mulieres, non pueri, vel laborem vel periculum recusarent; quò minùs & magna copia aquâ aliq; opprimēdæ flammæ suis supportarent, & in succedentes nostros profunderēt. cumq; omnib. ex partib. directis in arcē ac propugnacula torinētis, à nostris peterentur; accidit, quod dignum admiratione visum est, vt nō pauci extra muros funib. demitti se paterētur, aquasq; ab aliis subministratas superiori ex locopendentes ad restinguendos ignes, qui foris ad mouebātur, defunderēt; iisq; certissimis nostrorum tormentorum ictib. sublati, non deessent toto illo tempore oppugnationis, qui priorū in contemnendo periculo virtutē imitarentur, inq; locum eorū, qui exanimati fuerāt, succederent. Inter hæc pluuia ac tēpestates, de quibus dictum est, adeò obfessis erant secundæ, vt vulgus militū carminibus, quib. aliàs Gens ea praua superstitione dedita existimatur, motas crederet; quæ & incēdia morabantur, itaq; fossas omnes cōpleuerant, ac solum inundauerant, vt nusquam ferè consistendi locus militi daretur. Desiderati in oppugnatione hac sunt aliquot viri fortes, ac in iis Michael Vadasius, qui multis in præliis fortiter versatus, ac ob virtutem militi Vngaro præfectus fuerat, dum ad tormenta Polonicarum munitionū cum Stanislao Penkoslauiō ac aliis Præfectis Polonis cōsilia cōmunicat, globo traiectus fuit. Non leue tamen hostes etiam incommodum acceperūt. cū quoties ad restinguendum incendium conferti vnum in locum cōcurrissent, tormentis, quemadmodum dictum est, in eum directis, crebræ in illos eiaculationes fierent; ac non globis inodò frequētes interimerētur, sed fragmentis etiam lignorum ac trabium, quæ globi secum rapiebant; quæq; maiorem ferè quàm globi ipsi stragem edebant; non pauci opprimerentur. Ad oppugnationis difficultates accedebat summa cōmeatus & subuectionum angustia; quæ à sola ferè Disna, & ab inferiori parte fluminis sustentabantur. Vilnam enim versus, quæ ampliùs ducentorum viginti quinq; millium passuum spacio inde distat, Postouam vsq; quæ paribus inter Vilnam & Polotiā ab vtraq; interuallis sita est, omnia hostis vastârat. tum verò propterea etiā minùs commodè subuehi inde poterat, quòd Susa in potestate hostium adhuc erat; cuius in præsidio qui erāt, superioribus diebus Kosakkos Lituánicos, quos Krasnam interceptisse suprâ ostendimus, securiùs agētes noctu oppresserāt, castrumq; incēsum solo æquārant; & tum vias subuecto-

resq;

resque nostros Vilnâ venientes infestabant. A superiore parte fluminis propter Turouliense præsidium nullam etiam in partem liberæ frumentationes pabulationesue erant. Excurrebat cum leuioribus tormentis aliquot eò Franciscus Sukus, spe magis terrore, quàm vi eius potiundæ: sed Polotia integra fatis fiducia spirituumque hoste habente re infecta discesserat. Ex aliis partibus versus Plescouiam & Lukos per centum ferè millia passuum densissimæ ac inuiæ siluæ erant. Ad hæc Moscus, quem cum exercitu ad Plescouiam peruenisse supra demonstrauiamus, cum obsideri Polotiam intellexisset, lectissimam totius exercitus partem Borisso Seino, & Theodoro Seremeto ducibus subsidio obseisis miserat. qui cum tutò Polotiam in omnes vias nostris intentis peruenire se non posse existimarent, Sokolæ substituerant; ac etsi Polotiam non accederent, ad Disnensem tamen viam excurrebant, frumentatoresq; ac pabulatores nostros excipiebant. Miserat initio contra eas copias Rex Christophorum Radiuilm cum lectis aliquot equitum alis; ei Ioannes Chlebouicius Castellanus Minscensis se adiunxerat; cumque hostis aut intra munitiones, aut suo loco se contineret, nec iustam pugnan di facultatem daret; nostri tamen in eos inuecti sub mœnibus equestre prælium cum iis fecerunt. quo vtrinque aliquot cæsis, ac ex nostris Nicolao Kamenscio nobili equite interfecto, captiuis aliquot Moscis abductis, ad Regem reuerterunt. qui ibi quoque maioribus copiis rem gerendam ratus finem oppugnationis Polotiensis expectandum statuit: in præsentia equitum stationibus aliquot contra eas collocatis. Augebantur incommoda hæc, quòd viæ largissimis contiauisque imbribus ita corruptæ erant, vt iumenta cum eluctari è luto non possent, pleraque labori immorerentur, omnesque viæ cadaueribus equorum complerentur. Ita enim solum pingue ac per se humidum, omniaque adeò aquæ penetrârunt, vt ne sub pellibus quidem in ipsis procerum tentoriis locus, in quo consilii posset, relinqueretur. Quibus rebus fiebat, vt cum vndique à comineatu interclusi nostri essent, nec mercatores etiam initio hoc rerum in eam vastitatem castra frequentes secuti essent, eo vsque annona ac pabulum potissimum excresceret, vt quod inauditum antea in Polonia maxime fuerat, singuli modij auenæ denis taleris emerentur, qua generosiores saltem equi sustentarentur; reperirenturque ex Polonis & Vngaris, qui mortuorum equorum carnibus vesci non dubitarent. quod per se nouum & insolitum, non tamen tam mirum videbatur; quàm quòd corpora eorum morbo ex ea causa ten-

tari non animaduertētur. In comunib. omnium angustis maximē premebātur Germani; non modò quòd inter frequentes vrbes bellum gerere assueti minùs à necessariis rebus ad eas difficultates parati accesserāt; sed quòd eo etiam loco castra faciebant, ad quē vitimò cōmeatus perueniebat; in fronte Vngaris, inde Lituanis, ab iis regis castris positis, ad quos vt propiùs Disnam versus quiq; horum cōsederant, cōmeatum inde veniētem primo loco puenire necesse erat. Prussici tamen, qui à Marchione missi fuerāt, vt in maiori earum regionum necessitatumq; peritia cūm currib. tum cōmeatu aliisq; necessariis reb⁹ optimē à Principe suo instructi erāt. In hac omniū rerum difficultate summa tamē erat cōstantia Vngari præsertim militis. ante alios Bekesius, qui alioquin grauib. articulorū dolorib. ac ventriculi imbecillitate vehemēter conflictabatur, minimē ob. hęc animo fractus, nunquā meliùs se valuisse iactabat: semper apud tormēta esse: ibi cibū sumere: ibi quiescere: itaque inter pericula se versabat, vt qui proximē circa illum obuersabātur, ac in his Ioannes Kurosius, tam propinquo è loco, vt sanguine illum aspergerēt, non pauci interimerētur. Polonicus etiam peditatus, etsi nuper admodum scriptus erat, nihilò seciùs tamen animo nec ipse se demittebat. Cū tantum vndiq; difficultatū circumstāret, eamq; ob causam ad cōsiliū, quid deinceps factū opus esset, Rex retulisset, huiusmodi pleræque sententiæ dicebantur, vt quod iam antè sermonib. à plerisq; agitatum fuerat, coronā factā omnibus ex partibus vniuersi exercitus omnib. viribus oppugnatio tentaretur. Id ea de causa Rex nō probabat, quòd frid frustra susceptum esset, in quo summā spem omnes ponerent, vt deinde tanquam omni ea consumta, præter discessum nihil reliquum haberent, verebatur. Itaque alia priùs omnia tentanda existimabat. Vngarum militem maximis præmiis propositis, vt muros denudò subeat, excitat: equitē vt quisq; maximē manu strenuus erat, vt vnā cum peditē, missō equo, muros succederet, hortatur: cū primis eius rationem habendam docet, ne quemadmodum antea fecerant; priusquā vires planè incendia fumerent, se reciperent: sub muris denique telisq; hostium mortem pro gloria Gentis opinioneq; fortitudinis militaris oppetere præstare, quā infectā re ab oppugnatione discedere, cōtumeliāq; hāc accipere. Ita miles magno ardore sub mœnia arcis tēdas, quēq; in eos vsus iam ante præparata erāt, alia præ se ferēs succedit. Et cū tanquam inclinante fortuna pluiā sub id tempus paulū quieuisent; ignis fundamentis illatus, murorum latus id mox corripuit: idemq; longē lateq; amplexus, totum eum diem cūm

extin-

extingui non posset, populabatur. Erat hic Augusti vicesimus nonus. Interim cum incendium excitatum latissimè colluceret, verereturq; Rex, ne ex vicinis locis, maximè autem Sokola, vbi lectissimam partem exercitus Plescouiam à Mosco coacti confedisse supra ostendimus, hostes ipsis ignibus exciti, ad liberandam ab incendio arcem atq; suos concurrerent: ac ex arce simul eruptio tentaretur, exercitum vniuersum castris productum, iusta peditum manu præsidio castris relicta, sub signis in campo constituit. Ipse aulico equitatu præsidio assumpto, quò melius in omnes partes animo occurreret, Polottam transgreditur: quòd & Sokolensis via illac duceret, & eruptio si qua tentaretur, ab illa parte maximè timenda esset. Territi his rebus Mosci de deditioe agitare cœperunt: decemq; de muris se deiicientes ad nostros transfugiunt. Eos dum Bekesius ad Regem mittit, Vngarus miles, vt cæteros à deditioe deterreret, ne per eam expugnatae arcis gloria victoriæque fructu ac omni laborum suorum præmio priuaretur, trucidat. Præter cætera enim, cum arcis tam famosæ, tum præcipuè ædis D. Sophiæ, quæ in illa est, vetustissimarum opum, argentearum statuarum, amplissimorumq; priscorum Russiæ Principum donariorum, quæ in illa fuisse dicebantur, fama ingentis prædæ spe militum animos compleuerat: qua illi incensi omnes acerbitates, quò ea potirentur, æquissimo animo perferebant. Cum iam ad uespera sceret, magni & laboris & periculi videbatur, in tam præruptum collein per flammam euadere: durabat enim adhuc incendium, nec nisi per id vlla alia via militi in arcem patebat, hanc ob causam in sequentem diem rein differri placebat. Interim dum in castra Rex se reciperet, ex Vngaricis stationibus nonnulli inter se ipsi cohortati glorio facto, per pontem, de quo dictum est, in aduersum collein contendunt, perq; flammam nondum restinctas semiambugi in arcem euadunt. His Poloni pedites non pauci exemplo inuitati se adiungunt: contra eam partem, in qua incendium excitatum erat, subitario opere fossam Mosci duxerant, per eamq; minoribus tormentis dispositis in omnes casus se communierant, à quibus nostris reiectis, perque flammam inde, quò temerè progressi erant, recedere coactis, Mosci hoc successu elati, longius eos insecuti sagittis à tergo feriebant. Interim ducenti Samoscij pedites, qui præsidio, vt dictum est, ponti erant, per quem in arcem ibatur, repulsos conspicati, auxilio nostris accurrunt, Moscosque se recipere cogunt. Rex cum paulum versus castra progressus fuisset, ac interim irruptionem hanc militis conspexisset, ad ferendam munitionibus opem, in Sokolensem potissimum viam intentus, quæ vsui sint, disponit.

Idem Mielecius facit: equoq; descendens, ac multos è Nobilitate, qui idem fecerant, secum trahens, munitionibus tormentisq; præsidio occurrit. Non deerant sibi eo tempore hostes, exq; altioribus turribus, præsertim verò mediæ arcis vt longè cæteris altioris, creberrimas in omnes partes eiaculationes faciebant. ab iis dum Rex cum Samoscio fortè colloqueretur, vterq; non leue periculum adiit. Nám cùm fortè Samoscius à colloquio eo equi mutandi causa se conuertisset, ac eques quidam in ipsius locum incautiùs se intulisset, globo penes ipsum Regem exanimatus concidit. Motum hunc nox inpressit, insignemque simul animorum mutationem attulit, vt de maxima spe, quam ex diei illius incendio cõceperant, in aduersum casum deiectionum. querebantur omnes hostium animos hoc successu auctos, nostrorum imminutos. inde inter nationes quoq; dissensiones oriebatur, cùm Poloni in Vngaros, culpam temeritatis conferrent, ab iisque initium factum dicerent: & postquam in arcem perruptum fuisset, non satis animosè altera ab altera rem gestam diceret. Has ob res sequentis diei ante meridiano tempore solo ad confirmandos militum animos dato, iterum oppugnatio cœpta fuit. Pridie Mosci, quemadmodum ostensum est, ex propugnaculo, quod conflagrârat, se subdlexerant: cumq; is positus eius esset, vt in summo duorum coniunctorum laterum, quæ vtrinq; quasi tutabatur, angulo collocatum esset: Mosci angulo, & quod inter duo proxima opposita inter se propugnacula, ad quæ ignis nondum peruenerat spatij intererat, omni deserto, propugnacula eadem inter se coniunxerant: interim verò spatiû ad eundem locum, quem antea reliquerant, recipiendum nactos se rati, repetere eum cœperant. Hac re ad Regem delata, qui nullum sui rursus ibi communiendi tempus iis dari volebat, mox militem sub vallum rursus succedere, hosteq; deiecto locum occupare iubet. Ita pars ea montis subito Vngarorum impetu capitur. ab ea deinde, quemadmodum iussi erant, secundum proximum latus munitiones proferunt: Petroque Racio nobili equite Vngaro iis præeunte, propugnaculo, in quod primum incurrerant, ignem iniciunt. ex quo cùm incendium ortum per totam noctem duraret, nostri maioribus etiam aliquot scloppetis, quibus hostes infestabant, à fronte dispositis, eousq; per totam noctem continuo opere fossas perduxerât, vt sub auroram ab hostium munitionibus non multum abessent, adq; inferiorem loci eius angulum, in quem nimirum fossa ab hostibus pridie ducta desinebat, ferè pertingerent: latera autem hostium ira nudarentur, vt ne intra præsidia quidem sua tutò consistere possent. His rebus ab omni defensionis spe hostes

stes interclusi ad deditiois cōditionem redeunt: mittuntur communi omnium Boiarici generis, ac militum nomine Legati, qui vitam iis, qui in arce sint, paciscantur. Impetrant, vt singulis cum vestimentis, quod quisq; velit se recipere posset. Episcopus, quem Vladicam illi vocant, Cyprianus, & Palatini, qui in arce erant, soli deditioem dissuaserant: mortemq; subire præstare, quàm viui in potestatem hostium se traderent, contendebant. iamq; antè pulueri tormentario ignem subicere, communiq; incendio arcem seq; & omnes, qui in arce essent, absumere conati, à militibus prohibiti fuerant: & tum sententia eorum communi reliquorum omnium metu repudiata, illi tamen in D. Sophiæ se contulerant; non prius quàm vi inde abstraherentur, decessuri. Rex retentis apud se Legatis, mittit qui Episcopum & Palatinos ad se adducerent. Adducti in faciem procidentes more suo Regem salutant: vnus præterea Petrus Volinscius alterum ex iis Basilium Mikolinscium accusabat, quod operâ eius ad Principem suum delatus, inq; vinculis habitus fuisset. Rex non cognitionis tempus hoc esse ostendens Laurentio Voinæ Questori Lituaniæ, qui curam eorum haberet, tradi eos iubet. Mittit inde, qui arcem accipiant, partim Polonos partim Vngaros. Altero die cùm rei diuinæ operam dare ante omnia Rex vellet, proque obtenta victoria grates Deo agere, fætores proiectorum passim cadauerum, quæ insepulta hæctenus Mosci reliquerant, arcem ingredi prohibitus, Moscos, qui in arce ad hoc tempus remanserant, educi iussit. Ei rei præponuntur, qui ab iniuriis militis eos defendant. decedentibus duplex locus assignatus fuit. in alterum, qui in regis ditionem atq; fidem venire: in alterum, qui in Moscouiam redire vellent, concedebant. Vtrisque liberum de se commodisq; suis statuendi arbitrium mittebatur. maior pars reditum in patriam & ad Principem suum eligebat: insigni in vtrunq; fide ac perseverantia, cùm eorum nemo esset, qui non ad certissimam mortem, & exquisitos cruciatus proficisci se existimaret. Pepercit tamen iis Moscus, seu quod extrema necessitate adactos existimaret; seu quod aduersis rebus, vt de animo, ita de crudelitate remiserat: perq; vicina præsidia Lukos, Sauolotiam, Neuelam, Vsiatam, eos distribuit: in quibus deditiois Polotiensis ignominiam virtute deleret. Ne à milite iniuriam acciperent, summam Rex curam adhibuit: itaque accidit, vt cùm inspectante Rege ex arce digredientes, quidam in tâta multitudine facilè latituum se ratus, aliquos spoliaret, eum Rex ipse claua in illum inuectus, notaret. Ea res tantam illi venerationem in animis hostium faciebat, vt quò magis clemētia atq; fides ignota hominibus durissima

feruitute oppressis essent, eò magis in illo virtutes hæcce admirarentur. Reperiebantur per aream arcis dispersa corpora nonnullorum militum nostrorum: quos illi, quod in tanta victus atq; omnium rerum inopia euenire necesse erat, in subiectis arcis scloppetariorum hortis herbas, quibus extremâ famem tolerarent, legentes oppræsserant: ac intra munitiones suas abstractos immani cruciatu lacerârunt. Maximè in Germanorum vnum atque alterum crudeliùs, quàm in cæteros sæuitum ab illis animaduertebatur. Cruretenus lebeti impositos igni circumiecto feruenti aqua viuos coxerant, manibusq; eorum fune per lacertos traiecto à tergo reuinctis, ventrem totumq; corpus eorum crebris in longitudinem per id factis vulneribus ad scissi thoracis modum fœdissimè laniârunt. Fremebatur passim hanc ob causam à militibus. Rex tamen fidem semel hosti datam nulla ratione violandam ratus, iis qui in Moscouiam redibant, duas alas equitum, qui ab iniuria eos tuerentur, adiunxit. Postridie supplicationes ob rem prosperè gestam, cum in arce eam, quam diximus, ob causam haberi non potuissent, in castris habitæ fuerunt, in Poloniam etiam de iisdem habendis edicta missa. Præda minor expectatione ac fama tam opulentæ arcis reperta fuit. Repererat in ea Moscus auri argentiq; non modò publici ac sacri, sed priuati etiam maximam vim: quam Nobilitas mercatoresq; Polotiensis sub periculum oppugnationis in ædem ad summum congefferant, sed capta vrbe gazam omnem paucis donariis relictis in Moscouiam secum auexerat. Omnis militi concessa, minimè tamen spei eius satisfecit. Non minori ferè in pretio, quàm reliqua præda, bibliotheca ibidem inuenta apud homines literatos habebatur. Erant in ea præter annalium libros, plerique Doctores ecclesiastici Græci, ac in iis Dionysij Areopagitæ de hierarchia cœlesti & ecclesiastica libri Slauica omnes lingua: quorum plerosq; à Methodio & Constantino in eam linguam è Græca traductos ipsorum annales tradunt. In ecclesiasticis enim institutis à cæteris ferè eiusdem etiam ritus Gentibus hoc vel maximè Mosci differunt: quòd conciones apud populum, quibus is erudiatur à Sacerdotibus nullas haberi patiuntur, sed quæ à veteribus Doctoribus Græcis tradita sunt, in suam linguam hanc ob causam traducta, studioseq; conquisita è scripto publicè pronunciant: seu quòd homines nullis literis eruditi suo ingenio minùs confidant: seu verò, quod propius verò videtur, ne pro curiositate ingenij humani noua inueniendi studio ab antiquitate ac veritate recedatur. Apparatus bellici, maximè autem pulueris tormentarij tantum reliquum fuit, vt licet per omne id oblidionis tēpus magna eius pars absumpta

absumpta fuisset, nihil tamen adhuc ad longissimam quamvis obfidionem tolerandam defuturum iis fuisse videretur. commeatus etiam atq; pabuli satis magna copia inuenta ex labore & inopia exercitum breui refecit. Sed dum è tot incommodis sibi quisq; primò prospicere contendit, iurgia inter Nationes Polonicam & Vngaricam orta eò vsq; proruperunt, vt cuneo factò strictis vtrique gladiis mutuò in se irruituri consisterent. Iam antè miles Polonus circulari: freinere totis castris: contemni virtutem suam ab Vngaris: eos omnibus se anteferre: fructus victoriæ prædantq; omnem solos interuertere: pro illorum laude & commodis bella suscipi. Inter quas gregarij militis dissensiones, Senatorij etià ordinis, ducumq; ipsorum offensiones nonnullæ existebant. Nam & Mielecio cum Palatino Vilnensi etsi arctissima necessitudine coniuncti inter se essent, ex communione muneris alienationis nonnihil intercessisse videbatur: interq; eundem & Samoscium, & si non minor necessitudo inter eos intercederet, ne satis tamen alter ab altero amaretur, dubitatio suborta videbatur: cum hic si quid ad rationem muneris eius spectans attingeret, offensum eum iri existimaret: Mielecius pro mutua necessitudine non satis auctoritatem muneris sui iuuari à Samoscio arbitraretur. Angebatur maximè animo ea dignitate atq; auctoritate vir, quòd à Bekefio aliisq; exteris non satis maiestas tanti magistratus, cuius in regno hoc summa semper auctoritas fuisset, obseruari putaretur: imperiique militaris maiestatem in se imminutam videri molestè ferebat. Acuebantur dissensiones hæ à magistratuum, qui defuncto Ioanne Chodkeuicio amplissimi vacabant, petitoribus: qui vt à quoq; vel iuuari vel destitui se existimabant, ita alios in eum animabant. Militi quòd dissidia inter eum tolleret, quòd præda expectationi eius non responderat, donatiuum Rex dedit. Tenebantur adhuc in agro Polotienfi præsidiis hostium Sokola, Turoulia, Sufa, aliaq; castella quædam: quæ nisi priùs quàm inde discederet, deiecisset, pacatam se regionem eam obtinere non posse Rex intelligebat. Maximè à Sokola & Turoulia timebat: quarum cum illa à læua ad Plefcouienfem viam pertineret, & iam antè summissis inde copiis firmata fuisset, ne id posthac rursus fieret, maioribusq; copiis inde aliquid tentaretur, verebatur. hanc quòd ad Dunam flumen posita esset, itidem magnam totius eius regionis infestandæ opportunitatem habere videbat. Sokolam Mielecium mittit. Hic equitatum pediatumq; Polonicum, & militem Germanum secum sumit. Turouliam Bekefium cum Vngaris mittere in animo habebat: interim cum Martinus Kurcius cum Kosakkorum manu Palatino Vilnensi

operam suam detulisset, is adiuncto ei Constantino Lukomscio Præfecto Vlenfi missus eo fuit. Mosci, qui in præsidio erant, quòd per eos dies tormenta atq; ignes cessare animaduertissent, id quod erat, Polotiam in potestate Regis esse coniecturâ existimantes, ne quicquam retinentibus eos Præfectis per auersam portam se eiciunt, fugaq; castrum deferunt. Palatini qui in eo remanserant, ad Regem adducuntur. Suffam, quòd omnium esset munitissima, in eaq; Moscus maximum apparatus belli, comineatusq; haberet: & tamen citèrius Dunam in solo Lituanico posita præfidiis aliis excisis, omniq; comineatu intercluso, vltro in potestatem ventura videretur, in præsentia tentare non placebat. quibus rebus perfectis, quæ ad statum Prouinciæ stabiliendum, diuinarumq; rerum curam pertinerent, administrare Rex instituit. Templum arcis etsi satis amplum esset, pro captu etiam loci magnificè ex lapide constructum, quòd tamen à Græci ritus hominibus teneretur, quorum & magna multitudo esset, in eoq; ius ac possessio antiquissima videretur, eius formulæ Episcopo Russico, qui antè iam templi eius titulum Vitepsciæ ipse agens vsurpabat, permisit: maximè verò quòd eius quoq; rei rationem habendam sibi existimaret, vt cum longius bellum in Moscouiam proferre in animo haberet, intelligeretq; quantum ad animos hominum in omnes partes permonendos religio posset, ne religionis amore, si eam relinquendam existimarent, à deditionibus absterrentur. Ad Romanæ ecclesiæ vsus nouum designat. Huic agros & possessiones, ex iis quæ maximè vicinæ erant, amplissimas addicit: certisq; prouentibus annuis ad perficiendam fabricam ac sacerdotum vsus, dum ager è vastitate ad culturam perduceretur, è portorio interim assignatis, Societatis Iesu sacerdotes in eo collocat: quorum & pietatem, & in reducendis ab errore hominibus diligentiam probabat: quamq; eò magis necessariam futuram ibi iudicabat, quò maior in hominibus illis ac maximè agrestibus non modò diuinarum rerum omnium ignorantia, sed impietas tanta esset: vt cum ad colendos agros hominibus non abudarent, plebs rusticana moribus suis ad proprias vxores, communes alias filiis infantibus duceret: cum his, quò pluribus liberis domum complerent, interim concumbebant, filiisq; deinde, postquam ad iustam ætatem ij peruenissent, eas tradebāt. fossas muntionesq; ab exercitu institutas Vngarum militem complere iubet. Murorum partem deiectam, quomodo restitui velit, arcemq; ipsam qua ratione muniri, demonstrat. Pecuniam, quæq; alia vsui sint ad eam rem designat: præfectos constituit. Regebatur Polotia, antiquitus, quemadmodum & Kiouia à Legatis Regiis: Palati-

Palatinorum honore ac dignitate, cum per vniuersam Lituaniam non plures quam duo Palatini, Vilnensis ac Trocensis, totidem Castellani essent, carebat. Postea amplificato Senatu Lituanico, non modò Polotiæ & Kiouizæ ducatus, sed & Vitepscia digna visa est, quæ à Palatino administraretur. Polotiæ Palatinus erat, cum à Mosco caperetur, Stanislaus Douoina: qui cum vxore Petronia è domo Radiuilorum in Moscouiam abductus, cum per aliquot annos in seruitute & compedibus vitam traxisset, non priùs inde rediit, quam ab Sigismundo Augusto, vxore eius in captiuitate mortua, aliquot aureorum millibus redimeretur. Cum de coniunctione inter Polonos ac Lituanos sub Sigismundo Augusto conuenisset, ac quò Lituanicorum Senatorum numerus Polonicum æquaret, còplures per Lituaniam Palatini ac Castellani creati fuissent: quia agri Polotiensis nonnihil in potestate adhuc erat, ad Palatinum Castellanus etiam adiectus fuit. quo tempore in illa Mosci ex eorum temporum successu non in factis modò, verùm dictis etiam insolentia id quoque non irridiculè ab eo dictum percrebuit: nihil Augustum Regem ex capto Palatino incòmodi accepisse, qui pro vno quinq; iam haberet: decem pro duobus habiturum, si ad priorem Palatinatum alterum ei auferret. Douoina quoad vixit, titulo ac dignitate Palatini vsus interregni tempore decesserat. Cum in regnum Rex venisset, annitentibus Lituanis, ne suorum Senatorum numerus minueretur, Nicolaum Dorohostaisium Palatinum Polotensem creârat. Eidem nunc Polotiam administrâdam commisit. Horodnicium quem illi magistratum vocant, quiq; arcis munitionum curam habet, Francisco Suko tradit. præsidium ex equitatu peditatuq; qui quotq; permanere debeant, describit. Sigismundus Augustus Nobilitati Ducatus Polotiensis, quæ bonis exuta à Mosco fuerat, aliis in locis bona possidenda ea lege dederat, vt si quâdo recuperatus ager is ab hoste foret, iis rursus cederent: Rex bonis eorum illis restitutis, hæc ad sexennium nihilominus, dum sua ab hoste vastata rursus excolerent, permisit. Mioletius interim Sokolam cum exercitu, vt dictum est, contendens in itinere cum viarum proximis pluuiis inundatarum, tum commeatus maximis difficultatibus afficiebatur. Tormenta Rex Dunam secundo flumine Dryssam vsq; ad cognominis castello illi fluminis cum Duna confluentem demiserat: ab eo loco per Dryssam Sokolam vsq; trahebantur. Cum ad Sokolam fluuius Dryssa etiam nonnihil exercitum moraretur: quòd ponte, quem Kaunæ ex nauibus factum suprâ ostendimus, alter ad Polotiam exercitus in transuehendis commeatibus vteretur, nec alterius tam subitò expediendi

ratio iniri posset, Ioannes Sbarasius Palatinus Braſſauiensis cum parte equitatus flumen tranat, auersaq; à Sokola parte Pleſcouiâ versus in excubiis confidet. ad reliquum exercitum traducendum Nicolaus Vrouecius claro loco natus equitum Præfectus operam suam Mielétio detulit, rateq; ex robustissimis trabibus, iisq; catenis ferreis aliisq; firmissimis vineulis inter se deuinctis ab eo effecta, exercitus transductus fuit: nihil aliud hoste moliente, cum non difficulter transitu impeditos prohibere potuisset, quàm quòd excubiæ eorum more suo ad terrorem nostris faciendum obequitantes diuersarum Gentium, quæ sub Imperio Mosci sunt, Laſanorû, Aſtrakanorum, aliarumq; Nationum copias suo quasq; nomine citarent: Propter viarum malignitatem & iumentorum proximis ad Polotiam incommodis amissorum inopiam currus miles nullo secum deuehere potuerat. Itaq; non metatis castris, fixis tantum secundum Dryſſam flumen tentoriis confedit. Germanicus peditatus secundum Dryſſam, Polonicus versus Niſciam fossas munitionesq; quæ diuersis locis cæptæ deinde committerentur, ad castrum agere instituit. Hostis, quòd nostrorum non adeò magnum numerum videret, & cum superiòris obſidionis tum itineris incommodis debilitatos: suos omnibus rebus integros, simulato metu, quemadmodum ex captiuis postea cognitum fuit, intra munitiones per noctem se continere, curatisq; interim corporibus omnibusq; rebus ad eruptionem paratis ante lucem eos adoriri in animo habebat. Fortè accidit, vt Dobroſſoloui, qui tormentis à Mielétio præpositus fuerat, tres globos candentes, quorum supra rationem demonſtrauimus, experiretur. Ex his duo cum incendiū fecissent, ab hostibus suppressi fuerunt: vnus cum imo fundamento adhæſiſſet, non animaduersus haud multò post, quòd muri ex abiete & arida materia facti essent, latissimum iacendum sustulit. Quod cum Mielétius conspicatus signum tubæ, quo ad arma capiendā omnes conuocarentur, innox dedisset, Mosci inopina re turbati, simulq; nostros irrupturos existimantes, cum restinguere incendiū non possent, ac tantum repentini periculi obiectum esset, diuersis portis trepidi se effundunt. Seremetus cum parte equitatus Pleſcouiam versus se recipiens in Ioannem Sbarasium Palatinum Braſſauiensem; qui ab ea parte hostem obſeryabat, incidit, viuusq; cum iis, qui circa illum erant, in potestatem eius peruenit. Qui ab altera parte cum Boriſſouo Seino se eiecerant, in Germanos inciderunt: Hi cupiditate vlciſcendi tot annorum iniurias, quibus in nomen Germanum crudeliſſimè Moſcus ſcruiaſſet, cuiusq; recens exemplum nuper captā Polotiā vidiſſent,

sent, omnes in iisque Seinum interficiunt. Qui reliqui in arce erant, supplices vitam rogare cœperunt: sed irrumpente milite Germanico ac omnes promiscuè cædente, desperatâ salute cataram, quæ ex superiori loco portæ imminabat, demittunt: conclusosq; in arce ad quingētos milites Germanos interficiunt. Interim Roldrascius Germaniq; quidam ac Poloni impigrè portâ effringunt. quæ patefacta tum verò pars cæsa fuit, pars rerum omnium desperatione adducta vltro in ignem se præcipitans conflagrauit. Magna vbiq; cædes fit: vt multi, ac præter cæteros Veierus veteranus Præfectus, cùm se multis præliis interfuisse dicerent, nusquã in vllijs prælij loco densius strata constipataq; inter se cadauera se vidisse confirmare non dubitarent. Multi inter ociosos obeso corpore erant: iis focariæ Germanorum apertis corporibus ad notas vulnerum medicationes, ac in his Seino quoque adipem detraxerunt. Hinc Moscus epistola quadam sua, de qua infrâ dicemus, ad Regem scripta, inter alia cùm hoc, tum quòd candentibus globis in oppugnando se vsus esset: alterum tanquam immane crudelitatis facinus, alterum quasi non virtute atque acie, sed artificio quodam contra se niteretur, Regi exprobrat. Etiam in præda operæpretium factum fuit; argentiq; signati apud plerosque Boiari generis referti loculi reperti, militem superioribus incommodis attritum non refecerunt modò, sed & locupletârunt. Mielecius cum exercitu ad Regem reuersus magnum captiuorû numerum, quorum partem publicè Regi, partem amicis donauit, secum attulit. Rex Præfectis plerisq; centurionibusq; ac militibus etiam, quorum paulò insignius facinus extitisset, cùm præfecturis, quæ tum vacabant, tum alijs militaribus donis ob virtutem donatis, quæ in quæque statiuâ copiarû ducendæ essent, præscribit. Inde Disnam proficiscitur. Hic quod vlteriùs in Moscouiam proximo anno bellum promouere constituerat, tormenta omnia, præter ea, quæ refectione opus haberent, relinquit. Inde literas ad Moscum mittit, quibus ipsius instituto, quo ille post Liunioniam vastatam vsus fuerat, de successu expeditionis certiore eum facit. Hæ eo tamen argumento scriptæ erant: vt non tam successu rerum secundarum efferri, quàm tot hominum innocentium clade commoueri se testaretur, eiusque rei causam omnem in Moscum ac illius in se iniurias conferret. Dum ad Polotiam Rex erat, Legatio ab Henrico Ordinis Teutonici magistro eum conuenit. Initio regni cum huiusmodi nonnullæ difficultates Regem exceperant, quæ quominus in tempore bello Liunico occurreret, prohibitu-
re eum viderentur; Radiuilus Palatinus Vilnensis, qui tot an-

nos tanto cū sumtu ac periculo sine vllō fructu in Liuania bellum geri videret, Adolphum Holsatiæ Duce[m] excitârat, qui fiduciario seu feudi iure Liuaniam à Rege peteret, defensurumq; se in eâ bellum contra Moscum polliceretur. Huius æmulatione Ioannes Chodkeuicius Castellanus Vilnensis Magistro ac Ordini militiæ Marianæ Teutonicæ idem ostentârat; missusq; ab eo Ioannes Taubius Liuo illi persuaserat, si peteret, traductis in sententiam per largitiones primariis aliquot Senatoribus, non magno negotio eum assecuturū. Rex primò Vilnam Legatis reiectis, in Comitibus hisce de rebus agendum iis ostendit: mutui interim mentione extra conditiones iniecta, quod in bellum hoc Princeps eorū conferret: qua de re cū illi mandata nulla se habere dicerent, ad Principem autem suum relaturos se recepissent, Varſauiæ deinde missione flagitata, nulla alia re acta discesserunt. Rex consensu Disne nauigio, secundo Dūnâ non parum fluminis eius amœnitate delectatus Druiam: inde terrestri itinere per Braslauiam Lituanicam Vilnam venit. Accedenti Andreas Caligarius Legatus Pontificius tum complures ex Nobilitate obuiam profecti fuerunt. Ciuitas Vilnensis tota in gratulationem effusa, compositaq; oratione illum excipiēs, duobus ē locis maximè ante hac securitatem ac negotia sua interpellata cōmemorabat; vno à Polotia, altero à Kokenhausio. illud incommodum benignitate diuina, ac virtute sua Regem amouisse: alterum quoque vt à ceruicibus suis remoueret, se illi precari. Inter alios Mosci quoq; dediticij obuiam ei progressi panem ac salem, quibus suum Principem venerari in more habent, ei offerebant. Moscus nuncio amissæ Polotiæ ac præsidij Sokolensis cæsi accepto, Pleſcouiâ in interiorem Moscouiam se recepit; ac re ipsa fortè tum perspicie[n]s, vnicum regni robur fortes ac fideles populos esse, ex itinere ad eos, qui Susæ in præsidio erant, literas præter morem eius scriptas misit, easq; diuersis perferendas dedit: Intellexisse se Polotiam ac Sokolam Dei permissu in hostium potestatem peruenisse: qua re cū vndiq; eis interclusis non facilè subsidio veniri possit; hortari vt tormentis præsertim ac puluere reliquoq; belli instrumēto, quod secum deferre non possent, corrupto: imaginibus & sacris, ne à barbaris (eo enim ille numero omnes, qui in religione ab eo dissident, habet) ludibrio habeantur, in terram defossis, quacunque tuta ratione se recipiāt: non quòd de fide eorum dubitaret, sed ne virtutem eorū, quam ad maiora superstitem esse velit, fortunæ ac hostium crudelitati obiciat. Peruenerunt hæ literæ ad Mielecium; qui de tormentis potissimū ac apparatu bellico sollicitus, qui ad deditionem ho-

stes hortaretur, misit. Eadem autem cum in Palatinum Polotien-
sem etiam incidissent, ipse quoque eò accurrit. Hostes pacti, ut singu-
lis cum vestimentis discedere sibi liceret, castrum tormentaque, &
quicquid in eo apparatus bellici erat, tradiderunt. quibus rebus
perfectis Mielecius in tres partes exercitum distributum in hiber-
na deduxit. Primis Christophoum Niscicium Legatum: alteris
Martinum Kasanouium: tertiis Sigismundum Rosnium præfe-
cit. Iam antè Constantino Ostrogia Duce excursionem in ditio-
nes hostiles, quæ ad Borystenem pertinet parante, Nicolao Senia-
uio stationum Russicarum Præfecto, Rex mandarat, ut cum iis
copiis, quæ in Russiæ finibus sub imperio eius excubabant, cum
illo se coniungeret: inque hosticum à Kiouia transgredere-
tur: verum Seniauio longinquitate locorum impedito, & adulto iam autum-
no, non prætermittendum id gerendæ rei tempus Dux ratus, col-
lectis ex clientibus suis, quorum satis magnam copiam habet, ali-
quot millibus hominum, aliisque ex iuuentute compluribus se ei
adiungentibus, cum filio Ianusio & Michaele Visnouecio Ca-
stellano Braslauiense Borystenem transgressus fuerat: expeditis-
simisque quibusque turmis præmissis, ac his longè lateque vaga-
ri, & terrorem in omnes partes circumferre iussis: ipse cum reli-
quis copiis Cernihouiam usque excurrerat: quam castris metatis
magna vi oppugnare aggressus, cum præsidio firmo eam teneri, idque
& animis & omnibus reb. aliis ad defendendum locum paratum
esse videret, se à peditatu tormentisque imparatiorem accessisse: re-
liquas copias maximis itinerum & tempestatum incommodis af-
flictas, missa obsidione vicina circum loca omnia diripuerat, totaque
Seueriensi ditione vastata, ac populationibus ad Starodubam, Ra-
dehostiam, Pociopouiam usque per leuiores equitum turmas fa-
ctis, præda ingenti acta discesserat. Simili successu Ioannes Solo-
mirecius, qui post mortem patris extra ordinem Micislauiensem
Præfecturam administrabat, Iaroslauum oppidum, pagosque com-
plures diripuerat. Philo etiam Kmita Præfectus Orsanensis, cui
turmæ aliquot equitum assignatæ erant, coacta ad eas non me-
diocri finitimus è locis cuiusque generis hominum manu in ditiones
hostiles transgressus, duobusque circiter millibus pagorum incen-
sis, ac ad Smolenscam populationibus prouectus, præter agri so-
lum nihil iis in locis reliquum fecerat: indeque magna cum omnis
generis præda, nullo detrimento accepto suos reduxerat. Rex cum
aliis necessariis de causis, maximè verò ut bellum persequeretur,
Comitia habenda sibi intelligeret, eaque iam in ante diem vecepsimam
tertiam Nouembris Varsouiam indixisset: interim, quæ ad Litua-

niæ securitatem pertinerent, quæq; in omnes casus cōtra hostium impressiones opponenda iudicabat, cum Senatoribus Lituaniæ constituit. qui eorum præsidio Prouinciæ domi remaneât, qui Comitia obeant, inter eos comparat. Vilnæ Radiuulum Palatinum Vilnensem, qui cum imperio militari erat, relinquit. simul magistratus, qui vacabant, distribuit. Quibus Radiulos præ cæteris cōplexus ad Episcopatum Vilnensem, quæ Georgio Radiulo designata iam ante erat, Palatinatumque ac imperium summum militare, alterum item prætorij militis, quorū illud Nicolaus pater, hoc Christophorus filius obtinebant, Christophoro Castellanatum Trocensem, & sigillum minus adiicit: Nouogrodecensem Palatinatum alteri Palatini filio Nicolao; vtrunque præterea Marschalchatum, Nicolao Christophoro maiorem, minorem Alberto alterius Nicolai, qui ante hunc Palatinus Vilnensis fuerat, filiis: Castellatum Vilnensem Eustachio Volouicio, qui Castellanus Trocensis fuerat vnâ cum sigillo maiori dat: abdicante se eo Palatino Vilnensi, vt ininus quod Volouicius habuerat, filio Christophoro traderetur. Præfecturam Samogitiæ quæ ardentibus multorum studiis ambiebatur, Ioanni Kiskæ confert. Vilnâ inde Grodnam mouet: vbi venationibus, quo vno voluptario labore ex aliis laboribus maximè reficere se solet, dies aliquot dat. Moritur ibidem Gaspar Bekesius, de quo suprâ dictum est, non minùs inimicitis, quas cum Rege acerrimè olim exercuit, quàm virtute sua clarus. Natus hic in Transsilvania, ac in familia Petrouicij nobilis Baronis educatus, adulta postea ætate Ioanni Sigisfinundo Transsilvaniæ Principi adeò gratus extitit, vt cum sine hærede decederet, hunc successorem designare non dubitaret. Cum Rex, popularium studiis, prælatus ei fuisset, æmulatione inter eos exorta, dum statum Transsilvaniæ turbat, Fugarasio atq; aliis castellis à Rege exutus ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam se contulerat: vbi copiis aliquot coactis vi deinde ac armis inuadere Principatum conatus fuerat. Verùm profligatus à Rege iterum in Germaniam se receperat. Postea cum ad Regnum Poloniæ æmulum asscitum, iamq; extra omnem inuidiam, altiore in locum virtute conscendisse intellexisset, conscius sibi magnitudinis animi eius, vnum elegerat; cui & maximè se crederet, & à quo commoda ornamentaq; omnia expectanda sibi statueret; suamq; illi fidem atq; operam vltro detulerat: Rexq; non modò omnem erga illum offensionem ex animo deposuerat, sed benignè susceptum, opibus etiam ac dignitate amplificauerat. Moriens coniugem & duos impuberes filios Regi ac Samoscio commendauit. Dum hæc geruntur,

tur, in Polonia non iidem omnium sensus, variique ac diuersi animorum motus esse. Erant non pauci, qui cum amplissima quæq; à Rege polliciti sibi fuissent, ac verò in tanta publicarum rerum difficultate non posset vel effusissima Regis liberalitas omnium expectationi satisfacere, quod quæ sperauerant, non consequerentur, alienori ferè animo ab eo erant. Cumq; quilibet è Nobilitate in electionibus Regum suffragium ferat, magna erat multitudo eorum, qui quod suffragio suo in adipiscendo regno Regem subleuassent, ipsum Regnum debere eum sibi arbitrabantur: videntesq; Raduilos tot honoribus auctos: Mielecio summæ autoritatis magistratum traditum; iis Samosciū necessitudine coniunctum: tot honores ac dignitates coniunctis inter se affinitate hominibus congestas, angebantur animo, eaq; in suam perniciem comparata interpretabantur; & quod beneficio non afficerentur, iniuriam rati, summa in ea Rep facultate, in qua quæ quisque sentit, pari libertate dicere possit, omnia suspecta facere, cunctaque vel præclara facta Regis finistrè interpretando corrumpere conabantur. Iam ab initio cum Leopoldim Russicarum rerum causa proficisceretur, non deerant, qui collectâ gazâ à Sigismundo Augusto relictâ tædio præsentium in Transsilvaniâ recipere se eum in vulgus fingeret: postquam Suirum diem exercitui edixisse eum intellexissent, nihil horum gerendi quicquam cōtra hostem animo suscipi, cuius potentia maior esset, quàm vt vllius viribus labefactari posset: sed quæri colorem tributarias pecunias, quas in immensum oratione tollebant, interuertēdi iactabant. Nonnulli aliū prouecti Regine animum tentare cœperant: ostendere sperni ætatem eius à Rege: diuortium ab eo agitari: missum ea causa Petrum Volscium Episcopum Plocensem ad summū Pontificem: non ininūs eius Regnum esse, quàm Regis, vt quæ & ipsa tanquam vetustæ Iagellonicæ stirpis ac de regno optimè meritæ prosapia iisdem Comitibus Regina appellata, iisdemq; regni Sacris initiata fuerit; quod illa in partes traducta gratiosum ad vulgus nomē nacti, eò maiore facultatē Rempub. turbandi, ac consilia Regis impediendi haberent. Querebantur ferè, non satis fieri conditionibus à Rege, cum Regnum ei deferretur, in Transsilvania acceptis: homines aduentitios in honoribus & Præfecturis collocari: Bekesium potissimum, cui Landskronensem Præfecturam Rex contulerat, notantes. Ad hæc Ducem Churlandiæ non suo loco & tempore deterioribusq; è Republica conditionibus quàm antea, possessioni Ducatus eius confirmatum traducebant. Quæ cum pleraque tempus refutasset: maximeque Leopoliensem protectionem, Suirensēque expeditio-

nem falsissimè in inuidiâ vocatas aperuisset, literis de Comitibus allatis, iurgia inter Nationes Polonicam & Vngaricam exorta in maius exaggerabant: externos homines induci: à quibus contemni imperium militare: vim summi magistratus eneruari: Iam captâ Polotiâ noua tributa Regem in conuentibus & Comitibus petiturû: sed vt omnis Moscouia in potestatem ditionemq; veniret, in tanta amplitudine finium, quam tantæ molis administrandæ rationem, quam vtilitatem fore, cum interim longè magis necessariam præstabilioremque Reipub. vulnera curationem requirerêt? Quidam vt tres partes prouentuum capitanealium à Præfectis exigeret, Augustanæ cuiusdam constitutionis, quam illi in eam sententiam interpretabantur, autoritate postulandum censebant; cum si id fieret, perpetuò finem tributis id allaturum dicerent. Quæ cum in vulgus moueri Rex animaduertisset, ac liberius omnibus, quam antea occurrendum arbitraretur, primo, quo agi de Repub. poterat, Comitiorum die Ioannes Samoscus Cancellarius, accommodata ad rem præsentem oratione: Si vllum tempus fuisset, quo proximis in Remp. beneficiis numini diuino gratias agerêt, id hoc potissimum esse docet, quo tam præclaram victoriam ab eo hoste adepti sint, quem propter summam potentiæ, virtutis bellicæ, victarumque ab eo Gentium opinionem, formidassent omnes: nemo vinci potuisse existimasset. Contigisse id tamen singulari benignitate diuina: hostem non modò victum: sed provincia Polotiâ, quæ victoriæ huius perpetuum monumentum futura sit, ac superiorum victoriarum eius dignitate spoliatum penè esse: omnes eius triumphos, quos per tot annos de Liouonibus & Suecis, quos de Kasanis & Astrakanis subactis, quos de Tartaris, de Turcis denique Tanaim & Volgam iungere Caspiumque mare in Euxinum Pontum immittere tentantibus, deque tot aliis bellicosis & barbaris nationibus habuerit, hac victoria ei detractos in hoc de illo triumpho prælatum iri. Quæ cum quanta sint, inquit, erga nos Dei beneficia intelligamus omnes, eadem nisi constantia ac virtute tueamur, inertia nostra fructus ex iis percipiemus nullos, ex quibus si rectè benignitate hac diuina vtamur, maximos percipere possimus. Magnum est, quodque superioribus temporibus vix sperandum nobis videbatur, amplissimum agrum ab hostibus tot annorum spacio possessum, quo maxima ex parte opes Lituanicæ quondam niterentur, receptum: hostem tot prosperarum rerum successu elatum in perpetuo victoriarum cursu repressum: auersa arma eius in vastitatem ac perniciem ditionum harum intentâ. Omnia hæc nisi reliqua, quæ restant, belli eius per-

ficiamus;

ficamus, vereor, vt non modò vtilitatis nihil nobis attulisse, sed ne optanda quidem tanto cum labore ac sumptu fuisse videantur. Hostem habemus potentissimum : cuius quæ quantæque opes sint, & nemo ignorat nostrum, & tot deuictæ ab eo Nationes testantur. Hunc moderatene vel hanc amissæ prouinciæ contumeliam ferre vel quieturum putamus? Fremit ille iam, & tamquam fera aliqua intra septa conclusa omnes amissæ recuperandi, & acceptas iniurias vlciscendi exitus ac rationes quærit. Demus huic vel cunctatione nostra vel pace cum eo facta, colligendi sui, acceptæque incommoda ac domestica vulnera, atque inscitiam eius, quæ hoc bellum nudauit, sanandi spacium; quis omnium tam securus est animo, qui non multò maioribus viribus ad sarcienda incommoda irruiturum in nos prospiciat; quem nec propter potentiam difficultas vlla à bello reuocare : nec in pace propter perfidiam vlla iurisiurandi religio retinere possit? Serò nimirum resistendi eirationes tum quæremus, quem iam trepidum & perculsum si non leui momentò impellere, facilius certè superare possimus. Quod vt non esset nobis verendum, illumque accepta iniuria vel omninò quieturum, vel nihil ab eo periculi expectandum nobis esse, Deus nobis fidem faceret : Quis enim alius tantæ rei idoneus autor existat? at nonne tanta gloria bello hoc parta, quæ deinceps de nobis hominum existimatio futura sit, commouebimur? aut vlla ratione opinionem bello hoc collectam tueri nos posse, si in tantas res gerendas ingressi in medio earum cursu destituere eas videamur : quenquam denique futurum existimabimus, qui non fortunæ potius successus holce, quàm virtuti tributurus sit? Sunt enim quæ virtute ac ratione administrantur, cùm exigua iis fortuna interueniat, eorum & media primis & exitus vtrisque consentanei: fortunæ vt cæci sunt impetus, ita vltima rarò primis respondentia. Quòd sunt, qui in tanta ditionum amplitudine difficultatem earum administrandarum verentur, nec expetendum latius imperiū putent, quod sumtu ac labore magno partum, Reip. vsui nulli esse possit: mirū sanè videri debet, eo in Rep. animo quenquā esse, quo in sua sit nemo. Quis enim omninò est, qui non decem possessiones, quàm vnā malit? grauiora sunt onera amplæ rei familiaris : eadem maioribus commodis opportunitatibusque pensantur. Reipub. verò nostræ ego hanc rationem esse video, vt si neruos rerum gerendarum habere, si statum hunc ciuitatis tueri velimus, nouum omninò regnum necessariò ei adiungendum sit. Nam cùm ditiones omnes, quæ ad eam accesserunt, in ciuitatem eisdem legibus receptæ sint omnes : nulla in prouinciæ formam

redacta: nulla tributaria facta: itaque in pari omnium libertate, onera etiam exæquata sint inter omnes: iis si leuari volumus, quam eius rei facultatem habebimus, nisi instituto maximorum quorumcumque imperiorum, nos etiam nouum ei imperium adiiciamus: in quod tributis vectigalibusque in eo constitutis, grauior communium onerum pars deriuari possit. Erat Russia antè, cum primùm armis victa esset, tributaria: non parum tum subsidio eius subleuata Respub. fuit: Lituaniæ quoque magnum Ducatum, cum antiquis legibus à Regibus Poloniæ regeretur, plurimùm per seipsum ad submouendum Moscum, Tartarumque valuisse meminimus: coniuncto eo cum Regno, quantum ad publica onera accesserit, sentiendo vnusquisque experitur. Quòd si qui inopiam ac familiaris rei angustias inertiae suæ prætendendas existimant: ij si voluptatibus, luxuriæque modum faciant, ac quos in inanes vel perditas res suntus prodigunt, in meliores vsus conuertant, vel præclarissimarum quarumcumque rerum gerendarum necessariis adminiculis minimè se destitui re ipsa perspicient. Alios, qui domesticas res constituendas arbitrantur, non reprehendo: si tamen cogitent iidem, præterquam quòd intestinorum incommodorum sanatio semper potestatis eorum futura sit, opportunitatem belli aduersus Moscum, qualem nunc habeamus, non semper nos habituros: potiore etiam salutis quam aliarum rerum curam esse debere. Sunt & qui minùs hætenus satisfactum sibi existiment. Habent ij nunc campum cum virtutis suæ illustrandæ tum demerendi Regis: proficiscantur in bellum: operam studiumque suum Reipub. præstent: æque virtutis amantissimo Rege amplissima quæque expectent: si vel ætas, vel valetudo, vel fortuna cuiusquam id non permittunt, non desunt rationes in togata etiam ac ciuili vita bonis artib. emergendi: obrectationib. ac præposteris Remp. turbandi studiis nemo, quæ virtuti, ac bonis artibus debentur, præmia consecuturum se speret. Hac oratione habita, & si minimè nuncij dubitabant, quin & bellum & tributum vlteriùs sciscerent: quòd in priuatis conuentibus victoriæ hoc successu læta, ac in spem futurorum erecta, frequens in eam sententiam Nobilitas inclinàrat: tamen vt aliorum de se opinioni satisfacerent, ex iis, quæ publicè iactari animaduertissent, cum de aliis quibusdam tum de conditionibus, quibus nõ satisfactum à Rege diceretur, & de ære præsertim alieno publico dissoluendo mentionem inferūt. Docebatur, si quas antea in Regnū pecunias ad tuendum, dum veniret, regnum Rex præmisisset: quas secū attulisset: quas in militè, qui ante aduentum eius meruerat, erogasset: in sedandos motus

Gedanen-

Gedanensium : in hoc ipsum deniq; bellum de priuata sua infum-
fisset, expenderent : si quid deinceps facere institueret, considera-
rent, vt nihil nimirum priuatum, nihil à publico secretum habe-
ret, verùm omnia sua, ac vitam ipsam Reip. impendere non dubita-
ret, facilè constitutum, rectène quid in illo Resp. desideraret. Nam
quod ad vectigalium quorundam luitionem pertineret : si priuati
commodi sui fructum aliquem sequeretur, satis perspicui, longè ma-
iori cum emolumento eius futurum, si in eas res, quarum prouen-
tus non exiguus sit, redimendas, quàm in bellum pecunias confer-
ret: verùm ita animo paratum esse, vt in presenti Reipub. periculo,
priuatum emolumentum publicæ vtilitati ac dignitati postpone-
re mallet. De tribus capitanealium prouentuum partibus ab ini-
tio cùm proposuissent, respõsum fuit, non contineri id verbis con-
stitutionis Sigismundi Augusti, nec contra leges publicas, quibus
à verbis constitutionum recedere prohiberemur, in eam senten-
tiam verba trahenda, quæ Nobilitatem omnibus virtutum præ-
miis spoliata in agros atq; familiaris rei studia cogeret. Quem e-
nim posthac fore, nisi iis præmiis ad virtutem excitetur, qui ope-
ram suam in bello, in legationibus, in publicis muneribus obeun-
dis Reip. præstare velit : qui nullis commodis propositis, dignitati
ornamentisq; patriæ seruiat ? Cùm & de militaris Imperij imi-
nutione exterorumque honoribus agitatum fuisset, ostendit Rex,
nulla se in re magistratus eius auctoritati derogatum voluisse: præ-
fecisse se Bekefium Vngaris, non vt sua auctoritate bellicarum re-
rum quid administraret : sed vt Ducis Imperio subesset, interpre-
tisq; munere ad militem Vngarum apud ipsum fungeretur: exter-
no milite necessitate adductum in bello hoc vsum, quòd regnum
hoc vt equitatu non modò comparari cum cæteris regnis posset,
verùm plerisq; ferè præstaret: ita à peditatu minus instructum ad-
huc esset : aliorum exterorum opera in Transsiluanicis rebus, ac
priuatis ministeriis se vti. Multa de hoc genere, vtendūne operâ
exterorum esset, cùm inter nuncios Nobilitatis disputata, tum à
Senatoribus ipsis multa in eam sententiam dicta fuerunt: non esse
improbandum, si qui pro aliena Repub. periculum ac laborem sus-
cipere, sanguinemque pro laude ac dignitate eius profundere ve-
lint: non esse sapientis, quòd externorum periculo consequi pos-
sit, ciuium sanguine quærere velle : hac ratione maxima Imperia
primùm coaluisse: indeq; ad summam amplitudinem prouecta es-
se : hoc ipso in regno multas primarias familias ab exteris profe-
ctas esse: inter alias clarissimam Tarnouiorum domum ad externos
originem suam referre : alliciendos potiùs, qui suam virtutem ad

Reip. dignitatem aggregare velint. posseq; id cōmodo Reip. fieri: modò id prospiciatur, ne vel Legibus vel Magistratibus à ciuium corpore se seiungant, sed iis vtrique vnà cum reliquis ciuibus pareant, vel eò potentię excrescant, vt ciues ipsos opprimere possint: vel honores iis mandentur: sed illi quidem in priuatis ministeriis versentur, publicis honoribus, ac Magistratibus soli ciues præsent: quodq; in aliis Rebusp. obseruatum sit, agris ac eius generis cōmodis virtus eorum interim remuneretur: in honoribus capiendis ciuium præcipua conditio sit. Silentium inde ea de re fuit: peditem quidem externum nemo erat, qui necessarium esse negaret. De Churlando ostensum, Ducatum eum à Sigismundo Augusto Rege, cū Liuania primū ad regnum se adiungeret, longè grauioribus è Reip. conditionibus Duci collatum fuisse: rectè atq; ordine, quod priorum regum autoritate iam antè affectum fuerit, meliori Reip. lege à Rege transactum: quod diploma ipsum prolatum testaretur, itaq; nihil alienū à moribus & exemplis Maiorum factum. quibus omnium temporum receptum fuisset, vt quæ à superioribus Regibus feuda constituta iam essent, ea posteriores, si nihil in iis mutarent vel adicerent, noua etiam, si quæ ipsi adiunxissent iniussu Ordinum Senatus consilio adhibito conferrent. Legationis Episcopi Plocensis cū in Senatu mentio facta esset, causa eius vulgata, quæ iam in prioribus Comitibus in Senatu proposita fuerat, suspicionem diuortij agitati & ipsam sustulit. Ita nullo repugnante, quod priori anno sancitum fuerat, in hunc denuò tributum iubetur. Præfecti consilio inter se habito reddituum præfecturarum suarum alteram quartam, qualis Rauam in ærarium publicum inferretur, vtrò Regi detulerunt: conditione adiecta, ne autoritas perscriberetur, vel in exemplum deinceps traheretur. Postulatum inter alia à Rege fuerat, vt per Legatos bellum gereret, ipse à periculo armorum abesset: quod cū animi sui magnitudine indignum Rex iudicaret, ostensum præterea fuit, quò plures voluntarij, si in conspectu regis operam nauaturi essent, inuitarentur: ac ad minuendas controuersias, quæ ex Polonicorum & Lituanicorum magistratuum emulatione existere possent, præsentiam eius non modò vtilem sed penè etiam necessariam futuram. Leges in Comitibus hisce cū aliis de rebus, tum quæ ad feuda beneficiariorum Principum, ad imperiū militare, pœnasq; scelerum pertinerēt, à delectis ex vtroq; Ordine conscriptæ quædam, non tamen perlatae fuerunt. Id solū Nisouiorum in officio continendorum causa, literis quibus tributum promulgabatur, adiectum fuit: vt vsq; ad futura Comititia extra ordinem animaduertendi in

eos potestas Regi esset. Cōstitutum superioribus Comitibus fuerat, vt qui Reipub. causa in bello abessent, iudicia interim in illos nulla redderentur: nisi contra quos vel rerum iudicatarū executio peteretur: vel qui vim fecisse diceretur: aut qui ad certam diem de pecuniis non solutis iudiū se suscepturos cauissent. Exceptiones hascē variis calumniis in perniciem reorum nonnulli conuertebant: modō maiorū lites in eos, quos arripuerant, torquendo: alias longissimi tēporis spatio penē intermortuas fuscitādo. Itaq; interpretatio in hisce Comitibus adiecta fuit: eā vt causæ rei iudicatæ atq; vis solæ exceptæ intelligerentur, si quæ recens iudicata aut facta diceretur: obligationes autem in diem certum conceptæ, quæ intra proximū decennium interpositæ essent. A Comitibus Rex Mieletiū, qui ab iis abfuerat, vt ad sequētem expeditionem se pararet, operamq; in bello eo nauet, per literas hortatur: ille excusat. Dum Varsauiæ Rex est, nuncium redactē in potestatē Niscerdę, de qua suprà diximus, accipit. Moscus cū primò Polotiam cepisset, Nobilitatē atq; ex agris plebem omnē in Moscouiam deportārat: postea inueterata iā agri eius possessione, spatio temporis amorem pristini dominij exuisse eos ratus, nōnullos, ac in his Kossonium quendā non corpore modō, verūm animo etiam vltra agrestē valente, cum filiis fratribusq; itidem robustissimis hominib. pristinis sedibus reddiderat. Hic statim ac in potestatē Regis Polotiam rediisse intellexisset, quomodo cum aliquo munere ad prius imperiū rediret, cogitārat. Kosakkis Polotiensibus, quo statu hostium res Niscerdæ essent, ostenderat. cumq; hi eo, quod illis cōstituerat, tēpore, missu Palatini Polotiensis Niscerdā accessissent, munitionesq; quemadmodū à Kossonio acceperant, nec dū perfectas reperissent, sine negotio potiti ea fuerāt. Kossonius nihilominus more suo inter Moscos fortuitū Kosakorum aduentū existimantes, sine vlla suspitione versatus, Sauolociam eadē ratione tradere nostris voluerat. Iisdem Kosakkis diem, quo ad Sauolociam accedant, præscribit: seq; turrim incensurū, ac dum ei rei Mosci intenti sint, in arcem eos inducturum, constituit. Sed re interim detecta cū duobus filiis in conspectu Sauolocix palo suffixus fuit. Sub idem tempus in Vfuiaťē repentina excursione opprimendæ spem Kosakki adducti fuerunt. Iis Nicolaus Sebridovius Floriani, qui Castellanus Lublinēsis & prætorij exercitus præfectus olim fuerat, filius, cū hibernorum Vitepsciensium otium ferre non posset, se adiunxerat, relictoq; equite fallēdi hostis causa, per notas semitas à Kosakkis ductus eō excurrerat: præfidiū custodiis & omnib. rebus firmatū repererūt. Hostes nihilominus subito aduentu eorum exterriti, subiectum arci oppidum incenderunt

MOSCONITICO ARSAVIA Grodnam proficiscenti Regi, ac in futuram expeditionem omni iam cura incumbēti duæ potissimum difficultates occurrebant: rei pecuniariæ altera, quæ tardiùs expediebatur: altera delectus. prioris enim expeditionis incōmodis afflicti, iumentisq; ac instrumento omni per tempestatum & itineris iniurias priuati, difficultates tam longinquæ militiæ pleriq; præ oculis habebant, ac ob id pauci omnino nomina dabant. qui etiam ex his minùs à bello abhorreere se videri volebāt, temporis tamen angustia, quo minùs ad id parare se possent, excludi se arbitrabantur. Pecunia vtitur partim priuata sua, partim à priuatis mutuò sumpta, quæ ad certam deinde diem solueretur. De delectu Samoscus sibi curæ futurum promisit. Hic quamuis in togato munere versaretur: tamen quod patrem Castellanus Chelmensem Prætorianæ exercitui præfuisse, reliquos etiam Maiores suos plerosque bellicis rebus claruisse meminisset, quò gloriam à Maioribus traditam retineret, ac domestica hæc studia ipse quoque non intermitteret, & ante hac semper, & in superiore expeditione militem aluerat: fortisq; viros aliquot circa se habuerat, & tunc communicata re cum Rege equitem peditemq; scripturum se professus fuit. Re vulgata, magna multorum animis alacritas innata fuit: passimq; à plurimis nomina data: Ad hos Vngarum militem à fratre Christophoro Transilvaniæ Principe scribi curat. Cùm ante hac peditatu non multum Polonia vteretur, propterea quod nobilitas ferè omnis equis merebat: pedestrem militiam, quæ laboris plus, dignitatis minùs haberet, negligeret: atq; ita peditatus omnis ex oppidana plebe, ac operis præsertim constaret, genere hominum non modo rei militaris imperito, verum otio etiam oppidano ad perferendum laborem belli corrupto: externus autem peditatus sine maximo sumptu ali non posset: superioribus Comitibus ratio quædam parandi peditatus agitata fuerat, vt ex regiarum possessionum ascriptitiis vicesimus quisq; in militiam reciperetur: qui ita in militiam venissent, ab oneribus operisq; rusticanis ipsi posteriq; eorum immunes essent. Hoc delectu iam vt visum fuit, missiq; per agros centuriones præfectiq; passim fuerunt, qui robustissimum quemque ac labori militari ferendo aptissimum legerent. Grodnæ ex propinquo iam consilia belli agitare Rex instituit: ac Vilmæ interim tormenta, præter ea, quæ reparanda erant, noua suo modo alia fundi iubet,

iubet. Propendebat iam Rex animo in Magnorum Lukorum oppugnationem: quod tamen quò diutiùs hostem celaret, ex instituto Ciasniciam diem, quo conueniret, exercitui edixit. Nam cum id oppidum secundum flumen *Vlam* in capite duarum *Lucensis* & *Smolensensis* viarum ita situm sit, vt paribus ab vtraq; vrbe spatiis distet, ac *Lukos* quidem inde tendentib; vsuiata flumen: *Smolenscam* euntibus *Kaspla* se offerat, ad hostem ancipiti cura distinnendum cum primis opportunum id videbatur. Suprà demonsttrauimus missum à Rege cum literis, qui de euentu obsessionis *Polotiensis* certiozem *Moscum* faceret. Humanius hic acceptus ab illo, quàm quisquam ante eum, mensæ etiam adhibitus, ac *bombicina* veste donatus fuit. Eum autem priusquàm dimitteret, à duobus Legatis suis *Ioanne Theodori F. Nouogrodiz*, *Mikita Georgij F. Micislauiensi* ducibus, & *Romaniuicio Sacharino* ad *Nicolaum Radiuiliu* *Palatinum Vilnensem*, & *Eustachium Volouiciu* *Castellanum tum Trocensem* literas dari iubet: Cum còtrouersiæ duorum summorum Principum eò progressæ sint, vt suscepto bello *Poloniæ* Rex *Polotiam* expugnârit: magnus *Moscouiæ* Dux vicissim ad vlciscendam hanc iniuriam toto animo exarserit: se cum reliquis primoribus ad Principis sui pedes se proiecisse: omnibus precibus ab eo petiisse, ne in sanguinem Christianum sequi velit: iis illum permotum à bello adhuc sibi temperare: nunc idem ipsis atq; aliis Regis *Poloniæ* Consiliariis apud suum Regem contendendum esse, vt ad pacem stabilem cum magno *Moscouiæ* Duce constituendam eum flectant: inprimis ei persuadeant, vt & ipse cum milite regrediatur, & militi tam in *Lituaniz* quàm *Liuoniæ* finibus imperet, ne maleficio aut iniuria vlla *Moscus* laceßat: eadem magnum suum Duce recipere: reuersurum ad sedes suas, suosq; à vi & iniuria ubiq; cohibiturum: interea vtrinq; elaborandum, vt missis oratoribus, paceq; & concordia constituta, depositis à Principibus armis, metu omnes liberêtur. In extremo literarum excusant, quamobrem *Basilus Lopatinskius*, per quem bellum Rex *Mosco* denunciârat, adhuc detineatur: operam se daturos ostendunt, vt quàm primùm ad sedes suas vterq; reuersus fuerit, cum mandatis de pace sine mora ad Regem remittatur. Fece-
rat hoc *Moscos* exemplo *Sigisimundi Augusti* temporibus à *Lituanis* introducto: qui si quâdo Legatos Rex ad *Moscum* mittere destinâset, ad *Moscouiticos* procures literas priùs dabant, quibus vt à suo Principe fidei publicæ literas oratoribus, qui venturi essent, conficerent, postulabant. Re deliberata, in hanc sententiam ab Senatoribus, quos diximus *Lituanis*, respondetur: diligenter se de

pace Regem appellasse: illum vt Christianum Principem pacem atque concordiam inter vicinos, ac Christiani præsertim nominis Principes omnibus rebus potiore habere: bellum tamen cum id maximis illius in se iniuriis prouocatus non nisi pacis causa suscepit, tamdiu etiam dum æquæ pacis potestas à magno eorum Duce sibi fiat, gerendum sibi intelligere: Legatos verò, vt quos ad Principem eorum mittat, causam nullam ei videri: potius non committendum sibi censere, vt quos ex suis quemadmodum antè fecerit, iniuriis atq; ludibrio eius obiiciat: si ille Legatos ad Regem mittat, patienter Regem quæ dicant, auditurum, atq; æquo cum responso eos dimissurum. Haud multò post Moscus ipse cum eiusdem argumenti literis alium ad Regem nuncium mittit. Dimittitur is cum eodem responso, quod prior à Senatoribus antè acceperat. Mittit nihilominus denuò aulicum suum Ioannem Nasciokinum cum iisdem postulatis: qui cum & ipse in eandem sententiam publicè iam responsum accepisset, ostendit postea, alia se præter superiora mandata habere, quæ priuatim exponat. facta potestate commemorat, Principem suum moueri plurimum clade hominū innocentium Christianorum: qua de causa etsi sciat contra suum Maiorumque suorum morem id à se fieri: constituisse tamen de dignitate sua publicæ concordie id dimittere, vt de pace ipse Legatos ad Regem mittat: id vnum postulare, vt induciæ interim sint, nec vltèrius cum exercitu Rex progrediatur: Legatos Vilnæ expectet: quòd id à Maioribus quoq; ipsius magnorum Moscouiæ Ducum honori semper datum fuerit, vt non nisi in regni ipsius, aut magni Ducatus Lituaniæ sede oratores eorum audirentur. Rex eodem omnia illa pertinere intelligens, vt tempus gerendæ rei extraheret, respondit: si quos Legatos mittere velit, dicendi quæ velint, potestatem libenter se iis facturum, benigneque auditurum. Quòd certo in loco expectari à se Legatos velit, nullo id cæterorum Principum Christianorum exemplo peti: qui quandocunq; vsus sit, quemcunq; in locum Legatos mittant: commune vbiq; esse ius Legatorum, nec certo loco finiri: posse se vbiq; futurus sit, vel in castris ipsis, in quibus inter strepitum armorum, vel maxime Legatis opus sit, adiri. Detecta sub huius aduentum res fuit, quæ omnium animos vehementer in se conuertit. Gregorius Osceikus claro loco natus, & antè iam sub interregni tempus consilia cum Mosco agitârat: & tum per literas communicare cum illo nō intermittebat. Attulerat ad hūc literas à Mosco Nasciokinus, quas cum ille per speciem pellium, aliorumq; mercimoniorum Moscouiticorum licitadorum aditu ad Nasciokinum quæsito accepisset:

frequens

frequens præterea eadem causa interposita, ac secreto nonnunquam petito cum eo fuerat. Enunciata hæc res à Mireuio quodam ministro Oscici Martino Ribinio fuit, qui Andreæ Sebridouio Pocillatori Regio nomen in militiam dederat. Is rem ad Magistratus, Magistratus ad Regem detulit. Mireuius, quòd præsentē Rege res accidisset, ad Albertum Radiuillum Palatij Marschalcum statim vocatus, custodiæ traditus fuit: vltro indicat, quæ cum Ribinio antea communicârat: eorum omnium Bartholomæum quendam ministrum Oscici cōscium ostendit. Rex quatuor solis primariis Consiliariis adhibitis rem deliberat. Ex iis Palatinus Vilnensisprehendendi eius, si in vrbe sit, negotium suscipit. Ille Trocis tum esse dicebatur. mittuntur mox eo frequentes aulici, qui comprehensum retrahant. adducto in Marschalci ædibus libera custodia circumdatur. Datur aliis negotium, qui diuersorium ac res eius perquirant. reperiunt in arca quadam alba diuersorum Senatorum anulis signata, nominibusq; scriptura eorum ementita, subscripta: plerorumq; item signa Senatorum ad verum expressa: quibus ille maioris fidei faciendæ causa, quò cum aliis Proceribus consilia ista miscere videretur, apud Moscum vtebatur. Alij Kouareskum in prædium ipsius duobus à Vilna milliaribus, vbi tum Bartholomæus is erat, missi, materiam, malleos, ac cætera cudendæ monetæ instrumenta, referunt. Bartholomæus consilia cum Mosco illum sociare, literasque ab eo accipere, & iam antè interregni tempore bis ad Moscum missitasse fatetur. His de rebus cùm Senatores nonnulli ad eum missi essent, proditionem negabat: signis alienis ad contractus subiiciendos, & priuatum quæstum in iudiciis se vsum fatebatur: monetæ crimen in Iudæum quendam, cuius opera & signa illa sculpta haberet, conferebat. Adductus in iudicium ipsisq; proditionis & rei monetariæ instrumentis in iudicio exhibitis, respondere iussus fuit. Negabat defensor eius respondere eum teneri communi Nobilitatis iure, quo in quenquam ex Nobilitate, nisi legitime prius in ius vocatum, quæri vetetur. Cùm variè res hæc à Senatoribus acciperetur, ac quidam non minuendam exemplo libertatem Nobilitatis censerent: apud plerosq; plurimum tempus valuit: vt Rege in belli administratione, ac castris ferè versante, nō tam ordinarij quàm militaris iuris cognitio videretur. ad hæc eos solos præscriptione hac iuuari posse, qui integra fama essent, ostendebatur. quorum scelus in tot flagitiis & propria confessione manifestè teneretur, eos vita sua, priuilegio Nobilitatis, ac ipsa adeo Nobilitate se ipsos indignos fecisse. Itaq; iussus respondere, libellum, quem antè in hunc casum composuerat, publice recitandum

dat. In eo consilia se cum hoste agitasse: eidem spem per occasionem Regem interficiendi fecisse falsus eò decurrebat, vt egestate, ac aëris alieni magnitudine impulsus id spectasse se diceret, vt ab hoste pecuniam aliquam hac ratione emungeret: supplexque veniam petebat. De confesso supplicium more Maiorum, ac de ludæo item sumtum fuit: ministris ob indicium vitæ gratia facta. Venerat interim Vilnam Vngaricus peditatus. Hunc Rex Postouam terrestri itinere ire iussum, ibidem cum tormentis, & reliquo grauiore belli instrumento nauibus impositum secundo flumine Disnam: inde cum aliis tormentis, quæ Polotiâ rediens antea ibi reliquerat, per aduersum Dunam Vitepsciam præmisit. Vilnæ Paulus Vchanscius, qui ad summum Pontificem à Rege missus fuerat, ad Regem reuersus, ense in notis cærimoniis dedicatū à Summo Pontifice Regi obtulit. Profectus inde Vilnâ, ad Scidutum villâ quinque cis Ciasniciam millibus passuū, octaua circiter Mensis Iulij die peruenit, reliquisq; copiis per vicinos agros sparsis, ipse eo, qui demonstratus est, in loco, confedit. Ibi dum copiarum aliarum, quæ expectabantur, conuenirent, de belli administrandi ratione, ac quò potissimum hac expeditione cum exercitu se conuerteret, ad consilium retulit. Tres potissimæ hac de re diuersæ sententiæ erant: cum alij Plescouiam: Smolenscam alij: tertij Magnos Lukos eundum censerent. Prima quæ Plescouiâ, iisdem quibus antea, cum ad Polotiam iretur, rationibus ducebat: iisdem etiam, quibus tum impugnata fuerat: quòd iter in hosticum longinquius: quòd terga tot castellis hostilibus nullo in propinquo præsidio relictis nudarentur: quòd Lituania hostibus obiiceretur, maximè quòd à Plescouiensi via longius iam recessum esset: iterum non tam repudiata quàm in aliud tempus dilata fuit. Qui Smolenscam eundum censebāt, loci in primis celebritate, & amplitudine: rerum eo loco gestarum fama: instituto deniq; belli res ablatas repetendi mouebantur: & quòd eo præsidio adiuncto, tota Seueriensis ditio longè amplissima vnà in potestatem ventura esset. Dicebantur contra hæc ab iis, qui Lukos petendos suadebant: à Duna flumine, atq; Liuania, quorum liberandorum causa bellum hoc potissimum susceptum esset, Smolenscam eundo longissimè recedi: cum Liuania præterea Seueriensem ditionem nec vrbium frequētia, nec loci atq; maris opportunitatibus, nec vicinarum Gentium cultu, comparandam: Lukos sitos in præcordio quasi Moscouiæ, loco & ad hostiles ditiones quasque postea petere visum esset, infestandas: & siue per Smolenscā Lituaniam, seu per Plescouiam Liuoniam ingredi hostem volētem pari intervallo vno solo exercitu ibi collocato prohibendum opportunissimo:

nissimo: pares enim ad Smolenscam & Pleseouiam aditus habere: unde ipsum Ducein Magnum huc plerumque exercitus suos cogere solere; quod in omnium circumiacetium ditionum pari vicinitate eam deinde quæ opportunissima ei videretur commodissime ex hoc loco inuadere posset. Rex, quemadmodum ostensum est, iam antè in hanc sententiam inclinabat. quod autem tanto antè temporis interuallo referendum publicè hac de re non existimârat, ea de causa acciderat; quod ne quâ vel ad hostem consilia interim emanarent, aut tempus vel res aliqua noua interueniret, quæ mutandi ei consilij causam adferret, præcauendum sibi intelligebat. Hinc studiosè Ciasniciam diem ad conueniendum exercitui edixerat; ut ibi & in re præsentî, loco ex quo tam Smolenscam quàm Lukos commodissime ac paribus ferè spatiis perueniri posset, cum consilio constitueret: & hostem quàm posset maximè ab hac cogitatione auerteret. quam ob causam in literis etiam, quæ ad illum scribebantur, præter Liuoniæ ac Polotiæ, Smolenscæ quoque titulum, tamquam quæ regij olim iuris fuisset, accuratè eximebat; ut dum ab ea parte hostis timeret, illam quam Rex potissimum patere sibi volebat, neglectam relinqueret. Dimisso consilio eo, copiis recensendis, operam dare Rex cœpit: primoque equitum Polonorum, qui ad Gedanum, ac Polotiam inuissent, atque proximè in hibernis fuissent, turmis vocatis, cum Rex præter superiorum temporum consuetudinem, maiorem quàm ante hac in recensendo milite diligentiam adhibuisset, perque angustum pontem transgredientes in proximum collem subductus singulos ipse spectasset; paucissimis tamen equi adempti fuerunt; cum vniuersæ, & militum, equorumque & armorum genere essent ornatissimæ. Post hæc quæ tum primùm notio delectu in militiam nomina dede- rant, productæ fuerunt. Inter eas, quæ à Samoscio, quemadmodum suprà ostensum est, cum equitum tum peditum copiarum scriptæ fuerant. Erant in iis Senatorij Ordinis nonnullis alij euocati, qui militiam, cui magnam ætatis partem studuerant, longo iam tempore intermissam repetierant: qui exercitus ipsi pro Legatis rexissent: non pauci, qui magistratus, Præfecturasque: alij qui officia ac honores in aula gererent: magna verò primariæ iuuentutis multitudo. Equitum duplex genus erat, alterum grauioris armaturæ Husarorum, ea qua suprà ad Disnam uti illos ostendimus: Kosakkorum alterum leuioris. Hisce loco coryti bicubitales scloppe- tos ad humeros aptârat, breuiore ex cinctu suspendendos dede- rat, acynace ad latus sinistrum & venabulo ex veteri instituto reli- ctis. Peditem maximæ ex parte è finitimis Vngariæ locis, nonnul-

lum etiam Varadino remotioribusq; locis, aliquem præterea ex Polonis, qui superioribus proximis bellis iam stipendia fecissent, plerosq; tamen nouo delectu contraxerat. Cumq; ad famam benignitatis, qua peditatum ex iisdem locis Vngariæ superiore anno stipendiis suis scriptum ad Polotiam habuerat, sub idem tempus plures indies confluerent, separatim his quoque per Ioannem Thomam Droieuium Præfectum Premisliensem necessarium suum stipendia descripsit. quæ cum omnes copiarum cultu etiam à cæteris diuerso ac habitu armisque atratis in duplici ducis luctu, qui ad uxorem Christinam Radiuilam vnica ex ea filiola orbatus fuerat, ab omnibus iis veste mutata vterentur, fiebat vt hac quoque re præcæteris conspicuæ essent. Pridie quàm Ciasniciâ Rex moueret, quòd eum diem Legatis, qui Vilnæ apud eum fuerât, ad quem expectaturus illos esset, Rex præfinierat; summa celeritate nuncius à Mosco venit; nec expectato solenni ornatu, qui obeuntibus Legationes ex thesauro Mosconitico præberi solet, quòd is cum impedimentis subsequeretur, ne dies antè exiret, cõmuni cultu præter morem Gentis eius Legationum Rege salutato literas reddidit. Quando Regem adduci non posse intelligeret, vt Legatos pacis causa ad se mittat: se de iure moreq; Maiorum suorum & suo concordiarum causa discedere: Oratores primarios homines suos iam mittere: ante quintam aut summum sextam decimam Augusti diem affore: postulare, eos Rex Vilnæ expectet. Nam vt alio loco, quàm in ipsa aut Regni aut magni Ducatus Lituaniæ sede Oratores sui Regem adeant, recepto superiorum temporum omnium more refutari. Responsum, Regem Legatos, quos alter superior nuncius quàm primū missum iri cõfirmâisset, adhuc expectâsse: vt Vilnæ audiantur, multis sibi nominib. integrum non esse, longiùs iam Vilnâ ad exercitus suos progressos; quibus cum, quod militem sine magno suorum detrimẽto intra fines suos habere non posset, quò videretur, moturum; si quo tamen loco Oratores Mosci ad se peruenissent, quæ dicerent non grauati auditurum. Hoc nuncio tali cum responso dimisso, postridie Rex è statuiis, quæ in agro Ciasniciensi habebat, Lepelam, inde Vlam castella propinqua excurrit: vt in re præsentī muniendâ ne an delenda essent, statueret. Exercitum dimensis antè itineribus Vitepsciam mouere iubet: ad eumq; biduo post, in secunda à primis statuiis castra recurrit. Aliæ eo die à Mosco ad Regem literæ afferuntur, eodem penè quo superior proxima Epistola fuerat, argumẽto: Legatos se summa cum potestate de pace agendi mittere: postulare, vt pro more maiorum Vilnæ audiantur; quòd si impetrari non possit, tamẽ intra fines vt expecten-

pestentur. Responsum ad hanc epistolam fuit : cū Oratores venissent, quæ dicerent, Regem cogniturum: si iusta atque æqua attulissent, neque in ipso belli ardore fidæ iustæq; paci non locum relictum iri : Interea cum exercitu Regem progressurum, ipse quid sibi de Legatione sua faciendum esset videret: se vnum præstiturū, & Oratoribus eius, & eorum orationi si iusta foret, quocumque in loco conueniretur, locum apud se fore. Adiuncta regis literis altera ad nuncium, quem Ciasniciæ apud Regem habuerat, epistola à Mosco fuerat : quam cū resignandam alij existimarent, Rex integram ad hostem remisit. His castris ac deinceps plerisque proximis cū Rex de belli administrandi ratione quotidie ad consilium referret, & castra hostilia duo Velisium ad Dunam flumen, Viciuata ad annem cognominem sita ad Lukos hærenti à tergo in hostis potestate relinquenda Regi non viderentur; eoq; magis, quòd iam antè Dunam omnem potestatis suæ facere cupiuerat, ante omnia Velisium, vt rebus omnibus firmitus, & ad omnia momenti maioris oppugnandum ratus, Samoscium cum iusta exercitus parte eò mittit. Huic ad copias, quas ab eo ipso adductas antè expositum est, alias cū Polonorum Vngarorumq; equitum ac peditum, tum Germanorum equitum scloppetariorum, ac in his Georgium Farensbekium Daniæ Regis Marschalcum, qui patriæ Lituaniæ operam nauandi studio cum aliquo equitum ac peditum Germanorum numero sub idem tempus ad Regem venerat, attribuit. Deposcebant easdem sibi partes Lituanii. Respondebatur ab altera parte, quòd nullus esset Polonicus Dux, Lituanicū penes Regem manere oportere: quòd ad limitanei militis Ducem pertineret, ita moribus Maiorum comparatum esse; vt militiæ imperium summum penes Ducem exercitus, domi iurisdictio omnis circa Regē penes Marschalcum Regni esset : absente exercitus Duce partes eius Marschalcus in castris exciperet: Cancellarij munus in consiliis publicis, iudiciis Legationibusq; introducendis, precibus ac moritis singulorum ad Regem referendis versaretur; ad eūdem, quoties Marschalcus abesset, eius quoque potestas omnis rediret: limitaneæ militiæ Præfecti non tale munus esse, vt cum illis magistratibus comparari posset; quod ab initio priuatim à Ducibus introductum, deinceps etiam commendatione Ducum conferatur. Diremit controuersiam; quòd res celeritate opus habebat: qui autem ex Lituanico exercitu ire eò debuerāt, nondum aduenissent: Samoscium non modò copias suas instructas iam haberet, verū ab omnibus aliis etiam rebus esset paratissimus. itinerum enim ac locorum, in quæ iretur, difficultates animo prouidens, cū fabro

rum aliorumque opificum, qui bello vsui essent, ac tormentorum campestrium non exiguum numerum adduxerat: tum pulueris tormentarij, comineatus ac pabuli maximā vim comparāre iamque ante è Præfectura Knissinensi vnum in locum omnia comporata secundo Memela fluuio Kaunam, atque inde aduerso Vilia flumine Michaliscos: Michaliscis terrestri itinere Postouam, inde Disnam, & mox Duna flumine Vitepsciam præmiserat. Iisdem temporibus à Themessvariensi Basso, qui quod per totam Vngariam, fama belli peruagata erat, & in proximo Vngarorum deletus haberentur, ne aliò quàm fama ferret, id erumperet, subueritus fortè fuerat, Legati nullis certis cum mandatis speculandi tantum causa ad Regem venerunt. Vitepsciam Samoscus cum venisset, biduum ibi commoratus, militem omnem eò contrahit. Interim quæ ad disciplinam militarem tuendam adque itineris rationem pertinebant, constituit, edictisque sanxit. Simul tormenta, quæ à Rege acceperat aduerso Duna flumine cum reliquo grauiore belli instrumento præmittit. His præsidij causa Stephanum Lazarum cum peditibus, cui præerat, Vngaro læuā ire iubet: tormentorum ac reliqui apparatus bellici Stanislao Kostkæ Succamerario Culmensi curā demandatā Primo agmini Lucam Dzialinium Koualensem Brodnicensemque Præfectum, affinem suum præficit. Huic Nicolaum Vrouecium, quem primò à patre suo disciplina militari imbutum in proxima expeditione Polotiensis sub Mielecio cum ala equitum militare iusserat nunc quod non modò in periculis obeundis animi magnitudinem eius, sed & ad quosuis militares labores tolerandos promptitudinem perspexisset, circa se habere instituerat, adiungit. ea itineris ratione præscripta, vt iusto interuallo reliquum agmen præcederent. cum reliquo exercitu medius ipse incedebat: Stanislao Solkeuio, postea Palatino Belsen se sibi Legato: qui & antea in Podolia sub Nicolao Seniauius Palatino Russiæ contra Tartaros pro Legato exercitus rexerat. Illum impedimenta sequebantur: quæ agminis pars maiorem ferè, quàm reliquæ difficultatem habebat: propterea quod si in tanta carrorum & seruitiorum multitudine, qua in regionibus vallis carere exercitus non poterat, inuicem ea inter se implicarentur, vehementer eam rem exercitum morari necesse erat. Huic rei ita occurrit, vt vniuersorum impedimentorum agmen in tres Ordines distribueret: & quo quæque turmæ aut cohortes ordine incederent, eodem impedimenta, vt quorumque essent, incedere iuberet: singulis carrorum ordinibus à fronte & à tergo iusta peditum manu præsidio attributa. quod quò diligentius obseruaretur, nec inter se

se currus implicarentur, cùm procederent impedimenta, initio in pacato ad Vitepsciam à se factò, inde ordinum ductoribus tradito, per vices binos semper inspicere iubebat. Extremum carrorum ita incedentium agmen selectissimæ cohortes peditum atq; vltimo loco alæ aliquot equitum claudebant. Matura iam in agris, quæ exercitus iter faciebat, frumenta, ac maximè pabulum erat. cùm autem Regem Samoscus cum reliquo exercitu eadem via subsecuturum sciret, in partes vniuersum agrum eum, per quem iter erat, descripsit; quarum vnâ exercitui, qui cum illo erat metendam permisit; reliquas sequenti alij exercitui integras seruari iussit; quæ res diligentissimè à milite obseruata fuit. Regi eadem die, qua Samoscus mouerat, Vitepsciam venienti Lituanicæ copiæ tam stipendiariæ quàm voluntariæ se obtulerunt, eo & numero & ornatu, vt superioris anni detrimenta nemo agnosceret. simul Polonicæ copiæ nonnullæ quæ è longinquiore Regni locis tum primùm ad exercitum peruenerant, vtriusque item generis tam voluntariæ quàm stipendiariæ censæ fuerunt. Samoscus Surassum interim, quod extremum regiæ ditionis oppidum erat, subitario opere per Kasplam flumen ponte factò peruenit. Hic vt tormèta, quæ aduerso Duna tardiùs subsequerebantur, expectaret, militemq; ex itinere reficeret, ac de reliquo itinere còsiliu caperet, diem vnum substitit. Velisum frequentissima olim vrbs fuisse, nomenq; à magnitudine, cuius hodie adhuc indicia ampliarum fossarum vestigia quædam ab accolis ostenduntur, accepisse putatur. Sub Lituanorū imperio per pagos totus ille ager habitabatur; postquàm Moscouiæ Duces alibi occupatis Regib. Poloniæ ditionis suæ regionem eam fecissent, castro etiam Velisio veteri nomine retento, contra præsidium Vitepsciensè eum còmunierant. ex instituto præterea suo cùm ab aliis partib. tum maximè cis Dunana, à qua tam Velisium quàm Vitepscia, & quod postea còditum fuit, Surassum sita sunt, quòd eâ minimè patere vellent, inuiarum siluarum obiectu impediuerant. More enim suo agrum hosti proximum per aliquot millia passuum studiosè incultum ac desertum vt plurimum Mosci relinquunt: quò crebrarum arborum, quas in solo vacuo enasci interim necesse est, densissimarumque siluarum tamquam vallum hosti obiciant; ita se maximè tutos contra hostiles incursiones existimantes, si vndique quàm vastissimas solitudines sibi circumdederint. Surassum temporibus Sigisfinundi Augusti Stephanus Sbarasius Palatinus tum Vitepsciensis, nunc Trocensis, veritus ne Vsuiatæ & Kasplæ, quibus in Dunam influunt, capita ad coniungendam Smolenscensem & Lucensem ditionem munitione aliqua hostis

occuparet, quòd ea flumina ita ex aduerso in Dunam exonerant; ~~ut~~ Vtuiata Lukos, Kaspla Smolenscam pertineat, praeueniendum eum ratus subitario opere cõmunierat. Hoc in ipsum quasi initium siluarum incurrit. Samofcius cùm duas omninò vias secundum ~~ut~~ tramq; Dunæ ripam propositas sibi videret, intelligeretq; si vltra-dunana progredideretur, bis flumē transeūdum: pontem alterū sub Velisio in cõspectu quasi hostis faciēdum; etsi de altera quærendo reperiēbat, non difficile in modò transitu esse; sed vix singulari homini iter per eam esse: exercitum post Vitoldum Ducem centum sexaginta annis neminem ea duxisse; ea tamen ire constituit. In siluam ipse se infert: locisq; per quæ patefacienda via erat, perlustratis, ac inde peditum aliquot cohortib. immissis, partim securib. siluas cædere, ferroq; viam aperire: reliquos opere oocupatis præsidio scloppetis expeditos esse, operisq; & excubâdi vices partiri inter se iubet. Erat magni laboris res, primū arbores, quæ in solo vberē tot annorum spacio in immēsum se effuderāt, excindere; easdem deinde de via, quæ instituebatur, cõportare. Eum alius excipiebat non multò leuior, cùm præcipitia aut palustria loca pleraq; essent, vel ponte ea sternendi, vel cratibus ac virgultis exequandi. singulari tamē militum ac Nicolai præsertim Vrouecij studio, per viginti millia passuum ea diē via patefacta, postridie illac iter exercitus faciens, ad locum Verschouinum appellatum, in quo pagus olim fuerat, totidem à Velisio passuum millibus peruenit. Propinquum Verschouino locum Vitoldi pontem etiā nū Kofakki nominant; quòd fama acceperint, isthac ponte effecto Vitoldum aliquādo copias duxisse; eodemq; tum etiam per latissimam paludē, paucarum horarum spacio celeriter ponte effecto, postridie minus emensus, quòd montes crebri interiecti iter morabantur, decem à Velisio passuum millibus, summo silentio consedit; nulloq; ne pabulandi quidem causa excurrere permissa, sequenti die oppugnandi præsidij consilium cepit. Obiiciebatur hoc loco noua difficultas: quòd hostis, quò is locus castro propior erat, eò diligentius muniendum ratus, incisis arboribus, iisque ex aduerso deiectis ac inter se commissis, aliisque insuper coaceruatis, per aliquot millium passuum spacium, omni muro firmiore munitione se sepserat; siluāq; quæ ne perspicere quidem posset, etiam media die nocturnum aliquē horrorem ingredientibus incutiebat. Dat iterum negotium pediti, vt iter explicet. Eodem die Mikitam & Birullam notos Kofakko rum Duces, qui excursione in ditionem Smolenscensem superioribus diebus facta, ab ea ad exercitum venerant, longo ambitu trās Dunam flumē ad obsidendam viam quæ ad Lukos pertinet, mit-

tit. Excipitur ab his Kudrauus Nobilis Moscus: qui cum duobus comitibus egressus fuisset, vnus eorum à Kosakkis interfectus, alter elapsus fuerat. Ex hoc postridie in castra perducto quale præsidium Velisij sit, deque Kosakkorum manu aliqua allatam fuisse ad præsidium famam, tantum in propinquo exercitum ignorari cognoscit. quibus rebus cognitis, relictis in loco cum præsidio certarum turmarum & cohortium omnibus impedimentis, præmissisque peditibus atratis, & Vibranouiana cohorte, ac reliquo peditatu ipse ad extremum siluæ propinquo à Velisio interuallo subito excurrit: quod ea loci natura erat, vt si hostis aduentu eius cognito, aditu prohibere eum voluisset, exigua hominum manu intra siluam cum plerisque aliis, tum eo maximè loco eum morandi summam facultatem haberet: simul si fortè fama aduentus sui ad hostem nondum perlatam, per incustoditas portas irrumpere, ac repente præsidium opprimere posset. Vix extra siluam eo egresso, hostes tormento exploso aduentus eius signum dant: eodemque momento accolis omnibus intra munitiones receptis, quicquid circa eas ædificiorum erat, incendunt. Samoscius militari nihilominus clamore sublato, subita equitum peditumque excursione obiri munitiones iussit. Est Velisium spacio satis amplo, turribusque nouem munitum. ad meridiem atque orientem Duna flumine, à septentrione riuo quodam, qui per lacum in Dunam ibidem infra castrum illabitur, ab omnibus partibus maximè verò ab occidente altissimis fossis ambitur. Castris à septentrione metatis, munitiones à superiori Dunæ parte Vngaros agere iubet; infra eos medio loco Polonos: Vrouecium cum atratis cohortibus ab occidente curare: Ultra Dunam Lukos versus Kosakkos in excubiis collocat. Perfecto paucis diebus magna celeritate opere, tormentis quater muros instituit. Eatum nostrorum tormentorum, quemadmodum ex captiuis & tormentis ipsis fractis cognitum postea est, felicitas fuit; vt nullus ferè globus mitteretur, quin ex illorum tormentis aliquod corrumperet. Inde ignitos globos Bornemissæ, quem Vngarorum munitionibus Samoscius præfecerat, periclitari placuit: incendioque ex Vngarorum munitionibus excitato, ac mox oppresso, idem Vrouecius cum tentare cœpisset, pars pontis interscissi, quæ reliqua ad portam castelli erat, ab atratis exusta fuit. simul duabus diuersis è turribus altiùs fumus tolli conspiciebatur. re hac animaduersa hostes primùm repentino nostrorum aduentu, cum à qua re maximè tutos se fore crediderant, tam inuias siluas exiguo temporis spacio superatas à nostris intelligentes, nihil deinceps sibi tutum, nihil nostris difficile futurum iudicarent: simul operis per-

fecti celeritate, tùm verò præfenti periculo territi, deditionem fecerunt. Moscus Polotienfium præfidiorum expugnatione cōmotus, fimilem cafum in aliis caftellis, quæ Lituaniam verſus ex materia omnia facta erant, veritus, cefpite muros eorum tegere inſtituerat. quare, quòd cùm per cefpitem ſubitario opere non ſatis altè cōgeſtum ad parietem globi penetraſſent, tanto & firmiùs hærerent, & reſtinguendi ſui facultatem ferè nullam relinquerent, vel maximè tum lædebat. Commeatus, pabuli, pulueris tormentarij apparatusq; bellici tantum repertum fuit, vt recreato omnibus rebus his exercitu, quantum præſidio ſatis eſſet, nihilominùs relinqueretur. Rex Surafſi, quò interim peruenerat, dum in Duna pons componeretur, & de euentu oppugnationis Velifienſis cognosceret, ſubſiſtere conſtituerat: nuncio hoc cum Præfectis, qui in præſidio fuerant, à Samofcio accepto, eò lætior, quòd de ea gratulatione, caſtri, quod maximè integrum in poteſtatem ſuam peruenire cupiebat, detrimento nihil fortuna diminuerat, dum pons ex lintribus nota ratione componitur, ad videndum Velifium excurrit: moxq; Surafſum ſe recipit. ſub idem tempus literæ à Mosco afferuntur, quibus demiffiùs, quàm vt non ſimulata ab eo humilitas videretur, ſignificabat, iam ſe Legatos de pace cum idoneis mandatis, quibusq; controuerſias minui poſſe exiſtimaret, cōtra & ſuâ & Maiorũ ſuorum conſuetudinem dimiſiſſe. quia fieri tamen poſſit, vt minùs adhuc mentem Regis perſpexerit, ideoq; nondum omni ex parte ea Regi ſatisfaciant: petere ſe, vt aut Rex ſuam de his ſententiam planiùs per literas aperiat, aut Legatis ſuis id facere permittat: cùm primis autem antequàm Legatos audiat, intra fines exercitum reducat, abq; omni in ſuos iniuria prohibeat. ſub finem literarum à crudelitate, locorum ſcripturæ Sacræ nōnullorum autoritate, more ſuo ac ſolito maiori laudandæ, quam obſeruandæ eius ſtudio Regem dehortabatur. Rex in eadē ſimulatione, qua antè uſus fuerat, perſiſtere eum videns, tribus pontib. vniuerſum exercitum in vltiorem Dunæ ripam innox traduxit. Poſtridie iter facienti iterum literæ à Mosco redditæ fuerunt: Legatos ſuos maximis itinerib. progredi, expectaret venientes, ne tridui moram magno detrimento rebus ſuis futuram cogitaret. Regem nihil de celeritate cōſueta remittere cupientem tardabat difficultas viarũ; quòd Moscus, eo, de quo antè diximus, inſtituto à Lukis etiam Lituaniam verſus centũ & viginti ferè millium paſſuum ſpacio denſiſſimas ſiluas aluerat. Itaq; hīc quoque ſilueſtria erant loca, vix ſingulis peruia: propter crebras autem paludes interiectas magna præterea ex parte cœnoſa, per quæ ægrè iumenta euaderent. Accedebat huc, quòd à primis

mis omni pabulo, si quod fortè erat, consumpto, apud maiorem exercitus partem magna eius quoq; rei inopia laboraretur. Itineris is ordo obseruabatur, vt in primo agmine Lituani sub Palatino Vilnensi Duce & Christophoro filio limitanei militis Præfecto proficiscerentur: Hos Ioannes Sborouius Castellanus Gnesnensis aulici militis præfectus, qui iam tum ad Regem venerat, sequeretur. Post illum Vngaricus tam equitatus quàm peditatus incedebat. Hos Rex cùm robore exercitus sequebatur. Regem Ioannes Sbarasius Palatinus Braßlauiensis cum equitatu Polonico: Vltimum agmen Nicolaus Seniauius Russicarum copiarum Præfectus claudebat. qui quòd pacatis tum Tartaris nihil tumultus ab illis expectaretur, itidem ad Regem se cõtulerat. tormenta alijsq; bellicus apparatus omnis vnà cum eo, quem Samoscius ab oppugnatione Velisicensi ad Regem remiserat, per Vsuïatam aduerso flumine trahebantur. Cùm Lituani ferraementis ad siluas cædendas ac aperiendam viam idoneis destituti tardiùs procederët: Rex delectos ex Vngarico peditatu trecentos ad explicandam celerius cum Lituanis viam præmisit. à quibus magna celeritate via expedita primùm Lituanorum agmen xvij. Kal. Septemb. ad Vsuïatam peruenit: Rex decem ab ea millibus passuum confedit. Vsuïata in modico colle intra duos lacus ac flumen Vsuïatam sita, ab occidente Vsmiana lacu, ab oriente altero Vsuïata, à meridie flumine eiusdem nominis, qui per vtrunq; lacum decurrens ad Surasum in Dunam influit, clauditur. Cœperat ad arcem adinouere munitiones iussu Palatini Vilnensis cum Lituanis Georgius Sokolinscius. Huic cùm Vngari se adiunxissent, atq; vna nocte admirando labore ad portam tam propè, vnde telum adiici posset, fossa perducta, continenti scloppetorum ictu neminem in aduersa turri consistere paterentur: nomine simul & aduentu Regio, quem ex latis castrorum spatiis ab castello in omnes subiectos campos despectum habente cognouerant, territi, qui in præsidio erant, deditionem eodem die fecerūt. Rex ab Vsuïata Lukos versus tendens principio eadem rursus viarum asperitate, perpetuis siluis densissimè, quemadmodum antè ostendimus, inter se implicatis, ad hæc solo cænoso & impeditissimo exceptus fuit. Pòst commodiore aliquanto via vsus fuit, aridiore ac arenoso penè solo. Vbiq; tamen vt per loca inculta ac deserta magnam comeatus inopiam exercitus perpetiebatur. Reliquerat Rex ad tormenta, quæ ab Vsuïata terrestri itinere tardiùs subsequebantur, Nicolaum Seniauium cum Russicis copiis: apud hæc eò etiam vehementiùs laboratum fuit, quòd ex propter impedimenta tardiùs incedebant. Subleuata ta-

men deinde aliqua ex parte à priuatis Samoscij nauibus fuerunt: quas cùm vltcrius terrestri itinere trahere secum non posset, V-
fuiatam comineatus ac pabuli plenas dimiserat. sub idem tempus
Volminscius à Christophoro Radiuilo Lukos præmissus, aliquot
ab vrbe millibus cum stationibus hostium prælio commisso, ali-
quotq; captis, cæteros in fugam vertit. Samoscus, quòd pons, quo
aliàs in transmittendis fluminibus exercitus utebatur, penes Re-
gem erat, rate, quali ad Sokolam exercitum traductum ostendi-
mus, ad Velisium quas secum habebat copias traduxit. Accidebat
autem, vt cùm Velisio, quemadmodum dictum est, naues, quibus
comineatus exercitui supportabatur, Vfuiatam ab exercitu dimi-
sisset, tyrones pleriq; qui nuper nomina in militiam dederant, nec
magnum rei militaris vsum habebant, quòd ab eo præsidio, quo
maximè confidebant, relinqui se videbant, angustias itineris ac sil-
uarum, per quas duci se audiebant, magnitudinem veriti animis
ferè conciderent, compluresq; passim diffugerent: in quorum v-
num atq; alterum desertorum grauiori pœna constituta, reliquos
facilè Samoscus retinuit. Proficiscebatur via militari, quæ Smo-
lenscâ Lukos ducit: vt dextrum latus Regis teneret. qua via cùm
Moscos quoq; exercitus suos ducere soleat, quos quemadmodum
suprà dictum est, Lukis semper coge-
bat: omni ea pontes maximis
ac robustissimis ex trabibus facti erant, quia tamen vetustate ple-
rique vitium fecerant, non exiguus in illos ipsos reficiendos labor
militi impendendus erat. Excubabant ad Lukos & prata Oranen-
sia Tartarorum Nohaiensium turmæ aliquot, quas Vlanecius è
Principum Tartarorum genere in Moscouia natus ductabat. Eas
Chilchovus sub primam oppugnationis famam Velisium miserat.
Cùm Bobroiedovum quinquaginta à Velisio passuum millibus
accepto iam in potestatem à Samoscio castro, venissent, ac ab agre-
stibus, quo loco res esset, cognouissent, Toropeciam versus se reci-
pientes, inde agmen nostrum ex itinere obseruare instituerunt.
Scripserat Rex ad Samoscium, vt quàm primùm cum eo se con-
iungeret: qua de causa cùm à Smolenscensi via ad læuam Samo-
scius iter cōuerteret, Tartarus interim, qui iam antea semel à fron-
te ad Polonam flumen reiectus fuerat, iterum recurrerat: si quos
lentiùs insequentes extremum agmen obseruando excipere fortè
posset. Sed præterquàm quòd ea ratione, quemadmodum antè o-
stensum est, copiæ incederent, vt extremum agmen lectissimæ co-
hortes, ac turmæ aliquot equitū clauderent, Kosakkos etiam, quo-
ties eius rei facultas daretur, post agmen in insidiis considere Sa-
moscius iusserat: quibus si qui vestigia exercitus legerent excipe-
rent,

rent. Id cùm fortè ab iis, qui sub Vincentio erant, factum fuisset, ac in campum quendam è siluis aciem agmen nostrum explicaret, Vlaneciusq;, cùm Tartari signa conspicati retrò cederent, ipse ante alios progressus, vt se sequerentur, suos hortaretur, in Kosakkos incidit: ab iisdemq; circumuentus captus fuit, reliquos Tartaros fugientes siluæ texerunt. Samoscius cùm ad Oranésia prata quinque circiter millium passuum intervallo à reliquo exercitu confedisset, mox ad Regem inde accessit. Præmissi de exercitu Lituanico à Radiuilo antecursores Lukos versus fuerant: qui cùm ad Louatum fluuium progressi, itineris duce, qui vadum illis commonstraret, destituti ad arcem peruenire nō potuissent, Mosci interim, qui in præsidio erant facultatem nacti Demetrium quendam, qui in Lituania diu versatus tum ab exercitu Lukos transfugerat, cum literis ad Principem suum mittūt. deq; aduentu exercitus, & quòd pridie iam copię nonnullæ sub munitiōibus se ostendissent, certiore eum faciunt. Exercitu per angustias siluarum in aperta omni traducto, non parum iam ad summam rei profectum, ac quasi ad vniuersam Moscouiam aditus patefactus existimabatur. Constabat enim inter omnes, si Moscus ad prohibendum transitu exercitum se conuertisset: plerisq; locis, vel exigua manu nullo negotio eum distingere, àque re frumentaria in tam inuiis siluis, per quas viginti dierum spatio hæssisset, interclusum incommodo etiam afficere potuisse. Rex cùm ad arcem rectà ducere constituisset, Samoscius, qui situm naturamq; loci cognosceret, præmisit. Vielkoluki, ac si magna prata diceret, ab amplitudine ac frequentia vrbis, circumiacentis regionis totius amœnitate, atque cultu nomen acceperunt. Arcis in modicum tumulum subductæ, qui omnibus ferè ex partibus lacu, altissimaq; valle, quæ lacum vndique ambit, continetur, à meridie & oriente, à qua vna sola parte lacus non coit, imam partem Louatus fluuius ambit: angusta omnino semita inter lacus & suas ripas relictæ, quæ eodem, quo arx ac flumen ipsum, flexu in longitudinem sinuatur. vallo tum circumdata erat altissimo, quod non modò priuatorum ædificiorum, sed templorum ipsorum, quæ frequentia in ea sunt, pinnaculorū conspectum accedentibus eripiebat. Ad has munitiones, turres Germani cuiusdam artificis opera scienter dimensas complures: vnā verò à fronte, qua ab oriente inter lacum ac flumen patet, omnium firmissimam ac amplissimam adiecerat. Omnes autem cespite altissimo: maior quidem hæc viginti duos circiter pedes lato vestitæ erant. Louatus supra Ieserisciam ex lacu quodam deriuatus, à meridie, quemadmodum ostensum est, arcem perstringit: inde in se-

ptentionem versus, relicta arce, vrbeq; in duas partes scissa recto cursu per lacum Ilmenum sub Nouogardia, priori nomine in Volchouam commutato, in sinum Finlandicum se exonerat: navigationisq; hac opportunitate maxime Lukos locupletauerat. Vrbein amplam atq; ab vtraq; fluminis ripa latissime arcis circumiectam, quamuis mœnibus ac turribus ligneis, fossis etiam satis amplis munitam, quinto antè die, quàm castra Rex ei adiuuaret, instituto suo omnibus priùs rebus in arcein comportatis præsidarius miles incenderat. Samoscus iusta equitum peditumq; manu ac militaribus aliquot viris assumptis in viam, quæ ad Toropciam atque vltiorem Moscouiam pertinet, prouectus, ab ea ad arcem rursus deflectens Moscis se ostendit. Hostes conspicati, primò suas copias Toropciâ venientes rati, extra arcem progressi, mox signis agnitis summa celeritate se receperunt. quidam tamen ac in his Farensbekius subitò in eos inuecti aliquot affecuti interfecerunt. Samoscus ab omnibus partibus diligenter situ loci perlustrato, ad Regem se recepit. Iusserat sequi se ab exercitu alios quosdam, qui diuersa via excurrentes, ea qua venturus esset, sibi occurrerent. Hos à superiore arcis parte flumen transgressos Mosci conspicati, insidias ab ea parte posuerunt: itaq; celeriter eæ coortæ fuerunt, vt Ioannes Bornemissa summæ inter Vngaros virtutis Præfectus, cùm in turba ab irruentibus manus iniectæ ei fuissent, equusq; loco humido hæreret, veste relicta recipere se coactus fuerit. Moscus etsi suspicabatur Smolenscam potius Regem se conuersurum: in hanc tamen quoq; partem præ cæteris intentus, ad Toropciam exercitum Chilchovo Duce contraxerat: qui seu Smolensca seu Luki peterentur, quò opus esset, suppetias suis ferret. Mandata his in omnes casus dederat, vt à prælio omnino abstinerent: in singulos modò, si quos ab exercitu digressos, aut per agros palantes nancisci possent, intenti essent. Ipsis Lukis Knesiù Theodorum Obalenscium Lichovum cum summa autoritate, secundum eum Michaelem Chassinum & Oxachovum præfecerat: quodq; iis ipsis, quos constituerat, Præfectis non satis salutem arcis exercitusq; crederet, Ioannem Vieichovum primarium cubiuli ministrum, qui Lichovum cæterosq; in præsidio: Dementium Ceremissam, vt Chilchovum, qui ad exercitum erat, obseruaret, per eos dies miserat. Perspectâ loci, quemadmodum dictum est, naturâ, Rex qua à meridie fluuius arcem alluit, cum exercitu pulcherrimè instructo sub signis accessit: abq; altera parte Samoscio reliquas copias item latissime expansas adducente, horribilem speciem is vniuersi exercitus vno tempore accedentis, inque tot acies

explicati

explicati despectus hostibus præbebat. Postridie legati Moscouitici, nullis adhuc versus arcem munitionibus directis, in castra venerunt. Hi cum Smolensca Surassum venissent, quod Surasso Regium Imperium finiebatur, iis qui deducendorum causa pro more obuiam illis missi fuerant, nolle se ulterius progredi, nec in Principis sui ditione mandata sua exponere se posse ostenderant. Cum illi id in ipsorum potestate fore respōdissent: se quidem ad Regem redituros: ipsi si ad Principem suum reuerti vellent, neminem impediturum: tandem, ut ergo vi se pertraherent, hortati comites fuerant: risu excepti, neminemque ullam iis vim allaturum edocti, ipsi sibi consilium caperent, ridiculè ad extremum vi tamen adactos se sequi attestati, secuti fuerant. Consilio pridie Calend. Septemb. iis dato, eadem, quæ antè dixerant, iterarunt: negarunt posse se vlla de re agere, nisi prius Rex vniuersum exercitum intra fines reduxisset. Rex legatione tam absurda repudiata, eodem in consilio Samoscio, ut quæ cum illo de ordiēda oppugnatione communicaret, administraret, mandat. Rediit sub idem tempus in castra Drobisius. Missus hic paulò antè à Radiuilo Toropeciam versus, in turmam equitum à reliquo exercitū digressam inciderat. quæ cum paucis excubitoribus aliquot collocatis, quieti se dedisset, tanta celeritate impetum Lituari in excubitores dederunt, ut vnà cum fugientibus ad cæteros quiescentes delati, priusquam ab illis sentiri aut arma capi possent, eos occuparent, nonnullos cæderent: quosdam caperent, reliquos in fugam conuerterent. Samoscus militem, quem penes se habebat, primò per amnem non admodum altum, sed vligine valde impeditum, & ad Louatum restagnantem inter crebras hostium iaculationes, quæ eò pertingebāt, ponte: inde Louatum infra arcem duobus vadis traduxit: adque riuum è regione arcis manantem castra more Polonico curribus circumiectis communiit. Ad eas, quas antè habebat, copias reliquum peditatum omnem tam Polonicum quàm Vngaricum Rex illi attribuit. Vngari cum Ioanne Bornemissa & Stephano Carolo, qui Michaeli Vadasio successerat, statim transiēre: locoque occidentem versus capto, quo ire se iuberet ad Samoscium miserunt. Cum ille exteris præ cæteris indulgendum ratus, ipsi sibi locum legerent, se permittere ostenderet: illi rursus ad eius arbitriū rem reicerēt: ratus eum, quem institissent, locum maximè ab illis probari, eundem, ut retinerent, munitionesque ab eo ad arcem agerent, Bornemissa tormentariæ rei præposito, mandat. Interim, quòd Polonicum quoque peditatum citius subsecuturum arbitrabatur, ad inferiorem fluminis partem, qua vrbs antea fuerat, subito non-

nullos disponit, qui fossas munitionesq; ab ea quoque parte instituerent. Verum cum quod alios viminum ad corbes militares petendorum causa dimisisset, impedimenta eo die omnia traducere non potuisset, atratas cohortes aliquot praesidio illis relinquere necesse habuerat: praeterea reliquus etiam Polonicus peditatus tardauerat: quare fiebat, ut pauci omnino in opere essent: iiq; cum maius nihilominus pro numero suo opus ea nocte perfecissent, accidit, ut tyrones quidam ex iis negligentius sub arce versarentur, in quos postridie Mosci eruptione facta, priusquam subsidium eis ferri potuisset, vnum interfecerunt, alterum ceperunt: signoq; militari, quod lentius signifer proferebat, abrepto, in arcem properare se receperunt. Haud multo post reliquae cohortes cum impedimentis, vniuersusq; Polonicus peditatus aduenit, opereq; summa celeritate perfecto, sequenti nocte & à Polonis & ab Vngaris tormenta constituta fuerunt. Eadem nocte intervallum, quod inter Louatum flumen atq; lacum orientem versus exiguum intercedere diximus, perfodere Samoscio visum fuit. quod cum lacus fossae vicem arcis praestaret, si deriuatus fuisset, multo commodius per siccas fossas ad oppugnationem iturum militem iudicabat. Peditatui vniuerso Polonico ac atratis cohortibus Nicolaum Vrouecium praefecerat: praeterea vero inter primores quosdam compararat, ut cum ipse ad alia opera abesset, eorum aliqui in vices ad munitiones curarent. Euenerat tum fors ea Petro Kloceuo Castellano Sauichostenfi: qui ut homo ad militaria munia promptus, dum ipse ad opus inter frequentes tormentorum ictus, qui continuo ex arce in intentos operi dirigebantur, contendit, globo traiectus interiit. Sub hac Rex Louatum ipse transgressus, ut oppugnationem inspiceret, quod per tam altum eumq; recetem celsipitem non posse penetrare globos videret, ne iis iaciendis tempus eximi pateretur, Samoscium monebat. Itaque in pinnacula, à quibus sedilia tormentorum, quae per vallum disposita erant, dirigebantur, iaculationibus ab Vngaris conuersis, incensa mox ea fuerunt. Etsi autem ulterius ignis non progrediretur, quod sedilibus, quae diximus, exustis, in aggerem mox desinebat: illi nihilominus incendium conspicati, manu statim facta ad vallum successerunt: iustoq; temporis spatio sub eo versati, cum tandem hostis collecto animo ad repellendos concurreret, illique nihil eorum, quorum causa in eum locum progressi fuerant, succedere sibi viderent: sub noctem ad munitiones suas per lacum se receperunt. Legati interim qui in castris erant, incedio hoc in metum adducti, iterum admitti se petebant. cuius rei altera die potestate iis facta, quod ignis iam con-

quieuit.

quieuerat, illiq; metu iam liberati sibi videbantur, eadem qua antea simulatione vsi, primò Churládiam & Rigam Regi offerebant, his deinde Polotiam adiciebant: tandem pro captiuis Vsuatam & Ieserisciam, ex quibus Ieseriscia sola in potestate Mosci tunc erat. multis vltro citroq; verbis factis summa hæc fuit, vt spem facerent, posse ad æquiores conditiones pacis causa Principem suum adduci, si tabellarium cum literis hac de re ad illum mittendi potestas sibi fieret: Rexq; ipse non acquiescere se conditionibus à Legatis propositis per litetas ei ostenderet: interim ab oppugnatione abstineret. id vt illis permetteretur, Senatores quidam Lituani persuadere Regi conabantur. quòd cùm omnia tam diu frustrà tentari viderentur, omnibus incòmodis belli se potissimùm, apud quos sedes eius esset, expositos, periculoq; proximos cogitarent: ac si capta arx esset, defendendæ eius onus, quod in tot hostilium præsidiorum vicinitate, siluarum à Lituania interiectarum magnitudine maximam difficultatem habiturum intelligebant, ad se potissimum rediturum. Rex etsi ad omnia potius descẽdere paratus erat, quàm oppugnationem dimittere: vrgentibus tamen illis, Samoscium qui ad munitiones tum versabatur, assiduusq; in opere erat, vt de statu oppugnationis, quemadmodum postulatum à Lituanis fuerat, ex eo cognosceret, accersit. Duobus primariis Senatoribus Lituanis adhibitis, quid à Legatis petatur ostendit: quærunt ex eo Senatores ij, quid de successu oppugnationis polliceatur: nisi certam spem potiundæ arcis afferat, satius esse petentibus iam dari, quod haud multò pòst difficultatibus ipsis cogentibus maiori cum ignominia tribuendum foret. Respondet Samoscium, vt in re, quemadmodum omnia sint belli, incerta nihil certi promittere possit, ita bene tamen potius cùm consilio atq; fortuna Regis, tum virtute militum fretum sperare: præsens verò oppugnationis tempus eximi pati, quem alium exitum habiturum quàm vt si qua nunc expugnandæ eius facultas sit, ea postquàm anni tempore in autumnum iam vergente consuetæ regionibus iis tempestates, effusi q; imbres ingruerint, nulla prorsus relinquatur? Rex quemadmodum antè in animo habebat, inducias dandas non iudicabat: vt suum interim negotium vtraq; parte, ea qua antè ratione administrante, literas Legati ad Principem suum darent, permisit: iis suas addidit, quemadmodum petitus à Legatis fuerat, quibus diem certam intra quam rescriberet, illi præfiniebat: simul Vngaros vallum subire, abq; ima parte eius, cuniculum aperire, huicque puluerem subiicere iubet. Itaque ponte ab eo loco, quo angustior lacus erat, subitario opere strato, reliquoq; opere vna nocte perfectò, pulvis

sub crepusculum subiectus, ac à meridie deum incensus, turrim, quæ ab ea parte erat, corripuit: cespitemq; disiecto parietem propugnaculi nudauit. quem cum Vngari mox incendissent, Mosci incendium, quod maximum exortum erat, restinguere conarentur: nec nostri à continuis in Moscos ex omni tormentorum genere iaculationibus, nec illi à conatu restinguendi ignis, magno cum incommodo suo, prius cessarunt, quàm nox interueniens & nostris scloppetorum usum eriperet, & illis opprimendæ flammæ spatium daret. Ab altera parte munitiones hostium, quas per maius, quod demonstratum est, propugnaculum egerant, vineæq;, intra quas tormenta constituerant, quàm maxima nostrorum tormentorum vi de vallo proturbantur: cumq; impigrè tormentis res administraretur, vineæ omnes ferè de vallo deiectæ fuerunt, hostesque se à tormenta subdixerunt. Plerisq; cuniculum inde ad propugnaculum agendum existimantibus, Samoscio ea de causa minus id probabatur, quod in solo humido ac palustri, intra flumen atq; lacum medio vix cuniculo locum fore iudicabat. quod verò propugnaculum id vltius nonnihil quàm reliquæ turres, ita prominere animaduerneret, vt nulla ab aliis propugnaculis tormenta rectis ictibus per frontem eius dirigi posse: omnesque qui à lateribus in eam partem acciderent, transversis ferri viderentur, si ad eum locum miles succederet, quod à tormentis lædi non posset, vel per ipsum cespitem multò faciliore ac commodiore ratione ligonibus ad turrim viam patefieri posse sibi videri ostendebat. Itaque fossam versus propugnaculum duci iubet. quam rem Luca Syrneo cum atratis cohortibus impigrè curante, cum vltius progredi vellet, palis, quos iusto spatio ante vallum ingentis magnitudinis confertissimos in terram defixos obiecerant, prohibitus fuit. Postridie vineis ac tormentis hostium, quemadmodum dictum est, iam antè summotis, nonnulli ex nostris inter se cohortati nullo Imperio ad propugnaculum excurrentes, scalis admoctis, vallum scandere cœperunt. His à Moscis partim à fronte deiectis, partim per auersam portam, quæ ad Louatum ab oriente pertinebat, erumpentibus circumuētis, quidam ex iis grauissimè vulnerati relictis fuerunt. Samoscio, qui alia tū ad castra curabat, cū de irruptione ea nostrorum cognouisset: subito ad eas munitiones se retulit: conspicatusq; vulneratos, quos diximus, aureis aliquot nummis depromptis, quos vt tyronum animos ad maturandum impigrè opus præmiis inuitaret, ad tormenta semper expositos habebat, certam pecuniam si qui vulneratos retulissent, pronūciat: quibus relatis: vt leui initio successum eius, quod animo proposuerat,

peri-

periclitaretur, ligone vni dato, præmioq; proposito, quid fieri vellet, ostendit: interim si primo successisset, qui eum sequeretur, paratos esse, ac ad fossam inferiorem procurrare, ibiq; se continere, & signum expectare iubet. Contra eruptiones hostiũ Vibranouiũ opponit: eum cum scloppetariis aliquot secũdũ ripam fluminis propius versus propugnaculum, atq; auersam portam, per quam erupturi hostes erant, succedere: Veierũ præterea ex munitionibus diligenter tormẽta in erumpentes emittere iubet. Ille, quẽadmodum iussus erat, accepto ligone, per fossam intra munitiones nostras ad palos vsque, quos ostendimus, peruenit: inde summa celeritate per crebras hostiũ eiaculationes ad vallum procurrit, eiq; se applicans iam extra tormẽtorum hostilium iẽtum, cespitem ligone scalpere incipit. Hostes à diuersa parte circumueniẽdi eius causa se effundunt. His Vibranouiũ, qui ad ripam fluminis, quẽadmodum dictum est, cum scloppetariis aliquot collocatus fuerat, à tergo se ostendit: cumq; creberrimis præterea tormẽtorum iẽtibus, qui ab omnibus partibus ex munitionibus in eos dirigebantur, peteretur, reiecti fuerunt: Vnus verò ex iis Sabinus Nassouus strenuus manu inter Moscos, & qui è præsidio Susfensi magnis incommodis nostros affecerat, duob. globis frontẽ à Vibranouiãnis perstrictus, vnoq; à Veiero emissio sub pedibus eius trãseũte perculsus ad stationes à nostris pertractus fuit. vbi se collegisset, interrogatus de statu præsidij omnia dicebat, quibus spem potiundi eius nostrorum minueret: non eius generis arcem esse, quæ cum superioribus à nostris expugnatis cõparari posset: vallo crassissimo cingi: turres latissimo cespite protectas nec tormẽtorum iẽtibus, nec incendiis patere: propugnaculum illud vnum munitissimæ arcis instar esse: ternis ingentis magnitudinis trabum ordinibus singula eius latera reuincta: altissimo cespite vestitũ: ne cuniculis quidem tentari posse, cum propter soli palustris humiditatem, tum quòd fundamentũ ex firmissimis palis, ac ingentibus solidisq; saxis subiectum haberet. Hæc Samoscium omnia magis in sentẽtia cõfirmabant. Nam & quòd cuniculo antè aggressus eam non fuisset, benè cecidisse intelligebat: & quò maior lignorum vis vnum in locum congesta esset, eò & citiũs incendium tolli posse, maioresq; vires sumturus iudicabat. Postridie aliam fossam secũdũ flumen, qua Vibranouiũ antea constiterat, duci iubet: subsidia in hac contra eruptiones collocat: tormenta item trans flumen contra auersam portã transducit: simul magnam materiẽ vim comportatam, stupa inuolutam, sulphureq; ac picce oblitã, Stanislaï Kostkæ opera ad futurum incẽdium præ-

parat: quibus rebus perfectis summo mane, eodem, quo antè modo ligone dato, alterum rursus immittit: ei mox alios summittit: ut crescente tandem multitudine concurrētium, vnaq; cum ea opere, iam triginta circiter hominibus capiendis os in cespitem patefieret: ac ad turrim ipsam perueniretur. Fortè eo loco fenestra olii fuerat, priusquàm terra obtegeretur. per hanc Mosci scloppetis nostros, nostri item Moscos mutuò arcebant, simulq; excussis ignibus, ligna, quæ secum attulerant, inferebant: Moscisque hastis tandem per fenestram gerere rem instituentibus, eas arreptas illis extorquebant. Samoscus interim ad alia castra paululum se receperat: veritusq; ne perperam quid administraretur, ne se absente ignes inferrentur, vetuerat. Postquàm admoueri ignem sensit, statim accurrit: iamque eò rem progressam videns, ut itrenuè eam vrgeret, militem hortatus, tædas iam antè eum in vsum præparatas, quàm frequentissimas subiici iubet. Multorum hîc è Nobilitate etiam cùm aliorum, tum præcipuè Christophori Rosdraseuij Præfecti Larciciësis, qui sub ipsum illati ignis principium, absente Samoscio, ad extremam fossam ac palos procurrens, omniaque pericula magno animo excipiens, promptissimè rem adiuuabat, singulare studium enituit. Non deerant sibi tanto in periculo Mosci: coriisq; madefactis, & quibuscunq; aliis poterant rebus incendio occurrebant. Magna tædarum atq; ignium vi toto die continuo in turrim coniecta, nullum tamen adhuc incendium erumpebat. qua de re variis in consilio sententiis dictis, cùm quidam adhuc cuniculos tentandos arbitrarentur, Samoscus, etsi in ancipitem curam ex diei eius euentu coniectus erat, nondum tamen planè de suscepta incendij spe deiectum se ostendebat: posse & parua scintillam in magnum incēdium tolli: suspicari se tantū ignis atq; tædarum huiusmodi lignorum ac aridorū præsertim strui admotum non sic abiturum. quod si minùs tamen nunc successisset, sequenti nihilominùs die denuò ignes inferri iussurum: omniaque interim maiori diligentia præparaturum. Ab altera parte Vngari irruptionem, quà ab ipsis aditus in vallum patefactus erat, flagitabant. Samoscus, quòd arduus indeq; præceps locus erat, ad Regē se relaturum ostendebat: interim in omnem casum, quis ordo irruptionis seruari deberet, si tentanda Regi videretur, disponebat. Mosci interim in tam ancipiti discrimine versari se videntes, cōtra os, per quod Vngaros irrupturos metuebāt, crebra tormenta collocabant: ab altera parte incendio quibuscumque poterant modis contraheniebant. sed nulla omnino restinguendi eius ratio ostendebatur: quòd ut quisq; ad opprimendam flammā turrim ingres-

sus fuerat, fœtore atque fumo protinus exanimabatur. Cùm quò diutius ignis suppressus esset, eò maiores vires cōcepisset, de secunda vigilia magna flammarū vi per cespitem subito erumpēte incendium sublatum ædem Saluatoris, quæ proxima propugnaculo erat, corripuit: indeq; per pinnacula peruagatum reliqua priuata edificia populari cœpit. Samoscus, quò exercitū hostium in propinquo esse sciebat, excubias aliis nouis de exercitu adiectis mox firmat: præsidia equitum supra Vngarorū & Polonorum munitio- nes disponit: in mediis castris in equis omnes consistere iubet: ad easq; Stanislaō Solkeuio relicto, ipse ad Vngarorum munitiones se confert. Interim vt & tot hominū vitæ parceretur, nec munitio- nes, tormenta, ac apparatus bellicus reliquus, præda deniq; militi debita incendio corrumpere, ad deditionem Moscos hortaba- tur. Obsessi in extremo rem suam versari videntes, primario ad il- lum sacerdote missio conditiones nihilominus, tamquam integris rebus, proponebant. Samoscus retento penes se Sacerdote, Pau- lum Iulanum cum Ioanne Christophoro Droiuio ad eos mittit, qui quo loco res eorum sint doceant, vnamq; deditionis conditio- nem esse, vt clementiæ Regis se permittant. Inter hæc cùm illuxisset, simul Rex ac pleriq; Senatores ex superioribus castris accesserunt. Confluxit & lixarum ac calonum ad spem prædæ non exigui numerus: iamq; pars per vallum nitebatur. quod conspiciatus Vngarus miles, fremens expertes laborum ac periculorum oppu- gnationis ad prædam conuolare: tandemq; ab hoste quoq; crude- litatis, ac sæuitiæ pœnas exposcendas, illiusq; etiam sanguine tot commilitonum mortibus, multorumq; sæuissimè ab illo excrucia- torum suppliciis parentandum dicens: dum inani clementiæ stu- dio iam toties illi parcitum sit: dimissum ad Polotiam, Susam, Ve- lisum, Vsuiatam, per alia præsidia distributum: vires eius auctas, crudelitatemq; magis cōfirmatam, in arcem irrumpit: promiscuè omnes interficit. Idem Polonus miles facit. Miserat iam antea Sa- moscus, qui Palatinos primariosq; Præfectos deducerent. Addu- cti ab iis fuerūt Præfecti tres, Ioannesq; Vieichouus, de quo supra dictū est. de eo cùm vt homine magna apud Ducem gratia, secreto- rumq; omniū conscio diligentius Samoscus interrogasset, ille mo- re Moscouitico ad supplicium & cruciatum se quæri existimans, longius è conspectu Samoscij versus castra productus, cōspiciatus in proximo Georgium Farensbekium, cum quo in Moscouia no- titia illi intercesserat, ad eum vitæ deprecandæ causa se proripuit. Id fugam Vngarus miles interpretatus, subito in eum impetu fa- cto, nullo opem ei ferre valente eum interfecit. Iam ignis ad forn-

ces, in quib. pulueres tormentarij asseruabantur, peruenerat. quo periculo oblato pars se subducebat, nōnulli à præda & cæde nullo periculi metu auocari se passi in arce remanebāt. inter quæ subito ingenti fragore edito, puluis incēsus fuit; magnāq; cū vicinorum ædificiorum, tum hominum tam nostrorum, quàm captorū stragem fecit. Eo igne tormēta simul, & quicquid in arce armorū erat, quorū ex Liuonicis manubiis magnū numerum eò Moscus congefferat, instrumētumq; militare, ac reliqua præda omnis partim exusta, partim corrupta fuit. Ex maiorib. tormētis vnū solum accipitris imagine, ac circa id minora nōnulla, quæ loco inferiori dirutis ædificiis cōtra os, per quod Vngari irrupturi erāt, disposuerant, reliqua ignis fecit. Mortuos, quorū passim magni acerui iacebant, à lixis sepeliri: fossas è quib. oppugnata arx fuerat, à milite suppleri Rex iussit. Inde arcis restaurandæ muniendæq;, quòd sine ea regionē agrumq; ab hoste captum nulla ratione retinere se posse videret, summā curam suscipiendam sibi intelligebat. Itaq; adhibito architecto Italo Dominico Rodolphino Camerte, secūdum eam rationē, qua ipse opus dimensus erat, in Polonos, Vngaros & Lituanos, æmulatione Nationū eò citius perfectum iri existimās, id partitur. Erat, quēadmodum suprā ostensum est, exercitus hostiū ad Toropciam; qui, quemadmodum iussus erat, prælio dimicare in animo non habebat: in singulos saltem, si quos fortē ab exercitu frumentandi, aut pabulandi causa digressos, excipere posset, intentus erat: Regeq; obsessione ad Lukos occupato, quinquaginta circiter è nostris ea ratione oppresserat. Huic rei cū obsidione iam finita occurrēdum Rex existimaret, primū Georgium Barbelium Vngarorum equitum alæ Præfectum, Polonis aliquot, ac Vngaris equitib. scloppetariisq; ei attributis, cōtra hostem mittit. postea præstare ratus, si iustas copias mitteret, quæ pugnādi potestate ab hoste facta, occasione data fortunam tentarent, Ioannem Sbarasium Palatinū Braslauensem cum delectis ex omni Polonorum, Vngarorum, Germanorum equitū numero mittit. Huic mandat, vt assumpto Georgio Barbelio, & qui cum illo præcesserāt equitib. propius ad hostem accedat: ac si qua rei gerendę opportunitas detur, prælium cōmittat. Sbarasius sub vesperam castris egressus per totamque noctem itinere cōtinuato, postero die Barbelium assequitur: communicatoq; cum illo ac Farensbekio consilio, quem Samoscius tunc aduersa valetudine impeditus, cū præcipua iuuentute ex comitatu suo miserat, relictis eo die ex labore iumētis sub noctem Albertū Kiraliū, cum certo equitum Polonorū & Vngarorū numero de secunda vigilia præire: eum vnus milliaris interuallo

teruallo cūm ala equitum Barbelium sequi iubet: cum reliquo agmine mox ipse subsequitur. Kiralius noctu progressus in hostium excubias incidit; quas ad pontem, circa quem scloppetarij aliquot hostium in insidiis confederant, persecutus: iis reiectis, quod intempesta nocte non ulterius progrediendum sibi statueret, eo loco se continuit. Mane Barbelius, ac paulo post reliquus exercitus eum consequitur. Adiectis aliis nonnullis levis armaturæ militibus denuò Kiralius præmittitur. Exercitus interim hostium, delectis ex omni suo numero quater mille circiter, qui nostros insequentes morarentur, ac demum ipsi quoq; subsequerentur, Toropciam versus, & in Moscouiam se recipiebat. Vltimi cūm de aduentu exercitus nostri cognouissent, territi, continenter & nō minūs celeriter ipsi quoq; euado faciebāt, vt fugæ consimilis profectio videretur. Antecedebant exercitum ex Nobilitate quadraginta circiter equites, & ad Kiraliū iam peruenerāt. Hostes flumen iam trāsgressi erāt: instructaq; acie, si nostri flumē trāsirent, vt prælio cum illis decertarēt, expectare videbātur: mille equitib. cis flumen relictis, qui nostros distinerent, ac in suū locum pertraherēt. Hi partim velitando, partim cedendo ad flumen eos pertrahūt. in cuius aduersa ripa scloppetarios longo ordine disposuerant. Illis à Stanislao Sabocio, ac equitib. Germanis, qui sub illo merebāt, deiectis, nostri transmissō flumine, reiectisq; hostium scloppetariis, à latere in aciem hostiū inuehuntur. Illi primūm ad resistendum se cōparantes, mox alia signa ac maiorem exercitum aduenire conspicati, ne vnum quidem impetum eorum tulerunt: pars Toropciam fuga petiuit: nonnulli via regia Moscouiam versus fugerunt: alij in proximas paludes se abdiderunt. Nostri, etsi nox iam appetebat, per quindecim tamē ferē millia passuum vltra Toropciam hostem insecuti, vltra quingentos in fuga ea conciderunt: ducentisq; captis, ac in his maxime insignibus Damiano Ceremelsino, de quo supra dictum est, ac Ioanne Nassokino Offanasi filio, quem paulo ante discessum Regis Vilnam pro Legato ad Regem missum fuisse ostensum est, paucis è suis desideratis aut vulneratis ad exercitum redierunt. Toropcienses præsidarij cūm propiūs accedere nostros vidiissent, rati ad obsidendos se venire, more suo statim oppidum exusserant: omnibusq; rebus comportatis in arcem se receperant. Interim Philo Kmita Palatinus Smolenscensis non exigua levis armaturæ equitum manu coacta, in agrum Smolenscensem excurreret, secundisq; populationibus aliquot inuitatus Smolenscam longiūs progressus fuerat. Sed cūm ad decem millium exercitu coactō vehementer eum hostis premeret, captiuis,

quos circa se habebat, interfectis, & leuioribus aliquot tormentis relictis recipere se Orsam coactus fuerat. Iam cum Vsuata Rex esset, Nicolaum Dorohostaiscium Palatinum Polotiensem ad Neuelam oppugnandam, miserat: quod ea via à Lukis regredi constituerat; Dorohostaisciusque ipse ac pro eo Lituani partes eas deposceret. Sita Neuela est supra Lukos Lituaniam versus in cōplexu lacus, ex quo eiusdē nominis fluuius se deriuat, iam antè sub Sigismundo Augusto Polonorum cum Moscis pugna nobilitata. Cum pro numero præsidiij nō satis multi milites, nūq; in hoc genere belli nunquam ante hac versati conuenissent, ab eaq; parte qua lacus castrū alluens difficiliorem oppugnationē faciebat, loco min⁹ opportuno obsidere eam instituisse; hostis etiā continentib. iaculationibus & eruptionibus paucitate eorum contempta, acriter se defenderet, hucusq; obsidio ducebatur. Lukis in potestatem redactis, primum ex atratis quingentos eò Rex misit: haud multò post etiam Ioannem Borneimissam cum Vngarorum cohortib. & maiorib. tormentis aliquot: tandem sollicitus de euentu obsidionis, quòd iter, quemadmodum dictum est, facere illac constituerat: Samosciu cum iis quas habebat copiis ire eò iussit. Hic, cum aliquot iam milia progressus fuisset, nunciu redacti in potestate præsidiij in itinere accepit. Borneimissa enim, postquā eò venisset, ex priori nostrorum paucitatis contemtionē hostibus erumpentibus, manu ipse cum iis congressus, nonnullisque interfectis intra munitiones eos compulerat: Inde magna diligentia in oppugnationem incumbens, ab ea parte qua cum continente cōiungitur, proximè hostiu munitiones maximo militis labore fossas promouerat: veteres, à Litvano milite propius institutas, auxerat. cumq; continuo militis labore ad fossam, quæ à continēte castrum ambiebat, opus promouisset, progressu in validas contignationes trāsuersis lignis confibulatas incurrerat; quibus decem pedes in latitudinem ab ima parte ad summū vsq; superiniecta humo labrum fossæ hostes munierant; indefessoque studio securibus materia tandem amota, tanto silentio ad munitiones hostiu peruenerat; vt non prius ab illis sentiretur, quā miles ad incendendum parietem missus, mœnibus ignem subiiceret. Qua re ita hostes perculsi fuerunt, vt subito ne quicquā reclamantibus Præfectis deditionem facerēt: Itaque oppresso mox incendio integra in potestatem venit. Tormentorū ac reliqui instrumenti militaris pro captu castelli iustus apparatus: pulueris tormentarij præter diligentiam Moscouiticam prouidendorū præsidiiorū, quod in nullo adhuc euenerat, non plus dimidiato vase reperiū in eo fuerat. Rex nuncio hoc

deditio.

deditionis accepto iam de discessu suo ac de statu Prouinciæ captæ constituendo cogitans, ex itinere Samosciū reuocat. Duo omninò è propinquo præsidia, Toropecienſe, ac Sauolocienſe imminabant, quæ vniuerſæ ditionis eius poſſeſſionem turbare ei poterant. Plebe præterea ruſtica, ut in nouo imperio inſida: Lituaniã verſus maximis ac vaiſſimis ſolitudinib. interiectis, Toropecio & Sauolocia inſeſtis relictis, præſidium ipſum vndiq; ab hoſtibus & difficultatibus obſeſſum, ab omniq; ſubſidio intercluſum nõ ſatis tutò ibi futurũ intelligebat. Sauolocia præterquã quòd Lucẽſi præſidio maximo incòmodo futura erat, cogitãti iam de futuri anni expeditione, neceſſariò etiã occurrebat. in inſula enim lacus, ex quo Velika fluuius ſe deriuans primò Opockam, inde Oſtrouia, ac deinceps rectà Pleſcouiam, atq; infra eam in lacum Pelbam inſluit, tanquam in capite viæ Pleſcouienſis ſita, Pleſcouiam, quo ſuſcepti belli ſeries poſtulare videbatur, eunti, non exiguam moram obiectura ei videbatur. Quod eò magis præcauendũ illi erat, quòd ſi per continuas rursus ſiluas Polotiã Pleſcouiam contendentem hoſtis, quod hæten⁹ omiſſet, itinere fortè prohibere inſtitueret, cum locum magnam ad eam rem facultatem illi præbere: eo verò ſi potitus fuiſſet, nihil Pleſcouiam ferè uſq; præter Oſtrouiam futurum intelligeret, quod iter eius morari poſſet. Occurrebat omnibus hiſce rebus cum oppugnationis difficultas, quæ ſumma proponebatur; quòd Sauolocia maximo lacu vndique circumſuſa, nullos omninò è terra niſi per pontem vnum accèſſus habebat: tum anni tempus ipſum, quod iis in locis menſe iam Octobri aliàs pluuium eò maiores tempeſtates atque incommoda allaturum exiſtimabatur, quòd minùs imbrium proxima æſtas habuiſſet. Mit- tit nihilominùs Samoſcium huiuſmodi cum mandatis, ut conſilium ipſe pro tempore capiat: ac potiendæ quidem eiꝰ ſpe oblata, exercitũ ei adimoueat: ab omni ſpe deiectus, itinere ſupra ſe à dextera capto Lituaniã verſus ſe recipiat. Illi aucto tormentorum numero ad reliquas copias, quas habebat, quingentos pedites Vngaros, & alam equitum quam Gabriel Bekeſius Gaſparis defuncti frater ductabat, attribuit. Perfecta interim munitione arcis Lucenſis, cum Rex conſuetudine ſua ipſe ſemper ad opus eſſet, militesq; ne quod tempus ab opere intermitterent, hortaretur: eaq; tormentis, com meatu, ac omnibus ad deſenſionem neceſſariis reb. prouiſa: deſcriptisq; qui in præſidio manere debebãt, tam equitib. quàm peditib. ternis caſtris Neuclam inde Rex peruenit. Secuti Regem Neuclam fuerunt Legati Moſcici: qui excidij Lucenſis ipſi ſpectatores fuerant, & tum ad literas, quas ſcriptas

suprà ostensum est, responsa à Principe suo expectabant. Neuelæ per aliquot dies, vt Sauolocienſis oppugnationis euentum expectaret, Rex substitit. Interim tabellarij & Regis & Legatorum ab obsidione Lucensi in Moscouiam missi reuertuntur. Qui à Rege missus fuerat, longissimas literas attulit, in quibus superiorum literarum omnium argumento, more suo longa oratione repetito, quia Liuoniam à Rege vniuersam repeti intelligeret, vt quo à se iure possideretur, ostenderet, à Suentoslaō quodam Micislai filio, genus suum deducebat. Eum antequàm sacro baptismate Christiana religione initiatus fuisset, Iurg vocatum: ab eoq; Iurgo Horodum, quam arcem & vrbeim aliàs Derpatum Germani appellarent, conditam: inde cunctam Liuoniam ad se vnicum Micislai eius hæredem longa successione pertinere. Priores Poloniæ reges fratres appellare solitus fuerat: hunc non nisi vicinum: Inter alias conditiones, quas ad Lukos à Legatis eius propositas suprà ostendimus, fraternum quoq; nomē Regi detulerat. Responderat tum Rex, fraternitatem eius se non morari: Liuoniam, pro qua bellum suscepit, solam petere. Iam hisce literis fraternam illi necessitudinem deferebat, ac etiam eo inuito nomen hoc ad illum vsurpaturum se ostendebat. Summa hæc erat, vt publicæ concordie causa titulum Liuoniæ cum Rege se comunicaturum; quatuor præterea castellis eius, in quibus Kokenhausum præcipuum erat, cessurum se illi demonstraret, si Rex vicissim Lukos, Velisum & Neuelam vetustæ ditionis suæ, nuper sibi adempta redderet: ampliora madata se Legatis suis perscripsisse. Hi postridie ad Regem adducti, cum Senatoribus agendi potestatem dari sibi petierunt. ter cum iis congressi trib. proximis dieb. alia sex ad priora quatuor castella adiecerunt, in quib. Runeburgum potissimum, cætera ignobilia castella erant. Nulla alia mandata deinceps iis proferentibus, re infecta à colloquio recessum, permissumq; illis fuit, vt in Lituaniam, inde in Poloniam Regem redeantem sequerentur; dum noua à Principe suo mandata acciperent: quod ipsis vltro petentibus eò libentius Rex permisit, quod sibi quoq; interim, quis Ordinū de futuro bello animus futurus esset, cognoscēdi spaciū dari non molestè ferebat. Captis Lukis & Neuelâ, Ieseriscia, quindecim à Neuela millib. passuum, tamquā sinu nostrorum præsidiorū vndiq; cincta relinquēbatur. Qui in præsidio erant ab omni defendēdi sui spe interclusos se videntes, deditiois spem Regi fecerunt. Itaq; missus eò Radiuilius Palatinus Vilnensis, antequàm Neuela Rex discederet, in deditiōē eos accepit. Interim Sauolociam cum exercitu Samoſcius peruenit. Totus autē ille tractus, cum per apertos ac patentes campos

campos frequentissimasque villas iretur, non mediocri voluptate omnes affecit. Moscouitica enim ditio ut finitima, quemadmodum ostensum est, siluestris pleraque est: ita mediterranea bonitate agri, glebæ ubertate, fluminum ac lacuum plerisque in locis opportunitate, villarumque frequentia nulli cedit. Lucensis verò ager rebus iis cæteris fetè omnibus etiam præstat: unde dum ad Lukos exercitus erat, in summa omnium rerum copia erat. Oppidum Sauolociam, quod ad Plescouiensem Lucensemque viam fuerat, sub primum Regis ad Lukos aduentum præsidarius miles more suo deleuerat: pontemque qui ab arce ad oppidum pertinebat, interciderat: Arx sita, quemadmodum antè demonstratum est, in lacu est. qui à Velika fluuio effusus, abque omnibus partibus latissimè restagnans, latissimas tamen ab oriente & occasu aquas habet: quòd inde ex alio superiore lacu flumen erumpens, occasum versus exitum habet: quà angustissimus est: non minùs trecentos passus in latitudinem patet. Samoscius præmisso Christophoro Rosdraseuio cum alis aliquot equitum in Plescouiensem viam, alteram quæ ad Neuclam pertinebat, Lucam Dsialinium, ac Nicolaum Vrouecium obsidere: ac si qui ex Neuclanis dediticiis ad præsidium id, quemadmodum facere solebant, adiungere se vellent, id ne faciant, ac in vltiorem Moscouiam se recipiant, adigere eos iubet. Ipse ab exercitu Sauolociam præcurrens ambitu capto, abque omnibus partibus arce circumita, reperit Notum versus, aliam eodem in lacu contra castrum insulam esse: quæ à plerisque partibus lacu, ab aliis vlginoso amne ac natua fossa defenderetur: eadem breuissimum ad arcein traiectum esse. Itaque cum si eò exercitum traduceret, vtrumque se consecuturum intelligeret, ut & contra quasuis vel maximas copias hostium tutissimo loco consideret: & eodem ex loco maximam oppugnandæ arcis facultatem haberet, quàm latissimè ad maioris exercitus speciem hosti obuiendam signis explicatis sequenti die exercitu omni illum in locum traducto, castra communiit. Omnibus maximam difficultatem oppugnatio habitura videbatur, arce ab omnibus partibus propter aquas inaccessible, opere præterea munita, anni tempore incommodissimo, quo pluuiis, frigore, gelu, quæ in propinqua expectatione iam erant, continuò miles transferetur, Samoscius non planè tamen desperandum putabat. Itaque quæ ad oppugnationem pertinerent, administrare cœpit: Erant è regione castrorum nostrorum tria propugnacula ingentis magnitudinis: extrema duo ex maximis robustissimisque trabibus contignata: medium minus aliquantò: fenestris ad tormentorum usus, quemadmodum & reliquorum la-

terum propugnacula omnia apta. Hæc quòd non cespitate vestita, sed veteri more argilla incrustata erant, magnam in spem Samoscium adducebant, fore, vt decussa argilla & facillimè, vt materia veteri & arida, nulloq; humore nutrita incenderentur: & incensa propter tantam lignorum struem quàm latissimè incendium propagarent. Alebat spem eius Saburoui, magna ob virtutem inter Moscos & apud Ducem autoritate viri, arcisq; huius Præfecti institutum: qui quòd vel puluerem tormentarium frustra consumi, vel militem fatigari nolebat, summo silentio, quod non nisi in maximi metus significatione à Moscis fieri soleret, se suosq; intra munitiones continebat. quamuis sub primum exercitus aduentum decem circiter pabulatoribus nostris, quos oppresserant, minutim concisis, atq; ex arce iis præcipitatis, terrorem aduentanti militi incutere ea immanitate conatus fuerat. Samoscium ratis interim, quæ con-
 its ad arcem adigeretur, militiq; ad oppugnationem tédenti transitum præberet, Nicolao Vrouecio iungendæ negotium dat. simul munitiones fossasq; à castris contra arcem duci iubet. quibus post-
 stridie magno opere perfectis, tormenta mox constituta fuerunt: rateq; interea temporis ex altiore quodam ædificio, quod reliquis incensis solum hostes reliquerant, ab Vrouecio perfecta, primum tormenta complura, ab ea parte, qua angustissimus lacus erat dis-
 posuit: è quibus rectis à fronte ictibus propugnacula, de quibus dictum est, ferirentur: alia deinde à latere, quo meridie arx spectat: ne & per auersam portam hostes erumpere, nostrosque pon-
 tem transgressos, ac à fronte arcem oppugnantes, circumuenire possent: & simul, si qui in superioribus propugnaculis constitis-
 sent, vt directis secundùm latera ictibus tormentorum inde deiicerentur: quibus rebus administratis, oppugnationem ordiri constituit. Erat ab ima arcis radice accliuus versus eam ascensus, quem
 hostes vna altissimorum palorum sæpe, binisq; ingentium & acutissimorum ceruorum ordinibus, iusto inter singulos spatio reli-
 cto, obsepserant. Contra ea hæc Samoscium comparabat. quia lana destituebatur, centonibus stragulisq; equorum per vniuersum exercitum conquisitis, quàm plurimos ex iis saccos implet. Docet
 militem, quia loci natura à maiorum tormentorum vi, quòd ea de-
 orsum mitti non possent, satis illum defenderet, contra scloppe-
 tos, postquàm in aduersam ripam transisset, saccos eos supra cer-
 uos iniiceret: sub iisque delitescens, fossas mox ab ea parte sub ar-
 ce ageret, ex quibus deinde & hostem extra munitiones suas pro-
 gressum reiiceret, & ignem in propugnacula inferret. His rebus ita
 constitutis, ratis ab eo loco, quo iusto à castris intervallo, instituta
 erat,

erat, contra arcem protracta: magnoq; militum concursu certatim in id omnibus incumbentibus, inter creberrimas, quæ ex vtrisque munitionibus fiebant, ei aculationes, in aduersam ripam directæ fuit. sed quod breuior, quàm vt pertingere eò posset, reperiatur, vtrique tum ita discessum fuit. Christophori tamen Rosdaseui, Præfecti Lanciciensis, magnæ virtutis & nominis viri casu non mediocre à nostris detrimentum acceptum. Hunc dum ratis applicaretur, ad tormenta, quò rectius ibi omnia administrarentur, curare Samoscus iusserat: ille cum nihilominus procurrisset, globo ex hostium munitionibus supra dextrum oculum excepto concidit. inde ratis vt corrigatur, à peditibus Polonis retrahitur. quos dum hostes continentibus tormetorum ictibus ex arce petunt, qui funem regebant, perculsi eum dimittunt. Id conspicati tres alij è proximo pedites, cum tenere illam aliter non possent, in ratem insiliunt: ventoq; vehementiore abrepti ad hostium munitiones secundum proxima propugnacula deferuntur. Videntes hos Mosci aquis ab exercitu omni ex parte interclusos, nauigiis plerisq; quæ in arcem omnia subdlexerant, inscensis, magno numero ad eos contédunt. Hi acriter primum scloppetis, inde contis se defendunt, compluresq; ex hostibus deturbant: tandem cum vndiq; circumueniuntur, proximis cymbis è quibus hostes deiecerant, arreptis, in eas desiliunt, rateq; relicta euadunt. Interim eodem vento in aduersam ripam ratis ferri cœpit. in quam cum persequendæ eius finem nondum hostis faceret, Samoscus equitibus aliquot summissis eam recepit. Rate eodem die refecta cum ex superioris temporis casu miles perterritus, quem antea præmiis ad promouendam eam Samoscus prouocarat, minus promptus iam ad ministeria hæc cū periculo obeunda esset, Nicolaum Vrouecium necessarium suum ratem conscendere, saccoq; vno ex iis, de quibus diximus, ante se collocato, dirigere in aduersam ripam eam iubet. Vrouecius impigre imperata exequitur: aliquotq; gregariis militibus post se collocatis, ipse ab anteriore parte ea sola, quæ demonstrata est, ratione tectus, creberrimosq; globos obiecto sacco excipiens, stationibus hostium, quæ in extrema ripa excubabant, fuga in arcem se recipientibus, ad ripam ratem adigit. Miles & inprimis Vngarus confertim, quemadmodum iussus erat, pontem transgressus, sepem à ripa obiectam securibus primum scindebat: mox inde, quò celerius labore perfunderetur, cum alienissimo anni tempore omnia pericula frigoris ac aeris iniuriis leuiora duceret, saccis in ceruos non iniectis, nullis fossis ductis, aut vlla re earum, quæ imperata erant, administrata, argilla necdum decussa, ad ignem propugna-

culis adinuendum conuertitur. Non obscuram iam timoris & trepidationis significationem hostes dabant. verùm dum hi longo temporis spatio ceruos moliuntur: quorum cùm bini essent ordines, singulorum ordinum denùm ad minùs pedum latitudo erat: dum Georgium Sussium, qui faces ac ignes adferat, trans lacum mittunt: dum alia, quæ ei rei vsui sint, administrant, hostes recollectis interim animis, auersis omnibus portis erumpunt: integris curatisque corporibus nostros præ frigore & gelu ad rem gerendam penè inutiles circumueniunt: longissimis hastis, acutoq; & falcato ferro armatis, bardeschos ipsi vocant, breuiore armorum genere, ac frameis saltem vtentes propellunt: pars cæditur: pars in turba mutuò se impellens in lacum præcipitata aquis mergitur. Samoscus etsi deliberatum iam habebat, omnes potiùs acerbitates perferre, quàm cœptam oppugnationem dimitteret: diei tamen huius successu territos plerorumque animos ratus, consilio habito, quid in quoq; ad futura pericula animi esset, explorare constituit. Consilio eo habito, vix vnus repertus fuit, qui habendam rationem temporis, fortunæque concedendum, à quarum neutra iam subleuarentur, censeret. à reliquis omnibus vox nulla audita fuit, superioribus successibus suaq; virtute indigna: principioq; à Farensbekio factò, quiduis potiùs perferendum, quàm infecta re ab obsidione discederent, omnes statuerunt. Misit mox Samoscus Georgium Sibiricum cum literis ad Regem: ne incommodo hoc in oppugnatione, nimia militis properatione accepto perimoueatur: ne ab obsidione se reuocet: neu sua causa diutiùs Neuclæ subsistat, rogat: castra se posuisse ad obsidionem ducendam aptissima, cùm loci natura ac munitione, tum circumiacentium regionum fertilitate & abundantia: nihil sibi vel ad maximas quasq; copias hostium sustinendas loco tutissimo, vel in agro frumētis, pecore, materia, aquis abundante, ad omnium rerum vsum deesse posse. Hæbat Rex adhuc Neuclæ loco, quòd superioribus stationibus & Kosakorum direptionibus vastatus esset, quibus ex rebus comineatus ac pabuli inopiam existere necesse erat, in primis incommodo. Sub idem verò tempus ab aere etiam contagium quoddam, quòd primum ex Orientis partibus profectum, in Italiam inde ac Galliam, aliasq; regiones perlatum fuerat, vniuersam quasi Europam peruagatum Cracouiam quoq; ac Vilnam, atque inde ad exercitum peruenerat. Erat id non tam lethali aliqua vi timendum, quàm progressu atq; celeritate, qua proxima quæque loca complectebatur, admirabile. Primò inferiorem dorsi spinam horrore plerunq; occupabat: inde in capitis grauedinem & languorem, quos corripuerat,

puerat, resoluebat, pectori inprimis graue. quibus tamē intra quartum vel quintum diem non decessisset, eos in febrim degenerans interimebat. lethale ferē iis, qui purgantibus medicamentis, aut venæ sectione utebantur. quod vtrāq; respirationem grauiorem efficiebant: illa quod humorem omnem à capite in pectus magna vi trahebant: hæc, præterquam quod corpus refrigeraret, debilitaret etiam vires, quibus ad respirationem opus esset. Nomen vt nouo morbo certum nullum inuentum fuit. Rex ad eas copias, quas antè Samoscus habebat, nongentos equites Polonos, ac mille circiter pedites Vngaros cum Stephano Carolo ei adiecit, moxq; Vilnam mouit, Polotiæ eo, de quo dictum est, morbo, ipse etiam tentatus. Samoscus interim, quæ ad oppugnationem pertinerent, summo rursus studio apparare instituit: ratei quamuis ex satis magnis trabibus in latitudinem contabulata, quò latior tamen & expeditior ad arcem accessus militi esset, duplicari iubet. Nauigia cimbāsq;, quò pluribus circumfusus omnibus ex partibus oppugnatio administretur, viresq; præsidij quàm maximè distrahan- tur, per vicinas villas ac stagna magnā diligentia conquirat. Reliquis omnibus nauigiis subductis, vnum solum hostes reliquerant. Id cum Monachorum loci eius fuisset, ac ad maiorum retiorum vsus comparatum octuaginta ferē hominibus capiendis idoneum esset, quia tamen vetustate vitium fecerat, rimarumq; plenum esset, neglexerant. Samoscus qua patebat partim recentibus coriis bubulis, partim musco obstructo, vt commodè nauigari eo posset, effecit. Iisdem temporibus, cum intellexisset, Ioannem Suiscium Petri F. Palatinum Plescouiensem cum exercitu ad Porchouiam confidere, Martinum Volscium veteranum præfectum cum expedito equitatu exploratum eò misit. Suiscus, quod de discessu Regis audiisset, neq; per anni hoc tempus alium exercitum expectaret, dimisso exercitu Plescouiam se receperat. Itaq; accidit, quod euenire necesse erat, vt in nulla periculi expectatione incuriosius omnibus agentibus, ac sine metu commeantibus complures Volscius opprimeret, missisq; agrestibus, quibus parcere à Samoscio iussus erat, Nobiles aliquot captiuos secum in castra adduxit. Rebus iis, quas diximus ad oppugnationem comparatas, decem omnino diebus perfectis, Samoscus maiori nauigio, quod resectum ab eo ostendimus, militaribus viris aliquot assumtis lacum inuectus, quibus partibus maximè opportuna oppugnatio futura esset, accuratius cognoscit. Tormentis tria, quæ contra castra esse diximus, propugnacula, quò & argilla deterfa magis incendio paterent, & materia dilacerata apertis quasi venis celerius ignem rape-

rent, continuò quati iubet. Cùm peditatus propter tempestatum etiam iniurias, contra quas minus tectus erat, nec animorum nec virium satis habiturus videretur: Nobilitas equis missis, coniuratione inter se facta, ad arcem duci se flagitabat. Coniungebant se cum his pari studio, qui sub Farensbekio militabant equites, Nobiles nonnulli Germani. Samoscus in media acie, qui cum facibus ac tædis ad incendenda mœnia expediti essent, collocatis, à dextro cornu, contra quod superius propugnaculum oppositum esset, Polonos & Germanos: à sinistro ad alterum propugnaculum Vngaros, qui vtrinque à media parte ignes inferentibus, contra eruptiones præsidio essent, constituit: Polonis Vrouecium præfecit, illiq; in omnes casus Andream Orechouium substituit. Cum Germanis Ottonem Vxkelium Farensbekius misit. Ratem ab utroq; latere saccis, de quibus ostensum est, contra transuersos minorum scloppetorum ictus muniri iubet. Ea adducta inter confertissimas hostium eiaculationes in aduersam ripam applicatur: tempestateq; sub idem tempus commutata, post continentes imbres cum serenitate maius pugnandi studium omnibus incessit. Iam primatam transierant: simul nauigia milite, tormentis ac facibus instructa, omnibus ex partibus prouolabant: interim ex utrisq; munitionibus: magno cum hostium detrimento crebræ ex nostris eiaculationes fiebant. Cùm subito regias literas conclamare hostes cœperunt. Samoscus superioribus diebus propterea, quod cum Lucensi expugnationi magna ex parte præfuisset, tanquam crudelitatis eius authoris nomen suum horrore hostibus intellexisset, Regio nomine atq; signo, quod pro Cancellariatus munere penes illum erat, literas ad obsessos hoc argumento dederat: Iussisse Regem omni studio Samoscum in oppugnationem incubere: quod si tamen ultro in deditiorem venirent, pro clementia sua seruandos statuisse, abq; omni iniuria prohibitos velle: quæ quò diligentius obseruentur, cubicularium suum se mittere. Literas hæc reiecerant primò. postquàm quid in illis esset, edocti fuerant, ad sua præsidia Regem scribere debere responderant: hoc non eius iuris esse, in quo regie literæ reciperentur. Eas literas tum primùm voce, inde Præfectis aliquot scloppetariorum missis flagitabant. Data illis fuerunt literæ fidesq;. Misit simul Samoscus Ioannem Thomam Droievium, præfectum Premisliensem, qui arcem in fidem acciperet, Palatinosq; ad se adduceret. Hic primò non Palatinos modò, verùm militum etiam magnæ partis animos dubios adhuc reperit: tandem cedentibus timori militibus, Palatini reluctantes ad Samoscum adducti fuerunt. Deditiis fides seruata fuit.

matronæ.

matronæ præterea aliquot, quæ Lukis captæ fuerant, quod ne pudicitia earum in tanta itineris longinquitate ac militum multitudine negligentius haberetur, verebatur, à Samoscio condonata: mirantibusq; Moscis, ac vltro fatentibus, se eius ætatis atq; formæ matronas nostris reddituros non fuisse, postquam causam, ob quâ id à Samoscio fieret, intellexerunt, tum verò minùs etiam mirum videri debere dicebât, si in tanta morum diuersitate, fortuna quoque dissimilis esset. Ita arx & loci natura munitissima, & ab omnibus rebus ad defensionem paratissima, anni tempore, continuis imbris, ac gelu hostes iunante integra recepta fuit. Globorum candentium ne in hac oppugnatione vsus esse posset, Saburovus excogitârat. Aliarum enim oppugnationum euentu monitus, parietem, quâ crassior erat, interciderat: ac vno solo trabum ordine, quibus contextus erat, relicto, interiorem partem eius satis lato aggere, quem cratibus continebat, vestierat. fiebat inde, vt globi per tenuem parietem subito transeuntes in aggere hærent, ibiq; sua sponte tandem supprimerentur. Memoria inde Samoscus tenens Regem proximo anno per ea loca in hosticum vltius progredi in animo habere, tormenta & grauiorem militaris instrumenti partem Sauolocix deponere constituit: Stephanumq; Carolum cum Vngarico milite in arcem traducere omnia iussit. Hic veteri ponte, quemadmodum ostēdimus, ab hostibus interrupto: rate, qua in oppugnatione miles vsus fuerat, infirmiore, quàm vt tantæ molis tormenta promoueri per eam possent, alterius etiam pontis tam exiguo tempore efficiendi summa difficultate proposita, tormenta firmissimis, iisq; pluribus rudentibus apta, quò vno rupto alij subsidio essent, per lacum ipsum, quâ durissimum solum & maximè argillosum explorârat, cohortibus aliquot Vngarorum in aduersa ripa collocatis, in arcem à munitionibus nostris traduxit. In præsidio Georgium Sibricum cum Vngari militis parte relinquit: Farensbekium cum mille circiter equitibus latiore circuitu capto Opockam versus proficisci, conuersoque ad sinistram per Nelcerdam itinere ad Polotiam rursum occurrere sibi iubet. Nam quòd infra ad Velikam amnem sita ea esset, quæ natura fluminis esset, cognoscere: si etiam oppugnanda proximo anno foret, situm eius eò magis præceptum antè habere cupiebat, quòd eodem in loco sub Sigismundo rege incommodum acceptum memoria teneret. Eadem futuræ expeditionis cura itinera quoq; reliqua omnia: flumina, item, si quæ nauigabilia essent, pleraq; vt explorata antè haberet, operam dabat. maximè quòd lacum Vsciam esse accepisset, ex quo eiusdem nominis fluuius se deriuans in Vsi-

ciam lacum influeret, indeque mutato nomine in Dryssam lacum effusus eiusdem nominis fluuium efficeret, earumque potissimum opportunitate Sokolam à Mosco comineatu, aliisque rebus necessariis prouisam: diligentissime omnes meatus exitusque eius cognoscebat. Itinere inde ob imbrium ac frigorū iniurias, siluarumque, per quas ibatur, magnitudinem, ac pontium plerisque in locis inopiam aliquantō incommodiore, lue præsertim de qua dictum est, exercitum affligente, ut pacatis tamen circumcirca locis omnibus tutò per Polotiam, Vilnam ad Regem venit. Dum Rex hoc rerum successu expeditione Lucensi perfecta in Lituaniam se recipit, Moscūs, quò animi tristitiam aduersis rebus collectam discuteret, repudiata priore vxore: quod ipsius moribus toties ei licet, quoties libet, iam sextum tum maritus delectu puellarum publico indicto nouam induxit: idemque ex Proceribus etiam, & Consiliariis suis quosdam facere coegit. Delectus eius quemadmodum ex Nobili quadam captiua, quæ ipsa in delectu eo fuerat, cognitum est, hæc est ratio: Proceres nobilesque omnes, qui filias aut propinquas nobiles aliqua formæ commendatione in potestate habeant, edicto proposito, certo tempore omnes adducere iubet. Ad diem præparata iam antè eum in vsu domo spatiosa & ampla, per singula cœnacula duodenos lectos habentia totidem puellæ distribuuntur. ipse vno fene comitatus omnia ordine circumit: ut quodque ingressus est, folio iam antè instructo confidet: puellæ in magno omnium Principi suo placendi, ac ad eam fortunam perueniendi studio elegantissime omnes ornatae, ad gēua eius ordine singulæ aduolutæ, sudario auro ac vnionibus contexto in gēua iniecto discendunt. quam ex his maximè probārit, ducit: cæteras vel agris, vel pecuniā donatas dimittit. Rex Vilnæ paucis diebus commoratus, Grodnā proficiscitur. ac iam de futura expeditione cogitans, quòd tardiùs Comitias sibi habenda, tributumque si quod in illis scisceretur, seriùs exactum iri intelligeret, ne quod gerendæ rei tempus dimittere cogeretur, priuatas interim rationes mutua sumendæ pecuniæ iam tum inibat. Præter Marchionem Georgium Fridericum in Prussia Ducem, Augustum Saxonie, & Ioannem Fridericum Brandenburgensem Principes Electores de mutuo in bellum hoc præstando appellat. quo facto, duas simul res consecuturum se videbat, ut & suam erga illos omnibus in rebus fiduciam ostenderet: & eorum in re aliena studio Ordines inuitatos ad perficiendi pro suis commodis belli voluntatem eò magis accenderet. Credita ab illis pecunia ad certum diem, exactisque iam Comitias allata, ac vlteriùs deinde die prolato, ad tempus soluta fuit. Interim Kosakki

fakki Nisouij cum Ioanne Orisouio ab altera parte in Moscouiam Starodubum vsque populationibus progressi, omni agro longè lateque vastato, oppidum ac extimas munitiones arcis quasdam incenderunt; indeque ad Pociopouam excursione facta, ab arce repulsi, præda tamen magna acta se receperunt. Proficiscentè Grodnâ Regem, Rigensium nuncij secuti fuerunt. Ciuitas ea à Sigismundo Augusto in fidem iis conditionibus recepta fuerat, quæ ius ac maiestatem imperij in eam regij ferè eneruare, magisque ad ipsius etiam ciuitatis splendorem quàm vtilitatem comparatæ videbatur. Cum Rex iis legibus sociam eam, quam subiectam habere mallet, iam antè superioribus etiam expeditionibus, missis Legatis, de certis subiectionis conditionibus cum Rege egerat: reque Drohicini tandem in hoc itinere transacta, inissus à Rege Ioannes Demetrius Solikouius fuit, qui ciuitatem in fidem acceptam, iure iurando in verba Regis obstringeret. Cum primis de portorio constituendo actum fuerat. Nam cum omnis negotiatio Rigensis Dunæ fluminis nauigatione ferè contineatur, eaque iam magna ex parte superioribus victoriis Regis expedita esset: præterque Kokenhausium, Ascherotum, Lenouartum, quæ eo tempore in hostium potestate adhuc erant, quo morari eam posset, nihil reliquum esset: summæ æquitatis Rex iudicabat, vt quæ res tanto publico cum molimento, atque impendio perfecta, ad ciuitatis priuatorumque omnium fortunas maximam accessionem factura esset, eadem Reipub. commodum aliquod afferret: nec alia conditione commercia eò transferri volebat. Homines prudentes cum sine vectigalibus & tributis non posse subsistere Rempub. intelligerēt: rectissimè autem in iis prouinciis ea constitui, quæ armis recuperentur, conuenerunt tandem, vt portorium maritimum omnium mercium constitueretur: eiusque prouentuum duæ partes Regi sine vlla conditione: tertia ciuitati in portus, ac stationum refectio cederet. Relinquebatur in ambiguo de bonis, quæ Archiepiscopalis quondam iuris fuissent: de vallo cōtra arcem à ciuitate obiecto: ac aliis rebus quibusdam earum omnium definitio in Regis in illa loca aduentum reiecta fuit. Dum in Moscouia cum exercitu Rex erat, Ioannes Tertius eius nominis Sueciæ Rex ad Naruam classem miserat. verum integris tum adhuc ab ea parte rebus Moscouiticis, piscatoriis aliquot ædificiis in litore exustis, re infecta recipere se coacta ea fuerat. Interim Varsauiam ad Comitiam Rex venit. Ordines vt hunc rerum successum omnibus modis vrgeant, ac non latentur modò victoriâ, sed eâ etiam vtantur, hortatur: si vniuersam Moscouiam, ac amplissimum illud regnum vel appe-

tēdum vel sperādum non arbitrētur, cuius tamē maxima spes iam illis ostendatur, eousq; saltem in armis maneāt, dum Liuioniā vniuersam, quam ab initio iam præmiū belli huius sibi proposuissent, dignam & laborum suorū mercedem, & ad posteros virtutis monumētum relaturi adiungant: magnū incommodum in eo esse docet, quod ipse quotannis ad Comititia tributū causa obeunda in regnum reuocetur: militem continuīs itineribus cōfici: hosti respirandi suiq; colligēdi spaciū interim dari: quodq; tributa tardius exigantur, multas rerum gerendarū occasiones mora hac corrūpi necesse esse. quibus incōmodis quō obuiā eatur, vt biennale tributum sciscāt, flagitat. Ordines tributum nō recusare, à tempore, in quod flagitabatur, alieni videbātur. Priusquā aut ad vllam aliam rem accederēt, capita rerum quarūdam, de quibus leges perferri vellent, scripto cōprehensa Regi offerebāt, vtq; sancirētur, petebant, ita responsum fuit, vt quę cōcedi posse existimabantur, cōcederentur: quædam interpretatione lenirentur: pleraq; in aliud tempus conferrētur. Responso eo accepto, dierum aliquot spacio interiecto, idem quod antè iam scriptum tradiderant, nullis cōtra regiam declarationem rationibus aliis allatis, denuò tradunt. Rex ex Senatu aliquot, pariq; ratione ex Nūciorum collegio aliis delectis, vt iis de rebus vtrinq; moderatione adhibita dispiciant, negotium dat: quæ ab his communicatis sententiis proposita fuerunt, scripto comprehensa denuò Nunciis traduntur. ij diebus aliquot interpositis, idem quod antea fecerant, prius scriptum suum rursus Regi oblatum vrgent. Appetebat interim finis dierū Comititalium legibus definitorum. itaq; certis conditionibus res tandem conuenit: constitutionesq; iis de rebus promulgatæ fuerunt. Tributum inde primò simplex Regi perimiserūt: postea Rege partim iis, quas ostendimus de causis, tum quod præterea militi stipendium omne nondum solutum esset: apud Principes quos diximus, & alios priuatos noua nomina fierent: nouum adhæc bellum administrandum esset, nulla ratione satisfieri eo sibi posse demonstrante, duplex ea prius conditione sciuerunt, vt si pax interim cōuenisset, tributa quoq; cessarent: deinde iisdem argumētis à Rege illa refutata, vt collatis rationibus, quicquid stipendiis omnibus, ac ære alieno ob bellum hoc conflato, tum si quid deinceps in apparatus belli erogatum fuisset, exsolutis, reliquum ex tributo eo futurum esset, in Rauense erariū inferretur. Venerāt huc, quæadmodum suprā demonstratum est, Legati Moscouitici, per vniuersam Poloniam tamquam in triumpho ducti. Hi nouis mandatis à Principe suo acceptis, denuò hīc ad colloquia admissi, primum Neuen-

lenſes conditiones vrgebant; quibus rei tranſigendæ à Lituanis Senatoribus certam ſpem factam ſibi dicebant. quibus cùm aliis rationibus refutatis, tum quòd maioribus poſtea ſumptibus à Rege factis, Sauolociaque capta non integra ampliùs res eſſet; tandem more ſuo diu priùs licitati eò deſcèderunt, vt ad alia, quæ antè obtulerant caſtella Liuania, vrbibus ac caſtris potioribus Felino, Derpato, Mariemburgo, Parnauia, ac Narua, Principi ſuo receptis, reliquis omnibus Regi decederent. Rex niſi omni Liuania hoſtis decederet, alia conditione pacem ſibi faciendam cum eo non arbitrabatur. Hæc ſententia Ordinibus propoſita, publicè quoque omnibus placuit. Adhibiti colloquio cum Moſcis huic ex Nobilitatis Nunciis aliquot fuerunt, quò tergiuerſatione Moſci perſpecta, tota de re ipſi plenius collegas ſuos edocere poſſent. Vtriſque in ſententia permanentibus, infecta re à colloquio reſeſſum fuit. Rex ita à Comitiiſ diſceſſit, vt biennij tributo ab Ordinibus ſancito, non priùs pacem ſe facturum cùm hoſte polliceretur, quàm is vniuerſa Liuania exceſſiſſet. Sub finem Comitiorum Nuncij Nobilitatis per Stanisiaum Priemſcium, quem à bello reuerſum Nobilitas maioris Poloniae Nuncium creârat, & tum Nunciorum illud Nobilitatis collegium initio Comitiorum Marſchalcum è more prodiderat, Rege adito, vt remotis, quibus in Senatum ingrediendi ius non eſſet, dicendi poteſtas ſibi fieret, petebant; re impetrata, rogant operam dare velit, vt ea expeditione bellum finiat: ita Nobilitatem, maximè familias eius ruſticas, quarum ſalutem ſine ſuarum quiſq; fortunarum detrimento negligere non poſſit, tributis exhaustas, vt maioribus ferendis par res vix ſint futuræ. Reſpondit Rex per Cancellarium; bellum pacis ac publicæ vtilitatis cauſa à ſe ſuſceptum minimè ex inſtituto à ſe ali: hoſtem eò redactum, vt, ſi bellum cõtinuetur, non adeò magno negotio confici poſſit: ſe tamen conſentientib. Ordinum ſtudiis libenter conſeſſurum: quamprimùmque ad tradendam ſibi Liuiam hoſtem adduxerit, impetuque eius reſpreſſo, Reipub. otio ac ſecuritati conſuluerit, paci, quæ cum publica dignitate atq; vtilitate coniuncta ſit, nullam moram facturum. Publicè indè more Maiorum Regi valedicẽtes, vt de domeſticis etiã rebus, ac in teſtinis incommodis ſanandis cogitationem ſuſcipere velit, rogãt: nominatim de Regum eligendorum ſtabili aliqua ratione conſtituenda petunt; vtque iis de rebus, quamprimùm commodo Reip. id facere poſſit, Comitia habere velit. quò maius antea diſcrimen Reſpub. adierit, cùm partibus in diuerſa ſtudia ſciſſis, in duos Principes Reſpub. diſtracta fuerit, eò nunc, poſtquã metu hoc liberata

fit, ne idem periculum denuò subeat, diligentius prouidendum esse docent. Accedere huc controuersias, quæ inter sacrum & profanum ordinem intercedant; quarum & ipsarum non leuem rationem sibi ducendam, utque omnes tandem tollantur, plurimum Reipubl. interesse iudicent. Ostendit Rex per eundem Cancellarium, non minori studio ad domesticas res rectè constituendas, quàm ad perficiendum ex sententia bellum se ferri: & qui bellicarum rerum laudem non aspernetur, eo maiori tamen domi benè constitutæ Reipub. quàm maximè diuturnæ memoriæ relinquentæ studio se teneri, quod sine hac ne superiorem quidem gloriam stabilem perpetuamque esse posse perspiciat. De interregnorum ratione quoties cogitet, quanto in periculo superioribus temporibus Respub. fuerit, quibus electionum ac ambitionum studia ea tamquam fluctus quidam illam exagitarent; cum non minùs hæc, quàm in qua natus sit, omni studio sibi amplectendam, eò chariorem etiam habendam intelligat, quò maioribus honoribus atque ornamentis susceptum se affecerit, cohorrescere se animo, agnosce reque non nisi singulari benignitate diuina in commodiorem statum eam peruenisse. Iam ut de certa electionum ratione deliberatio suscipiatur, intelligere se: si id fiat, quantum & in re ipsa difficultatis futurum: etsi quod verendum videatur, occulta aliqua Reipublicæ vulnera ea nudet, incommodi inde metuendum sit: suam quidem operam atque auctoritatem Reip. ac Ordinum voluntati non defutura. Idem de concordia inter Ecclesiasticum & civilem ordinem sese iudicare: nihil ea posse suscipi utilius, atque ad Reipub. stabilitatem magis necessarium: sed utramque ad rem consensu animisque ob omni odio & affectione vacuis opus esse. Proinde sibi quidem summæ curæ ea fore: hortari autem ipsos quoque ut animos ad deliberationes rerum harum sedatos, nulliusque alterius rei, quàm patriæ ac publicæ salutis & dignitatis studio deditos afferant. Hortatus inde quemadmodum & superioribus temporibus fecerat, ut per absentiam suam otio & tranquillitati publicæ pro se quisque studeret, ac animo ad quæuis pericula excipienda parato esset, fausta quæque ac felicia, utque utrique, tam qui domi mansuri essent, quàm qui in bellum ituri ita rem gererent, ut mox læta utrinque gratulatione, in mutuos complexus ruerent, precatus iis fuit: ad quam vocem plausu à circumfufis excitato, Cancellarius eum ipsum plausum lætum omen futuri successus, ac non diuturni belli Regem accipere intulit. Sub idem Comitiorum tempus Sueciæ Rex, quibus partib. hac expeditione bellum orsurus Rex esset, per literas à Rege quærebat. Rex pro eo, quòd

antè ad bellum hoc maximè Sueciæ Rex hortatus se fuisset, ac mutua necessitudine celandum eum consilia sua non ratus, Plefcouiam se eo anno ire in animo habere ei ostendit: petentiq̃ue Legato eius, vt militem quem in Germania intercipiendæ Legationis Moscouitiæ ad Principes Christianos missæ causa scripturus Rex esset, voluntate Regis per ditiones ac portus eius ducere sibi liceret, literas quarum autoritate id facere posset, dedit. Iisdem temporibus Philo Kmita qui Lucensi præsidio præfectus à Rege fuerat, ne miles otio ac desidïa interim corrumpere-
tur, Chelinam Moscouiticam, quod castrum supra Louatum fluiuium situm est, Martinum Curtium & Gabrielem Holubkonem misit. qui cùm ex captiuis cognouissent, oppidum ante Moscos more suo incendisse; ex eo vnâ domum sub castro ad excubias agendas ab hoste relictam; noctu progressi, cùm antequàm illuxisset, eò peruenissent, Curtio domum præteruecto ac à tergo excubiis se obiciente, fugaq̃ue in castrum interclusa omnes con-
cidente, Holubko castrum incendit. Ab alia parte Sibiricus Sauolocien-
sis præsidij Præfectus homines agri eius omnes ad sacramentum euocarat. quinque autem antiquitùs territoria ad Sauolociam pertinent. Venerant in his Voronecien-
ses aduocato, Polonico more sibi creato. Oppidum autem Voronecia est supra Sauolociam ad Soucam flumen situm; propterq̃ue fluminis eius opportunitatem, quod in Velikam flumen, indeq̃ue sub Plefcouia in lacum Pelbam ac sinum Finlandicum influit, commercii ac habitatorum numero amplum olim fuit. Castrum quod adiunctum habuerat in tot vicinorum ac munitissimorum aliorum copia desertum à Moscis fuerat. Itaq̃ue cum oppido nullo opere munito præsidium Sauolocien-
se facile potiturum cogitarent; quod id antè incenderent; maximè autem, quod oppidani ad sacramentum conuenerant, vt ad deterrendos alios omnia cruciatus exempla in eos ederent, copiis aliquot collectis repentina excursionem opprimendi eius causa conuenerant. verùm re ab aduocato cognita, cùm ille in munere ac metu suo non inuigilans certiore-
m mox Sibiricum fecisset, hîc profligatis Moscis, locum in quo castrum fuerat, cum Kiralio occupat; præsidioq̃ue ei imposito, cor-
ribus militari-
bus pro tempore communit; agrestibusq̃ue ipsi, quibus loca vicina nota erant, ducentibus, crebras inde ex hostico prædas egit. Philo Kmita Chelmen-
sis excursionis prouentu inuitatus eodem Sibirico ac vicinis aliis præsidiis sibi adiunctis, Priscam Russam quæ ad magnam Nouogardiam spectat, excurrit. Magna hoc loco Moscouiæ Dux salinarum vestiga-

lia habet : frequentia item ac ampla commercia sunt. Oppidum magis in salinarum ac negotiorum vsus constitutum, vtque loco à finibus remoto, nullo opere munitum sine negotio diripuit, repletumque militem prædâ reduxit.

Liber Quartus.

OLVTIS adeum, quem superiori libro ostendimus, modum Comitii, Rex militem, quanto in supplementum ad bellum opus erat, Samoscium quàm celerrimè scribere, matureque in Lituaniam adducere iubet. Ipse Grodnam rectà, inde Vilnam proficiscitur. Interim ad Christophorum fratrem Principem Transiluanie de nouo equitum ac peditum Vngarorum delectu scribit. Germani militis conquirendi Farenbekio per literas negotium datur; qui militis in inferioris Germanie bellis exercitati copiam se habere posse antè ostenderat. Samoscus, quò lectiorem peditatum haberet, Vrouecium ala equitum, cui præerat, missa, peditem ex sola Nobilitate scribere iubet. subleuabantur apparatus hi interim, dum tributarie pecunie conferrentur, partim ea pecunia, quàm à Principibus acceptam suprâ ostendimus, quàmque præter eam Marchio in Prussia Dux subsidij loco miserat: partim propria Regis ipsius, maximè tamen equitum studio, quorum magnum numerum Samoscus euocarat: eaque ad bellum hoc alacritas erat, vt plerique nulla in auctoramentum accepta pecunia ad diem nihilominus conuenirent: complures in ipsis castris demum stipendiorum partem acciperent. Grodnam iam Rege progresso, Nuncius cum literis à Mosco ad eum venit: mox alios cum amplioribus mandatis, quibus conuenire pacem posse existimet, affore: Interim ne vllum exercitum Rex cogat, neue vlteriùs progrediatur: posse eum & impensæ & labori parcere. Veniunt Legati: colloquium petentibus datur. Re diu more eorum ducta, atque vtrinque disputata, eò tandem descenderunt, vt Narua, Neuschlossio, Derpat, Adseuio, Nouogrodeco Liunico, Neuhaus à Germanis dicto, exceptis, reliquam Liunioniam vniuersam vnà cum iis locis, quæ antea receperant, Veissensteinio, Felinio, Parnauia, ac aliis omnibus Regi permitterent. Ostenderat Rex, nullam se priùs pacis mentionem fieri passurum, quàm vniuersa Liunia Moscus cessasset. Urgebant Legati, vt cum sui Principis nomine ostenderetur,

tur, quid præstituturus esset, sibi quoque quid de ablatis Principi suo restituendis animi Rex haberet, demonstraretur. Repe-
tebant autem vno Polotienſi agro excepto, qui priſtinæ ditio-
nis regiæ fuerat, reliqua quæ ſuperioribus annis bello capta e-
rant, omnia. Demonstratum fuit, ita Regem Principi eorum il-
la reſtiturum, ſi præter Veluſium, quod nulla conditione dimiſ-
ſurus Rex eſſet, caſtrum quoque Sebeſium quod id penitus in-
tra ditiones regias ſitum eſſet, quò certior ac ſtabilior pax eſſet,
vel tradidiſſet Regi, vel demolitus fuiſſet; quod quominus recu-
ſaret, Regem viciliſim Dryſſam demoliturum; partis ſuntus de-
inde in bellum facti nomine quadringenta aureorum millia Re-
gi reſudiſſet. Impetrârunt Legati, vt ad Principem ſuum refer-
re ea ſibi liceret; ac vt Regis nomine eadem ad illum ſcriberen-
tur. Sub idem tempus Boſchdanus Biſſcius, cuius frater patrue-
lis in amoribus Moſco erat, ſummamque apud eum rerum om-
nium fidem obtinebat, ad Regem tranſiit. Miſerat Moſcus Le-
gatos ad Rodolphum Romanorum Imperatorem: ab eo vlteriùs
deinde ad ſummum Pontificem Romanum peruenerunt. Legatio-
ne ad ſummum Pontificem operam ſuam contra Turcam Chri-
ſtianitati pollicitus, & de Regis in ſe iniuriis queſtus perhibeba-
tur; & vel ſecretò, vt ad pacem eum hortaretur, petiſſe; aut iis
tamen querimoniis, vt ſuas partes ſummus Pontifex interpone-
ret, non nolle ſe ſatis oſtendiſſe. In Poloniam frequentibus nun-
ciis afferebatur: cùm Græcæ ſectæ homines pedes ſummi Ponti-
ficis pro more deoſculari diu recusâſſent, tandem tamen id vt fa-
cerent, adductos. ſummus Pontifex Antonium Poſſeuinum, qui
vnâ in Moſcouiam cum illis iret, iis adiunxerat. Hic Moſcis per
regias ditiones itinere intercluſo, ideoque per Germaniam Lu-
becam, vt inde Naruam traicerent, ſe recipientibus, de Lega-
tione ſua per literas certiore Regem fecit, ac ſi voluntate eius
id ſibi liceret, per Poloniam & Lituaniâ iturum ſe oſtendit. Rex
non modò illi permiſit; ſed ipſius quoque Moſci Legatis idem ſe
permittere reſpondit. Hi tamen, ne quid præter præſcriptum
Principis ſui facerent, Lubecam ſe contulerunt, indeque eodem
quo venerant itinere in Moſcouiam ad Principem ſuum reuerſi
fuerunt. Iſdem temporibus nuncius mortis Chriſtophori Tranſ-
ſilvaniæ Principis Regis fratris allatus, cùm Regi ipſi non leuem
dolorem attulit: tum Moſcum, qui auocato Rege rebus Tranſſil-
uanicis ſui interim colligendi ſpaciū ſibi datum iri cogitaret, vt
pacem atque eas ipſas conditiones, quas paulò antè ab eo pro-
poſitas fuiſſe oſtēdimus, iterum reuocaret, maximè animauit. Ve-

rum. Transsiluanicis rebus ne à cura belli auocaretur, iam antè à Rege prouisum erat. Cogitans enim vltra incertitudinem rerum humanarum ætatem fratris prouectam: ipsum continuis articulo-
 rum doloribus confectum: antequam Varſauiam ad Comitiam i-
 ret, auctor fratri ac Prouincialibus fuerat: vt filium eius Sigismun-
 dum in omnes casus Principem designarét. Quibus de rebus cùm
 Legati Alexander Kendius, & Vladislaus Somborius Varſauiam
 ad Regem venissent, ex eius autoritate, domum postea illis reuer-
 sis, communibus Ordinum studiis Sigismundus in Principem ele-
 ctus fuerat: tristibus læta Christophoro Principi fortuna tempe-
 rante, interq; duo funera vxoris vnum, ac minoris natu filix alter-
 rum, Principatum Sigismundi filij interiiciente. Maximam in pa-
 cis spem omniũ iam propè animi venerant. Nam nec propter qua-
 dringentorum illorum millium conditionem, si Moscus eam non
 accepisset, communibus Ordinum bellum finiri volentium studi-
 is defuturus Rex fuerat: nec Moscus, qui vniuersam quasi Liunioniã
 pacis cupiditate dimiserat, illorum quæ exceperat, castrorum cau-
 sa bellum accepturus existimabatur. Itaque inducias etiam ad cer-
 tam diem, intra quam denuò Moscus responderet, Rex ei concesser-
 rat. Verũ intellectum mox fuit, iam tum Legatos, quomodo à
 propositis conditionibus discederent, cogitare. Vincentius erat,
 de quo antè mentionem fecimus, in finibus Moscouiticis, qui ad
 Smolenscam pertinent, ductor Kosakkorum. Hic cùm transgres-
 sis fines Legatis sese adiunxisset, posteaq; eodem itinere Vilnam
 cum illis profectus, familiarĩus inter eundum ad eos sese applicaſ-
 set, sollicitare hominem, vt ad Principem suum transfugeret, cœpe-
 runt. Ille cõstanter primò pernegarat; cum vrgeretur, tandem Vil-
 nã ad magistratum rem detulit; ex eius sententia simulat transi-
 tionem: quæ quò gratior Principi eorum esset, nec sine precio ope-
 ræ ad illum veniret, vt aliquas magni momenti literas, quas ad e-
 um deferret, sibi committerent, postulat. Illi polliciti, vt prius ta-
 men aliquo argumento fidem eius exploratam haberét, vt in vna
 prius re conficienda operam suam sibi nauet, rogant; tempusque
 quo profecturus Rex sit, quaque iter facturus, exploret. Re ad
 magistratum delata, quò magis fides ei haberetur, iter Regis ex fi-
 de descriptum datum illi fuit. quo à perfuga quasi pignore fidei ac-
 cepto, literas ad Principem suum perferendas ei tradunt. In iis vt
 magno animo sit, eum hortantur. Nam & paucas omnino à Rege
 copias cogit; & quòd mortuo fratre Transsiluanicæ res præsentia
 eius desideraturæ sint, maximè cum Turca iis imminere dicatur,
 minùs huic bello eum vacaturum. Per idem verò tempus, & quod

Vilnæ Rex substitit, Plescouiam, quam hoc bello petittum iri sibi persuaferat, omnibus rebus Moscus firmat. muros vetustate neglectos magnis operibus reficit: nouas ad priores munitiones adiicit: præsidia ex aliis arcibus omnibus detracta vnum hunc in locum cogit. Ab altera parte Pontus Gardianus Gallus, quem Sueciæ Rex collocata ei in matrimonium filia naturali militiæ præfectum fecerat: extrema quædam Liunioniæ castella, quæ ad Osiliam & maritimam Liunioniam pertinent, occupat. Iam ab initio cum primùm in Poloniam Rex venisset, Sueciæ Rex per oratorem suum vehementer Regem ad bellum contra Moscum hortatus, fœderis ac societatis contra communem hostem mentionem intulerat. Miserat tum iis de rebus ad eum Rex Ioannem Herbortum Castellanum Sanocensem: propositæq; eæ ultro citroq; conditiones fuerant, vt Reualiam quoq; regi traderet: vtq; quæ cis Naruam flumen essent, Poloniæ Regi cederent: quæ ultra Naruam Sueciæ finitima versus Oceanum glaciale communibus copiis occuparentur, ad Sueciæ Regem pertinerent. cumq; bellum interim differendum sibi Rex non iudicaret: quo tempore Polotiam ibat, denuò Laurétium Goslicium Vilnâ ad Sueciæ Regem miserat: per quem in armis iam se esse ei ostenderat, & vt ipse à suis quoque finibus in Moscouiam cum exercitu irruptionem faceret, eum hortatus, auxiliorum & belli communicandi rationes quasdam proposuerat: ac ostédente tum Rege Sueciæ nolle se sibi præscribi, quas in partes copias suas mitteret, omniaq; occupantis fore: Goslicius quem admodum iussus fuerat, Liunioniâ tamen vt abstineret, postulârat: cuius causa & maximè bellum Rex suscepisset, & quam optimo iure pertinere ad se sciret: Regemq; ius in Liunionia Reipub. & suum negligere non posse prædixerat. Nunc cum id accederet, vt Liunioniam ferè omnem per Legatos Moscus ei detulisset, quo in statu res essent, cum Sueciæ Regem, tum militiæ præfectum eius iterum per literas certiore Rex fecit: vtq; Liunioniam nō hostis, sed suam opinione iam præcipientes, omnino ab ea sibi temperarent, ac aliis potius in partibus, si ita eis videretur, bellum cum hoste administrarent, postulauit. Vilnâ tormentis ac instrumento militari omni Postauam præmisso, ipse Disnam profectus fuit. Vbi de exercitu hostili ad Smolenscam coacto, eiusq; in Mohilouienssem, & Sclouenssem agrum: incursione cognouit. Erant in hibernis eorum locorum aliquot equitum turmæ. ex quibus cum Christophori Radiuili, & Martini Kasanouiij turmæ, diuersis locis in palantes incidissent, secundisq; aliquot præliis cum copiis iis conflixissent, non diu in nostro commorata, mox intra suos fines se re-

ceperunt. Rex tamen nuntio hoc de incursionibus hostis allato, continuo Christophoro Radiuilo, qui tum Disnæ vnà erat, ad eas quas antea habebat, turmas equitum, alias Polonorum nonnullas, quæ iis in locis ad Borysthenem in hibernis erant, peditatusq; ac leuium tormentorum, quæ nauibus Vitepsciam præmitteret, certum numerum attribuit. Ei mandat, vt rectà contra hostem tendat: dataq; facultate prælium committat. si hostis iam recesserit, capto per Velisium medio inter Bialam & Toropeciam itinere, ab ea quoq; parte metum hosti ostendat. Eodem tempore Ioannem Thomam Droiouium Præfectum Premislien. ad Turcarum Imperatorem misit. Causæ Legationis hæ erant: vt quia fato Christianitatis sicut reliqua Vngaria, ita Transilvania quoque stipendiaria Turcæ facta esset, verereturq; Rex ne mortuo fratre Christophoro noui Principis imperium grauioribus conditionibus Turca premeret: postularet, vt quibus priores Principes legibus principatum eum tenuissent, iisdem huic quoq; eum permitteret: nec si quid contra ea fieret, Regem patriæ suisq; deesse posse ostenderet. Præterea verò vt de Ianculæ Valachiæ Palatini iniuriis, quas frequentes is Regiarum ditionum hominibus afferebat, quereretur: vtq; illo amoto Petrus prior Palatinus in pristinum dignitatis locum restitueretur, peteret: Regemq; nec Ianculæ vicinitatem æquo animo ferre, nec suorum iniurias, vt nec deberet, neglecturum profiteretur. Prius Legationis caput innox obtentum: alterum in aliud tempus dilatum fuit. Sub idem autem tempus in Tartaris quoq; tumultuatum fuit. Deuletes Chiereius, qui nouissimè apud Tartaros imperitârat, plures liberos reliquerat. successerat huic in Imperio, qui nunc rerum apud illos potitur, Mahometes Chiereius: qui cum præter alios fratrem haberet ætate proximum Adleum Chiereium inagni & ipsum animi & apud populares virtutis opinione, interficere eum non ausus: cum aliàs instituto Turcico apud Tartaros etiam plerunq; eius, qui in principatu succedit, securitatis causa cæteri principum liberi è medio tollantur: quò minùs tamen cupiditati eius loci relinqueret, Galgam creârat. Is summus militiæ præfectus est, eaq; autoritate, vt & viuo Principe proximam secundum eum potestatem obtineat: & mortuo in Imperio succedat. Adleo à Persis capto, ac interfecto, eadem ratione Halium Chiereium alterum ab eo fratrem magistratu co tradito, successione spe sibi deuinxerat. Verùm confirmatus postea ætate filij Saditi, amoreq; paterno impulsus, deiecto fratre, filium eius in locum suffecerat: veritusq; ne iniuria hac irritatus cum altero minore fratre Salomete Chiereio contra se cõspiraret:

ad parricidij crudelitatem, quam antè seu metu seu miseratione retentus intermiserat, redierat: priusq; quàm illi moliri quid contra se possent, interficere eos conatus fuerat. Hoc periculi metu profugere illi coacti, cùm diu exagitati in finibus oberrarent, à Kossakkis excepti, adq; Michaelèm Visnouecium Præfectum Cirkassiensem adducti fuerunt: à quo certior de iis Rex factus, vt in suum reditum retinerentur, iussit. Ipse instrumento belli grauiore primò per Disnam in Dunam, inde vltèrius per Dryssam flumen, nauigatione, quemadmodum ostendimus, iam antè explorata nauibus præmissis: Disnæq; parte aliqua exercitus recensita Polotiam venit. Ibi dum aliis copiis recensendis operam dat, Christophorus Derssekus, qui petètibus Legatis Moscouiticis, à Rege ad Moscum missus fuerat, cum literis ab eo redit. Longè alio eæ argumento, quàm superiores fuissent, scriptæ erant. quæ ab initio acta essent, multa & longa oratione repetita inuidiosè omnia interpretabatur: quæ per Legatos antè Regi obtulerat, irrita rursus faciebat: maxime quòd Neuelsenibus conditionibus stare Rex noluisse: quòd vt Sebesium demoliretur, bellici que sumtus nomine pecuniam ab se flagitasset, exagitabat. quòd non in eodem statu rem esse, quo Neuellæ fuerat, ac interim in oppugnanda Sauolocia maiores sumtus se fecisse Rex diceret, cuius coactu, aut rogatu Sauolociam cepisset, interrogabat. potuisse eum supersedere labore hoc, non sua volùtate factum, vt eam occuparet: Pecuniam verò quòd flagitaret, scire eum, nolle se tributarium eius esse: impenas autem belli imputare, aut earum nomine pecuniam postulare, inauditum inter Principes esse. Sebesium se puero, dum Sigismundus Rex rerum in Polonia & Lituania potiretur, conditum, eiusq; perpetuò postea, etiam cùm Polotiam in potestate Reges Poloniæ haberent, in possessione se fuisse: præterea vt maximè ille Sebesium, Rex Dryssam deleret: tamen cùm visum esset, Dryssam iterum Regem restauraturum: deniq; semper aliquid reperturum, quod nouum à se postularet. Nobilitatis Nuncios ad colloquium cum Legatis adhibitos criminabatur: idq; in inuidiam suam factum ferebat. Indignabatur & Oratores nullos à Rege ad se mitti: Itaque se quoq; nec post quinquagesimū aut quadragesimum annum Oratores vltos missurum confirmabat. Multa de Liuonico iure suo aspergebat. In Regem autem ipsum acerbissimè inuehebatur, modò quòd non Regio genere natus esset: modò crudelitatem in victos, adipis detracti argumento, de quo suprà dictum est, vsus: modò in eosdem indulgentiam, qua ad transitionem eos inuitaret, tum quòd globis candentibus inusitata ratione Sokolam incen-

disset, fraudem ac dolos ei exprobrando. Rex literis hisce acceptis, ostendit Legatis etsi iure Gentium hostium loco habere eos posset, qui pacis petitione simulata, speculandi, circumueniendiq; sui causa ad se venissent: nolle se tamen ob eorum perfidiam à perpetua mansuetudine atque lenitate sua recedere: itaque ipsi ad suum Principem reuerteretur: literis eius per suum hominem se respondurum. Proficiscitur cum his Antonius Posseuius: quem à Summo Pontifice ad Moscum missum suprà demonstrauimus. Ei præfectos, qui Velisij capti fuerant, Rex condonauit. Sauolociam inde, siluis vt in pacato non magna molestia superatis, pontibusq; & latioribus viis iam ante iussu Regio Sauolocensium opera munitis, peruenit. Hic etsi omnium ferè aliorum opinione Pleseouiam sine vlla dubitatione hac expeditione eundum tanquam præiudicatum iam videbatur, quò rectius tamen in re præsentī omnia statuerentur, ad consilium de eo Rex retulit. Valuit plurimum apud omnes ferè cùm vetus persuasio, tum ipsa rerum gerendarum series, belliq; suscepti ratio, quòd ea vrbe in potestatem redacta, Liouoniam simul vniuersam, quæ tum vnica belli causa erat, ei accessuram inter omnes conueniret. Rex tamen, ac pauci cum eo an non magnam Nouogardiam rectius iretur, dubitabant: cuius etiam Nobilitatis motus aliqui contra Moscum audiebantur. sed periculi plena res videbatur, relinquere à tergo urbem amplissimam, in quam omnes quasi hostiles copiæ conuenissent: quæ magnam & bene ad Nouogardiam gesta re ad reliqua perficienda moram: & si non tam bello, quàm tempestatibus, contagio, aliisue incommodis in hostico offensum esset, grauem recipientibus se metum allatura esset. Derpatum vnus Veierus eundum censebat, cùm eadem ratione: quòd præsidij eius magna parte ad Pleseouix defensionem deducta, faciliior expugnatio eius futura videretur: tum quòd per eam ipsam ad reliquam Liouoniam vniuersam, quæ vna bello eo petebatur, aditus futurus esset. Vicit plurimum consensus, rerumque ipsarum continuus quasi ordo, qui primò Pleseouiam obiciebat, eò vt iretur. Et si enim per Louatum flumen, quod à Lukis Nouogardiam tendens magna ex parte in nostra potestate erat, regressus exercitui dari videretur: quòd tamen naues omnes subtractæ ab hostibus essent, nec aliarum fabricandarum tam exiguo temporis spatio in prouincia noua & dubia facultas data esset: flumen præterea Louatus non per omne anni tempus nauigabile esset: hac quoq; re non multum iuari posse exercitus videbatur. De castellis quæ à lateribus imminiebant, diu Rex dubitabat, tentandane oppugnatio eorum sibi esset, priusquam Pleseouiam

iret,

iret, an in aliud tempus differenda. Ex iis Krasnohorodam, cuius oppugnationem Sigismundi Augusti exercitus frustra olim tentauerat, & alterum Veliam Moscus, quod teneri ea posse diffideret, tormentis prius apparatuq; omni deportato, sub idem tempus ipse deleuit. Reliqua erant Sebesium, Opocka, Ostrova. Sebesium etsi ad læuam Dunam versus à tergo relinquebatur, nauigationemq; fluminis infestam reddere posse videretur: tamen quod per siluas, locaq; magna ex parte inuia, ac difficilia, iter illac esset, præstare visum fuit, vel in aliud tempus eam differre: vel si pax interim coiret, aliam quandam munitionem ei opponere, quam nunc inaiorum rerum gerendarum tempus, siluis, viarumq; difficultatibus superandis, ac ipsa tandem oppugnatione eximere. Opocka non ita viæ imminere videbatur, vt non commodè declinari posset: præterea flumen Velika supra Opockam nondum eius altitudinis erat, vt tormenta apparatusq; bellicus demitti per eum possent: quam commoditatem vel maximè quidam spectabant, ac vt nauigabile esset, Plescouiensi tamen oppugnationi mora vlla minimè interponenda videbatur. Accedebat huc, quod ex propinquis præfidiis Sauolocienti & Voronecieni facilè excursions eius prohiberi posse existimabantur. Interim opportunè accidit, vt sub idem tempus Kosakki Krasnohorodam à Mosco desertam, subitario opere communirent, quod prædis ex hostico agendis sedem in ea collocarent. Mittit eò Rex mox copias nonnullas cum leuioribus tormentis aliquot, locumq; militaribus corbis dispositis diligentius communiri, Sebesienseq; & Opocense præsidia distineri inde iubet. Itaq; Krasnohoroda, Sauolocia & Voronecia occupatis, è quibus non difficulter Sebesienses, & Opocenses contineri posse viderètur, illis omisis, Ostrovia sola quæ in ipsam viam Plescouien. incurreret, relinquebatur. Ad Christophorum Radiuilum, quem contra hostis ad Borystenem excursions missum supra ostendimus, sub idem tempus Philonem Kmitam etiam, ac Lituanicos Tartaros à Vitoldo quondam Duce agris in Lituania donatos, Michaelē Haraburda illis Præfecto se coniungere, hostemq; ancipiti metu distinere, mutuisq; populationibus priores excursions eius vlcisci iubet. literasq; ea de re ad Radiuilum dat. Priusquam Sauolocia Rex moueret, tabellariū cum literis ad Moscum mittit. iis etsi nec illius criminationes quicquam de dignitate sua detrahere posse statueret: & armatum hosti maledicere infra animi sui magnitudinem iudicaret: ne tamen ille è silentio Regis, more suo maiores sibi spiritus fumeret, ad priores eius respōdet. Quæ acta ante id in inuidiam à Mosco vocabantur, vt quæq; gesta sint,

ostendit : conditionibus Neuelensibus cur stare non potuerit, demonstrat: nihil per iniuriā, aut præter morem aliorum Principum Christianorum ab illo se postulasse docet : vt Sauolociā oppugnet, nullius precibus adductum se respondet. sed id vt faceret, pertinacia & iniuriis eius se coactum : quæ nec se quiescere, donec armis ius suum consequatur, patiantur: nec ipsum nisi armorum metu admoto animum ad æquitatem aduertere. Quantum in se fuerit, se fecisse, vt per Oratores eius aliquoties testificatus ei sit, quod diutiùs causam duceret, quoq; ad maiores impensas tergiuersatione sua se prouocaret, eo grauiores postea conditiones se ei ferre necesse habiturum. Sumtus in bellum factos & aliorum Principum Christianorum more ac exemplo se repetiisse : & nihil æquitati conuenientius esse, quàm vt à quo iniuria profecta fuerit, ab eodem omnis iniuriæ causa præstetur. quod quoniam illi graue videretur, sciret posthac non de Liuania, aut belli eius sumptibus, sed summa rerum se dimicaturum. Quod Sebesium puero se conditum diceret, qua maximè ratione ius suum ostendere se confideret, ea malam fidem eius maximè detegi. Nam cùm Regia Polotiensis ditio ad Dunam flumen semper pertinuerit, intraq; eam nuper Sebesium excitatum fuerit, satis argumenti esse in alieno iniuste ædificatum fuisse. An autem ad priores conditiones, nouas subinde Rex adiecturus fuerit, si priùs iis conditionibus, quas Rex tulisset, assentiendo periclitatus fuisset, tum certi aliquid asserere eum potuisse. Nuncios Nobilitatis ex ipsius utilitate ad colloquium cum Legatis eius adhibitos fuisse, quò quæ conuenissent, maiorem firmitudinem haberent. Quod Oratores ad eum non mitteret, non esse, quod se accusaret : neque enim legem vllam de mittendis Oratoribus cuiquam perlatam, præterquam vel vsus, vel voluntas cuiusq; vniciq; imposeret : omninoq; iudicij potiùs quàm necessitatis rem esse. Quod facturum se negaret, vt nec ipse post quadragesimum annum vllos ad se Oratores mitteret; facile ei credi : magnam hanc bono etiam viro ne dum Tyranno viuendi vsuram esse : non missurum igitur post quinquagesimum aut quadragesimum annum; at missurum fortassis citiùs : Regem quidem nihil hac in re temerè sibi præscripturum. Docet & de Liuanico iure. Ad conuitia eius respondet, neq; se eum esse qui contumeliam vllam accipere possit : nec in Moscum, cuius turpitudine & crudelitas omnibus nota sint, rectè hanc alios insectandi personam conuenire. Regem se non tam molestè ferre non natum esse, quàm gaudere, quòd virtute sua ad regnum peruenerit : quòd ea ratione ad honorem hunc euocatus sit, qua summus Pontifex à

Cardinalibus, Imperator qui principem inter Christianos Principes dignitatem obtinet, ab Electoribus Germaniæ: qua multi alij Reges ac Principes omnibus tēporibus à sui quisq; regni Ordinibus. Interim præclarum sibi ducere priuato loco, nobilibus Maioribus ortum, qui rebus Christianis egregiam sæpè operam nauarint, amplissimos honores gesserint, prouincias administrarint, magnaq; virtutis & pietatis laude floruerint, cū maiores sui Reges non fuerint, virtute tamen sua regnum se adeptum esse: cū illum, nisi ita, vt esset, natus fuisset, mores eius quemuis potius alium quàm Principem facturi fuissent: minimeq; illi inuidere, quòd non plurimorum de eo hominum iudicium, aut spectata virtus eius porius, quàm mulieris Glinseij Sigismundi quondam Regis proditoris filia vteris, Moscouiæ dominum imposuisset. Crudelitatem in detrahendo è nōnullorum cadauerib. adipe primum non à se profectam: deinde nihil in eo contra pietatis officium hominumq; Christianorum morem, qui vt viuus tanto rectius consulerent, ex medicorum disciplina, vel in minutissimas partes mortuos dissecarent, admissum: ridiculam autem misericordiam esse ipsius, qui cū in viuos omnia cruciatus exempla edat, mortuorum cura se affici præ se ferat. Eiusdem generis esse, quòd clementiam & lenitatem erga victos suam criminaretur. Non satis enim sibi constare, qui modò crudelem, modò nimis lenem quereretur: indignareturque, quòd non omnes, quos in præsiidiis expugnatis Rex cœpisset, excruciatos interfecisset. Quòd Sokolam inusitata ratione flammis à se deletam vitio sibi verteret, in eo non tam fraudem aliquam illum arguere Regis, quàm detegere propriam inscitiam suam: quæ vt omnibus in rebus maxima esset, ita militaris rei multa præclara inuenta adhuc eum fugere. Respondet & aliis de rebus quàm copiosissimè: quæ omnia accuratiùs hīc commemorare, præterquàm quòd epistola ipsa in manus hominum peruenit, non etiam nostri instituti est. Sub finem epistolæ ad singulare certamen eum prouocat: eamq; Russicè & Latinè scriptam ei transmittit, nèue nimis sibi placeret, quæq; aliorum de se hominum iudicia essent, cognosceret, libros de immanitate eius passim per Germaniam editos vnà ei mittit. Sauolociâ Voroneciam Rex progressus militarem disciplinam prioribus legibus partim emendatis, partim auctis accuratiùs eo loco sanxit: legesq; de ea scriptas primùm Senatoribus, deinde militi, Præfectis omnibus differendi de iis facultate permissa publicè proposuit. Quibus ab omnibus probatis Præfecti militares, vt Ducem exercitus crearet, eumq; magistratum, qui solennis apud Maiores in Repub. fuisset, restitueret,

flagitârunt. Rex quoddam partito in plures imperio militari, superiori anno nec satis disciplinam castrensem obseruatam, se rebus vel minutissimis quibusq; fatigatum, aliq; incommoda nonnulla extitisse ex eo meminisset, vocato priuatim ad se Samoscio, cuius vtilem operam superioribus expeditionibus, multis maximisq; rebus spectatam habebat, eum se magistratum hunc creaturum ostendebat. Samoscus magnitudinem eius, atq; onus demonstrando, seq; ab omnibus rebus, maximè autè muneris huius expectatione imparatum accessisse ostédendo, primò vt alij potius id traderet, aut ne sibi saltem tantum oneris imponeret, petere, postea vehementius etiam deprecari cœpit: vbi nihil Rex remitteret, obtemperatum se tandem Deo, & illi seu ad gloriam seu periculum se vocanti recepit. Priuatim cum Samoscio re communicata, idem publicè deindè facit: consilioq; conuocato, quid suæ sit sententiæ, declarat. Re ab omnibus probata, per Andream Sborouiũ palatij Marschalcum, qua qui superioribus temporibus imperio militari præfuisent, nominatim verò Ioannes Tarnouius maxima potestate fuissent, generalem exercitus Ducem perpetuum Samoscium creat. Hic quemadmodũ antea fecerat, ita tum in publico quoq; præter oneris eius magnitudinem, quod per se grauissimum, maxima etiam cum inuidia coniunctum esset, non eo etiam apparatu instructum se venisse ostendebat: vt tantum munus sustinere posset, qui scriptis iis, quas Rex iussisset, copiis, eo animo profectus domo esset, vt quemadmodum superioribus expeditionibus fecisset, partem saltem aliquã belli susciperet: cui summa rerum administranda esset, oportuisse eum prius omnium ad summam belli pertinentium rerum cogitationem suscepisse: omnia explorata, cognita, parata antè domo attulisse: ipsum inspexisse: legatos, ministrosque iam antè domi delegisse: quos etsi haberet, non haberet tamen plures, quàm qui copiis tantum, quas ipse scripsisset, ducendis administrandisq; suppeterent. Tandem quemadmodum antea priuatim, ita tum publicè magistratum accepit. Constitutis rebus iis, exercitum vniuersum recensere Rex instituit. Præ cæteris longè ornatissimæ in lustratione hæc Polonorum equitum turmae comparebant. cum longè plures ex amplissimis quibusq; familiis, quàm vlla alia superiorum expeditionum ad bellum hoc conuenissent. inter alios Samoscus ad priores copias suas, quas superiori ætate à se conductas, hieme in Samogitia contra hostiles in Liuioniâ irruptiones mandato Regis collocarat, aliquot ornatissimorum equitum millia adiecerat. omnes hi ad Ducis exemplum vt superiori anno atrato habitu vsi fuerant, ita tum cæruleum sumpserant. Par his suo genere pedi-

peditatus erat: Vrouecianus præsertim ex sola Nobilitate scriptus. Nec multum de proximi anni studiis & apparatu Lituani quoque remiserat. Itineris ratione à Rege cum Samoscio cõstituta, à dextra Lituani iuerunt: iis aulicus miles, qui ad Gedanum fuerat, perque absentiam Ioannis Sborouij à Christophoro Niscicio regebatur, attributus erat. partem copiarum aliarum cum Stanislao Tarnouio clarissimæ familiæ, Senatoriique Ordinis viro, quæ locum castris deligerent, Ostrouiam versus Samoscio præmisit. cum eodem Veierum & Vrouecium ire iussit. Tarnouius, quæadmodum iussus erat, castrum præteruectus in Plescouiensi via, qua præsidia in castrum ventura, nunciique exituri expectabantur, confedit: quæque ad oppugnationem pertinebant administrare cœpit. Interim Samoscio aduenit: castraque ab inferiori parte ad Velikam flumen ponit: biduo post Rex ipse consecutus fuit. Sita Ostrouia est in insula Velikæ fluminis, quodque nullos à terra aditus habeat, inde nomē id, quod insulam Slauiica lingua significat, accepit. Muros ex lapide satis firmos: propugnacula item complura habet: vnum præcipue in septentrionali castris angulo, à qua eadem parte porta atque aditus in castrum est, insignis magnitudinis, adque nostræ ætatis propugnaculorum formam diligenter dimensum, eo positum, vt duo castris latera, vnum quod ad Septétrionem, alterum quod ad Orientem spectat, defendat. Cum de oppugnatione cum Samoscio Rex deliberaret, animaduertit, Occidentale castris latus, ita modico flexu lunatum, vt nulli recta linea secundum id latus tormentorum ictus dirigi possent, atque ita nihil ferè ab ea parte à tormentis periculi militi metuendum videretur. Itaque duo propugnacula altera, quæ in meridiem conuersa erant, tormentis verberare instituit: quod iis à defensoribus nudatis, Occidentali parte iam antè, vt ostensum est, innoxia, sine periculo ad oppugnationem iturus miles videretur. Vngaris orientalis anguli propugnaculum, Polonis Occidentale attribuitur: perfectisque biduo munitionibus, & tormentis intra eas constitutis, ex vtrisque muri quati cœpti fuerunt. Ab Vngaris propugnaculo, quod oppugnabant, inde proximo muro continuis tormentorum ictibus verberato, ruinis quibusdam, quæ tamē præcipitem aditum in castrum præberent, patefactus ab iis murus fuit. Poloni, curante apud eos tormenta Veiero, in fundamenta propugnaculi, & inferiores fornice tormenta conuerterant. cum quod ab inferiori parte facilius in arcem aditus futurus videretur: tum ne superiore turris parte à se occupata, quod facere destinauerat, vt per fenestras eius sclopetis inde rem gererent, exque interiore castris parte hostem pro-

pellerent, puluere fundamentis subiecto circumueniri ab hoste
 possent. Vngari per ruinas, quibus ab eorum munitionib. murus
 apertus erat, irrumperere mox conabatur. Represso impetu illorum
 à Samoscio, qui militem, quò ad maiores res integrior accederet,
 sine causa vulnerari nolebat, cum rursus ab utrisque munitioni-
 bus summa vi tormenta contra muros disploderentur, magisque
 murus ruinis aperiretur, hostes eodem die deditionem fecerunt.
 Iam nox appetebat. itaque cum praesidiis adiunctis ulterius deduci
 non possent, atque interim separatim in locum à castro traducerentur,
 plebs rusticana Lucensis caedis memoriâ perculsa, subito magna
 voce ultro in verba Regis se adigit. quo clamore aliquoties re-
 petito, cum vim illis adferri Samoscio ratus accurrisset, narrabat
 iuratos se Regi, fidosque posthac fore; eoque clamorem tam altum su-
 stulisse, quò vel ab ipsis Moscis exaudirentur. Ceteri, in iisque Na-
 scokinus praesidij Praefectus, eius, quem Legatione ad Regem fun-
 ctum, posteaque captum supra ostendimus, propinquus, dimissi fue-
 runt. Rex antecursoribus praemissis Plefcouiam mox ipse progres-
 sus fuit. In primo agmine Balthazar Andreæ fratris Regis filius
 cum Vngaricis, Palatinus Braslauiensis cum Polonicis aliquot co-
 piis incedebant. Hi ubi ad Cerechâ flumen, quod ab Oriente in Ve-
 likam influit, venerunt, ex Vngaris quidam flumē transgressi in tres
 partes copias suas distribuerunt. Prima ex iis rectâ Plefcouia con-
 tendit: duæ reliquæ diuersis locis in insidiis cōsederunt. Ex iis primi
 cum hostium excubiis cōgressi, mox pedem referre cœperunt: ho-
 stes quod erat, insidias veriti, recedentes tamē secuti, postquam se-
 cundi ex insidiis cōsurrexissent, nihil ampliùs veriti, quòd nume-
 ro utrosque superarent, effuseque insecuti, ad tertios protracti fuerunt:
 à quib. reliqui in fugam cōiecti: tres Boiarici generis capti, ac in ca-
 strâ adducti fuerunt. ex quibus, quantum in vrbe virium esset, quid
 praesidij animique hostes haberent, cognitum fuit. Simili euentu
 Sigism. Rosninus, qui cum veteranorum Polonorum copiis, quas
 Lituani adiunctas supra ostēdimus, missus fuerat, ac drinde Ger-
 mani aliquot equites, inter quos RHEDERV S Silesius voluntari-
 us erat, excursionē ad urbem facta, captiuos aliquos adduxerunt.
 Samoscio ipse primùm Cerecha flumine, inde Plefcouia amne
 tránsito, situs cognoscendi causâ urbē circumuectus fuit. accidit hîc,
 ut cum Vrouecio vno assumpto, aliisque subsequi se iussis, quò accu-
 ratius situm urbis è propinquiore loco cognosceret, sub ipsos qua-
 si muros contra portam quandam successisset, conspicati eum ho-
 stes, alam equitum cōtra eum emitterēt; eaque cum intra teli iactum
 ad eum accessisset, Samoscioque et si periculum videret, non tamen
 se com-

se commoueret, illa etiam insidias vereretur, iustum temporis spacium ex aduerso neutris se commouentibus constiterunt. Interim qui tardarant accurrêtes, impetu in hostes facto, in urbem eos reiecerunt. Rex ubi propius ad urbem accessisset, cognoscendi loci causa ipse quoque cum Samoscio eam circumiit. Ciuitatis Plescouiensis in annalibus Plescouiensibus, qui in Polotiensi Bibliotheca inter alios reperti, in manus nostras peruenerunt, circa annum ab Orbe cōdito VI. M. CCCXII. antiquissima mētio est: quo Thoriū filium Rurici Principis Rusiæ Olgam ex ciuitate ea in matrimonium accepisse, ex qua Suentoslaus filius natus ei sit, memorant. Inde varia cum vicinis Gentibus bella ei intercessisse narrantur: maximè tamen Ikolos populos, quorum ab eo tempore cum imperio nomen quoque interiisse videtur, fœdere cum Nouogardiensibus inito debellasse: cum Sudetibus, qui ea quondam loca tenuerunt, in quibus Derpatum nunc est, & cum Germanis Liouoniensibus frequentibus præliis contenderunt: cum vel à suis finibus eos prohiberent, vel intra eorum fines bellum gererent. A Germanis capta etiam vrbs circa annum VI. M. DCCCL. traditur. Ab Alexandro autem filio Iaroslai ex stirpe Monomachi haud multò post in libertatem rursus vindicata. qui profectus à Batti Principe Tartarorum, auxiliisque Tartaricis adiutus cum prælio Liouonienses superasset, ex pacto deinde urbem recepit. continentia tamen deinceps quoque bella cum iisdem ciuitati fuerunt. Illud satis apparet, eam & opibus plurimum olim valuisse, & priusquam à patre huius Basilio in seruitutem redigeretur, non modò propriis legibus magistratibusque usam, sed quod eo in loco magis fortassis mirandum fuerit, egregiè etiam iis temperatam fuisse. cum primis Posadniki, quod si verbum verbo interpreteris, assessores significat, ex quibus Senatus constitutus fuerit, numerantur: in grauiorum rerum deliberationibus, Legationibus audiendis, dimittendisque: fœderibus fanciendis: eligendis Principibus: pace denique ac bello suscipiendo: legibus ferendis, populi summa autoritas erat. qui in Comitibus, Viecis ab iis dictis, quæ ad omnes pertinerent, vniuersus iubebat: Secundum Posadnikos Nobilitas erat honore iis proxima: tum verò diuersarum societatum mercatorum, quorum & magnam multitudinem eo in loco fuisse, eorumque commerciis maximè ciuitatem creuisse apparet, Præfecti: qui magistratus etiam ius ac auctoritatem habuerunt. Ditio- nem possederunt amplissimam: ad eamque cum Magni Luki, & Irborkum, tum quicquid intra eas est, pertinebat. Prouincias hæc per Legatos Palatinos ab ipsis dictos regebant. His omnibus

magistratibus finita cum potestate Princeps præerat. Eum seu ad vitandas factiones domesticas, seu quòd externo Regnum occupare volenti, facilius restituros se existimarent, modò à Rursiæ, modò à Lituaniæ magnis Ducibus certis conditionibus, ac vt secundum leges suas ius sibi dicerent, petebant. A Lituaniis Dummunthum, Timotheum nimirum, postquam Christianus factus esset, appellatum circa annum VI. M. D. CC. LXXIII. ac postea filium eius Dauidem accepisse memorantur: posterioribus etiam temporibus ab Olgerdo filium eius, qui sacris Christianorum initiari voluerit, Andreasque dictus sit. quosdam præter leges sibi imperantes ipsi remouebant. Tandem cum Rursiæ magnis Ducibus conuenerunt, vt certis deinceps legibus eorum maiestatem colerent, Principesque non nisi ab illis, qui tamen secundum patrias leges ciuitati imperarent, quique nominatim à ciuitate petiti essent, acciperent. A Basilij cæci filio Ioanne, primùm Basilii Suisseus Legatus, deinde Basilii filius Plescouiensibus & Nouogardiensibus coniunctim Princeps datus fuerat. Etenim sub idem tempus Nouogardienses subiugârat, Plescouiensium auxiliis adiutus; quæ illi partim ex fœdere, de quo dictum est, partim æmulatione Nouogardiensium miserant. cum paulò antè à Liouoniensibus bello petiti, à Nouogardiensibus sprete atque destituti, ab Ioanne adiuti fuissent. Atque in eo quidem statu ad annum V. I. M. XVIII. ciuitas permanfit. quo à Basilio Ioannis filio, eius qui nunc rerum potitur, patre libertate spoliata fuit. Imposuerat eis Principem Basilii Ioannem Michaelis filium Repkam, quem Naidenû postea appellârunt: vt qui non petitus, sed vltro quodammodo obtrusus eis esset. Contra hunc cum Nouogardiæ fortè Basilii esset, misit ad eum ciuitas Legatos, qui querelas quasdam ad eum deferrent. Cum verò & Ioannes Nouogardiam ad Basilium accessisset, ipsius hortatu maiorem Senatorum partem, quò præsentibus iis controuersias eorum minueret, euocat: in vincula deinde omnes coniicit: Plescouiensibus denunciât, vt Consilium omne abrogent: campanum insignis magnitudinis, quâ ad Comitia obeunda Ordines conuocabantur, ad se mittant: eaque vt facturos sciat, alios plures ex omnium Ordinum hominibus obsides sibi dent. Plescouiensibus partim amore suorum inducti, partim iis rebus præsentis periculo defuncturos se existimantes imperata faciunt: Obsides complures alios ad eum mittunt. Quibus acceptis, Plescouiam ipse Dux die Mensis Ianuarij vicesimo quarto Oxine sacro venit, cui in memoriam rei bene gestæ templum deinde ibi consecrauit: primoque in ædem Saluatoris, inde Trinitatis, in cuius

ius tutelam nominatim ciuitas se tradiderat, descendens, V. Asia-
ni Episcopi Columnnensis, qui eò cum illo venerat, captamque
tum vrbe[m] pronuntiabat, oratione confirmatus, vrbe[m] diripit:
Senatum omne, in magnamq[ue] Nobilitatis partem in vincula con-
iicit: nouisq[ue] coloniis inuicissim[is] in Moscouiam secum abducit: vt
non pauci tunc essent à Nobilitate, qui ne patriam moueretur: religio-
ni ac societati alicui religiosorum fratrum se manciparent. Ab eo
verò t[em]pore in durissima seruitute ciuitas permansit. Vrbs in lon-
gitudinē porrecta, qua ad Occidentem spectat angustior, à Meridie
Velika flumine alluitur. qui eo loco nō modò nomine, sed tot aliis
fluminibus receptis, re ipsa magnus, quinq[ue] infra eum passuū milli-
bus in Pelbam lacum influit: à Septentrione Plescouiam amnem
habet, qui non magno à Nouogardia interuallo ortus, vrbe[m] cui
nomen dat mediam secans, in Velikā illabitur. Ipsa in tres partes
diuiditur, quæ singulæ, diuersis interiectis muris inter se separan-
tur. alteram, quæ Occidentem spectat Sapskouam, tamquam vltra
Plescouianam appellant: tertia & media inter has arx est, quæ & ip-
sa in tres partes diuiditur: exteriorem, quæ ad meridiem, atq[ue] flu-
men Velikam pertinet Krseinnoviam: alteram Domantovam: ter-
tiam mediam dictam, non ad arcem, sed ad vrbe[m] ipsam, cuius
quasi vmbilicum tenet, appellatione relata. Septentrionale latus
omnium longissimū ad octo millia passuum in longitudinē, mu-
ro omni ex lapide facto protenditur. Ad eum Moscus Polotia Lu-
kisq[ue] captis, alium ab interiori parte terra inter binos trabum or-
dines, quib[us] ea contineretur, latissima interiecta, adiecerat. Propu-
gnacula ab omnib[us] partib[us] ex eodem lapidis genere firmissima ha-
bet. Cumq[ue] veteris operis propugnacula non satis æqualia inter se
essent, indeq[ue] fieret, quominus directis ex vno versus alterum tor-
mentorum ictibus inuicem se protegerent, ex angulis eorum parie-
tibus nouis proiectis, iisdemq[ue] altissimo cespite vestitis, fenestrisq[ue]
per eas dispositis, vt pari inter se spacio prominerent, effecerat: ad
eandem verò propugnacula, quòd partim angustiora, partim infir-
miora viderentur, quàm vt maxima tormenta, eorumq[ue] vim, cum
disploderetur, continere possent: turres alias itidem ligneas ex fir-
missimis trabibus magno itidem opere factas opportunis locis ab
interiori parte interiecerat, magnaq[ue] maiorum tormentorum vi
compleuerat. Loci facies ab omnib[us] partibus amœnissima est, cum
duorum fluuiorum confluxu, & quā patentibus campis, quā cre-
bris collibus leniter assurgentibus, iisdemq[ue] frequenti iunipero ve-
stitis, quæ à Voronecia vsq[ue] non secus ac si magna industria con-
sita esset, huc excurrens, hortorum speciem loco circumdat: tum

maximè monasteriorum vicinorū frequētia, quæ vltra quadraginta ex lapide omnia elegatissimè exstructa, passim per vicinū agrū cōstituta sunt. Celeberrimū ex iis Suatohorēse est, cum religione, à qua sanctum montē locum eum appellant, tum loci munitione. In rupe enim durissima trib. circiter à Plescouia passuum millibus situm, firmissima præterea turri, mœnibusq; castelli modum munitum est. Moscus cum, què admodum antè ostensum est. Lukis captis ad Plescouiam inoturum Regem minimè dubitandum sibi iudicaret, omnib. rebus, quæ ad sustinendam obsessionē pertinerēt, diligentissimè eam intruxerat; magnaq; copia omnia cōportari iusserat. Cuius rei vltra ea, quæ antiquitus ad defensionem vrbis cōparata erant, hoc loco eò maiorem facultatem habet, quòd in eū locum per Naruam omnem è Germania aliisq; Occidentalibus regionibus bellicum apparatus cōuenire necesse est. Itaq; tantus omnium rerum ad bellum pertinētium apparatus in vrbe erat, vt superiori anno Moscus nec illi loco satis fidens maiorum tormentorum partem aliquam in vltiorem Moscouiam deportare institueret. quæ cum grauitate sua tardiùs promouerentur, Ilmeno lacu non procul à magna Nouogardia ea obruit. Præerat arci Basilis, & fratris eius Petri ad Vlam flumen à Nicolao Radiuilo sub Sigismundo Augusto cæsi filius Ioannes Suiscij, è Susdaliensiu Ducum familia oriundi. Andreas Choroscinus, & Plesceiouus. quorū Ioannes consilio, Choroscinus corporis ac animi robore magnam apud Moscum auctoritatem habebāt; indeq; etsi ætate Basilis Ioannem antecederet, summam tamen rerum omnium huic cōmiserat. Equitum in vrbe vltra septem millia: peditum cum iis, qui ex oppidanis militares operas inter milites obibant, ad quinquaginta millia fuisse constat. Vrbane multitudinis totidem. Inter peditatus ductores Kosetscius cum animi magnitudine, tam procera corporis statura Duci gratissimus, auctoritatis ac virtutis præcipuā ferè opinionem habebat. Kosakki Nicolao Duce in regia ditione Circalsij nato, sed qui diu Moseo operam nauarat, hoc consilio aliquot eò venerant; vt ex instituto militiæ suæ per agros palantibus excipiendis, prædisq; agendis insidias ponerent. Ad id enim militiæ genus vsu assuefacti, nullis armorū vix contra cœli iniurias vestium indumentis texti acinace & hastili vno, plerique tamen etiam scloppetis rem gerentes, ad singulos circumfistendos, opprimendosq; itinera, loca, res hostiles explorandas: flumina cymbis ac trabibus trananda: densissimas siluas, ac inuia quæque penetranda cum leuitate armorum, sitis, famis, ac laborum tolerantia, tum vsu atque exercitatione plurimū valent; cæterisq; ferè

omni

omnibus præstant. verùm eos Suiscius conuiuio in vrbe[m] acceptos intra mœnia retinuerat. Rex rebus iis cognitis, munitionibusq[ue] vrbis perspectis, faciliè intellexit, non sine ratione ab initio iam plerisque eò potissimùm eundem contendentibus, assensum se non fuisse, longeque minora quàm præsens ipse cognosceret, de statu vrbis atque munitionibus sibi renunciata fuisse: se nec à perditata, quem, si summa vi vrbe[m] oppugnare vellet, triplo maiorem adducendum sibi fuisse intelligebat: nec à puluere tormentario ad oppugnandam vrbe[m] satis instructum accessisse videbat. Qui enim Susæ depositus fuerat, negligētius igni ab iis, qui in præsidio erant, habito, conflagrârat: alterius autè vt præcepta iam opinione pacis nec ab initio satis magnam copiam Quæstores parârant: accedenteque insigni subuectionum difficultate, qua à flumine relinquebantur, vix eum ipsum, quem paratum habebât, aduehere potuerant. Itaque varia animo agitati præstare aliquâdo videbatur, si Plescouia relicta, vel magnam Nouogardiam rectâ contenderet, quam nonnulli minùs munitam putabant: vel ad vicina castella Porchouam & Vdouam se cōuerteret: iisq[ue] in potestatem redactis, obsidione ex iis vrbe[m] premeret. quorum illud inter Nouogardiam & Plescouiam situm magnam ad intercludendam à subsidiis & comiteatu Plescouiam facultatem habere putabatur: hoc Iuanogroden[s]i arci, quæ portum Naruensem efficit, imminerebat: Priori consilio cùm eæ, quæ antè demonstratæ sunt, rationes, & à Plescouia metus, tum ipsius Nouogardiensis vrbis fama, quam & ipsam non exiguas ad resistendum vires habituram constabat, itineris deniq[ue] longinquitas, præcipitante iam æstate, ac tempestatum expectatio locum non relinquebant. Alteram obsidionis rationem, ac viciniorum castellorum oppugnationem, præterquàm quòd indignam susceptæ expeditionis famâ futurâ putaret, hosti etiam animos additurâ iudicabat. Itaq[ue] cùm animi magnitudine, ac virtute militis, qua pleraque alia consecutus esset, eas quoque difficultates superare se posse non desperaret, de loco castris capiend[o] dispicere cœpit. Constituerat ab initio à Nouogardiensi via, qua Plescouia fluuius in vrbe[m], inde infra eam in Velikam ilabitur, quòd ad excludenda ab vrbe subsidia, subuectionesque arcendas cùm primis opportunum videbatur, castra facere. sed id vt dimitteret consilium, longitudo lateris eius, quod quemadmodum ostensum est, ad octo millia passuum patet, latissimique ab ea parte ac patentes circum circa campi faciebant. In quibus cùm subsidia equitum nulla tutò collocari posse viderentur, nec verò propter continuas hostilium tormentorum eiunctiones pro-

piùs castra adimoueri; verebatur ne peditatus, qui in opere ac munitionib. futurus esset, si nullum illi è propinquo ab equitatu subsidium ferri posset, in tanta equitatus ac peditatus hostilis tot locis simul erumpentis multitudine, maximè si ancipiti prælio subsidii à Nouogardia missis, & eruptione ex vrbe facta pugnandum ei foret, vndique circumueniretur. Ostendebat Samoscius, qui vt nihilominus in sententia permaneret, Regem hortabatur, circa flumen Plescouiam sinus nonnullos sibi videri, in quibus iustæ equitum copię sub tentoriis collocari possent; quæ in tempore deinde contra excursiones hostium auxilium nostris ferrent: hac ratione castris eo loco quàm latissimè Nouogardiam versus explicatis, ab omni subsidio & comineatu, sine frequentibus excubiis, quibus si ab altera parte castra ponerentur, continuis defatigari militem necesse esset, multò commodiùs obsessos intercludi posse: accedere, quòd ab ea parte solum penè esset molle; ab aliis ferè omnibus rupes durissimæ id exciperēt; quæ & opus moraturæ, cuniculos autem omninò exclusuræ essent. Rex tamen quòd priorem salutis, quàm victoriæ rationem habendam iudicaret, ab Orientali latere oppugnare vrbe[m] statuit. quo in loco & peditatus, qui in opere futurus esset, à sinistra Velika flumine defenderetur; & castra proximè munitiones hostium promoueri possent. quòd ab ea parte frequentes collēs exsurgentes ab hostilium tormentorum ictib. frontem tutaturi essent; angulus præterea, in quē ab ea parte vñs muris coibat, ipse etiam maiorem rei bene gerendæ facultatem dare videretur. Itaq; transgressus flumē Cerecham, castrisq; tum ibi metatis, iisdem Lituanicas copias, & veteranum Polonum equitem, quos à dextra ire iussos diximus, recepit. Eodem Farèsbekius Germanicum peditem; cum quo sub id tēpus venerat, adduxit. in quibus etsi erant aliquot, qui in Belgio stipendia fecerant, propter tamen & temporis breuitatem; & quòd Lubecenses minùs comes in concedendō delectu se præstiterant, plerique ex vicinioribus etiā Germaniæ locis, iique tyrones, raptim scripti erant. Iisdem temporibus Bartholomæus Budlerus à Duce Churlandiæ cū aliquo militum numero, qui superiorib. expeditionib. cū aliis in locis belum Rex administraret, ad Liuoniæ fines in stationib. cōtra hostes fuerant, in castra venit: Voluntarij præterea aliquot, cū ex Prussia, inter quos in primis Fabian⁹ Dhonanus: tum præter Rhederū, de quo suprā dictum est, alij etiam ex externa iuuetute nonnulli fama expeditionis huius excitati. Rex cum vniuerso exercitu flumē transgressus, sub eos, de quib. dictum est, collēs, castra posuit. Vngari à sinistra ad Velikam flumen, Litواني à superiore parte ad Porcho-

vien-

viensem viam confederunt: medio inter hos spatio Poloni triplici carrorum ordine circumiecto, ea de qua antè ostensum est, ratione, ab vtraq; riuu illhac labentis parte castra communiuerunt. qui inter hos & Lituanos tanquam angulus relinquebatur, Germanis attributus fuit. Venit sub idem tempus in castra à Turcarū Imperatore Legatus, grauis ætate homo. Hic Tartaros, quos suprà profugisse ostendimus, ex fœdere, quo vtrinq; perfugæ reddi iuberentur, repetebat. Ostensum fuit, quia nondum Rex eos vidisset, nec quid dicerent, audiuiſſet, vbi in Poloniam rediſſet, causa cognita Principi eius responsurū. Et si minor peditatus erat, quàm pro amplitudine susceptæ oppugnationis requirebatur: erat tamen & numero, & genere ipso militum ac armorum non contemnendus: equitatus autem, quemadmodum suprà ostensum est, ornatior ferè, ac instructior, quàm in vlla antehac expeditione fuisset. Itaq; per frequentissimam castrorum partem barbarus ductus, castrorū magnitudinem, equitum, quos obuios habebat, ornatum, equorumq; præstantiā, ac vniuersi exercitus speciem admiratus, faceret Deus, inquit, vt isti Principes, Regem ac suum Principem designans, coniuncti inter se animis essent: ne orbis quidem terrarum consensui eorum resisteret. Interim Vngarum militem propius vrbe, vt locum munitionibus dirigendis caperet, progressum hostes conspicati, eruptionem mox in eum fecerūt. sed fortissimè ab Vngaris ad portas vsq; eos insequentibus, nonnullis vtrinq; desideratis, in vrbe reiecti fuerunt. Munitiones mox Vngari ab ea parte, qua castra habebant, contra Pochrouiensem, quam appellabant, turrim, penes Velikam flumen: Poloni non longo ab his intervallo contra Suiniensem turrim agere instituunt: prius militaribus corbis locis aliquot iusto intervallo communitis, equitumq; ac peditum stationibus in iis collocatis: quæ militi in munitionibus occupato contra eruptiones hostium, si quas fortè facerent, propinquo è loco subsidium ferrèt. Magno labore eo loco propter soli duritiem, quod intra cubiti altitudinem in rupem desinebat, fossæ ducebantur. Nihil tamen ea res Vngari militis impetum morabatur: qui ingentibus saxis securibus excisis, indefesso studio opus perfecit: non tam multorum iactura, quàm insigni vnus Petri Kendij iuuenis claro in Vngaria loco nati: qui cū noctu more suo vigilas Moscis citantibus, ad fremitum eorum procurrisset, è maiori tormento traiectus interiit. Cæterum Vngari, quia ab ipso flumine nullo ambitu capto breuiori spatio rectà versus vrbe munitiones suas dirigeabant, perfectis iam fossis aduersam turrim quatere cœperant: exiguoq; tempore propugnaculo conuulso proxi-

mi muri partem aliquam strauerant. Polonis magno impedimento erat, quod ab eo, de quo dictum est, loco, longiore interuallo munitiones versus urbem institutæ illis erant: latera quæ Vngaris ab vna parte Velika flumen, ab altera Polonorum munitiones turæ præstabant, ne circumuenirentur, vineis & subsidiis contra hostium impressiones munienda: inde perfectis tandem munitionibus, curante apud eos tormenta Veiero, prius ex plerisque turribus, ex quibus ab omnibus ferè partibus petebantur, defensores deiciendi erant: quod denique in fundamenta, ac imam partem muri, iis quæ antè demonstratæ sunt, causis, tormenta conuertebant. quas ob res cum ab eorum parte tardius murus perruptus fuisset: Vngari nihilominus, quæ ab ipsis murus stratus erat, irrumperenonabatur. Samoscius cum de eo ad Regem referret, ostendebat, longè & ad securitatem & spem victoriæ certius sibi videri, si dum è Polonorum quoque munitionibus aditus in murum patefieret, irruptio sustineretur: interim & pluribus locis mœnia verberarentur; ruinæ, quibus contra Vngarorum munitiones murus apertus esset, ampliores fierent, qui per eas in urbem aditus esset, cognosceretur: omnibusque rebus diligenter exploratis, quæ ad oppugnationem pertinerent, antè præpararentur. Timebatur ab altera parte, ne tempore interposito, spatium sui muniendi, nouasque fossas obiciendi hosti daretur: maximè verò quod minùs consilio huic locus esset, difficultas pulueris tormentarij faciebat: vt necessariò prius tentandū aliquid videretur, quam omni consumpto vnà cum puluere urbis ipsius potiundæ spes decederet. Descenditur eò, vt intantur, qui locum inspiciant, ac an quæ transgressos fossæ difficultatèsue excepturæ essent, explorent. Deliguntur ex Germanis quin quaginta circiter: quod erant inter hos, qui in aliarum urbium oppugnationibus assiduè antea versati fuerant. Hortatur simul Samoscium Rex, vt quæ ad oppugnationem pertinerent, administraret; ne si de aditu non incommoda renunciata essent, vel minimum temporis spatium differretur. Interim Vngaricus Decurio quidam missu ceturionis ad os, quod ab Vngaris, quemadmodum dictum est, in muro patefactum erat, profectus omnia facilia ac aperta renunciat: aditum latum: descensum expeditum: exiguas ab interiori parte fossas obiectas. Quo tempore cum è primariis Senatoribus quidam differri nonnihil adhuc irruptionem suaderet, ne inter Polonicam & Vngaricam Nationes æmulatio aliqua oriretur, si Vngarus prior irrupisset: ostendissetque Samoscius, curà Polonis aditus tam latus patefieri nōdum potuisset, is vnamquamque selem pro se venari respondit. Samoscius itaque ad munitiones profec-

profectus, Polonis Germanos adiungit: quæq; oppugnationi vñ
sint, administrari iubet. Vngaris Bornemissa præficatur. Rex sub
ipsam fluminis ripam, ad quam Vngarorum munitiones pertine
bant, progressus, militemq; ad irruptionem paratum, paucis, quæ
tempus ferebat ad virtutem cohortatus, è propinquo euentum op
pugnationis expectare instituit. Iam antè autem tormenta aliquot
Velikam translata fuerant, abq; inferiori parte muri, per quem ad
oppugnationem iturus miles erat, ita collocata: vt aduerso muro à
fronte deterfo, rectis inde secundùm vniuersum id latus interius i
ctibus defensores ptererentur. Eques ex instituto militari idoneis
locis supra munitiones, circa urbem, atq; vias, in omnes casus dis
ponitur. Non poterat latere hostes, quid in castris pararetur: quòd
in omnes partes latissimus ex vrbe despectus erat. Itaq; ipsi quoq;
muros frequentes complebant. Samoscius primùm ex Polonico
peditatu viginti expeditissimos delectos per aduersam fossam mu
ros succedere, quisque ab eo loco in urbem aditus sit, explorare iu
bet. Renunciant illi fossam ab ea parte esse, supraq; eam pontem a
liquanto depressiorem, per quem non difficulter tamen fossa su
perari possit. Mittit inde è Germanis quinquaginta eos: mandat
his, vt quàm proximè muros subeant: si superare ruinas possint
progrediantur, signoq; quod acceperant, dato, alios, quos quam
primùm iis summissurus sit, expectent: si non patere per eas adi
tum intelligant, sine ignominia se recipiant. Interim si illis succes
sisset, signumq; quod conuenerat, datum ab iis fuisset, quæ illis
subsidia summittat, disponit: primò eiusdem Nationis militem,
quod qui præmissi fuerant, id postulârant: inde Polonum partim
equitem, qui Georgio Mniscio Præfecto Sanocèse, Stanislaò Stad
nicio, Procopio Penonscio, Andrea Orsechovio, ac aliis quibus
dam autoribus, equis missis, vtrò operam suam detulerat: partim
peditem. Primo loco Penonscium & Orsechovium cum turmalibus
eorum, qui hastis rem gererent, locat. Inde Vrouecium cum
pixidariis. Post hunc Stanislaum Stadnicium cum altera equitum
turma. Huic rursus Vibranovium & Syrneum cum suis quenq;
cohortibus in subsidiis esse iubet. Vltimo & separato loco Geor
gium Mniscium cum iis quos ductabat, equitibus constituit: par
tem ad tormenta munitionesq; retinet. Germani cum ad fossam
successissent, Ioannesq; Garonna Gallus progressus primus adi
tum tentâset, graui casu ab hostibus illo deturbato, ceteri cum an
guustiores ruinas, quàm vt commodè transiri per eas posset esse e
xistimarent, conferti ad fossam constiterunt. Poloni qui à tergo vr
gebant, cùm non dari sibi locum viderent, per medios illos pene

trant: hostes turri lignea, munitioneq; quam tignis in angulo turris, quem cum muro coiens efficiebat, ea de qua suprà dictum est, ratione contabulauerant, cespitemque veltiueraut, deiiciunt: in turrim magno ipsi labore euadunt, principesq; Vbranouius ac Syrneus in summa turri signa figunt. Germani ad os, quod contra Vngarorum munitiones erat, quod per id latiore aditum esse viderent, signa conuertunt. Præscriptus ideim, qui suprà demonstratus est, ordo, & Vngaris fuerat, missusque eius rei causa ad eos Franciscus Veselinus, primarius cubicularius regius. Verum apud Germanos primùm eo turbato, Vngari quoque, cum Polonos iam irumpere cernerent, signo prius à Rege accepto, per ruinas in turrim euaserant: primi; Thomas Dercenus, & Matthias Kerekesius signa in ea constituerant. Hos Gabriel Bekesius arrepto signo, equitem, cui præerat, secum trahens, secutus fuerat: moxque pluribus aliis signis illatis, cum vltius inde in urbem contendere vellet, fossa iam antè ab hostibus ducta, ligneaq; munitiones nonnullæ præter opinionem obiectæ impetum eorum tardabant. Hostes ab initio nostrorum in subeundis muris impetu perterriti, suos è propugnaculis pullos, signa diuersis in locis fixa iam videntes fugam circumspicere cœperant. Interim Ioannes Suiscius passim equo saucio volitans, modò minis, modò precibus, tandem ploratu & misericordia: ab altera etiam parte Episcopus urbis sacra & simulacra obtendens, dum in occupandis muris nostri retinentur, fugam pauoremq; suorum sistunt. Primùm tormentis ac saxis petere nostros cœperunt: nostris vicissim tela in eos adiicientibus, compluribusq; vtrinque sauciis, turri, quam à Polonis occupatam suprà ostendimus, puluerem subiiciunt: nullamq; in partem milite se commouente, binis aliis vicibus id repetunt. Quo turri tandem correpta nostri ferre ignem diutius non valentes primùm descendere: ad extremum etiam cum ex propugnaculo Velikano, quod è nostris tormentis tam breui tempore sterni non potuerat, ipsi transuersis hostilium tormentorum ictibus ferirentur, recipere se coacti fuerunt. Inde in Vngaros omnes conuertuntur: qui cum eas quas diximus illis obiectas munitiones, superare se non posse intelligerēt, cum diu hostium impetum sustinuissent, ac nox immineret, cæsis omnibus prius sublati more militari se receperunt. Desiderati eo die sunt ex Nobilitate Polonica vltra quadraginta: ex Vngaris non pauciores, ac præcipui inter eos nominis Gabriel Bekesius. Magnum hostes quoque detrimentum acceperunt: cæsi complures: in quibus primarij peditum ductores, Nicolausq; Cirkassius præfectus Kosakkorum: plurimi vulnerati. Itaque

literis,

literis, quas ad præsidium Vdouense dederant, quæ exiguo postea tempore interiecto interceptæ à nostris fuerunt, magnum terrorem ostendebant: utq; sine morâ de rebus Princeps certior fieret, subsidiaq; sibi mitterentur, petebant. Samoscius militi ob eius diei laborem ac aduersitatem consulendû ratus, equitem, qui cum Georgio Mniscio Præfecto Sanocense in subsidiis collocatus fuerat, integerque adhuc erat, quòd conturbato postea ordine res ad eum non peruenisset, circa tormenta munitionesq; excubare iubet: vniuerso autem peditatui ac munitionibus Vrouecio in oppugnatione concusso, Stanislaum Penkoslauium præficit. Altero die consilio habito, ante omnia de tormentario puluere conqui-
rendo cogitari cœptum fuit. Mittitur ad Ducein Churlandiæ, Rigenses aliaq; vicina loca. Exempla literarum Plescouiensium, quæ interceptæ fuerant, passim describenda Samoscius dat: quibus, si quis fortè grauior de aduerso oppugnationis exitu rumor in Poloniam perlatus esset, hostium incommodo perspecto is deleretur. Proponit eodem tempore Regi, quò minùs casus aliquis, qui obsidionem eos relinquere cogeret, interuenire posset, optimum è re nata sibi videri, si integro adhuc exercitu castella, per quæ miles distributus, longinqua obsidione, ac comineatus inopia premere vrbeim posset, aliquot communiantur: iis perfectis, quòd voluntarius miles diu moram laturus non esset; comineatus præterea difficultatem reliquo exercitui aucturus videretur: nec dignitatis Regis futurum esset, ut voluntariis dimissis imminuto exercitu remaneret, ipse in Poloniam, ad Comititia obeunda, supplementum scribendum excurreret: se cum exercitu reliquo ad vrbeim relinqueret. Si hiems expectaretur, voluntarios incommodis obsidionis, atq; hiemis iniuriis adactos, missione flagitatu-
ros: reliquum militem nullis rebus præparatis, comineatu omni consumto minùs animi & virium habiturum: castella verò eo tempore vel munien-
di vel exstruendi nullam rationem fore. Regi cum aliis multis de causis, omnia priùs, quàm ad id consilium descenderet, tentanda videbantur: maximè tamen, quòd cum Posseuinus, qui in Mosco-
uia erat, de animo erga pacem Mosci significaturum se ostendisset, verendum intelligebat, ne, si priusquàm ille rediret, eorum quid susceperetur, hostis defendendæ vrbis spe illi aucta, si fortè de tradenda sibi Liuania consilij quid iam suscepisset, id tum commutaret. Dum hæc geruntur, puluisq; ac apparatus bellicus expectatur, cuniculis interim munitiones hostium tentare placuit. Bini è Polonorum munitionibus versus fossam instituti, à rupe dura atque aspera excepti perducere non potuerunt. Vngari per summum so-

lum fossa ducta, eademq; cratibus intacta, vnum eo modo perdur-
 xerant. Is cum latere hostes non posset, qui ut minus eum vidissent,
 ex eo ipso tamen, quod ab oppugnatione tam diu cessaretur, con-
 iecturam de consilio nostrorum capiebant, alium secundum vni-
 uersum id latus in longitudinem, ex quo nostros obseruarent, ege-
 rant: ac tum eum puluere subiecto intercipiebant. Iisdem tempo-
 ribus subsidia à Moscouia per Vdovam obsessis mitti cognitum
 fuit. quæ cum per Pelbain lacum, ac Velikam flumen nauibus ven-
 tura Samoscius intellexisset, primum nauibus aliquot conquisitis
 continuas arbores cuneis ferreis in singulas impactis, per eosq; ca-
 tenis transmissis, ea qua flumen erat latitudine connectit: alias à
 superiori parte fluminis, qua venturus hostis erat, secundum ad-
 uersam ripam alligat: ita, ut cum hostium naues transissent, funi-
 bus adductæ regressum ab ea parte hosti clauderent: alias ab in-
 feriori parte versus urbem ita obicit, ut cum eum in locum peruenis-
 sent, irretitis vtrinq; nauibus, nullam in partem effugium pateret.
 In naues, quas contraxerat, Germanos, qui earum administranda-
 rum peritiores credebantur, imponit: Vniuersæ rei Vrouecium
 præficit: eum eoq; secundum vtranq; ripam expeditum peditem
 disponit. Aduenerant commodum sub id tempus Albertus Resai-
 scius Castellanus Varfauiensis cum centum circiter & quinquag-
 inta: Stephanus Bilaius cum septingentis equitibus: Nicolaus
 Korffius & Vilhelmus Platerus cum Liuonibus aliquot equiti-
 bus. Eos cum extra castra adhuc versarentur, Suatohoram versus
 confidere, ac quod tutiores contra hostiles incursiones essent, fossa
 castra communire iubet. Hostes nauibus silenti nocte progressi,
 cum in insidias, ac nostras naues incidissent, ac ne primum quidem
 impetum nostrorum ferre potuissent, mox in ripam se eiiciunt: ibi
 ante lucem palantes excepti, ducentiq; circiter Boiarici generis ca-
 pti, ac in castra adducti fuerunt. Haud multo post aliud à Derpa-
 tensibus subsidium obsessis mittitur. Verum id, cum appropin-
 quanti maturius miles se ostendisset, celeriter se recepit. Aliquan-
 to deinde tempore interiecto Nicolaus Chostovus inter peditum
 ductores secundum Kosceciū præcipuè apud Ducem autorita-
 tis cum septem millibus subsidio obsessis venire ab exploratori-
 bus nunciabatur. Itaq; Samoscius, quod vereretur, ne superioris
 subsidij casu fama ab hostibus cognito, aliò iter auerterent, totum
 locum eum, qui à castris Suatohoram vsq; vltra octo millia pate-
 bat, excubiis complecti statuit. Erant militares ante hac excubie
 à castris ad flumen Plescouiam vsq; positæ: ab eo verò ad Suato-
 horensē viam, quòd maximum interuallum esset, ne miles in tot:

excubias distractus nimium defatigaretur, Lituani voluntarij vltro eam ad rem operam suam Regi deferebant. Chostovus cum diu in insula quadam Pelbæ lacus hæssisset, ac de priori subsidio, quod nauibus aduenerat, intercepto intellexisset, in terram exercitu exposito, noctuq; deuio per siluas ad sinistram itinere capto, Plefcouiam contendit. noctu maior militum pars dilabi ab eo cœpit, vt ex septem millibus vix trecenti penes eum manerent: ipsi vt diffugientes vel vi contineret, extremum agmen cogebat. Itaq; cum superiorum noctium excubiis Lituani fatigati, simul quod interea temporis nondum hostis venisset, de diligētia remisissent, præterque morem excubiarum aeris iniuriis coacti ignes excitassent, Daniel Illenouus, qui in primo agmine incedebat, cum iis, quæ supererant, copiis, euitatis locis iis, in quibus ignes cernebantur, in vrbein euasit. Chostouus, qui in extremo agmine, vt dictum est, erat, ac præterquàm quod totius noctis maximo in sistenda fuga suorum labore cōfectus erat, corporis insuper mole homo procera statura tardabatur, cum è siluis egressum lux oppressisset, herbis per aliquot horas cæteris dilapsis se textit: ibiq; ab equitibus Andree Visnouecij Palatini Voliniensis, qui tum eius diei excubias excipiebant, repertus, ac ad Regem adductus fuit: Qui eum deseruerant, partim cæsi, partim magno numero capti fuerunt. Aliquot diebus post Theodorus Mesceodouus itidem cum copiis aliquot subsidio obfessis missus fuit. Hic cum iam ferè excubias Lituanicas præteriisset, extremum agmen à Gabriele Cirkassio deprehensum fuit: qui cum impetum in id fecisset, & clamore sublato Bilauius quoq; cum suis accurrisset, centum circiter & quinquaginta concisi, ad sexaginta capti fuerunt: cæteri ad trecentos cum Mesceodovo in vrbein penetrârunt. Dum ad Plefcouiam hæc geruntur, Sueciæ interim Rex in aliena victoria suam prædam facit: eoq; quem in Germania ac Gedani, iis de quibus dictum est literis adiutus, militem conquiſiuerat, quemq; è suis præterea ditionibus contraxerat, per militiæ Præfectum suum Pontum Gardyanum Naruam occupat. Oppidum id ad Velikam flumen situm est, quod qua Pelbam lacum relinquit mutato in Naruam nomine, opidoq; à se appellato triginta circiter infrà id passuum millibus in mare influit, eo alueo, vt ad vrbein ipsam maximæ onerariæ naues appellent: eademq; vlteriùs Plefcouiam vsq; non incommodè agi possent, nisi supra lacum Plefcouiam versus viginti circiter cubitos altæ cataractæ cursum earum interciperent. Dum in Magistrorum Ordinis, priscorū Liuoniæ Principū, potestate erat, propterea quod omnes merces Moscouitiæ Derpatum primò deue-

hebantur, inde per Reualiam aut Parnauiam in mare exonerabantur, minùs vel à cultoribus frequens, vel munitum erat. Postea Iohannes superior in aduersa ripa aliam multò munitior in e regione illi arcem Iuanogrodum ab illo, à Liuonibus Russicam Naruam ad suæ, quam Germanicam appellabant, discrimen dictam, tam propinquo ab ea spatio excitauit, vt cum Narua ponte coniungi, abq; vtroque loco telum in alterum adici posset: ex ea cum Moscus profectus Liuonica quoque Narua potitus fuisset, cum Germanicis aliisq; vltimarinis & occidentalibus Nationibus commerciorum in ea sedem collocârat, omniaque eò negotia & merces transtulerat. Sub famam expeditionis ad Plescouiam regiæ, quemadmodum ex aliis arcibus, ita illa etiam maiorem præsidij partem ad Plescouiam tutandam contraxerat. Gardyanus cum tormentis quater muros cœpisset, ac Mosci, qui in Iuanogrodensi præsidio erant, Liuonicæ Naruæ, cui metuebant, tuendæ studio, pontem transissent, tormentaq; pleraque secum traduxissent, ac vero irruumpente iam in oppidum milite, territi, retrocedere cœpissent, Itali aliquot, qui cum Hieronymo Cagnolo in Suetico exercitu erant, victoriam subito conclamantes, cumq; reliquo milite ad portas vsq; eos infecuti, magnum eorum numerum conciderunt. Hac re, cæteri, qui in arcem euaserant; territi simul tormentis, quibus se defenderent, quæ paulò antè Naruam transtulerant, destituti, exiguitateq; ipsa sua de defensione desperantes, deditiorem fecerunt. Eadem præsidiariorum consternatione Iam horodum quoq; & Koporiam vicina castella in potestatem redegit. quibus rebus perfectis in penitiorem Liuoniam, vt per reliquas arces, quæ à Moscis tenebantur, arma circumferret, cum exercitu regreditur: primoq; Veisensteinium castrum alioquin natura & opere munitissimum, in ea Moscorum trepidatione, præsidij exiguitate, nulla, dum Plescouia obsideretur, auxilij spe in ditionem accepit. Inde Parnauæ exercitum admouet. Post captam Naruam literas à Principe suo ad Regem mittit, quibus is ad priores Regis literas, quibus multò antè, vt à Liuonia tanquam alieni belli præmio abstineret, amicè hortatus eum Rex fuerat, circumducto die rescribebat: ac sũum cuiusq; iudicium, quibus in locis bellum etiam hoste gerere, quasq; ditiones eius inuadere vellet, esse debere significabat. Magna spes Regem tenuerat, fore, vt æquitate priorum postulationum suarum perspecta, locum eis Sueciæ Rex relinqueret: non modò quòd Liuoniam vniuersam iam olim in fidem Regum Poloniae venisse eò minus ignorare Sueciæ Regem sciebat, quòd superioribus temporibus, cum frater eius Ericus Reualiam occuparet,,

paret, nullo iure id ab eo fieri propriis literis suis testatum fecisset; verum etiam, quod, postquam ipse maximo labore ac impensa ad Legatos de pace mittendos, vniuersam Liunioniam primo cedendam, inde deferendam penè hostem adegisset: ad paratam à se victoriam Sueciæ Regem accessurum expectandum sibi non arbitrabatur. Quare etsi iniuria hac nō parum commoueretur, in præsens tamen differendam iudicabat. Iisdem temporib. à regis quoque Præfectis simili fortuna castra nonnulla Moscis in Liunia adempta fuerunt: A Duce Magno Kirempesium occupatum: Fabianum subitario opere munitum: à Byringio Pyrchelium: Thoma Embdano Salium captum: A Dembinio Lenouardum & Ascherotum; quæ vtraque Dunæ flumini imminebant, peditatu aliquo à Rigenfibus, quibus grauis hostilium præsidiorum vicinitas erat, accepto, Scotoque milite, qui ad Regem ibat, retento, expugnata. Iamque Kokenhausium quoque castrum munitissimum, ab eodem Dembinio obsessum comineatus inopia breui in potestatem nostrorum peruenturum videbatur. Suprà demonstrauius Christophorum Radiuilum ad vlciscendas hostis in Mohilouensem & Scloouensem agrum excursionses cum parte exercitus Moscouiam versus missum à Rege fuisse: ei que Philonem Kmitam ac Haraburdam cum Lituanicis Tartaris coniungere se iussos. Kmita cum duobus circiter millibus equitum, Tartarisq; , qui sub Haraburdæ ductu erant, Lukis egressus, octo circiter ultra Toropeciam millibus ad Nemesam flumen, ac monasterium quoddam, aduentum Radiuili expectare instituerat. Sub idem autem tempus Moscouiæ quoque Dux, qui non procul inde Stariciæ tum erat, cum de nostri exercitus aduentu nondum cognouisset, Michaelen Nosdrovatum, & Petrum Boratinscium cum tribus circiter millibus militum eodem consilio miserat, vt metu vndique quàm maximo facti, qui è suis in Regis fidem venerant; direptionibus ac populationibus vexarent. Eorum exploratores temerè vagantes cum in pabulatores nostros incidissent; duo ab illis excepti, ac in castra adducti, ostendunt quindecim inde millibus passuum ad Salesam exercitum confidere. Contra quem cum Radiuilus, qui iam tum aduenerat, Bochdanum Ogniscium septingentis circiter magna ex parte levis armaturæ equitibus ex diuersis turmis ei attributis misisset; ducenti circiter præter imperium pugnandi auditate cum stationibus hostium cōgressi, ad diuersos pontes, circa quos scloppetarios hostes in insidiis disposuerant, pertracti aliquot ex suis amiserunt: verum aliis subsecutis, ac Gabriele Holubkone suis, vt de equis descenderent, scloppetis que rem gererent, mandante, sum-

motis per hos à ponte hostibus, nostri hostium equites in fugam effusos ad quindecim ferè millia passuum insecuti, aliquot ex iis ceperunt. Radiuilus cùm cognouisset ad Resouam aliam exercitus hostilis partem confedis- se, versus eam via impeditissima, quà nulli ante eum exercitui iter fuerat, cum exercitu progressus, triginta à Resoua passuum millibus substitit; inde Sukopsciam Iamnam, quo nomine locum in quo diplomata iter facientibus dari solent, appellant, se conuertit; ac ad flumen Volgam castris metatis Halimbekum cum Tartaris, quos circa se habebat per flumen Stariciam versus contendere, populationesq; ac incendia quàm latissimè in hostico circumferre iubet. Satis constat Moscouiæ Ducem, qui, quemadmodum suprà demonstratum est, Stariciæ tum euentum obsidionis Pleseuensis expectabat, cùm aduentantem exercitum, fugas agrestium, ignes passim sublato ipse magna ex parte cerneret; ac, quemadmodum ex Posseuino, qui tum apud illum erat, cognitum postea fuit, non vltra septingentos milites circa se habebat, summa in trepidatione versatum; delectum ex omni genere hominum promiscuè habuisse, fugamq; iam circumspiciat. In præsentia mittit, qui agmen nostrorum speculentur, quâprimùmque de eo sibi renuncient. Hi cùm ad Okomeciam alterum diplomatum locum, in quo Tartari pernoctabant, quinque millium passuum intervallo accessissent, diligenterque à nostris excubias agi, loco præterea munito eos confedis- se ex agrestibus acceperant, ad latus conuerso itinere paludesque quæ iis in locis erant, transgressi, ex Nohaiensibus Tartaris ac pabulatoribus nostris aliquot oppresserunt. Interim Daniel Murfa ex iis, qui in mensæ ministerio apud Moscum versabantur, ad nostros transit: qui cùm de numero exercitus eadem ferè, quæ antea fama, ac captiuorum sermonibus acceperant, ac inflatius pleraque prædicasset, orationique eius tanti Principis inueterata potentiae fama facile fidem faceret; etsi memorabilis facinoris, si Stariciam processissent, patrandi spes nostris ostendebatur: iis tamen viribus, quibus potentissimi Principis vitam ac salutem septam esse credi debebat, minimè pares se futuros rati; Dunam indeque Dubnam magnis itineris difficultatibus conflictati se recipiunt. Exit itinere, temerè ab agrestibus rumore tradito, commeatu Toropeciam laborare, ad eam defleunt, exercitumque ei adiouent. verùm paucis diebus post cùm falsa de statu præsidij delata ad se cognouissent, se receperunt. Radiuilusque Chelmam rectà, inde priscam Rus- sam versus contendit. Collocata ad Opakam contra Nouogardi- am Kosakkorum manus aliqua fuerat: quæ partim prædis est ho-
stico

hostico agendis hostem distineret, partim subuectiones subsidiaq, si quæ Nouogardiâ Plescouiam mitterentur, obseruaret. Hi cum continuè prædas ex hostico agerent, magnisque incommodis hostes afficerent, Tartari Moscouitici, parte eorum negligentius agente, parte ex instituto ad prædas agendas profectâ, repentino aduentu, eos qui in statione relictî erant, oppresserant. Tartaris à cæteris reuersis rursus deiectis, Mosci alias suas duobus locis ad Russiam & Misciagam stationes ab Nouogardia nostris Kosakkis opposuerant. contra eos igitur, qui ad Russiam erant, Radiuilus Kosakkos, quos penes se habebat, ipse subsequens, præmisit. Hi hostibus fama aduentantis exercitus iam antè territî, ac primo aduentu eorum in fugam conuersis, Obalinscium ac Boiarici generis alii quot capiunt. Eo deinde ex loco ad Regem & reliquum exercitum Radiuilus reuenit. Iam antè Antonius Posseuinus etiam, quem à Summo Pontifice Legatum ad Moscum iuisse supra ostendimus, cum mox post discessum à Volga Radiuili dimissus fuisset, ad Regem venerat: turmis aliquot equitum, quas è Nouogardia de aduentu eius certior Rex factus, obuiâ illi miserat, in castra deductus. Afferebat hic, Moscum etsi in ea & sua trepidatione, & belli aduersitate cum primis pacis cupidus esset, nullis tamè aliis conditionibus eam accipere obstinatum habere, quàm quas iam antè Polotiæ per Legatos suos proposuisset. Nam quòd hiems, quæ sæuissîma his in locis frigora adferre soleret, instaret; militem, quem ne primas quidem iniurias eius toleraturum sibi persuadebat, per hiberua distributum iri: Regem superiorum annorum consuetudinè ad Comitia obeunda in Regnum se recepturum: interim urbem obsidione, se metu solutum iri, facileque quamuis aliam sustinendi belli impetusq; Regij rationem deinceps se reperturum confidebat. Rege contra Posseuino ostendente, nec se prius exercitum ab vrbe deportaturum, quàm vel vrbe potitus esset, vel vniuersa Liuania Moscus decessisset; hortabatur nihilominus eum Posseuinus, ne omnem tamen spem pacis præcideret; locumque colloquio constitui pateretur, in quem vtrinque Legati cõuenirent, ac de pace inter se agerent: quod cum Rex permisisset, literas per expeditum equitem ad Moscum dat. his eo omninò animo Regem esse ostendit, ut non prius abscessurus, aut vllum belli finem facturum sit, quàm vniuersa Liuania Moscus excedat. Quare ne nimium ea in re poneret, quòd frigoris sæuitia coactum abscessurum tãdem exercitum existimaret; videre se obfirmato ad perferendam eam omnes animo esse; tum ut obsidio sustineretur, debere eum tamen tot subiectorum sibi innoxiorum calamitatibus atque miseria commoueri;

qui cū pro ipsius salute nullum periculum ac cruciatum recusent, summæ eum iniquitatis condemnari debere, nisi ipsorum vitam suis commodis ac obstinatione potiore habeat. Eos autem neque propter frigoris vim in siluis iam latere: nec iis ipsis, quod paludibus omnibus frigore concretis, peruia breui nostris futura essent, amplius protegi posse: eorumque iis ipsis diebus, quibus in caltra venisset, magnum numerum partim concisum, partim captum se vidisse. Sub id enim aduentus eius tempus, subsidia, quæ cum Mesceodouo venerant, quemadmodum supra ostensum est, excepta fuerant. Proinde ipse sibi cōsiliū caperet: se quidem, vt serio tandem animum ad pacem applicaret, autorem ei esse; egisseque hanc ob causam cum Rege; vt ne omnem tamen de pace agēdi facultatem tolleret, impetrasse, vt Legatos eius certum in locum, qui Mosco videretur, accedere, cūque suis Legatis de pace agere se passurum Rex receperit. Moscus literis iis acceptis sine mora nuncium vnā cum suo tabellario, literisque ad Posseuinum remittit. Pagum Sapoliam nonaginta passuum à Pleseouia millibus, in diplomatum vsus & ipsum constitutum, ad conuentionem deligit, publicæque fidei literas, Legatis suis mitti postulat. Mittuntur literæ: locus accipitur. Exercitus interim, qui ad Pleseouiam erat, maximis cū hiemis, tum obsidionis diuturnæ incommodis afficiebatur. Itaque cū & à voluntariis palam missio flagitaretur, conditionesque pacis passim sermonibus agitentur: non deerant, qui remittendum potius Mosco de Liuonia aliquid censerent, quàm cum exercitus incommodo diutius obsidionem ducēdam. quod vt Summi Pontificis autoritate persuadere Regi conaretur, Posseuinum etiam tacitè hortabantur: idque quod commodius perficeret, cū sententias Senatus de conditionibus dicturus esset, eum vocari, præsentemque illo sententias dici debere censebant. Spargebatur in vulgus, Regem vt maximè Liuoniam vniuersam adiunxisset, omnem in Vngaros, vel fratrum suorum filios diuisurum. Itaque stipendiarius etiam miles sermonibus tentabatur: cur pro alienis commodis suo cum periculo depugnaret: pro Prouincia, ex qua nec ad ipsum, nec ad Remp. fructus ullus peruenturus esset, vt alij ditarentur, vitam sanguinemque suum ipse in discrimen adduceret. Resistebat rebus hisce summa constantia atque animi magnitudine Rex: maximè voluntarios obtestabatur, ne suo discessu explorata penè victoriæ, aut honestæ pacis spem corrumpent. Præter Regem Samoscius omni contentione in id incumbēbat. Ostendebat publicè, ad omnia prius se descensurum, quàm infectare, aut non tali pace, qualem in superioribus Comitibus

Rex

Rex atque nomine Regis ipse Ordinibus promississet, discederet; quòd si maximè necesse esset, eo usque tamen, dum Comitiiis habitis noua ab Ordinibus mandata acciperet, se perstiturum. Vt Posseuinus in Senatum vocaretur, contra morem Maiorum esse differebat. Virum enim prudentem, & in primis grauem etsi nihil curiosius in aliena Repub. facturum sciebat; ne tamen vel interrogationibus atque studiis aliorum, vel suo pietatis atque pacis in eam sententiam pertraheretur, vt ipse quoque cum aliis remittendæ Mosco partis Liunionæ autor esset, verebatur. quamuis eandem sententiam suam hac etiam ratione apud Posseuinum deinde excusabat; quòd cum ex instituto Reipub. omnium aliorum Principum Legati publicè audiatur, solius Summi Pontificis Nuncij priuati Reges conueniant, ne exemplo suo Priuilegium minueret, illum ipsum vitaturum fuisse, existimasset. Consilio deinde iis de rebus habito, duæ omninò manendi rationes proponebantur. vt vel ex castris atq; munitionibus, quæadmodum hæcenus factum esset, obsidio vrgeretur: vel castellis extructis, in iisq; milite collocato, diuturna fame, ac commeatus inopia vrbs premeretur. Vtræque cum hiemis iniuriis, tum soli frigore iam adstricti duritie, quæ nec militem sub pellibus diutiùs versari, nec opus vllum fieri paterentur, omnes ferè refutabant. Lituani priuato etiam iisdem de rebus consilio inter se habito libellum Regi offerebant. in quo cum & ipsi manendi consilium omne reiecissent, id petebant, vt quò hibernorum incommoda, quæ superioribus annis continua pertulerant, euitarent, in agro Moscouitico miles haberetur. Interim diem certam Regi præfiniebant; intra quam nisi pax esset, nulla conditione diutiùs remanere integrum sibi esse ostendebant. Non poterant latere hæc hostem: quòd propter voluntariorum nullo imperio se suosque coerceri patientium licentiam ex calonibus, ac eo hominum genere, quotidie aliqui ab hostibus excipiebantur: iisque ipsis diebus Saba quidam cum eius de quo dictum est, libelli exemplo ad eos transierat. Maxima inter hæc flagrabat inuidia Samoscus: illum vnum sententiæ eius esse autorem: hominem à pueritia literarum studiis deditum, atque in Italiæ Gymnasiis versatum consiliis atque obstinatione sua vniuersum exercitum perditurum: Legatum cum exercitu in hosti co relicturum: ipsum extra metum periculi ad Comitiiis pro Cancellariatus sui munere obeunda in Poloniam rediturum. Etenim iam conuentus Nobilitatis Rex edixerat. Per eos quo loco res esset, literis Nobilitati ostenderat: nèue vel exercitum reducere, vel ipse ab obsidione Comitiorum habendorum causa discedere coge

retur, vt in iis conuentib. noua tributa, & quæ alia ad perficiendum bellum necessaria essent, scisceret, hortatus Nobilitatem fuerat: in omnes nihilominus casus, si res non teneretur, literas, quibus Comitia indiceret, simul miserat. Augebat Samoscio inuidiâ disciplinæ militaris tuendæ studium, iam ab eo tempore, quo militē habere cœperat, contraq; illos potissimum ab eo susceptum, quorum quod illustrior fortuna esset, peccata etiam, & peccatorum ad deterrendos alios pœnas illustriores esse dicebat. Fremebatur non iam quod in mulieres, quæ castra irrepserant, grauissimè animaduerti iussisset: nonnullas capitis supplicio affecisset: sed quod aulicum regium, qui in leges militares aliquid commisisset, in vinculis haberet, nec totius exercitus precibus cōdonare vellet: quod pueros Nobiles, qui licentiùs in castris versati fuerant, ad palum alligatos publicè spectandos præberet: turmæ Præfecti vicarium suspendio affecisset: ex Nobilitate quosdam propter mundiciem castrorum negligētius habitam clauâ pulsâisset. Itaq; carmina etiam in eum spargebantur, quib. scholastica vita illi exprobrabatur. His ita non mouebatur, vt cū semel licentiæ fenestra aperta in alios libelli iacerentur, iactataq; ea res in Senatu fuisset, ostenderet, nisi priùs in seipsum iniuriâ ea incurrisset, quæstione habita auxilium suum minimè denegaturum iis fuisse: iam cū ab iisdem ipse priùs læsus esset, verendum sibi esse, ne pusilli animi putaretur, si sub aliena persona proprias iniurias vlscisci videretur: rectiusq; facturos eos, si suo exemplo contemnendo potiùs ea diluerent, quàm vindicando vltrò auctoritatem iis tribuerent. Signa militaria huiusmodi plerunq; dabat, quibus modò desidiâ, metum, avaritiâ domum properantibus vltrò exprobrando: modò ad perseuerantiâ & constantiam Nobili homine dignam eos cohortando à desidia ad tolerantiam, si qui minùs alacres essent, binis vt plurimum verbis reuocaret. Tentârat sub initium motus eius veteranus miles, qui ad Gedanum fuerat, cœtus inter se agitare, quò de communi re maximè autem de stipendiis debitis deliberarent. Edixit mox, qui priuatas coitiones fecissent, contra disciplinam ac imperium militare fecisse eos iudicaturum, legeq; in eos animaduersurum: quod si quid de commodis suis agendum existimarent, vel se appellarent, vel præsentē se de iis agerēt. Itaq; ad tentorium eius conuenerunt. Hic cū ille angustiis ærarij demonstratis, ecōtra quid amor patriæ ac Reipublicæ postularet, quid constantia boni haberet, concionatus fuisset: tandem nō Legatum se ad exercitum relicturum, sed ipsum toto obsidionis tempore remâsurum pronuntiâisset, ytrq; idem ipsi facerēt, vniuersos hortatus fuisset; initio à lo-

anne Sborouio factō, reliqui omnes, quoad ipse maneret, se quoque perseveraturos promiserunt. Samoscij consilium manendi secreto amici improbabant: monebant, videret, quam in se rem susciperet, cum periculi plenam, tum quæ si secus caderet, magna cum invidia eius superiorum rerum gloriam ipsius omnem corruptura esset. Iis vnum ille respondebat, existimare se bonum Imperatorem, eundemque bonum ciuem non suæ sed publicæ dignitati studere debere: si re infecta ab obsidione abscedendum sit, è re nata commodius futurum, ad se peccati eius opinionem recidere, quam ad Regem aut Rempublic. vniuersam. Allato iam antè à Duce Churlandiæ & Rigenibus puluere; ante Regis discessum denuò oppugnationem tentare visum fuit. Ab ea parte, qua Poloni antea è munitionib. suis muros quassauerant, hostes crebra propugnacula lignea obiecerant, eademq; fossis cõmuniuerant. Itaq; in superiorem aliquantò partem ad dextram munitionibus translatis, inde rursum tormentis muros percutiebant. Sed eo quoq; loco nouum propugnaculum, tormenta verò adeò grãdia hostes opposuerant, vt, cum quoddam septuaginta, alterũ octuaginta pondoglobos iacularentur, trium aggere repletarum corbium militarium, vt ex ordine positæ erant, seriem, vno ictu penetrarent. Vngari quòd aditum in turrim, quæ ad Velikam flumen, & munitiones eorum pertinebat, satis latum patefecerant, modò ipsi per ruinas eas hostes propellebant, modò ab illis pellebantur. Conuersi etiam ad muros ea ex parte à Velika flumine dolabris & securibus subruendos fuerunt. à quibus cum primùm aqua piceq; feruenti, aliisq; ignibus in eos effusis, auertere eos conati hostes fuissent, Vngari nihilominus eò processissent, vt parte muri inferiori egesta, superiore tanquã testudine tegerentur, lædìq; ampliùs ab illis, quæ in eos mittebantur, non possent, hostes ligna iustæ crassitudinis, ferreis aculeis vndiq; horrentia, catenis ferreis ad prælongam sudent aptata ex vrbe supra muros, ad quos Vngarus subruendos cõstiterat, ita vibrabant, vt ex ea iactatione verbere subtus detorto tanquã flagello, qui in opere erāt, verberarentur, magnisq; incommodis afficerentur. nec tamen Vngarus remisit, quoad maiorem eius muri partem strauisset. ad extremum, quòd ab ea quoq; parte noua propugnacula contra turrim hostes collocarant, fossasque duxerant, oppugnationis consilium omninò dimissum fuit. Erat triginta circiter à Plescouia passuum millib. viā, qua in Liouoniam & Rigam itur, imminens monasterium Pezzura à Moscis, quasi sepulchretum dictum, Diuæ virginis, cuius eo in loco ex arbore enatam effigiem repertam colunt, religione, sanctitatis-

que ac miraculorum quorundam fama clarissimum; ob ea inque plurimis ac amplissimis prouentibus, de Nouogroda Liouonica agris nonnullis detractis, ei que assignatis à Moscouiæ Duce ditatum. Huic Mosci præsidium imposuerant. Magno id incommodo in ea vicinitate nostris erat. Nam & pabulatores nostros frequentissimè excipiebat: itinera infestabat; eo que ipso tempore impedimenta à nonnullis præmissa, tum mercatores quosdam Rigenses excusserat. Ad quos damna ea pertinebant, quorum non erant pauci, maximè verò, qui impedimenta sua præmissuri illac erant, ut id potestatis suæ faceret, à Rege contendebant. Proponebatur ab altera parte, milite ex oppugnationis tam diuturnæ, ac irritæ lāboribus nondum recreato, nouam vllam tentari non satis tutò posse. Rex multorum continuis precibus victus, Farensbekium eò mittit. Huic mandat, ut situ loci cognito, quid sui consilij sit, certiore se faciat; si non magno negotio potiturum se eo existimaret, militem tormenta que illi summissurum; si difficiliorem, quam ut eo tempore suscipi deberet, expugnationem futuram iudicaret, integra re ad se rediret. Farensbekius paucis cum equitibus eò profectus, in itinere in hostium equites longè plures qui Pezzura contra pabulatores nostros egressi, sub id tempus redibant, incidit. quorum aliis cæsis, cæteris profligatis, prælij huius prouentu inuitatus, & quòd nec fossa adeò magna, nec propugnaculis aut situ magnopere munitum cerneret, ut que homo militaris benè de successu oppugnationis speraret, oppugnationem suscipit. Mittit illi Rex Germanum militem cum tormentis aliquot maioribus. qui cum actis prius munitionibus muri partem aliquam strauisset, per ruinas irrumperere conabatur. iamque Vilhelmus Ketlerus Ducis Churlandiæ fratris filius, Gaspar & Reinoldus Tisenhausij, ac alij quidam in turrim proximam euaserant; atque in imam eius partem per scalas se demittebant. Iis ab insequentibus fractis, ac per ruinas etiā, cum propter angustias earum, tum quòd hostes omnes conferti contra eas se obuerterāt, nulla irrumpendi facultate militi relicta, qui in ima turri remanserant, ab hostibus capiuntur. Mittit iterū Rex ad eas, quas antè miserat copias Germanorum, Bornemissam cum quingentis Vngaris peditibus, & maioribus tormentis aliquot. Polonicum militem ad castra Samoscius omnem retinuit. Vngari cum ab eadem parte, à qua Germani oppugnabant, inferiori tamen loco læuā versus muros quaterere cœpissent, iamq; aliquā inuri partē diruissent, Thomas Solandius manu aliqua calonum & Kosakkorum Polonorum facta auersam à Germanorum & Vngarorū munitionib. turrim, ut hostem

disti-

distineret, scalis ad motus scandere cœpit. iis iam repulsis cū Germani per ruinas muri, iterum irrumperere tentassent, omni hostium multitudine in eos conuersa, reiciuntur. Eodem successu cum donec Germani se recepissent, cessassent, ab Vngaris quoque irruptio tentata fuit: hostibus rem miraculo, nostris incantationibus & magicis artibus tribuentibus. verū animaduerti hīc potuit, non min⁹ sœpē in leuioribus munitiōibus negligentia, quā in firmissimis difficultate offendi: quōd in his magnitudo periculi, ac ex eo natus metus virtutem militum plerūq; acuit: in illis exiguitas rei contentiōem animi ac curam vt plurimū remittit. Non dubitandum enim aliqui existimabant, si coniunctis viribus, ac vno tempore incubitum in oppugnationem fuisset, non adeo magno negotio expugnari potuisse: Interim dum singuli per se, primū Germani, inde Vngari successissent, & hosti in vnum locum vires omnes suas conuertendi facultatem datam: & nostrorum impetum imminutum. Recipientibus se nostris Scoti milites, qui haud multo antē ad Regem venerant, opportunis locis subsidio collocati, si qui ē muris telis aut scloppetis nostros petebant, certissimis ictibus conficiebant: Antequam discederet Rex, Legatos, qui de pace cum Mōscis agerent, Ianusium Sbarasium Palatinum Brassauensem ab regno Poloniæ, Albertum Radiuiliū, Palatij Lituānici Marschalcum à magno Lituaniæ Ducatū designat. His Michaelē Haraburdam hominē ingeniosum, & Moscouiticarum rerum cū primis peritum, more Maiorum, scribam adiungit. Cū de conditionibus, in quas pacem fieri placeret, ageretur: vrgebant procures Lituānici, vt magni Luki, qui proximo anno capti ab hoste erant, quō facilius pax conueniret, hosti redderentur. Ostēdebat Samoscus, etsi quantum ad Lituāniā tutandam momenti tam opportuna vrbs, ac ea fertilitate, omniumq; rerum copia abundans ager haberet, animaduēteret: quō min⁹ tamen id fieret, non vsque adeo se repugnare, quod non ea religione eius retinendi, cuius nulla in Comitibus mētiō facta esset, qua recuperandæ Liūoniæ obstrictus Ordinibus esset: molestē tamē se ferre, ante tempus hæc nullo cum fructu, non nullo autem, ne ad hostes efferrentur, periculo iactari: Itaq; Rex priuatim re cum Samoscio communicata, pacisq; constituendæ arbitrio ei permisso, cū quid ab eo fieri vellet, quid cū in regnū venturus esset, ipse procuraturus esset, ostendisset, optimæ spei & fiduciæ plenus discessit. reliqui ferē omnes ex præteritis obsidionis incommodis, ac imminētis hiemis difficultatibus de reliquæ obsidionis euentu iudicantes, simulq; imminuti ac attriti exercitus opprimendi

tempus nullum hostem prætermisurum cogitantes, non secus ac si extremum, quos relinquerent, visuri essent, periculum eorum miserabantur. vt non deessent ex primariis Senatoribus, qui Regi Balthasarem, Andreæ fratris sui filium cum Vngaro milite in castris relinquenti, ne id faceret, persuadere conarentur. Cum Rege vniuersus comitatus aulicus ac voluntarij ferè omnes proficisciebantur. itinere igitur per Ostrouam & Krasnohorodam capto, inde Ludsenium, & Rosittenium, quæ hostilibus præfidiis adhuc tenebantur, sine impedimento prætergressus fuit. sequebantur reliqua agmina properantiùs, omnibus ad Dunam flumen præuertere annitentibus. Itaq; etsi subsidia contra eruptiones à Radiuilo disposita fuissent: iis tamen dilabentibus, aliquot nostrorum carri abrepti à præfidiariis Moscis fuerunt. Transmisso inde ob nauigiorum inopiam non sine difficultate ad Duneburgum Dunâ flumine Vilnam Rex venit. In castris Polonicus miles stipendiarius omnis cum Samoscio remansit: tam is qui ab initio cum eo ad Plescouiam accesserat, quàm quem à Stariciensî excursionem cum Radiuilo reuersum receperat. Lituani cum Martino Curtio Legato sexcenti: qui ab eadem excursionem in castra venerant, & quò ab eius incommodis se reficerent, vt in vicinis pagis Porchouam versus collocarentur, à ductoribus impetrauerant. E' voluntariis Poloni aliqui, non multi tamen remanserunt.

Liber Quintus.

SAMOSCIVS profecto è castris Rege disciplinam inprimis militarem, quàm aliàs magna cura tuebatur, quò inter tot difficultates in hostico omnia diligentius circumspicienda sibi videbat, eò accuratiori studio sanxit. Ex præfectis, qui ætate, ordine, ac vsu rei militaris cæteros antecedeabant, ad quos de secretioribus quibusq; ac grauioribus rebus referret, sex delegit. Senatorij Ordinis Stanislaum Tarnouium Radomiensem: Stephanû Grudsinscium Naklensem, Castellanos: Ex aliis Ernestum Veierum, Martinum Kasanouiium, Ioannem Lefnouolscium, Sigismundum Rosnium: cæteris in rebus omnes ad consiliùm adhibebat. Interim quemadmodum Rex cum illo constituerat, eam in rem omni studio incumbebat, vt si pax cum hoste non conuenisset, ad obsidionem quàm diutissimè continuandam fameq; ac omnium rerum inopia ad deditionem vrbein adigendam instructa omnia ac parata haberet.

ret. De huius autem rei successu non dubitandum sibi existimabat. quòd quantum in vrbe virium, apparatus bellici, commeatus ac rei frumentariæ esset, ex Suturma scriba Suiscij: qui in excursione quadam vnà cum fratre captus fuerat: seu quemadmodum ipse, postquam in potestatem nostrorum peruenisset, præ se ferebat, transfugerat, exactè cognitum habebat: subductisq; rationibus, si omnes ad importandos in vrbeim commeatus ac subsidia aditus præclusisset, non multum ultra mensem Maium sustineri obsidionem posse reperiēbat. Itaq; sic se comparabat, vt vel ex iisdem stativis, quemadmodum eò vsq; factum fuerat, obsidione vrbeim premeret: aut si hiemis sæuitia, ac commeatus, qui antè omnis ferè ab exercitu consumtus fuerat, angustia, quò minus id facere posset, prohiberetur, recreato interim prædis ex hostico agendis milite, Pezzuræ peditatum omnem, ac tormentorum partem ad moueret: quam ob causam & quæ antè eò missa fuerant, tormenta non deduxerat: eaq; occupata simili ratione Porchouam ac Vdouam vicina castella oppugnaret: præsidisq; iis impositis hostes intra mœnia compulso contineret. si plus difficultatis oppugnationem eorum, quàm vt tentandam putaret, habituram perspexisset, ligneis castellis ex vicinarum villarum ædificiis constructis, opportunissimas quasq; vias, maximè verò, quæ à Vdoua, Porchoua, & Plescouia ad Nouogardiam pertinent, occupare. cumq; parte exercitus ipse Nouogardiam versus in Prebusio Simeonis supra Ilmenum lacum sub tectis consistere: partem dum glacie concretus lacus esset, in prisca Russa, & Ostaskoua continere: iisq; ex locis omnibus tam Plescouiam, quàm Nouogardiam premere, latissimeq; supra Nouogardiam versus Tueram & Moscouiam vastitatem circumferre cogitabat. Ita tamen, vt quoad liceret, primam rationem atq; Plescouiam quàm diutissimè retineret: nec nisi hiemis aut commeatus difficultatibus adactus ab ea moueret. Militem, quem circa Suatohoram supra Plescouiam ad Vdouense iter obsidendum loco opportunissimo collocatum antè ostensum est, minimè interim dimouendum arbitratus, ne tamen repentina impressione opprimi ab hostibus posset, maiorem peditatum, ac minora tormenta aliquot, Stanislaumq; Penkoslauium ei adiungit. Si hostis incursione in eos faciat, die vexillum militare, quo proposito quàm primùm ad opein iis ferendam accurri possit: nocte ignem tollere eos iubet. Simul ne discessu regio metu omni liberatum se hostis putaret, in omnes rei gerendæ occasiones intentus erat. Quæ cogitanti ex superiorum temporum pabulatorum licentia, qui partitò in duos imperio militari, magna præterea vo-

luntariorum parte nullam Imperij necessitatem recipiente, sine metu vel Imperij vel hostis vagabantur, nec raro sub ipsos muros succedebant, accidere posse facultatem rei gerendæ ratus: die D. Nicolao sacro, qui vel maximè à Moscis obseruatur, idoneis locis milite in insidiis collocato, carros aliquot propinquo à mœnibus spatio agi iubet. verùm diei religione quamuis obiectam prædam hostibus spernentibus, idem altero die fieri imperat. Confederant partitis insidiis in vicinarum fossarum, quæ imbrium casu factæ erant, vna Vngari equites: in altera Stanislaus Solkeuius adolescens, & Ioannes Kretkouius Priemscianæ turmæ Legatus cum Polonis. Hostes ad primum prædæ aspectum mox erumpunt: protracti in locum insidiarum ab Vngaris celeriter confurgentibus profligantur. Poloni, qui remotiori ab iis loco erant, propterq; præruptum per oppositos colles ascensum, ambitum capere cogebantur, confligendi cum hoste facultate non data, à dextra impetu in eum facto, inclinatum in effusiores fugam præcipitant, coniunctimq; cum Vngaris ad mœnia vsq; insequuntur. Etsi qui primo loco confederant Vngari, lectissimi equites essent, ac in his Petrus Bathoreus, Georgius Sibiricus, ac Ioannes Kallaius, omnesque generosissimis equis Thracicis veherentur: Moscouiticorum tamen equorum, quâuis ij magnam partem parui ac deformes sunt: pernecitatem, assequi vix potuerunt. primo tamen impetu triginta circiter interfecti ac duodecim Boiarici generis, in iisque maximè strenuus, ac militaribus facinoribus, aliquot notus Petrus Koltouiscius, capti fuerunt. Incommodo hoc accepto Suiscius aversa porta maioribus aliquot tormentis magno labore, ad imas muri & propugnaculorum fenestras demissis, locoq; opportuno non procul à fossis vrbs magna scloppetariorum manu occulta, subinde viginti circiter equites, qui nostros cis flumen Plescouiam in stationibus positos lacefferent, atque in insidias pertraherent, emittebat. verùm cum excursionem hostium nunciata Samoscus ipse cum tribus turmis equitum flumen transisset, qui que in insidiis confederant, ad primum vnus equitis conspectum, quem propius ad locum insidiarum accedere Samoscus iusserat, scloppetos ad vnum omnes incassum explosissent, sola ferè vrbs propinquitas, & fossa equiti obiecta quò minùs conciderentur, hostes texit. Dum hæc ad urbem geruntur, aduenerunt interim Legati à Mosco ad colloquium missi Demetrius P. Filius Ilcius, Romanus B. filius Olphirionis; proq; scriba illis adiunctus Nicolaus Bassorekus. Iis Posseuino cum præsidio Polonico ultra Porchouam obuiam profecto, ac mox nostris quoq; Legatis subsecutis, paulò post

initium

initium agendi de pace factum fuit. Ab initio de Sueciæ Rege fœdere comprehendendo propositum fuit. Etsi enim præreptarum arcium iniuriæ non parum animum Regis alienâssent: quòd tamē superioribus Comitibus Annæ Reginæ precibus adductus, quæ sororis suæ Sueciæ Reginæ amore, ac assiduis literis victa genua Regis amplexa, ne sine Sueco pacem faceret, orârat, daturum se operam vt pace comprehenderetur, pollicitus ei fuerat: ac Posseuinus quoque homo inter Principes Christianos pacis conciliandæ cupidissimus, hoc idem summo studio contendebat: vt actionum de pace initium ab eo fieret, legatis mandauerat. Qua in re dum hæretur, Bochdanus quidam omnium legationis eius arcanorum conscius à Legatis Moscouiticis ad Palatinum Braslauiensem transfugit, ab eoque ad Samoscium statim mittitur. ab eo hæc Legatos mandata habere Samoscius cognoscit: Si Regem exercitumque à Plescouia discessisse intelligerent, quacunq; causa interposita colloquium tollerent: si obsidionein obstinatē continuari sentirent, sine fraude de pace agerent: Eam autem hoc ad extremum concluderent, vt si Rex Lukos aliaque quæ superioribus annis cœpisset, præter Velisium ac vniuersum Ducatum Polotiensē, quæ Regi concedebat, sibi redderet, vniuersa Liuania ei decederent. Legati cū Regem quidem discessisse, obsidionein nihilominus vrgeri animaduernerent, acceperant ad conditiones aliquas pacis: sed cū ob sæuissimas hiemis iniurias, com meatusq; omni vicino agro vastato angustias subinde incommodum aliquem rumorem de exercitu expectarent, varias interim moras interponebant: deq; leuissimis quibusq; rebus ad Principem misitabant. scripserat ex itinere ad Samoscium Posseuinus, ostendisse sibi Legatos, magna cupiditate Moscum alicuius vel exiguæ saltem portionis agri Liuonici ad titulum Liuaniae vsurpandum retinendæ teneri. Samoscius Nouocastrum, Serenescum, Nouogrodecum, deserta nec magni fructus castella ea conditione relicturum se illi rescripserat, vt penes Regem Luki, Sauolocia, Neucla remanerent. Cū illi de Lukis nulla se mandata habere renuntiâssent, sine Lukis ne palmum quidem terræ in Liuania se ei permissurum ostendit. Interim Samoscius cū copias quasdam, quæ Plescouiensibus subsidio mitterentur, Nouogardiam contrahi rumor ad exercitum perlatus fuisset: Spitkonem Iordanum virum strenuum, cuius cū aliàs, tum in pugna Dersauiensi præclara opera extitit, turmis aliquot equitum ei attributis eò misit. Hic stationibus hostium, quæ non procul à muris se ostēderant, cum trepidatione intra mœnia compulsis vrbi ipsi, omniq; vicino agro magnum terrorem intulit. Eun

dein opportuno deinde inter Porchouam & Nouogardiam pago considerare iussit: cùm ad subuectiones subsidiaq; si quæ Plescouien sibus ab hoste summitterentur, prohibenda: tum ad pabulationes laxiores nostris faciendas: maximè autem metum vndiq; hostibus ostentandum. Supra eum verò Kosakki, quos ad Opakam collocatos fuisse antè ostensum est, ad Saionskouium vltra Russiam à Samoscio deinde translati omnia infesta reddiderant. Iamq; antè eandem ob causam ex Kobilogradensi etiam castello, quod adstricto glacie lacu Pelba, qui ad Plescouiam, Derpatum, & Kobilogradum pertinet, ex Derpatensibus præsidiaariis aliqui infederant, Simonei Charlenscium deiicere præsidium iusserat: indeq; ad Prebusium supra Plussam flumen, quà lactu concreto iter ex Derpato, & Vdoua versus Nouogardiam erat, eum collocarat. vnde deinde vlteriùs populationes proferebantur, quibus rebus fiebat, vt quod ab initio sibi proposuerat, nec ipse Plescouia propter comineatus difficultates auocaretur, quòd in omnes ferè partes liberè pabulari nostri possent: & populationibus, quà supra priscam Russiam ac Nouogardiam versus Tueram, quà ad Volchodam flumen, ac Lahodam lacum longè lateq; factis, cùm opportunissimis viis occupatis vndiq; grauissimè hostes premerentur, indies metus eis augeretur. Miserat ad Samoscium Iordanus duos nobiles Moscos repentina excursione oppressos. Ex iis de Ioannis maioris natu Principis filij morte cognitum fuit. Hunc, cùm pater opum suarum magnitudinem ac thesauros iactasset: ille verò iis Regis thesauros virtutem ac animi fortitudinem prætulisset; quibus etsi illis, quibus pater abundaret, inferior esset, nihilominus ditiones eius igni ferroq; vastaret, magnaq; parte regni eum exuisset; vel vt quidam dicerent; cùm obstinatius à patre exercitum, quo cum regio exercitu diuicaret, flagitasset: iratus verò illi pater, scipionem in caput impegisset, non multò post, siue ictus, siue animi doloris vi, in paroxysmos epilepticos, atq; inde in febriem incidisse, ex eaq; deinde extinctum narrabant. quæ res supra reliquas fortunæ aduersitates eò maiorem dolorem Mosco attulit: quòd hic etsi imperio patris prioris vxori, cum qua optimè illi conueniebat, nuncio remisso, aliam duxerat, sine liberis tamen decesserat: alter verò filius Theodorus iunior natu, mentis vitio ad regnum atque omnes adeò res inutilis censeretur. Ab altera parte Suiscius, quòd immensam frigoris vim cerneret, febresq; passim ex ea in castris vulgari è transfugis intelligeret: propter vehementiam enim hiemis, quò minus aliqui transirent, fieri non poterat: ad seruatae vrbis famam, quomodo castrorum captorum, ac deleti exercitus gloriam adiceret,

quare

quærebat. Erat tertia ferè pars castrorum morbis implicita: cum ut quisque frigoris ea immensi prope asperitate correptus esset: quod qui effugeret, nemo erat: febri etiam statim corriperebatur: ita tamè ut pauci omninò ex ea morerentur. Non minùs autem Samoscus, cum in tanta aeris inclementia, cum hoste potiùs, quàm cum frigoris iniuriis conflictari militem cupere cerneret, prælio dimicandi facultatem sibi dari expetebat. Eiusq; rei, ut extra muros atque munitiones hostem pertraheret, cum varias rationes quæreret, omnia consilia eius vehementer frigoris, quam diximus, sæuitia impediabat. Tanta autem eius vis erat, ut ubi quis extra tabernaculum vix pedem protulisset, omnibus ferè membris, iis potissimùm quæ maximè aeri patebant, naribus, auribus, atq; facie, gelu astrictis emoreretur: quodq; de Moscovitici cœli natura cum miraculo nonnulli prodiderunt, eiusmodi in iis locis frigora esse, ut aquæ casu ipso dum funduntur, congelentur, id experiendo multi cognoverint. Maximè autem quod necesse erat evenire, excubiæ sæuitia hac frigoris vexabantur: rarèq; omnino obibantur, ex quibus non plures plerunq; aliqua corporis parte mutilata referrentur. Memorabilis cum primis ex turma Sigismundi Rosnij nobilis equitis casus fuit: cui cum utrunque crus planè iam frigore emortuum esset, isq; in febrim inde ac mentis alienationem incidisset, interim verò medicus, ferro crura rescâisset, ubi ad se rediit, non secus ac si partem aliquam ornatus requireret, de pedibus amissis interrogare cœpit. Alius quidam ludicro penè euentu, maximum tamen & ipse periculum adiit. relictus à Basilio Surannicio in primis excubiis non procul à fossis vrbis concubia nocte fuerat. cumq; frigore planè obriguisset, atque equus uti fieri solet ex frigore subito graviùs se concussisset, is qui nec equum, nec se in equo planè iam enectus continere posset, de equo decedit: pede q; ferramenti, quæ ab ephippio dependent, retento, sub ipsas portas equo incitato magna voce alienam opem, cum ipse explicare se non posset, implorans, pertrahitur. Mittit mox Samoscus, qui eum eripiant: quod si sine periculo facere non possint, ne ipsi temerè periculum adeant, mandat. Hostes qui in muro constiterant, fraudem subesse rati vltro irridebant: satisq; iam fraudum ac dolorum esse, nec ea ratione ampliùs se capi posse exprobrabant. Ita incolumis hic à nostris recipitur. Id autem tum tempus anni erat, quo intensissima iis in locis frigora esse, vulgari sermone Moscorum ostenditur: qui Nicolai & Christi frigora appellant, cum maxima designare volunt. Moscouiâ autem omni sub ipsis ferè trionibus positâ, nullo ferè loco, nisi iis fortè, quæ ad giaciale mare pertinent, quàm in

Plescouiensi agro vehementiora frigora existere solent. Itaque & animalia pleraque omnis generis, quæ cæteris in locis nigro aut fusco colore sunt ut corui cum primis, noctuæ, gallinæ siluestres, vrsi, lupi, lepores, aliaque eius generis, seu cœli natura, seu frigoris vi, candida hîc esse vulgò animaduersum est: Noctium verò eam longitudinem esse, ut cum longissimæ sunt, diei non quinque omnino horarum spatium sit. Magna tamen in omnibus hîc incommodis tolerandis militum constantia erat: Samoscus etiam, quantum eius fieri poterat, ratione ac diligentia ea subleuabat. Excubias quaternis vicibus permutabat: earum ternas per alios obibat. sub crepusculum autem ac primum diluculum, per Stanislaum Vlodekonem affinem suum, quem Sbarasio Palatino Braslaiense ad colloquium cum Moscis misso, sibi legârat: quòd eo tempore eruptiones hostium maximè expectandæ erant. Quò pauciores autem frigoris incommodis afficerentur, pro superiorum temporum consuetudine paucos admodum, qui non tam eruptionibus hostium resisterent: quàm de aduentu eorum certiores cæteros facerent, in stationibus & excubiis collocabat. Etenim iam antè toto eo tempore, ex quo exercitus vrbi admotus fuerat, morem hûc Samoscus obseruârat: ut vel diligentissimè excubiis dispositis, in ipsis nihilominus castris contra repentinas eruptiones subsidia parata haberet: alboque circum castra misso per vices semper aliquot eam ad rem describeret. Hinc etsi, quod in obsidionibus fieri solet, non rarò eruptio tentata esset, sæpiusque se hostis ostenderet: nulla tamen vnquam in castris trepidatio orta, aut vnquam omnino ad arma, nisi semel fortè mox à discessu regio, cum ad acuemdam militis diligentiam ex industria tumultum Samoscus auxisset, conclamatum fuit. Ille enim, ad quos cuiusque temporis vices pertinebant, cum conscensis equis hosti obuiam progressi fuissent, cæteris prope ignaris eum reiciebant. Tum verò eò accuratius obseruandum id sibi existimabat: quòd propter frigoris sæuitiam, ne ea miles affligeretur, pauciores excubitores ponebat: cum ut maximè firmitiores posuisset, aeris tamen iniuriis ad rem gerendam penè inutiles futuros cerneret. Itaque in ipsis interim tabernaculis, quæ partim è vicinarum villarum ædificiis, partim cauernis in terra effossis, cratibusque ac palea intectis, contra cœli incommoda ex tempore sui quisque vsus causa parârat, more stationum per vices semper aliquot excubare, equosque quos statim inscenderent, atque arma expedita habere iubebat: qui eruptione aliqua nunciata recentes, ac ab iniuriis aeris illæsî, conscensis mox equis hosti occurrerent. qua re & securitati castrorum & militis quieti, atque commodis maximè.

maximè consulebatur. Stationum igitur ea exteriorum in frequentia, ac numero adeò earum ex transfugis à Suiscio cognito, castrorum oppugnandorum, stationibus priùs repentina eruptione oppressis, consilium cœpit. hunc in usum septingētos circiter equos, quos obsidionis incommoda reliquos fecerant, cōquiritis ad eosq; promptissimum quenq; rescribit. Binæ contra vrbein à castris stationes erant; vna vltra Velikam flumen, quæ Pezzurensem viam obseruabat; altera cis flumen supra castra. Ex altera parte, qui ad Suatohoram erant curabant. Suiscius trecentos circiter equites delectos vltra Velikam contra eos, qui ad Pezzurensem, vt ostensum est, viam, in stationibus erant, eo consilio, quemadmodum ex captiuis postea cognitum est, mittit, quòd illis occupatis, si quod futurum præuidebat, qui à superiori castrorum parte custodias agebant, statione sua relicta flumen glacie concretum ad ferendam suis opem transirent, castra nudatum iri, sibiq; nullo obsistente repentina eruptione ea inuadendi locum futurum cogitabat. Obuenerant diei eius stationes Sborouianæ turinæ. quæ cum trecentis equitibus constaret, Thomas Orinscius cum quadraginta circiter eorum vltra Velikam flumen positus erat; cùm cæteris Laurentius Scarbecus turmæ Legatus supra castra cis Plescouiam flumē excubabat. Iam antè autem ea in vniuersum custodiis omnib. mandata Samoscus dederat, vt erumpenti hosti nulla pugnandi copia facta ambitu capto, versus castra statim se reciperent; non modò quò subsidium illis propinquiore loco facilius ferri posset, verum hostis etiam longius ab vrbe ad pugnandi necessitatem pertraheretur. Id igitur cùm Orinscius fecisset, Suiscius peditatus partem statim vrbe emittit; qui quòd locus is omnis conuallibus interseptus esset, valle quadam occupata receptuq; intercluso vehementer scloppetis eos premebat. Interim Samoscus Scarbecū, qui quemadmodum ostensum est, in superioribus stationibus erat, flumen mox transire, impetumq; in hostes dare iubet: simulq; ipse equo conscenso, iis qui in subsidiis, de quibus antè dictū est, confederant, vt se sequantur, imperat. Scarbeco promptissimè flumen transgresso, Suiscius vbi primū stationibus nudata castra animaduertit, mox reliquum peditatum ac equitatum omnē diuersis portis ad castra oppugnanda mittit. Interim qui ex instituto, quemadmodum ostensum est, in tabernaculis excubabant, se quiq; à Samoscio iussi fuerant, ad certamen iam se expedierant; primi que Vngari, qui eam ad Velikam flumen castrorum partem tenebant, inde Ioannes Kretkouijs, cum turma Stanislai Priiemscij: Sarnacius cum Hieronymi Gostomscij, quarum Legati erant,

post hos alij tanta celeritate procurrerunt, vt eodem quasi in vestigio, vno conflictu, atque impetu trecenti circiter ex hostibus caderent; caperentur vltra sexaginta: magna verò eorum pars vulne raretur. Suiscius qui è proximo muro euentum eruptionis expectabat, cædem hanc & fugam suorum cernens, reuocatos intra vrbe[m] mox recepit. Desiderati & ex nostris prælio eo aliquot fuerunt, cum valle ab hostibus occupata circumuentis auxilium ferri ab alijs non potuisset. Piontkouius nobilis eques captus, ac ab hostib. abductus fuit. Orinscius cum diu fortiter hostes sustinuisset, globo è superiori loco per humerum & intestina traiecto, periit. Petrus Grudscius cum per hostes manu viam sibi patefecisset, adq[ue] nostros iam & ipsa penè castra in tutum penetrasset, è muro tormèti cuiusdam maioris ictu interemptus fuit. Ex Vngaris equitib. Franciscus Kobor & Barrabas Balog viri militares ceciderunt. Quod nisi subsidij iis, qui cum Orinscio circumueniebantur ferendi causa, celerius à castris progrediendum nostris fuisset, facilè vniuersas copias hostium ad ipsa castra pertrahi, iisque deletis debellari ferè tum potuisse, minimè dubitandum videbatur. Erat is quartus Mensis Ianuarij dies. sub noctem Samoscus, quod maximè omnes Moscos cupidissimos suorum humandorum sciret, Nicolaum Vrouecium in loco prælij excubare, ac si fortè hostibus ad tollenda corpora egressis, gerendæ rei facultas accideret in omnes occasiones intentum esse iubet. Ea nocte nullam in partem se commouerunt. Altera Martino Lesnouolscio notæ virtutis Præfecto negotium dat; qui cum quibusdam vrbe egressis, ac proxima, quæ ad eam iacebant, cadauera subtrahere incipiet. vnà cum altero equite se ostendisset, celeriter in vrbe[m] refugerunt; semperq[ue] postea intra mœnia se continuerunt. Samoscus rei gerendæ nullum ampliùs locum futurum, quodq[ue] pietati ac humanitati deberi arbitrabatur, vltro hosti offerendum ratus, ad obsessos mittit: potestatem se illis mortuorum facere; ac vel per militem cõferri corpora, ac tradi iis iussurum, aut si ipsi per se tollere ea velint, fide publica integrum id illis futurum ostendit. qui in muris erat, laudib. hanc eius pietatem Christianiq[ue] animi sensum magnopere extollebant; req[ue] cum Suiscio cõmunicata, vt sequenti die circa meridiem ad se redeat, quo ea de re constitui posset, rogabât. Ad tempus Stanislaus Solkeuius adolescens singulari ingenio præditus, Melchior Sauissa stabuli Samoscij Præfectus, alijq[ue] Nobiles iuuenes Thracicis generosissimis equis vestri splendidissimeq[ue] omnes ornati iniussi vnà profiscuntur. Agnoscit ex transfugis Solkeuium quidam: ostendit hostibus, præterquam, quod propinqua cognatione Samosciu[m] con-

tinge-

tingeret, multorum etiam secretorum conscium esse. solebat enim Samoscus, quod præter ætatē, eximiā in eo indolem ac ingenium perspiceret, in secretioribus rebus ad Regem referēdis ipsius plerūq; opera vti. Hac re Mosci inducti, mutato consilio, ac pietatis in defunctos officio, præsentī quod ostendebatur, cōmodo posthabito, verbis rem extrahunt; interim maiores scloppetos complures, & quingētos circiter scloppetarios in muro clām disponunt. Solkeuius cūm variē rem duci animaduerneret, vt tādē se explicēt, eos hortatur: continuō vnus ē scloppetariis cōortus scloppetō in Sauissam irruens, irritō tamen propter armorū firmitudinē iētū eum ferit: simul cæteri scloppetos omnes vno tēpore displodunt. Solkeuius, quiq; cum eo erant cōuersis equis celeriter se recipiūt. eis ē muris aliis mox scloppetis, & quō longiūs prouecti essent, eō maiorib. inde tormentis hōstes persequuntur. incolumes nihilominus in castra nostri redierunt; quōd tantum globorum nimbū euasissent, omnibus mirantib. Iam antē Ioannes Ostromecius, qui ad tormenta cūm aliis curabat, huiusmodi rem ad Samoscium detulerat. In arca ferrea duodecim tubos scloppetarios, quō citius rumperētur, ex industria tenuatos, Ordine disposuerat; eosdēq; subtilissimō puluere, ac arcam ipsam implebat. in medio eam scloppetī partem, quæ rota atq; incumbente silice ignem ad puluerem incēdendā elicit, tensam paratāq; constituerat. arca ea in lignēā cistā impōsita, fibulam, quæ attracta rotā luxare, ignemq; excitare solet, duabus chordis, vna ad inferiorem lignēæ cistæ fundum, altera ad ipsum ferreæ cistæ operculum alligārat; ea ratione, vt siue ferream arcam ex lignea quis eximeret, seu ipsius ferreæ tectum moliretur, necessario vtraque re puluis inflammaretur, tubisq; atq; arca ferrea fracta astantes percellerentur. Hanc si ita ad Suiscium misisset, minimē sibi obtemperaturum, quin eam excuteret seque ipse in fraudē indueret, existimabat. Noluerat tūm Samoscus permittere, vt huiusmodi artibus contra hostem res gereretur. Iam publica fide ab illo prius violata, Solkeuiōq; ac aliis omnibus qui in consilio Samoscio aderant, vrgentibus, vt eius in se perfidiā ea ratione vlscisci sibi liceret, Ostromecio rem totā permisit. Hic captiuū hominē idoneū nactus, per aliquot dies benignē habitū, tamquam magni secreti consciū facturū iuramento adigit, fidēq; eius sibi obstrinxit. Fingit Ioannē Mollerum quendam se esse: cūm Farensbekio quondam apud Principem Moscorum militāsse: postea etiam illo ad Regē se conferente, auctoritatē eius secutum; ac etsi aliquo apud Regē loco esset, pristinā tamen Moscorū

Principis in se indulgentiam requirere: eamq; ob causam interfecto prius Imperatore exercitus, cum pro artificio suo rei tormentariz remotis arbitris communicaturus cum eo esset, ad illum rursum transire in animo habere. Interim cistam eam, ut ad Suiscium perferat rogare: in eam preciosissimas quasq; suas ac alias magni momenti res se coniecisse; breui ipsum, opera prius ea, de qua dixisset, Principi Moscorum nauata subsecuturum: magni aut sua interesse, ne priusquam ipse veniat, cista resignetur. In eandem sententiam ad Suiscium literas perferendas illi dat. Moscus duplici læticia elatus, quod & libertatem recuperaturus, & tam gratum nuncium ad Suiscium perlaturus esset, perq; excubias ab Ostromecio ductus ad Suiscium peruenit. qui cum eo tempore aliis rebus occuparetur, cæteros qui ad consilium tum fortè conuenerant, nullo ad cognoscendum sibi spacio sumto, aperire statim cistam iubet. concurrunt complures rei nouitate, atq; innata hominibus curiositate ducti. Ferocissimus omnium Andreas Chorostinus alter Palatinus, & æmulus Suiscij, quemadmodum postea cum ex Alexandro qui pace facta ad Plescouienses à Legatis missus fuit, de quo infra dicitur, tum pace facta ab aliis multis compertum est, pede in cistam ligneam imposito, ferream manu sua ipse extrahere nititur. Interim fibula conuulsa, puluereq; inflammato, arca ferrea ac tubis disiectis, non modò astantes omnes dissipantur, verum tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fractorum ferramentorum conuellitur. præ cæteris maxime insignes, Andreas de quo dictum est Chorostinus, & Kossecius perièrunt. Erat & de Suiscio suspicio, cum ex ægritudine per continuos aliquot dies copiam sui non fecisset: maxime autem apud nostros opinio hæc confirmabatur; quod cum assidue antea in muro versari, perq; stationes volitare solitus fuisset, nunquam postea se ostenderet. Verum hac de re contumeliosæ postea literæ Scriptæ à Suiscio ad Samoscium fuerunt: ab iisque ad singularis certaminis prouocationem descensum inde fuit. Verum Samoscio constituto die cum demonstratis antè insignibus in designatum locum progressu hostis non prodiiit. Disputabatur nihilominus interrim, quemadmodum supra ostendimus, ab utraque parte de conditionibus pacis. De Sueciæ Rege ab initio iam Mosci respondebant, non recusare Principem suum, quo minus pacem cum illo faciat, verum debere eum more Maiorum ad Nouogardiæ Palatinum mittere, qui de cõditionibus pacis acturus cum illo esset: præter exempla institutaq; Maiorum nihil omninò faciendum sibi esse. qua de sententia cum deduci non possent, inde ad summam Liuoniæ, cæterarumque arcium vtrinque reddendarum cõditionem vetum fuit.

Plurimum de hac controuersia fuit; cum Prouinciam, quam no-
uem & viginti annorum bello, multoque sanguine suo vix pepe-
rissent, ac in qua multi Russici generis nati essent: plurimi etiam
domiciliis constitutis inueterassent, non minus ægre quam si de
Moscouitico solo ipso ageretur, relinquerent. Ad extremum de
Derpato atque Nouogrodeko Liuonica, cum reliquis vrbibus,
atque castellis ferè omnibus celsissent, vehementer resistebat: quod
in illam religionem suam iam inuectam, Episcopumque in ea à se con-
stitutum: hanc Diuæ virginis matri Pezzurenfi sacram dicerent.
Tandem cum præter expectationem suam, minus ad voluntatem
ipsorum ad Plescouiâ res fluere; ac ne summâ quidem cum aliarum
ferè omnium tum frigoris difficultatē ab obsidione nostros reuo-
care: iamque maxima hiemis parte exacta mitiora tempora instare
intelligerēt: maximè autem Posseuinus, qui quo minus suspecta fides
sua apud Moscos esset, cum illis diuersabatur, ne villo cum fructu
in re tam pia tantum elaborasset, summa apud vtramque partem li-
bertate in pacem incumberet, res conuenit. Pacti ut vasa sacra Der-
pato ac Nouogrodeko tollere sibi liceret, nec Episcopus sacerdo-
tisque eorum contumelia afficerentur, vniuersa Liuonia, quam in
sua potestate Princeps eorum haberet, decesserunt: Regis nomine
econtra Lukis, Sauolocia, Neuella, aliisque castellis nonnullis, quæ
superioribus annis ab hoste cepisset, Velisio ac Polotiensis agro om-
ni recepto, illis cessum fuit. De Narua aliisque castellis quæ à Sueco
occupata erant, diu disceptatum fuit: cum nostri Moscorum tergi-
uersione, in potestatem Sueci venisse ea dicerent: Mosci nihil ad
se præstationem eorum pertinere contenderent; quæ nec antè à se
inter arces Liuonicas, quas Regi obtulissent, nominata fuissent:
nec nunc tenerentur. Tandem cum in eo hæreretur, ita controuer-
sia suspensa, ut iuri suo in Naruam reliquasque arces, quæ à Sueco
tenerentur, minimè Regem defuturum Legati testatum facerent;
Veisensteinio autem, quod iam antè Regi Moscus obtulisset, diser-
tè Legati eius decederent: de captiuis deinde actum fuit. Cum
Mosci vtrinque captiuos sine precio reddi vellent: Regis nomine,
quod ex Moscis primarios homines complures, illi ex Regiis ca-
ptiuum insignem nullum ferè haberent, Sauolocia, Neuella, ac Se-
besium, ac extremo loco Sebesium pro captiuis posceretur; Mo-
scus verò non tantam hominum, quantam possessionum ratio-
nem habendam sibi iudicaret, in aliud tempus, quo ad exigendum
in pacem à se mutuò sacramentum Legatos vtrinque missuri es-
sent, tota hæc res dilata fuit. De tormentis ac apparatu bellico, quæ
in præsidiis essent, ita conuenit ut relictis, quæ cum quæque ca-

perentur in arcibus fuissent, quæ vtrunque illata essent, secū quisq; deferret. Iis igitur conditionibus decēnalis pax perfecta fuit: Cū nec Moscum in eo amissarum Prouinciarum dolore opportunioribus temporibus per motus aliquos interregni aut alias occasiones ablata recuperandi spes defereret: & Rex tāta clade atq; vastitate Moscouiæ illata, quæ tam paucorum annorum spacio resarci nullo modo posset, si Prouincia Liuania omnib; interim necessariis rebus à se firmata bellum Moscos redintegrare vellet, maiores res gerēdi facultatē sibi non præcidi non molestē ferret. Legati iuramento statim eas firmarunt: de Principum iuramento; vt maiores Legati exigendi sacramenti causa primū à Rege ad Moscū, inde à Mosco ad Regem mitterentur, cōstitutum fuit. In literis fœderis cōscribendis, per aliquot etiam dies controuersum fuit. quod Mosci ab initio vniuersæ Russiæ Ciariū: postea cū de eo iam decessissent, secundū Moscouiæ & Vlodimiræ aliosq; complures titulos Astrakanensium tamen & Kasanensium Tartarorum Ciarium, Principem suum appellari volebant; nostri præter morem Maiorum nihil se illi tributuros contēderent. Iam paulò antè aut Parnauiam, quæ à Suecis obsidebatur, cōmeatus inopia vehementer laborare, ac vix quatuor septimanarum spacio tolerare Moscos posse, per Thomam Embdanum, aliosq; quorum diligentia in cognoscendis rebus hisce utebatur, Samoscius cognouerat. à Ioanne Sborouio præterea, qui maximis vadimoniis, necessariisq; suis ac familiæ suæ negotiis coactus in Poloniam redierat, certior factus fuerat, ad res nouas Liuitones sollicitari, rumoresq; spargi, Regem si Liuitoniam recepisset, inter Vngaros vniuersam distributurum. Quod cū ij fieri non posse, nisi ipsi omnes sedibus suis euerterentur, perspicerent, non paruum ea re multorum animos commoueri necesse erat. Proponebantur eodem tempore Sueci nomine edita, quibus suorum cuiq; bonorum, & quas pristinis temporibus, Maiores cuiusque beneficiario iure tenuissent, possessionum restitutio promittebatur; adq; possessionem bonorum adeundam, ad quos ea pertinerent, inuitabantur. Inter alios Byringius, qui aliquot castella regia in potestate habebat, vt ex Moscis Parnauia decedentibus cognitum postea fuit, literas ad Moscos dederat; quibus si diutius sustinere obsidionem non possent, vt Sueciæ potius quàm Poloniæ Regi eam dederent, hortatus eos fuerat. In hoc igitur Liuitoniæ amittendæ discrimine, etsi vel vi tandem, si subsidia sibi à Rege quēadmodum cum eo constituerat, summissa fuissent: aut saltem Mense Iunio, vltra quem obsessos non toleraturos, perspectum habebat, fame atque comineatus inopia in potestātē Ple-

scouiam venturam Samoscus non desperabat: ad pacem tamen animum tandem aduertendum sibi iudicabat. Venerat sub idem tempus in castra à Suecis missu Præfecti Naruensis mercator quidam; qui de iniuriis, quas finib. suis à milite nostro, qui suprà Vdo- uam in Prebusio collocatus erat, illatas dicebant, quereretur. cui cum præter opinionē Suecorum benigniùs responsum fuisset, venit postea ad Samoscium à Ponto Gardiano Laurétius Cagnolus Italus; cuius in Narua occupâda maximè insignis opera extiterat: honorificisq; verbis pro Rege Samoscio salutato, ac literis ad Regem à Ponto scriptis illi redditis, vt ad Legatos Moscouiticos ipsius voluntate proficisci sibi liceret, petebat. Samoscus etsi quæ in Liuania ageretur, non ignorabat: comitatis tamē suæ ad exterum hominē, rationem sibi habēdam ratus, in præsentia humanè ad postulata ipsius respondit: non potuisse in mētem venire Regi, cum præsertim tâdiu in castris fuisset, nec quisquam à Sueciæ Rege ad se venisset, deinceps Legatū vllum missum iri: atq; ita nec Regem vlla hac de re mandata sibi reliquisse; nec se sine Regis mandato, ac voluntate quicquā ei permittere posse: literas vel per tabellariū ad Regem missurum: aut si ipse ad eum ire vellet, præsidium se ei adiuncturum. Cagnolus responso hoc accepto, tabellarioq; cum literis relicto ad Pontum se recepit. Eum, tabellario ad Regem è castris nondum profecto, perfectæ pacis nuncius in Liuiam conclusus fuit. Iamq; Alexander qui de pace facta Plescouiensibus renunciaret, à Legatis Moscouiticis Sapoliâ missus ad Samoscium peruenerat. quem cum ad prandium Samoscus inuitaret, maximi beneficij loco habiturum se respondit, si ad urbem quamprimū aditus sibi permitteretur. Nam dum ipse epulaturus ibi esset, obsessos interim sanguinem bibituros: his enim verbis utebatur: pransurum se apud eum, vbi læto pacis nuntio suis impertito, reuersus ad eum fuisset. Samoscus præsidio ei adiuncto, ad urbem perduciiussit. Cum sub Pochrouiensem turrim, quæ ad Velikam flumen pertinens ab Vngaris tormentis, quemadmodum ostensum est, quassata erat, successisset, ac quis esset ostendisset: tantae eorum, qui in muris constiterant, lætitia, atq; gratulatio exitit, vt subito sublimem raptum in muros extollerēt; nullaq; vel suorum vel nostrorum circumfusorum verecundia prohiberi se paterentur: quò minus ad pedes eius proiecti eos oscularentur, Archangelumque ac pacis nuncium lætis acclamationibus appellarent. ad nostros deinde conuersi fratres eos appellabant; vtque sine metu propiùs iam ad se accederent, libereq; vagarentur, inuitabant. Altero die idem Alexander cum aliis nonnullis ex Nobilitate ad Samo-

scium in castra redit: quia pax iam conuenisset, vt lignatio sibi libera permittatur, ipse verò quàm primùm exercitum deducat, petunt. Respondit Samoscus, etsi de pace transactum esset, literas tamen in quibus conditiones pacis perscriptæ essent, nondum ad se allatas: multò minùs qui præsidia traderent, à Principe eorum venisse. cõuiuiò deinceps eos excepit. Quod cùm lautissimè instructum fuisset, qui maxima apud nostros commeatus inopia laborari sibi persuaaserant, omnium non modò necessariarum rerum, verùm plurimarum quas nunquam ipsi cognouissent, apparatus eò magis admirati fuerunt. Etenim Samoscus quemadmodum superiori anno fecerat, ita iam initio etiam expeditionis huius, præter puluerem tormentarium, quo peditatus, quem conscripserat, vteretur, apparatusque bellicum, commeatus quoque maximam copiam, nonnullam etiam elegantioris victus, externorum hominum excipiendorum causa contraxerat: partemque eius, quam Gedani & Rigæ comparârat, à Duce Churlandiæ, ciuitateque Rigenfi iumentis cõquisitis, supra Kokenhausium, quod tum in hostium potestate adhuc erat, exposuerat; indeque aduerso flumine Disnam, ac vlteriùs Saulociam nauibus deuexerat: aliam carris deportârat. In eo verò prandio cùm cistæ quoque ad Suiscium missæ mentio facta fuisset, cùm de Chorostino, ea quæ suprà demonstrauiamus, Alexander præ se ferebat: tum nisi pax interim conuenisset, ne ingenio à nostris superati viderentur, vicissim se illis trecenta aurea poma obiecturos fuisse dicebat. Id satis apparebat, nullam ferè rem ægrius eos ferre: iamque antè priusquam pacis conditiones conuenissent, Vngaris propiùs ad muros succedentibus, sæpiusque cistam illis exprobrantibus adeò eo commoueri se testabatur: vt cùm iidem in flumine glacie adstricto cistam aliquando illis obiecissent, crebris tormentorum ictibus doloris ac iracundiæ suæ flammæ in eam eiacularentur. eodem autem modo frequentius deinde ad Samoscium ventitabant: à quo cùm semper benignè habiti fuissent, ac verò captiuorum quorundam permutandorum causa in Procopium Penonscium turmæ Præfectum conuiuium tum fortè agitantem incidissent: qui antea commeatus ac rei frumentariæ difficultate coactum, vltro Samoscium exercitum reduciturum existimârant: vt non modò Imperatorem ipsum, verùm exercitum vniuersum in maxima copia versari videbant: sequenti die Theodorum Mesceodouum aliosque frequentes ad Samoscium mittunt: vt pace facta exercitum tandem abducatur, obsidioneque urbem liberet, petunt: quod nisi intra triduum faciat, nolle se pace teneri ostêdunt. Respondit Samoscus,

existi-

existinare se pace iam facta non ex animo hæc ab illis dici : quam non ingrati illis accidisse, gratiorem quidem, quam generi hominum ex stipendiis viuenti sciret : exercitum cum commodum futurum esset, se abducturum. Interim Palatinus Braslauiensis ipse in castra venit : nec alia conditione pacem conuenire potuisse, quam vt nulla mora interposita exercitus reduceretur, docuit. redendarum quoque arcium eas conditiones placuisse, vt aulici ab vtroque Principe ad arces, quæ restituendæ essent, quam primum mitterentur, qui vbi aduenissent, rusticorum ac agri possessio statim traderetur. Interim ab iis, qui possessionem adirent iumenta decedentibus ad res suas deportandas præberentur : quæ si præbita essent, tum octauo ab aduentu aulicorum die, præsidio ipso quoque decederetur. si quæ ex vilioribus rebus deportari commodè non possent, eæ consignatæ interim deponerentur, ac primo inde tempore iis, quorum essent, restituerentur. Videbat Samoscus magnam hisce in rebus difficultatem. Nam cum in regione continuis bellis vastata, magnam iumentorum paucitatem existere necesse esset, in Moscorum ferè potestate fore intelligebat, pro suo arbitrio restitutionem extrahere. Vt tamen quid animi haberent, periclitaretur, ac fiduciam simul suam iis ostenderet, Ostrouiam antequam dies reddendæ eius venisset, tradi illis iussit : ac licet ea sola in re cum recipiendæ reliquæ Liudoniæ, tum pacis stabilitatem omnem positam intelligeret, vt obsidionis ac exercitus metu in fide Moscos contineret : ne tamen à se violati iurisiurandi Legatorum initium profectum iactare possent, reuocatis omnibus ex partibus pabulatoribus, peditatum omnem cum tormentis, ac grauiore belli instrumento, Nouogrodekum versus, quo in castello deponere ea cogitabat, octo dierum itinere antecedere se iubet. inde diuersas alias turmas ad recipiendas arces Liuonicas sigillatim præmittit. eas agnens quod ægris præsidio erat, sequebatur : post id impedimenta agebantur. Ipse cum reliquo exercitu die vj. mensis Februarij Plescouiâ mouit. spectabant transgredientes copias, partim ex muris atque propugnaculis vrbis, partim è ripis fluminis aliisque eminentioribus locis frequentes Mosci. maximè vltimam hanc exercitus partem admirabantur : quæ cum ad viginti quatuor millia equitum accedere videretur, magis tamen ferè splendore, ornatuque, atque equorum præstantia quam numero ac multitudine eos in se conuertebat : ita plerisque integris, vt nihil vel parum omnino ex hiemis ac diurnæ obsidionis incommodis decelsisse illis videretur. Hoc ordine ad Sesselium interim aliosque vicinos pagos supra Derpatum eo consilio exercitum traducit:

quòd eo ex loco & in Moscouiam, si pacis conditionibus à Moscís non satisfaceret, facilem se receptum habiturum, & in Parnauiam intentum se esse posse iudicabat: ac si Suecicæ copiæ, quemadmodum iis denunciârat, ab ea non decessissent, ex tempore & re ipsa consilium capere. Etenim iam antè, mox à facta pace Ioannem Lefnouolscium aliquot cum turmis equitum miserat: qui vrbi ac arci præesset, Gardianoq; si obsidionem nondum soluisset, vt ab ea tanquam Regij iam iuris vrbe abstineret, denunciaret. Mosci etsi Ostrouam iam recepissent: dies etiam, qua Nouogrodekum se reddituros constituerant, lapsus esset: ex industria tamen moras interponebant. seu quòd in exercitum, si fortè dilaberetur, intenti essent: seu quòd è remotioribus præsidiis ad extremas oras, finesque ipsos Moscouiæ omnes sui interim conuenirent, tutoque res suas deportare possent: ne si primis recedentibus vltimi, qui Kokenhausij, Parnauiæ, ac in longinquioribus aliis locis erant, tardarent, iniuriis ac vexationibus nostrorum paterent. Quam moram maximo suo atq; exercitus cum incommodo fieri Samoscus videns, Vrouecium iam ante cum tormentis Nouogrodekum versus à se præmissum aditum in castrum quærere iubet: Hic cum aditum aliquem amicitiae ad Præfectû sibi fecisset, familiariter deinde comineare ad eum cœperat. Itaque aliquanto post Samoscus ipse, qui interim aduenerat, cum Palatino Braslauiensi, ac sexaginta circiter militibus sigillatim sequentibus, rogantiq; ex more portitori, centurionem venire nostris respondentibus, castrum ingreditur. Venerat sub id tempus Petrus Volkouiscus. Hic cum Palatinum Braslauiensem ex colloquio ad Sapoliam, cui ipse etiam Volkouiscus interfuerat, agnouisset, incusassetque Præfectum: quòd cum centurionem se recepisse diceret, Palatinum recepisset: respondit Palatinus, non se modò, verùm Samoscium ipsum adesse. Quare turbatum eum Samoscus videns: tu quidem inquit castrum hoc iam Principi tuo perdideras, nisi ex conditionibus pacis vltro id tradere deberes: nullumq; ea in re dolum à se quæsitum, sed vt castrum, quod Principis sui esset, videret, ingressum se ostêdit: vtq; decederet, hortari hominem cœpit. Illo iumentorum inopiam incusante, ex iis equis qui tormenta trahebant, certum numerum ei dat: quibus subleuatus rebusq; omnibus exportatis, castro tradito excessit. Est Nouogrodekum amplitudine quidem non magnum, sed cum vicinitate Moscouiæ clarum, tum ob eam ipsam opere, maximè autem triplici muro, crebrisque turribus ac vno insigni propugnaculo diligenter munitum. Inde Seskelium rectà Samoscus venit. vbi cum per aliquot dies substitisset, dum an Derpatum

tum Sigisnundo Rosnio, quem ad accipiendam urbem pro Legato miserat, redditum à Moscis esset, cognosceret: posteaquàm iumentis quidem acceptis, quæ in magna iumentorum inopia à Duce Magno ac aliis conquesta non paruo numero Samoscus eò miserat, decedere Moscos intelligeret, Derpatum ipse contendit: inq; proximum ad urbem Monasterium diuertit. Inde Nicolaum Sebridouium, & Stanislauum Solkeuium filium ad Præfectum mittit: ut innox se recipiat, urbemq; ac arcem ut conuentum erat, tradat, postulat: quod nisi intra tertium diem faciat, continuo se exercitum in Moscouiam reduetum ostendit. Aduenerat iam à Mosco Basilus Halouinus, ex primariis aulicis ipsius. Hic gemitum ducens meminisse se eius temporis dicebat, quo Moscis etiam ferocibus esse licuisset: moræ tamen causam esse, quod à iumentis atque carris nondum satis paratus esset: Itaque, ut ad tridui spatium vnum solum diem adiici pateretur petebat. Cum ex propriis iumentis ducenta circiter Samoscus illi adiecisset, Derpatum quoque xxiiij. mensis Februarij die recepit. Vicesimum nonum iam annum Derpatum Moscus tenuerat. Itaque ut ab ea, in qua geniti magnam partem essent, vel adoleuissent, maximo cum dolore atque lachrymis plerique diuellebantur. Inprimis sæminæ ad suorum partim maritorum, partim liberorum, parentum, ac propinquorum sepulturas concursantes nænias suas more suo decantabant. Est enim omnis gens Moscouitica, si quæquam alia in sepulchrorum ac mortuorum cultu cum primis superstitiosa. Diuersum autem hac in re ab aliarum Gentium institutis hoc maxime habent, ut non statim mortuos sepeliant, sed per annum vnum loculis conditos in fornicato aliquo cœnaculo asseruent: ac exacto demum anno multis cum lachrymis ac planctu terrâ condant. Fuit Derpatum amplissima olim Liunionæ vrbs: quod vel hodie adhuc publicorum priuatorumq; ædificiorum cultus indicat. Agrum etiam Liunia Derpatensi meliorem feracioremq; nullum habet. Priusquàm Germani in Liunionem immigrantes religionem Christianam, linguamq; suam ea in loca inferrent à Sudetibus gente barbara omnis is tractus à mari supra Pelbam lacum Piescouiam vsq; tenebatur: qua cum Russis frequentia bella intercessisse Moscorum annales narrant. Postquàm à Christianis ora ea colicæpit, Episcopis vsque ad Hermannum Vesseliū paruit. Hunc cum post captam Naruam ac Neuhausium vnâ cum Derpatum in ditionem Moscus accepisset, postea contra fidem datam in Moscouiam deportarat: non minori in viuum Episcopum perfidia, quàm odio in mortuos vsus: quorum nimirum ibidem paulo

post & cadauera è templo sepulchrisq; eiecit. Vrbs aliquandiu deinde à Liuonibus & Moscis æquo iure habitata fuit: aliquanto tempore interiecto cùm Liuones iniuriis Moscorum coacti in necem eorum cõspirassent, Liuonibus vt maiori Moscorum numero non difficulter ab iis superatis, ac plerisq; interemptis, cæteris in Moscouiam deportatis, Moscos solos deinde incolas habuit. Iam antè Nouogrodeko discedentes Mosci ignem fundamentis subiecerat: qui mox à nostris deprehensus, suppressusq; fuit. Derpati, quòd præcipua ædificia duo sunt: arcis alterum, in quo priùs Episcopus, postquàm in Mosci potestatem venerat, Vladica habitabat: alterum ad Principis vsus factum: quod Dux ipse priuatis aliquot primariis domibus occupatis, moreq; suo exornatis pro se exstruxerat: cùm existimarent, in arcem Samoscium diuersurum: eorum enim moribus capitale est, in Principis ædibus quenquam habitandi causa esse: arci diuersis in locis pulueres subiecerant, quorum aliqui intra viginti quatuor horarum spatium, partim intra quadraginta octo absumptis funiculis incensi post illorum digressum tollerentur. Samoscus cùm in Principis domum recta diuertisset, rusticorum quorundam, qui in purganda arce occupati erant, nece periculum redemptum fuit. Hosti nihilominus diligentissimè fides conseruata fuit: ac non modò in nullos, qui reliqui è Moscis in Liuonia erant, hanc ob causam vindicatum: verùm cùm puer etiam quidam Plescheoui Derpatensis Palatini propinquus, non tam interceptus à nostris, quàm more puerorum pueriles quasdam voluptates sectatus vtrò ad eos se contulisset, vehementerq; ea re Plescheouus perturbaretur, magna diligentia conquisitum reddi eum iussit. Haud alia verò ratione reliquæ etiam pleræq; arces à cæteris Præfectis receptæ fuerunt: Moscis initio, priusquàm de Derpato reddito iis constaret, dexteritate potiùs atque ingenio nostrorum ex iis deiectis, quàm decedentibus. Derpato recepto ad regios quoque Præfectos, qui Sauolocix, Lukis, ac aliis castellis Moscouiticis præerant, vt Moscis ea traderent, literæ datæ fuerunt. Ad hanc enim diem nullius à nostris quoq; possessio præter quàm Ostrouix tradita Moscis fuerat: tum autem ex fide omnes redditæ. Interim Gardianus quoq; postquàm Lesnouolscius, quæ suprà ostendimus, à Samoscio ei denunciassent, finibus obiter pro arbitrio ei demonstratis, obsidioneq; soluta exercitum Parnauia abduxerat: eque campis contractum per præsidia distribuerat. Eodem autem tempore de Veissensteinio quoque Ernestum Veierum, & Michaellem Konarscium ad eum Samoscus misit: qui Veissensteinium à Mosco Regi cessum ostenderent, ac an possessionem eius impedi-

impediturus esset, quærent. Respondit iis Regem suum ipsum Legatos ad Poloniæ Regem de controuersis hisce missurum.

Atq; hic quidem exitus belli fuit, minori animo à Mosco gesti, quàm quo vel in prioribus quibusdã vsus fuerat, vel id ipsum susceperat: pristinaq; eius potentia fama requirebat. Præterquàm enim quòd in siluis fluminibusq; superandis exercitum impeditum, cum facillimè id facere posset, priusquàm in aperta Moscouiæ ac viscera regni eius penetraret, transitu prohibere ne conatus quidem omnino sit: nullam etiam iustis viribus pugnandi potestatem vnquam ab eo factam non paucis mirum visum est. Id eàne de causa fecerit, quòd Legatorum missionibus suis rei gerendæ tempus eximere se posse, ac inanibus interim sumtibus vires Regis minutum iri sibi persuasisset: an quòd superiorum temporum fortuna edoctus, parum in acie suis se committere posse statueret: seu etiam quod solet facere Deus, vt quos pro scelere eorum punire velit, iis consilium prius, ac animum eripiat, ipsum quoq; perpetuus crudelitatis comes & vindex metus nihil in rebus suis ratione providere, aut fortiter suscipere siuerit non affirmari. Hoc satis constat, & ab initio, facillimo momento inter siluarum paludumq; ac fluminum eas difficultates, Regis, exercitusq; impetum vehementer reprimi potuisse: ac si in summum discrimen rem adduxisset, haud ferè maiorem cladem accipi ab eo potuisse, quàm dum de summa rerum sollicitus, certamenq; omne defugiens diuersis in locis singulos suos à multitudine exercitus circumuentos nostris obiiicit, accepta ab eo est. Omni enim Moscouia à Borysthene supra Starodubam ac Radohostiam ad Cernihouam vsque: à Duna deinde flumine, quà Stariciam vsque, quà supra Nouogardiam ad Lahodam vsq; lacum longè, lateq; vastata, tot præsidiiis expugnatis, multis in deditionem acceptis, trecenta circiter millia hominum interiisse: ad quadraginta capta constat: vt aliquot vicibus instaurari bellum tanto hominum numero potuisse videatur. puerorum quidem quanta multitudo capta sit, ex eo conici potest, quòd priuatus ex nobilitate nullus ferè sit, qui non vnum atq; alterum: multi qui plures in seruitute habeant. quod quidem incommodum specie, quàm superius, minus, re ipsa maius est. Iuuentute enim è quibusdam prouinciis maximè autem Lucensi, Sauolocienti, Plescouiensi, ac Nouogardiensi omni ferè sublata, quæ nunc ab adultioribus coluntur, mox sobole omni deficiente vltro desertum ferè iri apparet. Oppida ac castella, quæ ipse in potestate habebat, vltima hac pactione ad octodecim dimisit: Derpatum nimirum, Felinum, Laiisum, Marienburgum, Kokenhausium, Parna-

niam, Volmariam, Rumburgum, Hasselum, Nouogrodekum, Marienhausium, Ludsenium, Rofsittenum, Trikatum, Berfonū, Laudescum, Sefuegium. Veissensteinij autem cū id à Sueco teneretur, ius atq; repetitionem: quæ verò bello antè capta à Rege tenebantur, numero non pauciora, Polotiam, ac in eodem Ducatu Sulfam, Sokolam, Krasnam, Vsuiatam, Sitnam, Ieserifciā, Kosianum, Nescerdam: supra Vitepsciam, antiquioris possessionis Moscicæ Velisium, cuius ad centum viginti millia passuum ager patet: in Liuania Vendam, Lenouartum, Duneburgum, Pirkelium, Salium, Kirempesium, Elsenum, Fabianum: cū ipse ex iis, quæ à Rege armis parta possidebantur, Lukos, Sauolociam, Ostrouam, Neuelam, Chelinam, tum ab ipsomet deleta castella, Krasnam, Krasnohorodum, Voronecium, Veliam sola reciperet. Quibus tamen in omnibus detrimentis nullum fortassis maius cēferi debeat, quàm quod portubus cunctis Balthici maris amissis, à Borysthenis autem nauigatione iam antè Turcarum armis exclusus, à mari ferè omni præterquàm glaciali importuosissimo, ac periculosissimo, atq; aliarum ferè nationum occidentalium, ac meridionaliū commercii in penitiorem Moscouiam tanquam relegatus: compedesque quò minus liberè vagari possit, iniectæ ei videantur.

Liber Sextus.

P A C A R O cum ad modum, quem superiore libro demonstrauius, Mosco, nihil prius Rex habuit, quàm vt prouinciæ constituendæ causa, ipse in Liuaniam Rigam vsq; procederet. Quam cū xij. mensis Martij die ingressus fuisset, postridie Samoscus ad eum venit. Iam antè autem alij etiam Senatores Polonici aliquot, ac Lituanici satis frequentes comitati eò Regem fuerant. Ad eos Ducem Churlandiæ ac ex Nobilitate Liunica quàm frequentissimos literis Rex euocat: quæq; ad prouinciæ eius statum pertinere videbantur, cum omnibus iis communicatis, vt scripto sententiam suam explicarent, hortatus eos fuit. Erant, de quibus deliberabatur, capita hæc potissima: de templis cultuque diuino instaurando: de Episcopo restituendo: prouincia ordinis iudiciorumque causa in partes certas diuidenda: magistratibus ac ærario publico constituendo. de quibus cū quid quisq; sentiret, ostendisset, Rex etsi nō ignoraret, à maioribus suis etiam sine ordinum autoritate prouincias ab iis partas priuato consilio constitutas: quò

quò tamen gratius beneficium suum esset, si, cum omnes operam studiumq; suum ad eam prouinciã recuperandã contulissent, ex omnium consilio certa eius formula describeretur, in Comitia totam rem distulit: Legatos tantum partim ex comitatu suo, partim ex Nobilitate Liuonica designauit, qui prouinciã vniuersam inspicerent: agros reditusq; eorum omnes, ac iura describerent, omnibusq; iis de rebus ad se referrent: quò rectius deinceps in Comitiiis statui de iis posset. Possessionum autem omnium quatuor genera facienda iudicabat. quorum primum esset, quod ad publicam securitatem pertineret, finitimarum arcium: quæq; ad illas, vt ex propriis prouentibus muniri, omnibus necessariis ad defensionem rebus ornari, retineriq; possent, adiciendæ essent: earum alterum, quibus tum Episcopatus cultusq; diuinus, tum ærarium publicum stabiliretur: tertium earum esse debere statuebat, quæ priuatis certo iure deberentur, aut cum iisdem, si hæreditariæ possessiones eorum Reipub. causa restitui iis nõ possent, permutarentur: Extremum quibus bene meriti & quorum præ cæteris in hoc bello opera eminuisset, virtutis causa donarentur. Inde militibus magistratus præfecturæq; quæ vacabant collatæ: quibusdam stipendia assignata fuerunt. In toto autem hoc bello id à Rege obseruatum fuerat, vt si qui in eo periissent, qui publicas possessiones iure aliquo tenerent, easdem liberis eorum quamuis infantibus, partim etiam puellis confirmaret. multis etiam ex plebe cum superioribus expeditionibus, tum maxime hac ob præclara facinora aliqua Nobilitatis ius datum fuit: qui cum pleriq; à Samoscio in insigniorum communionem recipi se peterent, viris fortibus non inuitus tribuit, vt cum ipsi antè virtute sua Nobilitate dignos se fecissent, à se gentis suæ insignibus non indigni iudicarentur: iisq; aliqua re auctis, vel minutis, aut aliquantum immutatis, qui id à se petiissent, plerosq; donauit. Quibus ita constitutis cum Rigenfibus de iis rebus, quas in aduentum Regis reiectas supra ostendimus, actum fuit. Occuparat ciuitas à morte Archiepiscopi Vilhelmi, cum sedis ac templi Archiepiscopalis possessionem, tum omnia quæ ad id pertinerent, iura ac prouentus: adq; Augustanæ Confessionis formulam omnia templa reuocarat. De hoc capite ita conuenit, vt D. Iacobi, & quæ proxima ad illam est, D. Mariæ Magdalænæ ædes ad catholicæ religionis vsus cum omnibus, quæ antiquitus ad eas aliquo iure spectassent, prouentibus redirent: penes ciuitatem curia, quæ Archiepiscopi fuisset, prope muros vrbis sita vnà cum domibus Canonorum, ac areis desertis, quæ ante id collatæ non essent, permanerēt: cum verò census aliqui annui percipi

olim publicè iis ex locis soliti fuissent, vt eorum nomine certam pecuniam annuam D. Iacobi ædi eiusdemque sacerdotibus ciuitas penderet. De vallo, quod contra arcem ciuitas obiecerat, assensum à Rege fuit, vt eo quo nunc esset loco maneret: cumq; se quoq; ab omnibus partibus arcem vallo circumdaturum ostendisset, id solum adiectum fuit, vt ad eius modum, quo arcem muniturus esset, vrbis quoq; vallum æquaretur: ab eademq; arcis parte in muro vrbis porta aperiretur. Inter Churlandiæ etiam Ducein, ac ciuitatem de nauigatione, ac portorio cōtrouersia erat: cum ille per fluuium, qui ex ditione eius infra Rigam in Dunam illabitur vsu portus Rigensis, merciumq; exportandarum ius ac immunitatem sibi defenderet; ciuitas negaret. Eos vt inter se componerent; hortatus Rex fuit: quod, si cōuenire non posset, in Comitibus cogniturum de ea se ostendit. Venerat Rigam & Magnus Dux. Hic eius quam possidebat, Liuoniæ partis confirmationem petebat: adq; homagium accipiendum; ac iuramentum præstandum sese offerebat. Ostensum huic, more Maiorū non nisi in Comitibus id fieri posse. Vltimo loco Nobilitas desideria sua ad Regem detulit: Quæ cum ad vniuersæ prouinciæ statum pertinerent; responsum & huic fuit, humanitatem ipsam postulare, vt cum Ordines regni tantum laboris, atq; sumtus in prouincia ea liberanda suscepissent; ne sine eorum autoritate iis de rebus statueretur. Angebatur potissimum animo Rex, ne cum Moscus, qui in finibus Liuoniæ ex præsidiis Liuonicis, quæ deduxerat, non contemnendas copias coactas habebat, Naruam iis oppugnaturus diceretur: si minus fortè paratus tum Suecus esset, minusq; ad resistendum virium haberet, vtriq; eam perderet. Itaq; mox Petrum Visgerdum Lituanum cum literis ad Moscum mittit: ostendit, accepisse se ex Legatis suis, quos Sapolia habuerit, pacem inter eos, atq; ipsius Legatos certis conditionibus conuenisse; eam se ratam habere: cum autem arces Liuonicas, quæ à Sueco tenerentur in conditionibus præteritas intelligeret, si à Mosco oppugnarentur, ius suum ac Reipublicæ, quod semper excepisset, negligere se non posse: id se pro sua fide ac religione dissimulare non debuisse: hortari ne fortè ea res pacem turbet, vt dum maiores Legati, qui pacem vtrinq; firmaturi sint, ac si quid dubitationis in conditionibus adhuc sit, de eo cū illo conuenturi, ad eum perueniant, omnem vim ab illis absteineat. Constituerat iisdem de rebus Regina ad sororem Sueciæ Reginam, per Christophorum Varfaucium literas dare. Cum tardaret, Rex qui in ea, cum voluntatis Mosci, tum aliarum rerum incertitudine nullam morā interponi volebat, non dubitandum sibi existimabat, quin Dominicum

Alaman-

Alamannium Culinæ Præfectum, quamprimùm ad Suecùm mitteret; præ cæteris idoneum ad Legationem hanc ratus, quòd ab eo iam tempore, quo primùm de matrimonio inter Regem Sueciæ Ducem tum Finlandiæ & Reginam Catharinam per Ioannem Baptistam Thencinium potissimùm actum fuerat, Alamannius, qui in familia Thencinij tum fuisset, omnium rerum conscius & sequester fuisset; indeque tam Regi quàm Reginæ notus esset; Reginæ etiam, apud quam potissimùm negotia hæc propter summam cum Regno Poloniæ necessitudinem, & quòd non parum apud maritum posse existimabatur, agenda videbátur, non ingratus putaretur. Summa Legationis erat, vt repetitis iis, quæ ab initio belli vtrinque intercessissent, tertij anni bellum nullam aliam ferè ob rem, quàm solam Naruam ac vt communi pace Suecus comprehenderetur; à Rege susceptum ostenderet: reliquam enim Liuoniam ferè omnem Legatione Vilnam ad Regem missa iam antè Moscum celsisse; eò magis contra opinionem Regis accidisse, quòd dum ad Plescouiam cum exercitu Rex esset, quò iturum se pro mutua necessitudine amicè antè ei aperuisset, hostemque ab omni auxilij suis in Liuonia ferendi facultate exclusisset, cum ab aliis potiùs partibus in Moscouiam illum irrupturum expectàssent, non modò Naruam, ac vicina castella, præsidario milite, quem Plescouiam, ex præsidiis omnibus hostis contraxerat, nudata, comœtuque ac omni spe auxilij destituta; sed Veisensteinium quoque, quod iam hostis celsione Regis esse sciuisset, dissimulatis literis Regiis, ac iis ferè copiis, quas Gedani magna ex parte ministri eius conquisiuerant, occupàssent; Parnauiam obsedisset: potuisse Regem, si id tentaturum eum præsciuisset, & sumtu & labore eius anni belli supersedere: iam verò & cursum rerum præclare contra Moscum geri cœptarum, & obsidionem Plescouiensem, cuius cum grauiorem partem iam superàssent, facillè reliquam etiam superaturus fuisset, interrompere, ac sine ipso etiam pacem facere necesse habuisset; ne dum pro eius commodis laboraret, maius in Liuonia incommodum, de qua sola bellum tum erat ab eo acciperet, pro quibus iniuriis omnibus vt Regi rei que publicæ satisfaceret, postulare iussus fuit. Secretò mandatum ei fuit, vt cum hæreditatis Sigismundi Augusti: pecuniarum ei creditarum: dotis ab eodem promissæ; nec dum numeratæ, aliarumque rerum quarundam petitionem Suecus relaturus existimaretur, ostenderet quidem, aliam earum rerum petèdarum rationem esse, certumque de iis ius, ac morem iudiciorum antiquissima Regni consuetudine receptum: aliam iniuriarum, quibus ab illo Rex affectus esset; quæque cum

iis rebus nihil commune haberent: si tamen ita animatum videret, vt de Reualia quoque a omni iure Liuonico simul decidere paratus esset: dotis & mutui, quod peteret, solutionem sine vlla exceptione ei promitteret: reliquarum cōtrouersiarum disceptationem communibus arbitris Regem permissurum: vt communi etiā pace comprehēderetur, apud Moscum elaboraturum ostenderet. quod si ne iis quidem conditionibus permoueri se pateretur; vel pacem cum Mosco certam opera Regis ei fore, vel mille equites in bellum Moscouiticum, sumtu suo Regem ei præstiturum reciperet: ex eorum nimirum genere, qui beneficiis Sigismundi Augusti ornati, haud inulti in militiam eam conuenturi essent, idque pro libertate Gentis Polonicæ salua pace publica suo arbitratu facere possent: stipendio autem ac sumtu Regis tamdiu futuri apud eum essent, quoad eadem pace, quam cum Rege haberet, ipsum quoque Moscus comprehenderet. quod si eo tempore de Liuania, quam teneret, vniuersa transigere Suecus alienum existimaret; docere iussus fuit, nō recusaturum Regem, quo minùs communium amicorum interuentu quicquid inter eos esset controuersię, componi pateretur: si quid etiam debere illi videretur, prætaret: modò de Narua interim in omnes casus vtrique satis prospiceretur: nedum ipsi inter se de ea disceptarent à Mosco occuparetur. Id ea ratione commodissimè fieri posse, si Regis præsidium in eam immitteret. Cùm enim Moscus propter pacem, quæ cum Rege ei esset, si præsidiū in Regium Narua receptum fuisset, oppugnare eam non posset, non modò Naruę, sed aliorū etiam præsidiōrū suorum Liuonicorum, quibus Narua obiecta esset, securitati sine incommodo ac molestia sua eum consulturum: simulque omnibus copiis suis coniunctis, ad defendendam Finlandiam longè futurum paratiorem; si nec arces controuersæ contra vim hostilem defendendæ ei essent, nec copię in diuersa præsidia distrahendæ. Interim de arbitris inter se conuenturos: & vel minutum controuersias omnes eorum interuentu iri; vel si tolli eæ non possent, Regem Naruam illi redditurum, aliasque iuris sui persequendi rationes initurum. ne verò fraudi ei esset, quod propter commune periculum, Naruam sibi tradidisset, idoneè in eum casum ei cauturum. Profecto iam Alamānio, Varfaucius cum literis à Regina Rigam venit. Dedit & huic Rex eadem ferè, quæ Alamannio data fuerant, ad Sueciæ Regem mandata. Iussit autem, vt si priorem Legatum aliquid constituisse intellexisset, non exposita Legatione se reciperet: si infecta re dimissum comperisset, ostenderet; quod maiores Legati eo ipso tempore in Moscouiam à Rege mitterentur.

Comitia

Comitia etiam breui indicturus Rex esset: summam illum, & vt pace à Mosco comprehenderetur, & de aliis rebus suis cum Ordinibus agendi facultatem habiturum: hanc causam fuisse Regi, vt etsi iam antè iisdem de rebus Legatum ad eum misisset: tamen & Reginæ Coniugis suæ precib. & mutua necessitudine adductus, denuò se ad illum mitteret: hancq; explicandarum omnium harum controuersiarum opportunitatem ei significaret. In conditionibus nihil, quemadmodum ostensum est, mutatum fuit. Antequàm Rigà Rex discederet, Maiores Legatos, de quibus dictum est, in Moscouiam designauit, Ioannem Sbarasium Palatinum Braslauiensem, Nicolaum Taluossium Castellatum Samogitiæ, Michaelē Haraburdam. Mandata hæc iis data fuerunt, vt iuramento in pacem à Mosco exacto, de Sueciæ præterea Rege eadem pace comprehendendo agerent. De Narua autem, ac aliis castellis Liuonicis, quæ à Sueco tenerentur, si tentaturus ea Moscus esset, quemadmodum per literas Rex iam ostendisset, non defuturum iis Regem, vel etiam pacem, si id fieret, ratam habiturum testificarentur. De captiuis quia antè Moscus postulârat, vt vtrinq; pariter captiui redderentur, non parem vtriusque captiuorum rationem esse ostenderent: cum in Regis potestate præcipui ipsius ductores essent: ille ex Regiis insigniorem nullum: ex Nobilitate paucos: reliquos ex promiscua plebe haberet. Itaq; vt vel Sauolociam ac Neuclam, aut alterutrâ saltem earû Regi pro illis permitteret, postularêt: cum antè integriorib. adhuc rebus suis pro pauciorib. captiuis. Vsuatam ac Ieserisciâ obtulisset, quarû hæc nondum in potestatem Regis venisset: vel cum ipse antè Sigisimûdi Augusti temporibus certa precia in singula capita exigere solitus fuisset, eodem exêplo suo suos nunc redimeret. Reuenit sub idem tēpus Rigam à Mosco ad Regem Posseuinus, multis incōmodis & ærumnis peregrinatione ea perfunctus. Laborârat hic potissimùm apud Moscum de dissensione, qua à Romana Ecclesia, sicut cæteri Orientales plerique ita Moscus quoque dissidet, tollenda: adque Ecclesiæ communionem eodem reducendo: tum pro suo in Rempub. Christianam studio fœderis contra Tartarum cum Rege faciendi vtrò mentionem intulerat: quidq; animi Moscus de coniungēdo contra barbaros bello haberet, explorârat. De extremo hoc ostenderat Moscus, pacem iam cum Tartaro se fecisse. Venère vnâ cum Posseuino Legati, ad Summum Pontificem ac Rudolphum Rom. Imper. à Mosco missi: alter item quē Constantiнопolim cum muneribus, quibus cædem filij expiaret, ad Patriarcham Constantinopolitanum ablegârat. Vtrisque literæ cōmeatus

publici datæ fuerunt. Remisit iisdem etiam ferè temporibus ad Regem Matthiam Preuoſtium; qui cum literis, quibus ipſius Rex reſpondebat, de quibus ſuprà dictum eſt, Sauolociâ ad eum miſſus fuerat: & mercatores, quos per tempus belli retinuerat. Ad literas paucis reſponditis: intelligere ſe, eas in medio ardore belli ad ſe datas, aſperius aliquantò ſcriptas eſſe: iam cùm pax atque amicitia vtrinq; reſtituta ſint, ad eas, quas bellum tum nonnihil exaſperârit, pacis tempore reſpondere neceſſe ſibi non arbitrari: quòd eum etiam, qui literas attuliſſet, tam diu retinuerit, cùm propter bellum armis viæ omnes obſeſſæ fuerint, fieri aliter à ſe non potuiſſe. Dimiſſis Legatis, quos ad deſcribendam Prouinciam designatos ſuprà oſtendimus, Vilnam Rex profeſtus fuit. Ibi Legationem Tartaricam audiit, quæ à Mahomete Chiereio Tauricanorū Tartarorum Principe haud multò antè venerat. Petebat donatiua: de Koſakkorum iniuriis & vexationib; querebatur; quæ quidem etſi extiterant non infrequêtes: augebantur tamen ex induſtria à Tartaro; quò dômœſtici metus, ac vicini periculi ſimulatione longinquam Perſicam militiam effugeret, in quam à Turcarum Principe ſub idem tempus euocabatur. Reſponſum à Rege fuit, donatiua more Maiorum datum iri; iisdemq; quibus antea fuiſſet, legibus, pacem cum illo futuram. De Koſakkis idem etiam, quod antè aliquoties oſtenſum; manum hominum ex diuerſarum Gentium colluie coactam, vagam, ac nullis certis ſedibus conſiſtentem, nullius etiam in poteſtate eſſe: vt tamen quantum fieri eius poſſet, ab iniuriis & infeſtatione prohiberentur, ſedulò ac cum fide operam datum iri. Inſolentiùs id à Barbaris acceptum fuit, reſponſoque audito, Princeps Legationis in ipſo quaſi diſceſſu publicè teſtificatus eſt, vt omnia fierent, niſi tamen Koſakki in officio continerentur, pacem ſe non ſeruatuſos. Iam antè minoris Poloniae, ac Ruſſiæ Nobilitas, Legatis miſſis, de tributo in ſuis conuentibus à ſe decreto certiorem Regem fecerat. Hoc verò tempore priuſquam Vilnâ Rex diſcederet à maioris quoque Poloniae, Maſouiticæ item, ac Podlaſſicæ Nobilitatis Legatis aditus, de ſimili tributo in illis quoque conuentibus ſancito cognoscit. Gratia vtriſq; actæ, deq; animo in Rempublicam Regis optimè ſperare iuſſi fuerunt; cuius conſtituendæ ac Liuoniae ſimul, quam communi omnium conſilio, ac ope partam, communi etiam Ordinum iudicio Rex reſeruâſſet, ordinandæ cauſa intra eum ipſum annum Comitia Regem habiturum in reſponſo vltimis hiſce dato adiectum fuit. Quibus de cauſis, quibusque cum mandatis tum ad Moſcum Viſgerdus Lituanius, tum ad Sueciæ Regem Alamannius à Rege miſſus fuerit,

rit, suprà ostendimus. Moscus literis Regis, quibus, vt à Narua cæterisque Liuonicis præsidii abstineret, hortatus eum Rex fuerat, statim assensus fuit. Apud Suecum ingrata Legatio fuit: nec multum in Regina etiam ad mitigandum animum eius præsidij fuit: cum præterquàm quòd iracundia eius omnes ad placandum eum aditus omnibus obseperat, de iniuriis, quibus ob non præstitam dotem hæreditatemque fraternam, ac non comprehensum pace maritum affectam se existimabat, vltro quereretur. Itaque cum ea Alamannius inde renunciaret, ex quibus istas quoque res vltra superiores iniurias magis exasperatas appareret, Rex, qui Vlnâ Grodnam iam venerat, Senatoribus plerisque eò euocatis, ex illorum sententia Comitia eò maturius indicenda statuit: in quibus de Sueci etiam iniuriis ad Ordines referret. Interim in Liuoniam ad Magistratus & Præfectos, quo loco res essent perscriptum; vtque videret, ne per negligentiam detrimèti quid acciperetur, moniti fuerunt: cum Lituanis actum, vt si quis præter opinionem in vicinia Liuonia motus accidisset, suppetias ferrent: cum Duce item Prusis: vt finitimo & ipso Liuoniæ Principe per Reinoldum Heidesteinium eadem communicata fuerunt. cumque maiores Legati ad Moscum missi, quibus mandata de pace Sueciæ Regi apud Moscum conficienda, data suprà ostendimus, in itinere iam essent; ne vllam eius rei mentionem facerent, & ipsum rem suam agere permetterent, per celerem tabellarium significatū ijs fuit. Grodnâ sub Mensem Augustum Varsauia Rex processit. eò Varsauici quoque: è Suecia eodem, quo Alamannius, Legationis exitu ad eum venit. Ibidem verò dum Comitiorum diem expectat, Iancola Valachia Palatinus in potestate eius venit. Hic, quæadmodum suprà demonstratum est, è Saxonibus Transiluanicis, loco humili & obscuro ortus, Valachia Principum genus eimentitus fuerat; Achmetis autem Bassæ opera Prouinciæ eius principatum nactus, cum ab initio statim, quo animo erga Regem futurus esset, ostenderat; præterque decessorum suorum morem nullos vnquam Legatos ad Regem miserat: tum postea variis iniuriis Regem, hominesque eius affecerat: literas regias ad Turcarum Imperatorem aliquoties interceperat: resignarat: resignatas remiserat: Regem Senatumque Regni omnibus modis in odium ac inuidiam adducere conatus fuerat: in finitimas aliquot villas Nobilium latrociniiis, ferro, ac incendiis grassatus fuerat: homines regios, qui rerum suarum repetendarum, iurisque obtinendi causa ad illum venissent, pulsatos in carcerem coniecerat. quibus iniuriis cum Rex permotus, quemadmodum antè ostendimus, Turcarum Imperatorem de ijs appellasset; vtque illum à

Valachia, à finibus moleſtiam hanc amoueret, ex dignitate alioquin ſua conſilium capturus, poſtularet, res dilata fuerat. Hoc tempore in aulam Turcicam ſucceſſore ei ſummiſſo euocatus, compilata prouincia, omnibuſque rebus conuaſatis, ac manu aliqua hominum facta in Cæſareæ ditionis Vngariam tranſugere conſtituerat. quâ rectâ tranſeundum illi erat, à Tranſiluanis obſeſſas vias exiſtimabat. itaque cùm ambitu capto per Pokutiam Polonicæ ditionis prouinciâ perrumpere conaretur, atque ab ea parte Nicolaus Iaſlouecius Præfectus Sniatinenſis, aliique nonnulli ex ditionibus regiis fama fugæ eius exciti eum perſequerentur, ab iis captus Leopoliſque perductus fuit. Scripſit mox Rex ad Nicolaum Seniauium, qui finitimæ militiæ in Ruſſia præerat, ac Nicolaum Herbotum Præfectum Leopoliſem, vt iure Gentium ſupplicium de eo ſumerent: bona publicauit: miſitque Quæſtorem Palatii Hiacynthum Mlodſeutum, qui in publicum ea redigeret, vxori & liberis alimēta annua conſtituit. Appetiit interim tempus Comitiorum. Ea in ante tertium Menſis Octobris Rex indixerat. Nam cùm in aduentum tantum maiorum Legatorum, quemadmodum Rex poſtularat, opugnandæ Naruæ impetum ſuum reſpreſſurum ſe Moſcus promiſiſſet, ne ſi maiores Legati idem tenere non potuiſſent, ad conſilium pro tempore capiendum imparatior eſſet, non committendum ſibi arbitrabatur, quin primo quoque tempore ad Ordines de eo referret. Præterea verò prouincia Liuania magiſtratibus, ac legibus fundanda, præſidiis, cōmeatu, inſtrumento omni bellico, aliisque cōtra repentinis caſus ad deſenſionem neceſſariis rebus prouidenda erat: munitiones collapsæ inſtaurandæ; nouæ inſtituendæ; quæ & in regione partim continuo tot annorum bello vaſtata, partim ab hoſte ita tradita, vt quæ armis ab inuitis exprimuntur, tradi ſolent, omnia decerāt: & Rex ex omniū Ordinum ſententia, quemadmodum ſuprà oſtendimus, conſtituenda ſibi exiſtimabat. Adhuc nonnihil Tartari etiam, de qua ſuprà dictum eſt, bellum denuntiantis oratio eum commouerat. Ad quâ cùm crebri etiam rumores ex Ruſſia de tumultu allati acceſſiſſent, ita vt in procinctu iam Tartari eſſe nuntiarentur, iam antequam quidem viginti duas turmas equitum, qui ad Pleſcouiam ſtipendia fecerant, ad Seniauium Præfectum militiæ Ruſſicæ præmittere Samoſcium iuſſerat. Vt verò in præſentia arma ab illis non ſumeretur: quia tamen facili momento impelli eos videret. vt in ditiones ſuas tranſirent, dignitatis nihilominus ſuæ eſſe ſtatuebat, vt pro fama rerum à ſe geſtarum ea conſilia ſuſciperet, quibus illos ſuis quoque rebus timere faceret: remque publicâ non modo ab incurſionibus eorum, ſed metu omni vaſtationum in perpetuum liberaret.

beraret: rationesq; quibus id salua pace Turcica fieri posset, proponere, de iisq; cum Ordinib. agere in animo habebat. Stipédia præterea militi soluēda erant. Etsi enim in conuentibus particularib. tributum hanc in rem decretum fuerat: longè minùs tamen ex illo redigebatur, quàm in ea ipsa, ac alia debita nonnulla sufficeret: resque per se opinione minor, exactorum præterea quorundam seu negligentia, seu culpa, quòd vel minùs quàm deberent, vel tardius ea inferrent, minui dicebatur. de quibus & ipsis vt cognosceretur, necessario ad Ordines referendum existimabat. De certa Regnorum ac electionū ratione stabilienda, etsi quid publico nomine superiorib. Comitib. à se postulatum fuisset, & ipse recepiſſet, memoria teneret: hoc tamen tēpore, quo superiorū interregnorū vulnerib. nondum planè cicatrix obducta esset, ad eas res accedere, quæ sine eorum vulnerum attrectatu agitari non possent, intempestiuū ei videbatur. Etsi aut idem maiorib. quoq; Senatorib. plerisq; cum pro more per literas prius sententias eos rogasset, videretur: quod tamen prioribus Comitib. enixè id à se nuntiis Nobilitatis petentib. relaturum se de eo recepiſſet, non posse se iam à priori promissione sua recedere existimabat. eademq; cum de concordia etiam inter sacrum & profanum Ordinem tentanda sententia ipsius fuisset, vt ab eius temporis ratione alienam tractationem eam existimaret: iisdem quas ostendimus, de causis, id tamē caput etiam ferendum ad Ordines suscepit. Addidit his, si quid iudiciorum rationi deesse videretur, aut quam illa emendationem desiderarent, operam suam hac quoq; in re Reipublicæ non defuturam. quæ quia magis, vt Ordinum studiis, ac suæ in eos voluntati satisfaceret, adiecerat, summam deliberationum omnium, ad ea quæ priori loco recensuimus, capita referebat. Hæc postquàm primò ad Senatores, inde ad conuentus Nobilitatis, qui in singulis Palatinatibus ante Comitia ex more haberi solent, delata fuerant: non eodem ab omnibus animo accepta fuerunt: iidemque ferè animorum motus, ac hominum sermones renati, quos in superioribus Comitib. nonnullis extitisse ostendimus. Alij quòd suffragio suo in electione Regem subleuassent, cum Regnum ipsum eum sibi debere existimarent, minùs vel se expectatione sua, vel quæ ipsi concupissent, alios consecutos dolebant. Non pauci ad hos diuersarum partium supererant, qui in superiorum interregnorum contentione victos se meminissent. Quidam qui in Concionibus, ac conuentibus Nobilitatis plurimùm hætenus potuerat: nomen gratiamque in vulgus ac opes inde parauerant, omnia præmia in milites conferri musitabant; iis artibus, quibus ipsi plurimùm

pollebant, nullum ampliùs locum relinqui molestè ferebant. Vniuersæ verò Nobilitatis animi, vt qua quisque re maximè permouebatur, ita variè afficiebantur. Alij non id agi iactabant, vt de modo aliquo electionis tractaretur, sed vt successor priuato consilio imponeretur, interim cum regio imperio alienæ potentiaë vicarius ac adiutor constitueretur, Samoscium notantes: huc deuinctos beneficiis milites spectare; retentos in pace ex iisdem non paucos à Samoscio, vt oppressa per metum Nobilitate per vim ac arma Regnum occuparetur. Diuersum de Religione sentiētibus libertatis eius imminutio, circumscriptionisq̃ue metus obiici. Iudiciorum emendatione non correctionem aliquam à Rege. quæri, à nonnullis disputabatur: sed quò cum in vniuersum ea fustulisset, ad se denudò ea transferret: omniaq̃ue secus omninò accipiebantur; ita vt alia eiusdem rogationis capita, quæ regiis opponerentur, detorto ad metum iniiciendum sensu in vulgus à quibusdam ederentur: erumpente nonnihil inter hæc inuidia etiam in Samoscium. Publicè quidem plerique honores Vngaris collatos exagitabant: Landskoronam ferè designātes, quam vidua Gasparis Bekesij marito, qui in castris ad Polotiam ob virtutem iure Nobilitatis Polonicæ donatus fuerat, ac fratre eius Gabriele, qui in irruptione Plescouiensi perierat, amissis, vnà cum orbis liberis tenebat; & sub id tempus Francisco Vesselinio nupserat. Interim non deerant, qui Regi, si de successore agi vellet, operam suam vltro deferrent; cumq̃ue Rex, etsi ita de Republica se meritum sciret, vt non minùs, quàm aliorum Regum, suæ quoque familiæ ratio haberi deberet: ab hoc tamen tempore id tentare alienū, studiāq̃ Ordinum vltro potiùs expectanda sibi existimaret: spretos se rati, ac aliorum opera confici id posse Regem sperare, eò magis incēdebantur. Nobilitas etsi quid maximis Regis in se ac Reipublicam beneficiis deberet, agnoscebat: libertatis tamen aliarumq̃ue charissimarum quarumcunque rerum metu iniecto hæsitare; cunctantiusq̃ue agere: omnia denique suspecta habere. His igitur animis cum in Comititia ventum esset, Samoscius pro munere Cancellarij verba nomine Regis faciens orsus à voto, quod cum ex superioribus Comititiis discederetur, ipsi fecissent, quoq̃ vt saluus atque incolumis ab expeditione ea Rex ad se rediret, ac ipsi lætis animis in mutuos amplexus ruerent, optātes, quod à Deo contenderant, ita cumulatè iis præstitum ostendit, vt non modò incolumem saluo exercitu, sed re etiā benè gesta, immortalisq̃ gloria parta, reuersum ex hostico Regem videret: quòd in ipsorum potestate totū fuisset, vt mutuis gratulationib; ac fraterna beneuolentia se exciperet, certo-

rum hominum maleuolentia impeditum ait. quorum opera id factum sit, non arbitrari nunc sibi inquirendum: videre autem iam Petilios in Republica quosdam existeret: optandum ne mox Catilinæ etiam aliqui existerent. quæ præfatus, domesticarum rerum nihil aliud hisce Comitibus proponendum sibi Regem statuisse docet, quam quæ ipsi non modo viuente adhuc Sigismundo Augusto, ac superioribus Comitibus Andreiouiensibus, ut ferrentur, sanxissent: sed postea etiam cum sæpe aliàs, tum in proximis Comitibus efflagitassent: Itaque illorum precibus Regem adductum de modo liberæ ac ordinatæ electionis referre. Cum de ratione certa eligendorum Regum statuere eos debere diceret, non id dicere, ut de relinquendo iure electionis, ac patrimonio hoc libertatis, quo nihil à maioribus eorum relinqui iis potuerit præstantius, cogitarent: sed quomodo eam, quam maximè integram conseruarent, & in perpetuum munirent. quæ cogitatio num necessariò ab illis suscipi debeat, non aliorum exemplis confirmandum sibi existimare: eos ipsos, si superiorum interregnorum actiones, ac grauissimum discrimen, in quod Respublica adducta tum fuerit, secum perpendant, æstimaturos: nullam hinc Regis rem agi, sed propriam ipsorum: optare tamen se, ne huic suo tempori desint, superiorumque annorum benignitate diuina, qua mirabiliter Rempublicam conseruatam intelligant, ad futurorum potiùs consiliorum spem se erigant, quam ad securitatem ac negligentiam abutantur. Quòd si artibus quorundam in suspicionem mentes eorum adductæ, quemadmodum ægri salutares cibos, ita ipsæ sana consilia concoquere nò possint: totum in ipsorum potestate futurum, seu statuere quid hac de re velint, seu omnino eam relinquere. Eandem de altero capite, concordia inter Ordines facienda, quod secundo loco proponendum Rex iudicasset, sententiam eius esse. Optimè ipsos meminisse, quo studio & in Andreiouiensi conuentu, ut deinceps de eo referretur, egissent, & quantopere postea idem à Rege contendissent. In communi omnium ferè regnorum, ac horum temporum fato nos præcipua tamen fortuna vsos, ut concordiam ciuilem egregiè hucusque tutati simus: hanc hisce rebus ferè retineri, ut ab iniuriis & contumelia vtrinque abstinetur: iure ac causâ cognita non vi aut extra ordinem quid statuatur: maximè verò, ut quod cuiusque est, omnibus tribuatur: Id autem tam ad bona, quam ad honores etiam ac prærogatiuas pertinere: hac vna re iusticiam perficis iusticiam fundamentum esse Reipublicæ & qua illa contineatur concordia. Neini dubium esse, quin duobus hisce Ordinibus ecclesiastico & ciuili Respublica hæc potissimè subsistat. Proinde ipsi,

quorum res ageretur, viderent, suscipiendamne an relinquendam huius rei deliberationem existimarent. Iudiciis num quid deesset, omnium optimè ipsos, qui in iis versarentur, iudicare posse: non posse sanè dissimulari, ita brevi tempore calumnias in iis creuisse, vt non pauci grauioribus studiis relictis, totos se causidicis ac captionibus excogitandis, quibus alios irretirent, dare dicantur. Regem operam suam, si qua in re emendatione opus habeant, iis detulisse: qua, si placeret, vterentur: inuitis Regem eam non obtusurum. Ingressus deinde in orationem de Liuania, statuq; omni eius demonstrato, quidq; cum Mosco hætenus de locis, quæ à Sueco tenerentur, actum esset, commemoratisq; Sueci iniuriis eo potissimum incumbit, vt quo nullum in ea vicinum inueterascere patiantur, iis persuadeat: omnem societatem imperij infidam: in prouincia nuper parta, dum animi hominum adhuc dubij, nondum Legibus ac institutis coaluerint, periculi plenam: neminem prudentem in nouam prouinciā eiusdem præsertim cum indigenis linguæ ac nationis vicinum admisisse: aut qui admisit, non eum statim poenituisse. Inde de Tartari minis Kosakkorumq;, qui subinde bellum Reipublicæ conflarent, iniuriis refert. Fuisse superioribus Comitibus rogationem latam, qua extraordinaria Iurisdictio ad certum tantum tempus permessa Regi fuerit: aut illos in officio continendos, aut de bello cum Tartaris suscipiendo cogitandum. Extremum de stipendiis militum fuit. Scitum quidem superioribus conuentibus tributum: id num in stipendium, ac nomina apud externos Principes facta dissoluenda: in defensionem Liuanig: bellum Tartaricum sufficeret: per quos item stetit, vt tardius & minus quam deberet, illatum fuisset, ipsi inquirerent: in erogando quidem & fidem, & diligentiam summam reperturos: ita milites meritos ait, vt ante omnia ipsis consulere debeant, qui pro gloria ac dignitate nominis Polonici non modò cum ferocissimo hoste, vrbeq; omnibus rebus munitissima, sed in regione trionibus exposita, cum sæuissima hieme, cum aeris cœliq; iniuriis, ac natura ferè ipsa ab omnibus rebus imparati, ac seminudi ferè propugnarent: Nihil hinc se de Liuania dicturum prouincia olim florentissima, ac nunc etiam omnibus opportunitatibus abundante per ipsorum constantiam parta. quantum apud externos nomen ipsorum virtus omnibus pepererit, eos ipsos testes esse posse, qui quæ post discessum Henrici, cum Tartari metu ac trepidatione omnia complerët, autoritas eorum apud externos fuerit meminissent: & quæ nunc de virtute eorum existimatio omnium sit, intelligerent: postquam potentissimo hoste superato, amissas aliquot prouincias recuperâ-
rint,

rint, nouas adiunxeriat. Nec tamen pluris hæc à se fieri, quàm quæ
iis ipsis parandis simul Respub. acquisiuiſſet, plurimorum fortium
viroꝝ inæſtimabilem theſaurum: qui ita iam & animis parati, &
in armis exercitati ſint, vt nullum tantum periculum exiſtere poſ-
ſit, quod non promptiſſimo animo pro Repub. ſuſcepturi ij ſint:
Horum ſpem ne deſtituerent, qui ne dignitatem nominis poloni-
ci iacere paterentur, fortunas omnes ſuas, ſanguinem vitamq; ip-
ſam profundere non dubitârint: deniq; non alienis hominibus be-
neficiũ præſtituros, ſed neceſſariis, fratribusq; quæ virtuti ac la-
boribus eorum deberentur, ſtipendia perſoluturos. Hæc eſſe de
quibus referendum Rex exiſtimaiſſet: viderent nunc ipſi, num cum
iis, quæ alieno nomine in vulgus à nonnullis ſparſa eſſent, conue-
nirent. Conuerſus deinde ad Regem, optare ſe, inquit, vt pro tan-
tis eius rebus geſtis, vel ea gratia ei referretur, quæ in benè mora-
ta, ac grata ciuitate pro multò minoribus non Regi, ac tam amanti
Reipub. Regi, ſed cuiſcunq; exercitus Duci referri ſoleret: non ege-
re tamen animi magnitudinem eius conſolatione ſua: plus enim
in illa præſidij ad quoscuque fortunæ impetus, ac maleuolorum
iniurias perferendas eſſe, quàm in illis ad eam frangendam virium:
Non eſſe dubitandum has ipſas quorundam hominum iniurias il-
luſtraturas magis laudem atq; nomen ipſius: Quem enim, qui ip-
ſius res geſtas olim cognoſceret, non magis, quod in tot à quibuſ-
dam obiectis difficultatibus, tâtas res gerere potuiſſet, quàm quod
omnino eas geſiſſet, admiraturum? eſſe animi magnitudinis eius,
ne iniuriis quidem abſterreri ſe pati, quò minùs quemadmodum
perpetuò feciſſet, porrò benè de Repub. mereri pergeret. Milites
allocutus, non debere eos exiſtimare oſtendit, tam ingrati animi
notam, tantamq; iniuriam in tam fortibus ac bonis ciuibus hære-
re poſſe: Vltimo loco nuntios hortatus fuit, vt cùm primis publicæ
dignitati, atq; vtilitati ſtuderent. Optare ſe inquit, ad eſſe alios, in-
tegros ac bonos etiam ciues, quorum magna præter ipſos multitu-
do eſſet, qui domi liberis ſuis educandis ac domeſticæ rei operam
darent: facile ſe iis perſuaſurum, nihil vt Reipub. commodis po-
tius haberent: eorum omnium partes illos ſuſcepiffe, tantoq; ma-
gis in omnes res intentos eſſe oportere, quibus reliqui, qui domi
remanſiſſent, non ſuam modò ac ſuorum, verùm, Reipub. etiam ſa-
lutem commiſiſſent. Peracta rogatione, ſententiæ à Senatoribus
dici cœptæ fuerunt. vt de ratione electionis, cæterisq; quæ propo-
ſita fuerant, perferretur, omnes ferè ſtatuerè: duobus tantùm ex-
ceptis, quorum alter, nullis hominum conſiliis à Deo regna man-
dari; alter, nò poſſe vlla è Repub. ac ne oportere quidem ambitum

excludi censebant. In Nuntiorum Nobilitatis concilio principio Cancellarij oratio exagitata fuit: maximè verò, quòd iam Petilios nonnullos esse dixisset, videndum ne mox etiam Catilinæ existerent. Cùm contrà ab aliis ostenderetur, non vniuersum Ordinem, sed certos homines, ac ne homines quidem sed vitia notata: à quibus qui abesse se intelligeret, orationem quoq; eam ad se non pertinere sciret, res discussa fuit. Negotium inde Suentoslao Orfelscio datum, qui totius Nobilitatis nomine pro bene gesta Repub. gratias Regi ageret: de què sermonibus, qui contra dignitatem eius à nonnullis habiti, aut in vulgus sparsi dicerentur, ei satisfaceret. qui cùm in huiusmodi oratione ingressus fuisset, vt in autores eorum Regem inquirere, ac cognita causa animaduertere debere diceret, aduerso quorundam Collegarum murmure, ac mox conuitio penè except⁹ fuit. De re ipsa, maximè de Electionis forma certa constituenda variæ inter eos sententiæ fuerunt: quibusdam omnino ferri de eo oportere negantibus, quòd in re, qua maximè libertas contineretur, quoties aliquid fieret, quòd minus latè ea, quàm antea, pateret, libertas ipsa semper minueretur, angustioribusque quàm antea fuisset, finibus circumscriberetur: alij contrà, ita maximè libertatem Electionis stabiliri disputabant, si fraudes atq; ambitus Legibus excluderentur: præterea tanquam affecta iam re, ac contracta superioribus Comitiiis tractatione, inprimis Andreioviensis fœderis religione obiecta eam vrgebant: pleriq; suscipi quidem eam, non finiri tamen volebant: vt quæ de ea dicerentur, ad suos referrent, quòd rectius sequentibus deinceps Comitiiis ex vniuersæ Nobilitatis sententia statui de ea posset. Dum inter eos disputationibus hisce tempus extrahitur, interim primis octo Comitiorum diebus, quibus capitalium rerum causæ noua lege iudicantur, elapsis, ad aliarum causarum cognitionem Rex accessit. Adeunt eum Nuntij: ostendunt multos contra leges in regiam euocari: vt ex Senatu nonnullis negotium Rex det, qui cum aliis ex suo corpore, quos ipsi iis adiuncturi sint, de euocationibus cognoscant, quæq; in ea causa sint, vt aboleri debeant, aboleantur, legitimis ratis manentibus, petunt. Respondit Rex esse magistratus, ad quorum curam hæc pertineant: qui si muneri suo deesse doceantur, non recusare se, quòd minus eò, vt alios illis adiungat, descèdat: interim quemadmodum cœperat, porrò cognitionibus operam dare pergit. Prima Stanislai Ciarnkouij causa, ob non relata in thesaurum instrumenta quædam causæ Brunsvicensis, quæ à Sigismundo Augusto in Germaniam missus acceperat, in iudicium adducta fuit. Collocata in matrimonium fuerat Henrico Duci Brunsvicensi à Sigis-

Sigismundo Augusto Sophia soror eius, de quæ rebus dotalibus in euentum non susceptorum liberorum restituendis pro more stipulatio interposita. Soluta morte Henrici paulò ante excessum Sigismundi Augusti sine liberis matrimonio, missus ad sororem ab Augusto Ciarnkouius fuit, qui res isthæc inspiceret, consilioque vi-
duam iuaret. quam in rem cum instrumenta pactorum dotalium tradita ei fuissent, penes se ea retinuerat. Obiit haud multò post Sigismundus Augustus: creatus fuit Rex Henricus: idem mox ex Regno excessit. Mortua interim Sophia, sorores Anna Poloniæ, & Catharina Sueciæ Reginæ, successione hæreditatem petere cœperant. Cum aliquot annos à Iulio Duce Brunsvicensi ducerentur, animaduersum postea fuit, non in ea causa hæreditatem eam esse, ut successorio iure peti deberet: sed ad Reges Poloniæ, Rēq; publ. pactis, ac interposita stipulatione pertinere: missusq; iuris eius persequendi causa ad Ducem Iulium, Laurentius Goslicius Decanus Plocensis, cum monumenta ea, quemadmodum iussus erat, tradere ei Ciarnkouius noluisse, nihilque præter pauca quædam exempla, quæ ex tabulario Varsauensi exceperat, proferre Goslicius potuisset, in eo ferè fuerat, ut non satis petitionem suam probare posse videretur. Itaq; cum iam non modò de re, sed existimatione etiã publica ageretur: eò acrius illa à Ciarnkouio primùm per literas, inde petente Samoscio per Stephanū Grudinscium Castellanium, Naklensem speciatim eam ob causam ad eum allegatum repetita fuerunt. Cum lenitate sua nihil profici Rex videret, per Procuratorem fisci in ius vocari eum iussit. Hæc igitur dum agitur, haud multò post altera eiusdem causa in cognitionem venit. Ea res ita se habet. Ciarnkouius hic nobili ac claro loco natus, plurimùm in Nobilitatis conuentibus, apudq; Nobilitatem vniuersam gratia ac auctoritate poterat. à Sigismundo Augusto ad Referēdarij munus promotus sub excessum eius Plocensem Præfecturam acceperat: ac quamuis Anselmus Gostomscius Palatinus Rauensis perpetuas controuersias de ea cum illo haberet, possessionem tamen eius retinuerat. Post discessum Henrici, Stephano Rege in regnum iam ingressò, ac plerisq; ad Regis auctoritatem se adiungentibus, diuersarum partium Legatione suscepta, ad Maximilianum Imperatorem in Germaniam iuerat: Cum Cracouiam Rex venisset, instarentq; apud eum Ordines, ut in vnum atq; alterum, quorum insignior ac præcipua pertinacia esset, exemplum statueret, præfectura Plocensis Stanislaò Kriscio Palatino Masouiæ collata fuit. Comitibus postea Thorunium à Rege indictis, cum in iis cognitionibus operam dare Rex necesse haberet: more autem Maiorum ita

comparatum sit, vt secundum Cancellarios Referendarij munere in iis Reges vtantur, Ciarnkouiusq; nondum rediisset, Nicolao Firleio, qui & ipse Cæsarianarum partium fuerat, vnâ cum Castellatatu Becensi Referendariatum Rex contulit. Aliquanto tempore interiecto, reuocatus ab amicis, maximè fratre Alberto, qui Maiori Poloniæ Præfectus tum erat, literis Regis ab eodem ad fratrem impetratis, in Poloniam Ciarnkouius rediit: benigneq; à Rege acceptus optimè de Regis erga se animo sperare iussus fuit: eiusque quam fecisset, iacturæ, à largiore liberalitate Regis cum accessione compensationem expectare. Interim Româ ad Regem scribitur, coadiutoriæ Archiepiscopatus Gnesnensis cōfirmationem, quam tertio iure sibi vindicaret, in scio Rege, exteris nonnullis Principibus sequestris, à summo Pontifice eum petere. Accedebat huc, vt dum ad Polotiam Rex esset, in conuentu Lublinensi, qui primus tum Iudiciorum appellationis à Nobilitate habebatur, nouas res à quibusdam tentatas, præcipuumq; earum autorem Ciarnkouium fuisse, certissimis indiciis ad Regem deferretur. quæ res nō mediocriter rursus animum Regis illi immutauerat. Mortuo interim Iacobo Vchanscio Archiepiscopo, Stanislaum Karnkouium Episcopum tum Cuiauiensem, à quo inauguratus Rex fuerat, vt promisso suo inaugurationis tempore Ordinibus à se facto satisfaceret, in illius locum Rex nominauit. Etenim cum in dissensione electionis Vchanscius, eiusq; exemplum secuti cæteri Episcopi præter Cuiauiensem omnes ferè diuersas partes secuti fuissent: ille ad inaugurationem etiam vocatus parere noluisse: itaq; à Karnkouio coronatus Rex fuisset: petiit ab eo Nobilitas, vt deiecto Vchâscio Karnkouium in locum eius proueheret. Respondit Rex, si dissensionis Vchanscij causa id peteret, malle se, quod consecuturum se non diffideret, lenitate eum adiungere: si alterius ornâdi, post mortem Vchanscij, quæ homini ætate decrepita non longè abesse posset, rectius illis præstiturum, quod nunc incommodiori tempore repræsentari vellent. Ciarnkouius interim Sninum possessionem Archiepiscopalem tenebat: eamq; cum dimittere nolle, in ius ab Archiepiscopo ad Regem vocatus fuit. comparere iussus, respondere primùm nolebat. dictum fuit, ostenderet, quo iure in possessione esset: nam si coadiutoriam ipsam sibi vindicaret, nemini dubium esse, quin de iure regio Regis solius cognitio esset: si priuato titulo bona ea occupata possideret, ad tribumalia terrestria, quæ de rebus soli ordinariè cognoscerêt, remissum iri: petiit interim procurator eius diem ad monumenta producenda, quam qui petit, iure, quo vtimur peremptorium terminum propria submissione ac sponte

sua præfinire sibi putatur. Ad diem non integrum esse sibi illa iam proferre excipit: quòd Romæ ea sint, copiamq; exhibèdorum non habeat. Inter hæc Nuntij rursus Regem adeunt: rogât vt euocationes omnes in regiam, exemplo Sigismundi Augusti, qui citationes omnes, quæ in causis fisci editæ fuerant, vno decreto sustulisset, inducat. Postulatum, docerent, quæ eæ essent, nolle Regem contra leges cuiquam negotium fieri: neque etiam æquum esse, sine causa iudicium quenquam subterfugere: quòd si vrgerêt, quod antè ipsi petiissent: permittere Regem, vt ex Senatu & ipsorum collegio cõuenirent, qui legitimas ab illegitimis euocationibus discernèrent. Illi nihil ad hæc respondent: secretum saltem cum Senatu petunt. Potestate à Rege facta, idem in Senatu faciunt: postulât, vt quemadmodum dignitate reliquam Nobilitatem præirent, ita in adducendo ad æquitatem Rege, tuèdoq; iure Nobilitatis Principes cæteris antecederent. Responsum, ostenderent, quos contra ius euocatos, aut qua omnino in re Ius Nobilitatis minutum putarent: si quid contra leges susceptum probarent, non defuturum Senatum muneri suo. Qui verba faciebat, publicam causam se agere: debere singulos, qua in re priuatim iniuriam sibi fieri existimarent, pronuntiare dicebat. Procedit in medium Ciarnkouius: se cõtra leges in regiam pertractum ait. Ostèsum, quod ad primam causam pertineret, non posse eam vlla ratione seiungi à Republica: repeti instrumenta ab illo fidèi eius commissa: quibus debitum Reipublicæ doceretur: repeti eo iure, quo quiuus priuatus erga eos, qui in ministeriũ se illi tradidissent, vteretur: qui æquo iure libertatis cum alia Nobilitate vti vellet, cui molesta hæc in regiã euocatio videretur, posse eum intra modum vitæ priuatæ se continere: domi viuere: abesse à ministeriis regiis, quibus qui se illigâisset, indignũ esse eum postulare, ne rationem quidem eorum, quæ vltro susceperit, reddat. deteriori q; conditione in publica re Regem esse, quàm quemlibet priuatum in sua: qua tamen de re constitutio Sigismundi primi esset, cuius sententia eo pertineret: repudiari deniq; totum à publica vtilitate. quæ si in rebus, quæ moram nullam patiantur, non prius respublica ius suum consequi possit, quàm longo temporis interuallo Comitia habeantur, sæpè maximum periculum aditura sit. Alteram maluisse Senatum ad Comitia euocatam fuisse: iam verò postquàm procurator eius diem ad monumenta petierit, vltro ipsum omnem sibi præscriptionem Iudicij vitandi præcidisse. Ad hæc ille, ad Ordines prouocâsse se, cùm ad monumenta prouocârit: hæc se viua monumenta Reipublicæ existimare. ad Senatum deinde redeunt: vt à singulis se præsentibus sententiæ dicantur,

petunt. Dictæ huiusmodi sententiæ ferè omnes fuerunt: non rectè facere, qui constitutionem Sigismundi Augusti de causis fisci ad regias causas omnes traherent: esse cōstitutionem, qua actiones, quæ ad personam Principis: ad maiestatem imperij: ius deniq; ac possessiones regias pertinerent, disertè à causis fisci, ac vectigalium interuerforum discernerentur: videndum quæ eæ sint, ac num omnino fieri possit, vt promiscuè omnes Rex tollat: cum hac ratione non modò suum ac Reipublicæ, sed aliorum quoq; ius, in causis quæ ad delationem quorūdam susceptæ ad eorundem vtilitatem pertinerent, quod in ipsius potestate non esset, voluntatibus petentium ista condonaturus esset. Nuntij in suo proposito nihilominus persistebant: perq; complures dies disputatione hac extracta frequenter in concilio suo tumultuabantur. Demonstrabat iis Rex, quam iniquum esset, ne discerni quidem inter legitimas ac illegitimas euocationes eos velle, videre præterea etiam se nulla eos hac de re agendi à suis mandata accepisse: permittere tamen, vt ad suos referrent: quò in proximis conuentibus certi aliquid statui de eo posset: interim rem integram se iis seruaturum, neq; vllas alias causas, præter Ciarnkouianas duas, quæ in iudiciū adductæ iam essent, cogniturum. Erāt qui ab Archiepiscopo ob templorum sacrorumque violationem euocati fuerant: qui eò vehementiùs sibi metuebant, quòd rumor per dies eos sparsus fuerat, constituisse Regem seuerissimè ius de iis dicere: opinionemq; eam Rex auxerat, quòd dum in venatione non procul à possessionibus Archiepiscopi esset, Loucium ab Archiepiscopo inuitatus ad eum accesserat, familiariterq; per aliquot dies cum illo fuerat. nō pauci etiam aliis ex causis euocati cūm Nūrios, quò faciliùs iudicio se subducerent, creati se passi fuissent, omnia etiam tentanda sibi statuerant: quò antequàm periculum causæ dictionis ad se perueniret, sub Ciarnkouij persona iudicio omnes eriperentur. Itaque etsi liberabantur metu eo, cūm præter Ciarnkouianas causas, nullas alias iudicaturum se Rex ostēderet: quia tamen semel ita in causam ingressi fuissent, vt existimationis de se aliorum causa non temerè recipere se possent, ne hac quidem ratione ab iustituto suo deduci se patiebantur. Alij sermonibus eorum perimoti, vt in metu grauissimarum rerum, in quibus libertas agi præterderetur, tempus aliquod interponi, dum certiùs de eo cognosci posset, non moleste ferebāt. quidam cūm in re nihil periculi esse intelligerent, opinionem metuebant: ne tanquam autores libertatis destituisent, in vulgus traducerentur. Fiebat hinc, vt qui omnino ista improbabāt, cūm ab aliis impugnarentur, ab aliis non iuuarentur, in tantā diuersa sentientium multitudine:

dine ipsi nihil possent. Latæ nihilominus sententiæ contra Ciarnkouiium fuerunt. prima iam multò antè, qua monumenta restituere iussus fuit, in qua causa ne ab ipsis quidem Nunciis magnopere cõtendebatur. Altera causa cùm variè adhuc duceretur, ad id nonnullis decurrendum videbatur; quòd post discessum Henrici coadiutoriam impetrâsse diceretur; eiq; rei fidem faceret, quòd alterius Posnaniensis Episcopatus nominationem à discessu Henrici in illum collatam, Regi ipse exhibere non dubitârat. quare cùm Varšauiensis fœdere, qui ab absente Henrico quicquam petiisset, contra Rempubicam facturum eum iudicatum esset, conuentionis eius vi vrgendum censebant. Rex vltimo Comitiorum die decretum tulit: coadiutoriam sustulit de possessione, quæ ab illo tenebatur, cognitionem ad ordinaria Nobilitatis iudicia, in quibus quo iure eas possideret, doceret, remisit. Hunc ad modum stato Comitiorum tempore extracto, ingenti cum omnium dolore, Samoscio præsertim omnes obtestante, Liunioniæ saltem Rusiæque curam susciperent, ne vel illam magno labore, ac sanguine suo partam omni ope nunc destitutam rursus amitterent; vel hanc Barbaris diripiendam proderent; Constantino etiam Ostrogia Duce, Palatino Kiouienfi recentissimos quosque nuntios de Tartarorum expeditione proferente, nihil tamen actum fuit. Appellatus per eos dies frequenter à Lituanis Rex fuit, vt Liunioniam Lituanicæ formulæ faceret. Vbi nec in Senatu, nec in Concilio Nuntiorum magnopere à quoquam illis contradicebatur: in hoc potius non deessent, qui quò Lituanis adiutoribus facilius, quod contende-
bant, à Rege extorquerent, non inuiti decessuri illis de ea viderentur; Surrexit Samoscius; reliquosq; intuitus suo suorumq; commilitonum periculis Liunioniam hosti ereptam dixit; de quo si qui ambigerent, ad Moscum ipsum se prouocare: non dubitare, se vel hostis ipsius professione id euincere: ea igitur ne à Regno seiungeretur, si à nemine contradiceretur, se tamen pro omnibus intercessurum. Venerant ad Comititia Legati Moscouitici, vt iuramentum in pacem à Rege acciperent; quemadmodum regij iam antè ipsorum Principem iureiurando obstrinxerant. Præstitum id à Rege maxima omnium. Ordinum corona fuit, ara in comitio ad id constituta, Archiepiscopoq; postquam tabulæ fœderis à scribis lectæ fuissent, in verba ei præeunte. Præter Iuramenti exactionem, vt de captiuis vtrinq; permutandis agerent, mandatum habebant: quod cùm tenere non potuissent, vt in locum certum captiui comportarentur, redimendiq; eos potestas, quorum essent, fieret, impetrârunt. Referebant nonnihil & de finibus controuersiæ ex eo potis-

simum ortæ, quod de Velisiensi agro, ne à Polonicis Ordinibus à quorum copiis captus erat, vindicaretur, in Sapolienfi fœdere à Lituanicis scribis adiectum fuerat; vt quemadmodum olim is ad Palatinatū Vitepsciensem pertinuiſſet, ita poſthac pertineret: Mosci- que ab eo tempore, quo in poteltatem eorum Velisium veniſſet, magnam partem Toropecienſis agri ad eum adiectam contenderent. Placuit vt vtrinque Legati ad fines regendos mitterentur. De caſtellis Liuonicis, quæ Suecus occuparat, iam antè per Boiaros Moscouiticos cum Legatis, quos à Rege in Moscouiam miſſos dictum eſt, conuenerat, vt per totum pacis tempus à cis Naruanis Moscus, ab vltra Naruanis Rex vtrinque abſtinerent. Excepti inde conuiuio fuerunt more Maiorum, ſplendidiffimæque habitibus hominibus elegantioris cultus ferè rudibus cum epularum magnificentiam, tum apparatus varietatem, multò magis tamen Regem ipſum admirantibus. In tam inſigni publicarum rerum perturbatione, ſeu potiùs negligentia præ cæteris tamen militum conditio maximè miſerabilis videbatur. Plerique enim non modò tanquam ad paratum ſtipendium, cuius ſpes facta illis erat, ſed ad magnam honorum, vt bene geſta re agrorumq; ſpem, ij præfertim, qui Nobilitate ob virtutem donati, præſidia etiam iſta, quibus Nobilitatem tuerentur, ac alia præmia ſperauerant, omnium rerum egentes, ac nudi alieniſſimo anni tempore eò venerant; vt non pauci è Nobilioribus etiam, ad Pleſcouiam occubiſſe ſe male dicerent, quàm ad tantam egeſtatem, atq; omnium rerum difficultatem redigi. Iiſdem autem temporibus Ioannes Suiſcius etiam, quem in deſenſione Pleſcouiæ egregiam operam nauaſſe ſuprà oſtendimus, à conſpectu Principis ſui abiectus in luctu ac ægritudine erat. ſed militum difficultatibus conquiſita vndiq; pecunia, cum ab aliis deſtitutam ferè Rempublicam à ſe tamen deferendam Rex non exiſtimaret, quoad eius fieri potuit, occurſum fuit; agenteq; cum iis Samoſcio tanta animorum alacritas innata iis fuit, vt non modò diem ſolutionis ad Pentecoſtes proferri paterentur, ſed dum modò certo aliquo loco collocarentur, ex quo comineatus ſibi ſuppeterent, ſi interim Tartari irruptionem facerent, etiam ſine ſtipendio, quocunq; ducturus eos Samoſcius eſſet, ituros ſe pollicerentur. Solutis Comitibus cum iam Nuntij diſceſſiſſent, Rex cum Senatu Liuoniæ etiam, quantam potuit, curam im- pēdiſſe initioq; à diuinarum rerum cura facta, quod pleriq; in Pro- uincia ea Episcopatus temporum ac bellorum iniuria ſuppreſſi eſſent, Vendam, quam potiſſimum ad accipiēdam nouam ſedem Episcopii idoneam iudicabat, oppidis caſtellisq; aliquot æpoſſeſſio-

seſſionibus ad eam adiectis, Episcopatu attribuit; àque S. Pontifice, vt Episcopatum autoritate sua ibi fundaret, petiit. Prouincialibus etiam iura certa, ac forma Prouinciæ, vt aliquam tamen sui curam habitam cernerent, pro tempore descripta fuerunt. Venerant à Nobilitate Legati Varſauiam: alij præterea frequentes priuati suarum quisque possessionum, è quibus se, vel Maiores suos à Moscis deiectos dicerent, recuperandarum causa. Summa publicorum postulatorum erat, vt pacta inter Sigism. August. ac Prouinciæ eius Ordines, quo tempore se in potestatem illius dedissent, conuenta, rata Rex haberet. Eorum hæc ferè erant capita: vt non nisi Germanicæ Gentis in Prouincia ea magistratus essent: Possessiones quas tum singuli haberent, aut postea consecuti fuissent, quo vnquam optimo iure possedissent, possiderent: Iura ac Priuilegia singulorum integra conseruarentur. Addiderunt ad hæc ipsi, vt iudiciorum certa ratio constitueretur: ne castella demoliri, quemadmodum Rigæ à Rege imperatum iis fuerat, cogerentur: vt in captiuis suis recuperandis à Rege iuuarentur. Respondit: quòd ad vetera à Sigism. August. concessa iis Priuilegia pertineret, tenere eos memoria, quid ab eo tempore, quamq; varia intercessissent: quid etiam huius temporis esset, pro sua prudentia perspicere: debere eos se credere iudicio Regis, qui cùm salutis eorum autor fuisset, ornamentorum, ac commodorum Prouinciæ eius non minorè curam se habere ostensurus esset. Sigillatim verò, quòd præcipuæ autoritatis in illa Prouincia Magistratû Germanicæ Gentis peterent, cùm ab honore eo ex Prouincialibus, si qui ad eum idonei futuri essent, neminem exclusum Rex vellet: eò futurum acerbius, si ipsi propriæ salutis libertatisque dignitate tam præclaræ victoriæ remotos vellent: daturum operam Regem, vt eum Prouinciæ præficeret, qui ex æquitate, ipsorumq; iure ac legibus omnia administraret. tum verò in Prouinciali publico consilio constituendo, iudiciis, cæterisq; officiis Præsidum, Succamerariorum, & reliquorum præcipuam vetustæ quoq; Nobilitatis Liuonicæ in Prouincia ea rationem habitum iri. Inter iura ac priuatas singulorum possessiones id discrimen factum: vt, quæ à superioribus Liuoniæ Principibus, legitimisq; eius magistratibus ad Guilhelmum Marchionem Brandeburgensem Archiepiscopum Rigensem profecta essent, iure ipso rata haberentur; quæ à posterioribus collata essent, quòd ea tempora inde consecuta fuissent, quibus multa non ordine fierent, Prouinciæque nullo ferè certo Imperio teneretur, de iis Regem ex publicis Prouinciæ commodis, cuius vt opibus ac neruis cõtra omnes casus muniretur, præci-

pua ratio habenda ei esset; & cuiusque meritis; genere denique ipso possessionum statuturum; ad eaq; cognoscenda primo quoque tempore conuentum Prouincialibus edicturum, in quo sua quilibet Iura exhiberet. Cum autem superiori tempestate amisisse plerique Priuilegia sua dicerentur; eos quos, & à quibus, quoque tempore, & sententia literas habuissent, aperire debere, eaque omnia suo idoneorumque testium Iuramento comprobare. Iudiciorum forma iis, de quibus suprà ostensum est constitutionibus descripta, tradita illis fuit. Castellorum demolitionem hoc potissimum consilio Rex imperarat, ne vires Prouinciæ, quemadmodum superioribus temporibus factum fuerat, distraherentur; eandemq; ob causam, ex suis quoque non pauca deiecturum se edixerat. Idem hîc iis responsum fuit, non debere eos detrectare, in re qua publicam potissimum Prouinciæ salutē Rex spectaret, quod minus eius exemplum imitarentur. In captiuos redimendos certus Boiarici generis numerus promissus iis fuit. Magnus Dux cum difficultatibus quibusdam suis, quemadmodum Rigæ à Rege monitus fuerat, ipse Comitia obire nō potuisset, Legatos miserat; per quos eadem ferē quæ Rigæ, proposuit. quæ cum sine præsentia eius explicari non possent, ad sequētia Comitia necessariō dilatus fuit. Quibus rebus confectis, crebris nunciis de apparatu Tartarorum Varfauiam allatis, Varfauia Cracouiam Rex proficiscitur. venientem Legatio à Tartaro adiit: quæ, nisi continuo conditiones quas ferēbat, Rex acciperet, iisq; satisfaceret, bellum denunciabat. Adeam Sinan Bassa literas adiunxerat; quibus Turcam etiam iniurias Tartari nō neglecturum ostendebat. Iam antè autem, quēadmodum ostēsum est, iustam equitatus partem in Russiam Samoscus præmiserat; ad eam quā potest maximum numerum militum adiecit: quos addictos adhuc habebat, omnes contrahit: nouos suis stipendiis alios conscribit: ex Nobilitate nominatim fortissimum quemque euocat: Præter eos Constantinus Ostrogia Dux suas copias, quas non contemnendas è clientibus suis coactas habebat, promptissimè Reipublicæ offerebat. Itaque

in Russiam Samoscium contra Tartaros Cracouia Rex mittit.

FINIS.

